

Várostarténeti folyóirat

Veszprémi Szemle

12. évfolyam,
2010. 3–4. szám

19.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

„Törökös” irányzat Veszprémben (17. századi városi társadalompolitika)	3	Farkas Gábor
Egy zsidó polgár négy napig Veszprém megye élén – Száz éve született Lóránd Imre	18	Varga Béla
Veszprém 1919. évi román megszállása	29	Nagy Szabolcs
A Bokrossy-dinasztia Veszprémben	39	Jákói Bernadett
Egy különleges magyar katonai repülőosztály a Veszprém-jutasi hadi repülőtéren	54	Veress D. Csaba

KÖZLEMÉNYEK

Napról napra. Adalékok a Veszprém megyei Hadkiegészítő Parancsnokság 1956-os történetéhez	66	Földesi Ferenc
Veszprém város repüléstörténete	84	Piros György
Káptalani kerti lak a veszprémi Séd-völgyben	91	Balassa László
Veszprémi folyóiratok és időszaki kiadványok könyvsorozatai 1971–2006	93	Kolozs Barnabásné
Veszprémi élmények 1945-től 1957-ig	111	Demény Antal

MEGEMLÉKEZÉSEK

Iskolaalapító tanárnő a zene bővületében – Emlékezés Kecskeméthy Margitra. A tanítás volt az élete	154	Molnár Jánosné
Egei Sándor (Veszprém, 1922–Várpalota, 2010)	157	Tölgyesi József
Kópházi Ferenc (Barbacs, 1947–Budapest, 2010)	160	Csiszár Miklós

KÖNYVSZEMLE

	162	Bándi László Cs. Bányai György Márkusné Vörös Hajnalka Szakály Sándor Tóth Dezső Tölgyesi József Wantuch Ferenc
--	------------	--

Várostarténeti folyóirat

Veszprémi Szemle

12. évfolyam, 3–4. szám 19. 2010.

Várostarténeti folyóirat
ISSN 1217-5358

Főszerkesztő:
Tölgyesi József

Technikai szerkesztő:
Szurmay László

Szerkesztőbizottság:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke,
Bándi László, dr. Csizsár Miklós,
dr. Tölgyesi József,
a Kuratórium tagjai
Sebő József

Szerkesztőségi titkár:
Zsarnóczai Erika

Kiadja:
a Veszprémi Szemle
Várostarténeti Közhasznú
Alapítvány
8200 Veszprém, Május 1 utca 2/1.
Levelezési cím:
8220 Balatonalmádi,
József Attila u. 101.

Felelős kiadó:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke

A főszerkesztő elérhetősége:
8200 Veszprém, Május 1 utca 2/1
Tel.: 06-30-600-9186
E-mail: tolgyesijdr@gmail.com

Nyomda:
OOK-Press, Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila

A folyóirat évenként 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI

DR. BALASSA LÁSZLÓ építőmérnök, műemléki szakmérnök, Veszprém; BÁNDI LÁSZLÓ tanár, a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület elnöke, Veszprém; CS. BÁNYAI GYÖRGY tanár, Veszprém; DR. CSISZÁR MIKLÓS ny. könyvtárvezető, Veszprém; DR. DEMÉNY ANTAL ny. tud. osztályvezető, Veszprém; DR. FARKAS GÁBOR ny. levéltár-igazgató, Székesfehérvár; DR. FÖLDESI FERENC ny. alezredes, haftörténet-kutató, Veszprém; JÁKÓI BERNADETT helytörténeti kutató, Veszprém, KOLOZS BARNABASNÉ ny. könyvtáros, Veszprém; MÁRKUSNÉ VÖRÖS HAJNALKA igazgatóhelyettes, Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém; MOLNÁR JÁNOSNÉ tanár, helytörténeti kutató, Veszprém; NAGY SZABOLCS levéltáros, Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém; PIROS GYÖRGY újságíró, hadtörténet-kutató, Veszprém; DR. SZAKÁLY SÁNDOR Pannon Egyetem, Veszprém; DR. TÓTH DEZSŐ ny. könyvtárvezető, Veszprém; TÖLGYESI JÓZSEF főiskolai docens, Veszprém; VARGA BÉLA ny. könyvtár-igazgató, Veszprém; VERESS D. CSABA hadtörténész, Veszprém; DR. WANTUCH FERENC hatósági meteorológus, vezető főtanácsos, Nemzeti Közlekedési Hatóság, Budapest

Illusztrációk:

Balassa László, Bándi László, Jáköi Bernadett, Piros György, Varga Béla, Veress D. Csaba, archív dokumentumok

Támogatóink:

Veszprém Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal
Városüzemeltetési Iroda, Brányi Mária önkormányzati képviselő, városstratégiai tanácsnok, Domokos József önkormányzati képviselő

A Veszprémi Szemle Alapítvány működésének támogatói:

Városi Civil Keret

A borító képe: A Megyeháza tér egykori képeslapon

TANULMÁNYOK

„Törökös” irányzat Veszprémben

(17. századi városi társadalompolitika)

FARKAS GÁBOR

A VÁROSI TÁRSADALOM KÉT ÉVSZÁZADOS KATAKLIZMÁIBAN a jelzett téma értelmezhetetlennek tűnhet. Az alábbiakban meggyőződhetünk a címben jelzettek igaz voltáról.

Sarkított álláspont a török hódoltság és a királyi Magyarország szembenállásáról, hogy a felek engesztelhetetlen gyűlölettel viseltettek egymással szemben, a nagy hadjáratok mellett a bégek által vezetett rablóporthyák, a végváriak visszacsapásai a hódoltsági területekre még a békeidőszakokban is gyakoriak. Pusztultak a falvak, a mezővárosok, menekült a magyar lakosság a hadak elől. A törökellenesség vallási és nemzeti ellentétekből fakadt. Két külön világ ez: Európa civilizált nemzete és Ázsia barbárai csaptak össze a Kárpát-medencében. A magyarság európaiságát adta volna fel, ha behódol a töröknek. A magyar főúri rend tekintélyes része a 16. század második harmadában protestáns, de vallási különbségeik ellenére a katolikus rendekkel együtt megvetették a törököt. A 16. századi török-magyar viszonyra, a küzdelmekre ezek a megállapítások érvényesek.¹

A század elejei rekonstrukció

A 17. század új dimenziókat hozott a magyarságra, közte a hódoltsági zónához közeli térségekre is. A közép-dunántúli helységek és végvárok között Veszprém mezővárosnak (és a várnak) kiemelt stratégiai szerepe volt. Ezt bizonyították a 16. századi küzdelmek, ezért a consilium bellicum (bécsi főhaditanács) a vár erősítésére anyagiakat fordított. A hosszú háborúban (1591-1606) kimerültek a hadakozó felek, s ez a török hatalom hanyatlása megfigyelhető a hadseregben is. A királyi Magyarország és a Habsburg udvar békére vágyott. A magyar országgyűlésen a rendek a leromlott véghelyek rekonstrukcióját szorgalmazták. Az 1604. évi 8. tc. Pápát a Sopron vármegyei ingyenmunkásokkal (gratuitus labor) építtette, kivéve a Nádasy birtokok jobbágyait, akiket a sárvári várhoz rendelték. Pápához szolgáltak a kemes-

aljai falvak. Veszprém várát a saját vármegye jobbágysai és Zalából a Lesence folyón túli rész falvainak lakosai javították. Palotához a Zala vármegyei többi járás falvainak gratuitus laborja került, azaz a Lesence folyón inneni járások falvai, kivéve Sümeget, Keszthelyt, Szentgrótot, amelyekhez az országgyűlés a saját tartozékok munkásait rendelte. Az országgyűlés több dekrétuma foglalkozott a véghelyekkel, az őrségekkel. Az 1608. évi 21. tc. szerint a véghelyeken magyar kapitányokat kell alkalmazni, akik a birtokos nemességből kerüljenek ki. Ugyanebben az évben a 21. tc. a véghelyek erősítéséről határozott: eszerint nemcsak a magyar haza, hanem a szomszédos országok biztonságára is ügyelnek a dunántúli őrségek. Ezért szükséges megfelelő számú személyzettel, fegyverzettel, élelmiszerral, épületekkel ellátni a véghelyeket.²

A század elején az elpusztított térségekben a mezőgazdasági termelés biztonsága érdekében rekonstrukcióra törekedtek a hódoltság sávhoz közel eső birtokosok. Veszprém vármegye települései különösen nagy pusztuláson estek át. Az 1609. évi felmérésen 79 lakott helyet találtak a dikátorok. (Összehasonlításképpen: 1531-ben a vármegyében 254 lakott helység volt. A pusztulás mértéke 69%. Véglegesen eltűnt falvak a térségből: Csepely, Jutas, Szenttamásfalva, Cinikas, Boldogasszonyfalva, Bogárfalva, Németi, Mesteri, Sándor, Billege.)³

Megfigyelhető a lakosság közömbössége a török kérdésben, a háborús felfogás kiszorult a közéletből. A magyar főurak körében élt az ország egyesítésének koncepciója, melyet azonban a század eleje óta Bécs nem támogatott. Visszautasította a törökellenes hadjárat tervezését, mert „a birodalom keleti területein békés politikára volt szüksége”. A török Porta és Bécs együtt bélyegezték meg a „magyar zabolatlanságot”.

Oltalomkeresők a törököknél

A nemzet kifáradt a létért folytatott hosszú küzdelemben (struggle for life), a túlélési stratégia a lakosság mindennapjaihoz tartozott. Közeledtek a nyilvánvaló ellenséghez, ahol megértést, oltalmat vártak a végbeliek harácsolásaival szemben. A véghegyekben a reguláris egységek mellett a hódoltságból menekült szabad legények szolgáltak, abban a reményben, hogy egyszer bekerülnek a sorkatonaság közé. A szabad legények földet, szőlőt nem kaptak, kizárólag zsákmányszerzésből tartották fenn magukat. A portya és a harácsolás mindennapi szükségletük lett, melyet a szabad hajdúk vajdájára irányított. 1650 körül Vázsonyban a szabad hajdúk követelték, hogy zsákmányszerzésre induljanak, és prédát szerezzenek. A hajdúk vállalkoztak török katonák elfogására, akiket váltságdíj ellenében bocsátottak szabadon. 1650. június 1-jén a Csíkvárra tört vázsonyiak török csaszt hurcoltak el, akit a veszprémi őrség átvett, és vele kiváltották a rabságban sínylődő társukat. 1647-ben a török a bakonyi falvakat verte fel, ezen belül a csepelyi aratókat is megtámadták, közülük is fogságba hurcoltak néhány személyt.⁴

A török a hódoltságban katonákat rendelt birtokai védelmére. A szabolcsi, ciko-lai, dajai jobbágyok panaszolták a török földesúrnak, hogy a magyar végváriak, a hajdúk váratlanul törtek a falvakra, ahonnan szarvasmarhákat, méneseket hajtottak el, de a lakosság ingóságait is összeszedték: több esetben megtörtént, hogy „egész karavánokat raktak meg a hódoltsági falvakban rablott holmikkal”.⁵ A hódoltságban levő magyar földesurak birtoklása csak jelképes, mivel az ottani rác parasztok nem ismerik el a magyar földesurakat. A Komárom vármegyei szolgabíró, *Kenyeres Gergely* 1644-ben a Vértesaljai járáshoz tartozó egykor Fejér vármegyei falvakban tartott határjárást, amely ekkor a hódoltságba esett. (Besnyő, Szabolcs, Széplak, Iváncsa, Adony, Venyim, Almás.) A szolgabíró a határjárás során az adonyi agák jelenlétét igényelte, akik készséggel adtak tanácsot a magyar szolgabírónak.⁶

A Vértesaljai járás közvetlenül a hódoltsági területtel szomszédos. A falvakban Komárom vármegyei tisztviselők, szolgabírák is laktak. 1593-ban Barkó Márton felcsúti birtokos nemesről tudjuk, hogy szolgabíró, az 1648. és az 1654. évi konskripció (összeírás) szerint a járásban Acsa, Alcsút, Felcsút, Kajászószentpéter kuriális nemes falvak, ahol jobbágytelkek nincsenek, a birtokos nemesek 1-2 telken gazdálkodnak, hadiadót nem fizetnek, a gazdaságban zsellérek szolgálnak (kocsisok, pásztorok, béresek, juhászok, szolgák).⁷

Az 1659. évi 15. tc. a gonosztevők, martalócok, kóborló katonák megfékezésére hozott határozatot. Ez időben a Vértesalját rettegésben tartották a szökött katonák-ból szervezett csoportok, melyek garázdálkodtak a falvakban, de véghelyek katonáit, kapitányait is megintették, hogy a szegénységet jogtalanul ne háborgassák, ne hajtásák őket törvénytelen munkára. Megtörtént, hogy a kapitányok saját földjeik művelésére jogtalanul kényszerítették robotra a lakosságot. A gonosztevők ellen a parasztok szervezetei is felléphettek. Az országgyűlés ezzel elismerte a parasztvár-megyéék szükségességét. A martalócok ellen a véghelyek őrsegeit igénybe lehetett venni, a fő- és alispán szigorú büntetéseket szabhatott ki. Felhívják a pallosjogú földesurakat, királyi városokat, hogy az ítélezésben és a büntetések kiszabásában vegyenek részt. Az egyes várakban működő katonai törvényszékeket felhatalmazták, hogy a kóborló csoportokat felelősségre vonhassák. A Vértesalját a tatai várör-ség védelme alá rendelték.⁸

A közép-dunántúli térségben a török hatalom konszolidálatlan, a rájáknak tekintett lakosság a megtorlástól való félelmében szolgáltatta be a töröknek az adót. A kettős adózással a rájáknak kapcsolata volt a török szpáhival, a bégekkel, a török igazgatási apparátussal. A hódoltság peremén levő falvak, elsősorban a Sárvízen tú-liak (Veszprémből tekintve: a Sárvízen inneniek) békés együttélésben voltak a törökkel: a kötelező termény- és pénzszolgáltatáson túl kereskedtek, a felesleges élel-miszerkészleteiket, különösen a bort, gabonát, szarvasmarhát ajánlották fel a fehér-vári helyőrségnek. Azok a nagybirtokosok és nemesek, akiknek birtokaik a törökkel szomszédos helyeken feküdtek, készek az egyezkedésre a törökkel. A csókakői ura-dalom ura (Nádasdy Ferenc) a budai pasával folytatott tárgyalást, amely szerint köl-csönösen tiszteletben tartják a kijelölt határokat, és nem indítanak portyát a szom-

szédos birtokokra. Az is megtörtént, hogy a nagybirtokos évi hűségadót ajánlott fel a töröknek, ha békén hagyja a birtokán élő népeket.⁹ A török aga a falut elhagyó kenesei lakosokat csalogatja vissza; úri emberségére hivatkozik, aki ígéretét megtartja. A jövőben mérsékli a beszolgáltatandó adót, s erre felkéri a magyar földesurat is (a jezsuita győri rendházat). Értésült a nyúzó, fosztogató magyar hajdúkról, akiket meg fog büntetni. „Békés élet vár rátok, ha visszatértek lakóhelyetekre; szántások, vessetek, kapáljatok, arassatok, nem hagylak benneteket háborgatni. Ki elől akartok bujkálni? Megvédelek benneteket, de a német részről nem felelhetek.”

A polgárdi, a battyáni lakosok török közigazgatás kialakítását tervezték, amennyiben a felkért bég vállalta volna az alispáni tisztséget. Az ötlet abból származott, hogy a két faluban török bíró működött, akiknek a segítségével a szomszédos falvak határából szántóföldeket, legelőket csatoltak el. A parasztság a hódoltsági zónához közeli falvakban magára hagyatottságát érezve sietett a török oltalma alá. A mezőföldi falvakból Polgárdiba menekültek nemes és nemtelen családok, akik a hosszú háború idején életüket mentve hagyták el a falvakat.¹⁰ A polgárdi és a battyáni lakosok Erdélyből származó hitelvet vallottak; szentháromság-tagadók, unitáriusok.¹¹ Veszprémi pap figyelmezteti a nagybirtokos Batthyány családot, hogy ezt a szektát szüntesse meg, mert neki hatalma nincs az eretnek tanokat vallók elleni fellépésre.

Reformáció a térség mezővárosaiban, falvaiban

A török hódoltságban a reformáció tanai akadálytalanul terjedtek. A budai pasa a maga kormányzata alatti territóriumon a protestantizmust azzal is segítette, hogy az egyes hitágazatok közti vitákat engedélyezte, delegációt küldött a vitákra, nem egyszer döntött a vitás kérdésekben. Tévedésben lennénk, ha a hódoltságban csak a protestáns vallás létét említenénk; a Dunántúlon, a Duna menti helységekből, főleg a palánkok mellettülvárosban (hostátban) bosnyák katolikus lakosság is volt. Érden, Ercsiben és még több szórványban éltek katolikusok, lelki gondozásukat a földvári Szent Ilona Apátság ferences szerzetesei látták el. A szerzetesek is bosnyákok. A török hatalom létezésüket tudomásul vette, nyelvüket ez a népcsoport beszélte, akik hűséget fogadtak a töröknek. A katolikus illírek az 1600-as évek elején Boszniából érkeztek a Duna menti falvakba, városokba. A Bosna-Argentina ferences rendi tartományból 2700 illír települt Buda, Szentendre, Törökbálint, Hamzsabég (Érd), Csepel, Tököl, Ercsi helységeibe. A telepéseket Dubocsácsi András szerzetes vezette. Ekkor érkezett még Vellicai Mihály szerzetes vezetésével 2300 fő, és Szlócsonin János 1500 főnyi csoportja. Utóbbiak a mojeváci plébániához tartozó településekről vándoroltak a Duna melléki falvakba.¹²

Az unitáriusok megjelentek Fehérváron is, és Pécs mellett a dunántúli unitarizmus egyik központja. (Pécsre Erdélyből egyszerre hat lelkészt küldtek.) A protestantizmus a nemesi vármegyékben a kegyúri jog alapján terjedt. Arra gondolni sem lehetett, hogy az elcsigázó háború szenvedélyeiből vallási türelem bontakozzék ki.

A *modus vivendi* a rendek a cuius regio eius religio elve alapján találták meg. (Hivatkozás az 1555. évi augsburgi vallásbékére.) A nagybirtokosok egy része áttért a kálvinizmusra, a familiárisok, a jobbágyok, a szolgák családotól követték az új vallást. A hosszú háború alatt elpusztított hódoltsági falvak kálvinistái a királyi Magyarországon a protestáns falvakba települtek le. Nemesi családokat fogadtak be a Zala vármegyei bakonyaljai falvak. Ezek között többen a kiemelt szerepet betöltő Felőrsre költöztek. A falu ez időben csak névlegesen volt a prépost birtoka, kálvinisták éltek a faluban, akiknek prédikátoruk volt. A falu menedékhely volt a kálvinista menekülteknek, mert a veszprémi és palotai őrség oltalma alatt állt.

* * *

A veszprémi nemesi vármegye a térségében elmulasztotta a parasztvármegyét létrehozni, amely fegyveres védelmet látott volna el. Közvetlenül a török szomszédságában a vármegyei hatóság nem adott hatalmat és fegyvert a parasztságnak. Közre játszhatott az is, hogy a térségben több várórség volt, melyet igénybe vettek a közrend konszolidálására. Ahol a parasztvármegyék létrejöttek, vezetőik paraszttiszték lettek, akik a helyi és a térség társadalmi, politikai mozgalmait ismerték, igen eredményesen működtek, és pozitív szerepet vittek a közéletben. A parasztvármegye végső soron az alispán rendelkezéseit hajtotta végre, a nemesi vármegye helyett oldott meg feladatokat, melyeket a kiterjedt térségben az alispán és a szolgabírák nem lettek volna képesek ellátni. (Pl. a helyi kihágások kivizsgálása, házak és kúriák feltörésének kinyomozása, a tettesek elfogása, templomok, kolostorok kirablásának megakadályozása, szarvasmarha-csordák, ménesek védelme, kóborlók megfékezése, az egyházi törvények betartatása, az országos méltóságok, közte a nádor tekintélyének óvása, a nemesi vármegye delegátusainak informálása, a főispán, alispán, szolgabírák személyi védelme).¹³

Törökösség állapítható meg Kajáron, Enyingen, Bozsokon, Fokon, Peremartonban. A török tisztségviselők jelenlétében a parasztok határhalmokat emeltek a mezőkön. Arra is van példa, hogy a török közigazgatásba integrálódtak a hódoltsági sávban élő falvak.

A modern életvitel jelei a városi társadalomban

Veszprémben a század első harmadától a gazdasági erőforrások kihasználása kapott prioritást. A városi társadalomban növekedtek a termelési feltételeket kihasználó csoportok, elsősorban a várórség, amely hatalmi helyzeténél fogva egy ideig előnyöket harcolt ki magának még a püspökséggel és a káptalannal szemben is, amelyek a város és környék földesurai. A várórség köréből a kapitány, a tisztii csoport, és az őrségből az élelmesebbek vettek részt az üzleti életben. A várórség polgári foglalkozása háttérbe szorította a védelmi felkészülést, és az állandó harci

készenlétet, ami a végvári helyzetből következett. Ilyen esetekben a kapitányt a többség menesztette.

A jobbágy származású katonáknak vonzó volt a végvárban szolgálni. Ez elsősorban abból fakadt, hogy a végvári őrség tagjai a nemesi rendbe történő bejutásban reménykedtek. Táplálta ezt a hiedelmet az is, hogy a végváriak az egykori nemesi földeket kapták meg, melyek után úrbéri szolgálattal nem tartoztak. Szokásba ment, hogy egyes végvári katonák, akik tőzsérkedéssel vagyont szereztek maguknak, 200-300 tallérért (felszabadítási pénzért) nemességet vásároltak maguknak. Az ilyen okiratot manumissionales-nak nevezték. Nemesi birtokot a nemtelenek is vásárolhattak maguknak. A jobbágy vagy zsellér által vásárolt nemesi ingatlan váltságdíj lefizetésével mentességet kapott az úrbéri szolgáltatás alól. Az őrség tisztjei a várőrség ellátása ürügyén kupeckedtek: állatokkal kereskedtek, egzotikus török árukat és takarmányt vásároltak, amelyet az őrségnek eladtak. A családok ellátását szolgálták a saját gazdaságból eredő termények, a gyümölcs, a zöldség. A Séd-patak völgyében elterülő rétekből 90 kertet alakítottak ki.¹⁴ Jövedelmük származott a Balaton-felvidéki szőlőkből. Az őrség a városi italmérési jogot is megszerezte, ahol saját borait mérték. A szőlőket a katonák árendában használták a berényi, mámai, sándori, kenesei hegyekben. A berényi hegyben 89 presidiáriusnak 98 hold bérszőlője volt. A század végén, amikor a káptalan és a püspök földesúri jogainál fogva visszaszerzi birtokait, a veszprémi őrség a balatoni hegyekben 420 kapás szőlőt bérelt.

A vár kapitányáról jegyezték meg, hogy csak a lovasi szőlőkben 7 akó dézsabort szedett, a saját szőlőjének bortermése pedig jóval felette állt ennek. Az őrség első tisztjeként (gátlástalanul) földesúri jogokat gyakorolt. 1674-ben az egyik tiszt kibérelte az enyingi uradalmat, vállalva a birtok után fizetendő úrbéri terheket, a termény- és pénzjáradékot, a robotot, a rövid és a hosszú fuvart. Az éves bérösszeg 3142 tallért tett ki.

A városlakók (oppidánusok) között meghatározó az iparúzó és kereskedői polgárság. Mellettük nemesi családok éltek. Ez a három rend alkotta a kiemelt városi társadalmat. A három részre széttört országban a gazdasági fejlődés trendje eltérő. A királyi Magyarország gazdasági viszonyai, különösen Felső-Magyarországon, az alsó részekén pedig a Rábán túli térségekben a nyugati fejlődéshez igazodott. A másik két országrészben a gazdasági viszonyok stagnáltak. Az országrészek gazdaságát a kora kapitalista vállalkozók egybefogták. Tevékenységüket jelzi, a politikai hatalmi szempontból megosztott országrészek egymásra vannak utalva. Az agrárforradalom jelentkezett a Kárpát-medence mezőgazdasági régióiban is. Síkvidékek gabonája, takarmánya, marhacsordái, a hegyvidékek termékei, a szerszám- és tűzifa, a szőlő, gyümölcs, bor a térségek kimeríthetetlen kincsei. Veszprémben élénk kereskedelmi forgalom bonyolódik a vásárokon, a piaci napokon. Az évi két vásár, a Miklós- (december 6.) és Lőrinc-napi (augusztus 10.) nemcsak helyi, környéki, hanem a távol-sági kereskedőket is vonzotta, mindenekelőtt az egzotikus és a csempészárúk miatt is. A vásárokon jelen voltak a fehérvári rácok, a budai török kereskedők, a ruméliai görögök ipari cikkeikkel, áruikkal (szattyán, abaposztó, pokróc, csizma, papucs,

topánka, női textília, mediterráneumból származó különleges cikkek). Az állatvásárra arab lovakat, balkáni sertéseket, szarvasmarhákat, juhokat hoztak a tőzsérek, a háztartások számára aprójószágot. Megjelentek a közeli mezőföldi termékek: gabona, takarmány, abrak, méz, a Duna mentéről a hal, sőt a vadhús (őz, szarvas, vad-disznó) is. A távolsági kereskedők sőt, borsot szállítottak. A felvásárlók között a görögök és a németek az állatvásárokat látogatták, mert olcsóbban tudtak balkáni szarvasmarhákhoz, lovakhoz jutni, melyek egy részét csempészek hozták Veszprémbe. Utóbbiakat a várórség tőzsérkedő tagjai vették át, akik hatalmi helyzetüket kihasználva adták tovább a távolsági kereskedőknek. A német kereskedők bécsi és alsó-ausztriai piacokra vitték az árut, és bőséges haszonnal adták tovább.¹⁵ A helyi iparűzők, kézművesek, a városi és a környék iparcikkszükeleteit elégítik ki. Ugyanakkor a piacokon megjelennek a céhek termékei, sőt a polgári és a fehérvári vásárokon is. A szakosodott iparosok tekintélyes számmal vannak, és ez is jelzi, hogy a város, a környék lakossága, a várórségek igényelték az ipari termékeket: a városban működött a szíjgyártó-, nyerges-, lakatos-, zablakészítő-, szabó-, takács-, borbély-, szűcs-, vízimolnár- (és a malmok több válfaja), asztalos-, tetőfedő-, sövényfalkészítő-, kőműves-, tetőfedő-, csapó-, tobak-, irhás-, csizmadiacéh, de voltak céhen kívüli iparosok is. A városban 1666-ban 25 nemesi családot számláltak meg, akiknek egy része birtokukat elhagyva a közelebbi vagy távolabbi falvakból a városba menekült, ezért itt a mezőgazdaságban egzisztenciát nem találtak. Megélhetésük a városi iparból, kereskedésből származott, illetve a városi és a vármegyei tisztviselők fizetést kaptak.

A városi önkormányzat a 16-17. század egészében működött, mint közösség irányította a városi társadalmat, bíráskodott. A vármegyei hatóság tevékenysége sem szünetelt, a török megszállás idején a tisztviselők Pápára menekültek, a hatósági tevékenységet ott folytatták. A 17. században visszatért a tisztviselő-réteg. (Veszprémbe menekült 1543-ban Fejér vármegye alispánja és a tisztviselők egy része. Fejér vármegye Veszprémben meg is kezdte működését, bíráskodott, szolgabírái a török által meg nem hódított községekben intézkedtek. Amikor Veszprém 1552-ben török kézbe került, Fejér vármegye tisztviselői is menekültek, de további sorsukról adatokkal nem rendelkezünk. Azt is tudjuk, hogy a fehérvári keresztes konvent előljárója a töröktől menlevelet kapott, és szintén Veszprémbe menekült. Onnan Vasvárra, majd Pozsonyba került.)

* * *

A veszprémi püspök 1628-ban sümegi kényszerlakhelyéről, a káptalan Egersegről 1630-ban tért vissza. A káptalan 1635-ben az uralkodótól megkapta a hiteleshelyi tevékenységhez szükséges pecsétet, kijelölték a területet, amelyen a káptalan intézkedhetett. 1664-ből származó adat, hogy egy, a hódoltságból menekült család a káptalannál bemutatta jószágleveleit, amelyeket hitelesnek találtak, azokat átírták, és regisztrálták a hiteleshely jegyzőkönyvébe. A család a birtoklevelekkel igazolta nemességét, és a török kiűzése után a pusztákra vonatkozó igényét.¹⁶

A veszprémi földesurak visszatérése eredeti lakhelyükre kiélezte az ellentétet az őrséggel és a városi társadalommal. Az egyház képviselőit az őrség ellenszenvvel fogadta, mert ez számukra azzal járt, hogy az eddig megszerzett privilégiumokat elvesztik, és a földesurak gazdasági jogait fokozatosan visszaszerzik. A városi társadalommal a konfliktus főleg vallási természetű, ámbar a lakosság döntő többsége germanofób. A püspökség és a káptalan újjászervezte intézményeit, restaurálta a katolikus egyházi hierarchiát. A város a katolikus egyházi központ mellett protestáns centrum is. Protestáns a várórség nagyobb része is. A tisztek körében felmerült, hogy a katolikus katonákat elbocsátják, és helyettük protestánsokat vesznek fel. A század első évtizedében a lakosság és az őrség körében az a meggyőződés alakult ki, hogy a katolikus Habsburgokat kiszolgáló katonák helyett a nemzeti önállóságra törekvő (Erdélyből, a Tiszántúlról kisugárzó) politikát kell megvalósítani.

Politikai tévutakon

A Bocskai-felkelés dunántúli kiterjedésére számítva az őrségek a behódolást választották (1605). A felkelő vezér kiáltványában szólította fel a várak őrségeit, hogy ne álljanak ellen a töröknek, mert akkor biztos pusztulás vár rájuk. A törökkel szövetségben levő Bocskai utalt a háború idején a császár katonái által elkövetett kegyetlenségekre: különösen a vallon zsoldosok gaztetteire, akik a nemeseket kivetették kúriáikból, a pórnépet erdőkre, hegyekre bujdosásra kényszerítették. A veszprémi őrség átadta a várat, ahová Mehmed pasa és Haszán ruméliai beglerbég egyesült csapata vonult be. A török várbeli jelenléte, a tatárok Veszprém körüli portyázásai, a jobbgátság megsarcolása józan politikai mérlegésre ösztönözte a térség lakosságát. Áprilisban Vázsony Bocskai egyik alvezére birtokába került, de a pápai őrség a várat néhány nap múltán visszavette. Némethy Gergely (a másik alvezér) hamarosan bevette Vázsonyt, azonban biztonságot a pápai őrség miatt nem érzett, és kiürítette az erősséget, majd a nyugati térségbe vonult.¹⁷ A Bocskai által ajánlott nemzeti önállóság (török, tatár segédcsapatokkal) Veszprémben meglehetősen elutasításban részesült, de hitükhöz, a nemzeti alapon szervezett kálvinizmushoz ragaszkodásuk megmaradt. A török helyőrséget Veszprémből Palotára rendelték.

A Bocskainak és a töröknek behódolt veszprémi őrség élére a császárhoz hű és katolikus Zichy Pál (1616) került, aki a vártartozékokat bérben megkapta. (Alsóörs, Csopak, Felsőörs, Füred, Kádárta, Kisfalud, Lovas, Paloznak, Pécsely, Szöllős, Vászoly, majd 1620. május 21-én Füle, Berény, Jutas, Herend, Bogárfalva, Billege, Fok, Kiliti, Ságvár falvak.) Előző évi kimutatásból tudjuk, hogy a kapitány magas jövedelemmel rendelkezett: övé volt az évi 300 forintot jövedelmező vám, a nemesi birtokokról a tized, továbbá gabonajárandóságok, bordézsma. A kapitány éves zsoldja 3 ezer forint. Egy 1616. június 16-i szerződésből kiderül, hogy Zichy jövedelme a palotai vár tartozékaiból is gyarapodott. Ez pedig hatalmas territórium; igaz, szinte az egész a Duna-Sárvíz közti részen, a hódoltságban terült el.¹⁸ (Palotai kato-

nák kapták meg a tartozékokat még a 16. század közepén, ami 67 falu volt az egykori Dél-Fejér és Észak-Tolna vármegyében. A palotai birtokok a hosszú háború alatt elpusztultak. 1578-ban még 43 mezőföldi falu adózott Palotának, az 1607. évi összeírás azonban mindössze 7 falut tüntet fel. A háború mindkét fél részéről példátlan kegyetlenséggel folyt. A mezőföldi népek Zala, Veszprém vármegyében találtak maguknak otthont, Rátót, Kádárta, Kajár, Dudar, Enying, Devescer, Szentgyörgyvölgy, Lendva helységeiben. A nemesek elveszítették birtokaikat, az új helyeken zselléreként éltek, kézművesként tartották fenn magukat.)¹⁹ Az újonnan kinevezett várkapitányt, Zichy Pált a kamarai hatóság kötelezte, hogy a birtokok jövedelméből a veszprémi vár karbantartását köteles elvégezni. Arra is ígéretet tett, hogy védelmezi a katolikus vallást, a városban plébánost tart, szorgalmazza a katolikus szertartásokat. Ezen a ponton azonban találkozott a protestánsok ellenszenvével.

Bethlen Gábor a vallásszabadság és a nemzeti függetlenség jelszavával indított háborúja, akárcsak másfél évtizeddel korábban Bocskaié, támogatást kapott. 1620. szeptember végéig a dunántúli várak (Veszprémmel együtt) Bethlen alvezérei kezére jutottak. A Bethlen-had közeledésére a veszprémi őrség elhatározta a kapitulációt. A kapitányt kényszerítették, hogy nyissa meg a várkaput Haller György és Fekete Péter alvezérek előtt. Zichy azonban ellenállt az erőszaknak, mire az őrség a „kapitány lefejezését, a várfalról történő kivetését” készítette elő. Ezt azonban a kálvinista prédikátor megakadályozta. Az őrség megszerezte a várkulcsokat, és az alvezérek a várkapun bevezették alakulataikat. A városlakók is lelkes Bethlen-hívők voltak, a kapitány fogságba vetését nem akadályozták meg. (Zichy Pál két esztendő telt el Bethlen fogságában. Felesége magyarországi főurak patronálása mellett 8 ezer magyar forint lefizetésével szabadította ki. A Bethlen-hadak eltávozása után a Zichyt helyettesítő kapitány az őrség zabolátlanságáról tudósította Batthyány Ferencet, és erélyes fellépésre kért engedélyt, beleértve halálos ítéletek végrehajtását is, hogy a rendet helyreállíthassa. Zichy kapitányt 1622. júniusban császári katonaság kísérte Veszprémbe, aki a rendelkezésére álló karhatalommal a várőrség és a lakosság renitens csoportját felszámolta, és 1627-ig maradt tisztségében).²⁰

A török rablóportyák kiújulása

A hanyatló török államot 1640-ben Kara Musztafa nagyvezér újjászervezte, és a hadsereg korszerűsítését is megkezdte. Egyik utóda, Köprülü Ahmed folytatta a seregben az átszervezést. A nagyvezér ösztönzésére a Porta és a Habsburgok békés politikai elkötelezettségüket 1648-ban 22 esztendőre megújították. (Az 1606-ban kötött zsitvatoroki békét.) A nagy hadjáratok valóban elmaradtak, de a török portyák, a szandzsákbégek betörése a királyi Magyarország területére gyakoriak, és jelentős területvesztéssel jártak. A török-magyar kondomínium rendezetlensége is hozzájárult a török rablóportyákhoz. Az 1659. évi 13. tc-ben a rendek méltatlankodásuknak adtak hangot, mert a béke megújítása óta a török jelentős területeket csa-

tolt a hódoltságához, mezővárosokat, falvakat, pusztákat, nemesi birtokokat dúlt fel. A békekötés megújításától eltelt 10 év alatt a törökök elpusztították a mezőgazdaságilag hasznosítható területeket; Vas vármegyéig hatoltak az 1630-1640-es években, ahol 26 faluból 2100 embert hurcoltak el, 2800 ökröt, lovat elhajtottak. Veszprém és Palota térségében 90 települést ért török támadás.²¹

A térségben a földesurak gondoskodtak a települések, városok, várak erősítéséről. Sümegyet Széchenyi György püspök építi, mivel az elővárok romba dőltek: Tátikát a török 1589-ben lerombolta, hasonló sorsra jutott Rezi, amelyről 1592-ben feljegyezték romos állapotát.²² A püspök sümegi védelmi építkezése máig ható helyrajzi állapotokat eredményezett: a várost 1100 méter hosszú kőfallal vette körül, amely nemesi városrész lett, s félkörben ívelte át a várat. Keleten a Várhegy meredek oldala adott menedéket a nemesi családoknak. A Várhegytől keletre eső rész (Belsőtokaj) jobbágytelepülés, amely a 16. század óta létezett, lakói főleg szőlőművelők, a püspök úrbéresei. A kőfaltól nyugatra épült fel a Tizenháromváros-rész, melynek centruma egy kápolna volt.²³

Vázsony várát 1651-ben hadmérnök vizsgálta meg, aminek eredménye alapján megerősítéséről döntöttek. (Az erőd romos állapotára 1648-ban utalnak adatok.) A középkori vár helyrajzi fekvése védelmi szempontból nem volt szerencsés: völgyi fekvése, erdős környezete, elmocsarasodott várárkai, a környező magaslatok, ahonnan az ellenség beláthatta a várbeli szerkezetet, a katonák mozgását, a védelmet alig tették lehetővé, bár a várfalak, a lakótorony (donjon) erős. Hiányzott azonban a másod-védővonal. Az előző ostrom nyomait még nem sikerült eltüntetni. A környék néptelen volt, az ostromok és portyák alkalmával a lakosság elmenekült, a környező falvak nyomait a hadmérnök felfedezte. A palánkon belül álltak a darabontok „magyar módra épített házai, melyek szalmával fedettek”. Ez a katonaváros, mellette kertek terültek el, melyeket a katonák családjai műveltek. Vázsonyt 1649. december 18-án Zichy István (Zichy Pál fia) győri vicegenerális királyi donációként kapta meg a palotai uradalommal együtt. Zichy 100 győri lovassal indult a vár és a birtokok átvételére.²⁴ Az oppidumot 1663-ban a szentgotthárdi csatába vonuló török felégette.²⁵

Egy országgyűlési határozatból értesülünk a török gyújtogatók kiküldéséről, akiknek feladatuk adta a fehérvári bég, hogy királyi területeken lakó- és gazdasági épületeket, a szántóföldi termést gyűjtsák fel. A főrendek kérték az uralkodót a török pusztítások megszüntetésére. A török Portán járt követek a békeszerződésre hivatkoztak, s az anomáliák orvoslását kérték a szultántól, de kitérő válaszokat kaptak. Most a főrendek a maguk erejét kívánták összefogni, hogy az elveszett falvakat, mezővárosokat visszaszerezzék. Az 1659. évi tc. 3. cikkelyben a rendek a törökösség felszámolására hoztak intézkedéseket. Az alattvalóknak megtiltották, hogy a törökkel kapcsolatot tartsanak, tőle védelmet kérjenek. Aki ezt megteszi, akár nemes, végvári katona vagy vármegyei tisztviselő, főbenjáró bünt követ el, és felségsértés vádjával bíróság elé kerül. (Erre a cikkelyre hivatkoztak az abszolutizmus bevezetése után a protestáns lelkészek és iskolamesterek rendkívüli bírósági tárgyalásakor.)

Kiút keresése

A magyarországi protestáns nemesség kereste a kibontakozás lehetőségeit, és a Zrínyi Miklós által indított mozgalomban olyan szövetségest talált, amelyhez csatlakozhatott. Az alternatív választás a francia, a török vagy az erdélyi hatalom lett volna. A német szövetséget a vármegyei delegációk elvetették, mert a német saját birodalmi ügyeivel volt elfoglalva, és a keleti kérdést egyelőre nem tekintette európai ügynek. A felső-magyarországi vármegyék döntését, (a török szövetséget) az alsó-magyarországiak is elfogadták.²⁶ A mozgalom vezetése Zrínyi Miklós halála után (1664. november 18.) a nádor (*Vesselényi Ferenc*) és az esztergomi érsek (*Lippay György*) kezébe került. A Habsburgok elleni magyarországi mozgalom a vassvári béke után (1664. augusztus 10.) radikális irányt vett. A nádor 1665. január 5-én az uralkodónál tiltakozott a szégyenteljes békekötés miatt, amely a győztes szentgotthárdi csata eredményét nem használta ki, hanem egy vesztes csatára emlékeztetően engedményeket tett az ellenségnek. Ez a béke a Habsburg-birodalomra, a királyi Magyarországra nézve a keresztény világ elkeseredettségét váltotta ki. A bécsi udvari körök magyarázták a békekötés szükségességét. Szerintük a háborút folytatni Bécs nem lett volna képes, mert elapadtak a külföldi segélyforrások.²⁷

A nádor és az esztergomi érsek halála (1667) után a mozgalom vezetése Nádasdy országbíró és helytartó kezébe került. Nádasdy erőszakos ember hírében állt; rekatolizációja után állítólag 40 ezer jobbágya áttérését rendelte el. Az ellenzéki, főleg kalvinista nemesség gyanakodott agresszív munkastílusára.

1668 szeptemberében kidolgozták a felkelés tervezetét, s ezzel a rendi szervezkedés kilépett szűkebb keretéből. Szervezték a vármegyei hadak felállítását. Zrínyi Péter emberei Veszprémben is jártak, az őrségből katonák kísérték őket a felkelők toborzási helyeire. 1670. április 9-én Zrínyi Péter hadba szólította a felkelőket.

Az általános felkelésre a jeladás a császári csapatok lefegyverzése volt. A vármegyei bandériumok fontos stratégiai pontokat foglaltak el. Gombásnál (Hubova, Szlovákia) Gyulaffy László ütközött meg császári dragonyosokkal és legyőzte őket.²⁸ A horvátországi felkelés azonban nem lett sikeres. A felhívást passzívan fogadták. Elmaradt a török katonai segítség is.

Bécs szemében Magyarország a rebellióival elveszítette az önállóságra való jogát. 1670. május 1-jén a felső-magyarországi felkelők letették a fegyvert. A magyar főrendekből alakított különbírótság (judicium delegatum) a szervezkedés vezéreit elítélte, akiket kivégeztek. Az egyházi személyek, akik részesei a rendi ellenzéki mozgalomnak, az uralkodótól felmentést kaptak. (Témánk szempontjából érintettek: Szelepcsényi György esztergomi érsek, Sennyei István veszprémi püspök, Szakonyi János veszprémi nagyprépost.) Szakonyiról kiderült, hogy Nádasdy Ferencsel levelezett, és személyesen is találkozott. Az egyházi férfiaknak adott kegyelemmel a rezsím magához láncolta a főpapokat, nekik rendkívüli megbízásokat adott a lázadás körülményeinek kivizsgálására, akik az általuk ismert adatokat közölték az inkvizícióval. Szelepcsényi az udvartól a pozsonyi rendkívüli törvényszék (judicium

extraordinarium) vezetésére kapott megbízást, Szakonyit a káptalani inkvizíció hallgatta ki. Vallomásából részletesen informálódtak a veszprémi, a környéki, de az országos szervezkedésről is.

A veszprémi és a pápai szervezkedés felgöngyölítését a királyi jogügyszakos a győri káptalanra bízta. A kihallgatottaknak előre elkészített kérdésekre kellett válaszolni: a török kapcsolatokra, a felvidéki lázadásra, a császár eltávolítására, a szervezkedés vezéreivel való kapcsolatra, a kálvinisták gyűlésein elhangzottakra. A kihallgatás 1671. március 7-én kezdődött Veszprémben, ahová 56 személyt idéztek meg Veszprém, Tihany, Pápa, Devecser véghelyekről. Veszprémből 22 személy volt érintett az inkvizíció: két kanonok, a káptalan jegyzője, a református lelkész, az iskolamester, az őrség kapitánya és helyettese, a várnagy, 3 vajda, 4 hadnagy, 5 közkatona. A vallomásokból egyértelműen kiderült, hogy az őrség közötti szervezkedés elsősorban a katolikus lakosság ellen irányult. Amikor Sennyei püspök megérkezett Veszprémbe, az őrség fegyveresen várta. Pénzt is gyűjtöttek a felső-magyarországi felkelők támogatására. A vármegyei tisztviselőket (52 személyt) Pápán hallgatták meg. Horváth Miklós alispán a szervezkedők török kapcsolatairól nyilatkozott; az egyik főszolgabíró tudott a felső-magyarországra küldött pénzekről, a helyi kálvinisták gyakori gyűléseiről; egy szolgabíró, két esküdt vallomását értéktelennek minősítették, mert ismert tényeket közöltek.²⁹

A kihallgatások második fázisát a veszprémi káptalan két évvel később bonyolította le. A káptalan a császár utasítására cselekedett, aki felhatalmazást adott a testületnek, hogy nemeseket és nemteleneket egyaránt kihallgathat a lázadásban való szerepükről.

Veszprémbe érkeztek a királyi megbízottak, akik a kihallgatásokon részt vettek. Az adatok szerint a kihallgatottak listája az 1670. év végén elkészült, de a káptalanok, köztük a veszprémi, a kihallgatásokat csak 1674-ben kezdték el. A veszprémi káptalan előtt 118 „pártütő”, főleg kálvinista jelent meg. A vádak megegyeztek a győri káptalan által feltettekkel: a megidézettek súlyosan vétettek a császár személye ellen, felségsértést követtek el. A lázadók a két veszprémi prédikátor utasításait követték, a közrendet veszélyeztették, lázadást szítottak a várőrségben, gyűléseiket konspiratívan tartották, összeköttetésben álltak a felkelés vezetőivel, nekik anyagi támogatást adtak, bizonyosult törökösségük, az ellenséggel a kapcsolatuk egyre erősebb lett, a perbe idéző leveket semmibe vették, a kézbesítő alkalmazottakat török börtönökbe zárták, oltalmat kértek a fehérvári töröktől. A cselekedeteikkel bizonyították, hogy az ország törvényeivel szembeszegültek, a szokásjogot nem tisztelték.³⁰ A vallomásokból kiszűrhető a szembenállás a fennálló rezsimmel. A őrség egyes tagjai megtagadták, ha ismert protestáns egyént kellett volna a tárgyalásra kísérni. Gorup Péter lovassági hadnagy szerint a vizsgálók kiszálltak a Veszprém környéki falvakba, hogy vizsgálódást folytassanak. A hadnagy fegyveres kíséretet rendelt a küldöttség védelmére, azonban a katonák szidalmazták őket.

A hódoltság peremén lévő települések prédikátorai és iskolamesterei is idézést kaptak a káptalan előtti megjelenésre. Ezek nagyobb része egykor Fejér vármegye

fennhatósága alá tartozó falvakban lakott (a Sárvízen inneni falvak), de a 17. század elején Veszprém vármegye kebelezte be őket. A falvak a következők: Sárkeresztúr, Aba, Seregélyes, Kajár, Polgárdi, Battyán, Ladány, Peremarton, Láng, Káloz, Hörcsök, Felegres, Enying, Hídvég, Szilas, Csurgó, Bodajk, Lepsény, Bozsok, Óskü, Tác.³¹

A kihallgatottak ragaszkodtak vallásukhoz, hitüket nem tagadták meg, ha erre készítették őket, „elmentek Kajárra a törökhöz”. A gyűléseken taktikai elhatározásokra jutottak; küldötteik eljutottak a felső-magyarországi részekbe, azután Sopronba, Győrbe, Pozsonyba és Pápára.

Az inkvizíciói Vázsonyban is lefolytatták, 28 személyt idéztek a bizottság elé. Tihanyban 16, Vámoson 25 személyt hallgattak ki.³² A perek tárgyát politikai vétkek képezték. A fő kérdés a törökösség volt, amely lázadás támogatására sarkallta a veszprémi népet. Az abszolutista kormányzati rendszer a magyarságot felekezeti különbség nélkül elidegenítette Béctől. 1670-ben a veszprémi várórség ellen intézkedéseket vezettek be. A katonai közösségek jogait, amelyet a múlt generációi alakítottak ki, megbontották. Az 1671. október 11-i laxenburgi határozat szerint a magyarországi végekben szolgáló őrségekből 10 ezer főt elbocsátottak, helyükbe császári őrséget helyeztek, Veszprém és Pápa császári alakulatokat kapott, élükön német kapitányokkal. Az elbocsátásokat a hadsereg korszerűsítése ürügyén hajtották végre, holott köztudott volt, hogy a bellicum a létszám csökkentésével a magyar katonák és tisztek rebellióra hajlamos magatartását büntette meg. Az 1649-ben hozott modernizációs változtatásokat évtizedek múltán sikerült végrehajtani. Az országgyűlési dekrétum szerint a végvári őrségek ellátását, felszerelését, közte a fegyverkezést is a központi hatalom hajtja végre. A végvári őrségek az erődök védelmén túl ellátják a határórség feladatait, a belső karhatalmat adják, csapatszolgálatot látnak el.³³

Az 1671-ben érkezett császári katonák az átszervezés során kapott feladatokat látták el, és az 1674-ben zajló vizsgálobiztosi utasításokat hajtották végre. A visszamaradt protestáns őrség elvesztette az eddig élvezett kiváltságait, megfosztották beneficiumaitól, a többi közt a szabad földek használatától, korlátozták kommerciális tevékenységüket, bénították a vallás szabad gyakorlását. Felbomlott a végváriak közötti közösségi összetartás; a balatoni őrség 5 vári közössége (a tihanyi, vázsonyi, szigligeti, keszthelyi, csobánci katonák tömörülése) szűnt meg. Ekkor, az evangélicizációval egy időben ment végbe az egyházi nagybirtok restaurációja, a veszprémi földesurak visszaszerezték birtokaikat, gyarapodott a tihanyi bencés apátság vagyona, a ciszterci rend 1659-ben kapta vissza mezőföldi uradalmát. Szántóföldek, legelők, rétek, erdők kerültek egyházi tulajdonba, a regálékat is visszaszerezték (lisztőrölő vízimalmok, szárazmalmok, kásaőrölő-, olajütő-, kallózó-, kötő- és fűrész malmok, sörházak).

A bellicum bomlasztó tevékenységét jelzi az 1673. évi intézkedés a zsoldfizetésről. Amikor a fizetőmester illetményt vitt Veszprémbe, azt az utasítást kapta felettes szervétől, hogy zsoldot a protestáns katonáknak ne fizessen. A katonák lázongássze-

rú akcióba kezdtek, mire a bellicum az utasítást megváltoztatta. A központi kormányzat a tervbe vett monarchiai koncepciói miatt a magyarországi rendekkel kénytelen kiegyezni, s nem nélkülözhetette a magyarországi anyagi és humán erőforrásokat. A kompromisszumot a rendek a soproni országgyűlésen kötötték meg: az uralkodó megszüntette a helytartóságot, az ország visszakapta alkotmányát, a vallásszabadság ügyében is kénytelen engedni. 1682-ben visszafogadták a végvári katonákat, a következő évben az országban katonai toborzásba kezdtek.³⁴

A készülő török hadjárat hírei, Thököly meghódolása a nagyvezér előtt a dunántúli kapitányokat védelmi előkészületekre sarkallta. A Pápan tanácskozó balatoni őrségek (Veszprém, Pápa, Tihany, Csobánc, Szigliget, Keszthely és Vázsony) vezetői Batthyány Ádámot biztosították helyállásukról. Ezt azonban a hadi helyzet súlyosbodása következtében nem tartották meg. Thököly alvezérei útján oltalomlevelet küldött az őrségek kapitányaihoz, melyben biztosította a városokat, a várak őrségeit, hogy „csatlakozás esetén a török kegyeibe fogadja őket, elutasítás esetén azonban elpusztulnak”.

A török nagyvezér 1683. június 14-én Fehérváron volt, a hadsereg a mezőkön táborozott. A veszprémi kapitány Thököly alvezéréétől felszólító levelet kapott, a vár átadásával kerülje el az ostromot, hogy a vár és a város épségben maradjon. A várból az őrség június 24-én elvonult. A török Bécs alatti veresége után a Thököly alvezérei által elfoglalt dunántúli várak: Tata, Pápa, Tihany, Vázsony, Csobánc, Keszthely, Szigliget, Devecser, Csesznek, Somló, közte Veszprém (szeptember 22 körül) felszabadultak. A vár és a város véglegesen Palota és Székesfehérvár visszafoglalásával (1688), a hódoltsági viszonyok felszámolásával jutott nyugalmi helyzetbe.

Veszprém végvárként 1696-ban szűnt meg.³⁵ A fegyvereket, a felszerelést Budára szállították.

FORRÁSOK

- Balázs László*: 100 éves harc az acsai uradalomért. Fejér Megyei Történeti Évkönyv 5. k. Szfvár., 1971. (Jelzet: FMTÉ 5.)
- Corpus Juris Hungarici*; törvénycikkek. (Jelzet: CJH ...tc.)
- Farkas Gábor*: Adatok a dunántúli végvári harcok történetéhez; a Fehérvár térségből indított török harcok kérdése. FMTÉ 11. k. Szfvár., 1978. (Jelzet: FMTÉ 11)
- Farkas Gábor*: Pusztaszabolcs (község története) FMTÉ 22. k. Szfvár., 1991. (Jelzet: FMTÉ 22)
- Hetényi István*: Besnyő (község története). FMTÉ 14. k. Szfvár., 1980
- Hóman Bálint-Szekfü Gyula*: Magyar történet 3. k. Bp., 1939.; 4. k. Bp., 1935. (Jelzet: Mtt)
- Hőgyész László*: Sümeg évszázadai. *Internet* (Jelzet: Hő L Sümeg)
- Hungler József*: A török kori Veszprém. Veszprém, 1986. A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 4. (Jelzet: Hu J)
- Magyarország története 1526-1686. 2. k. Bp., 1985. (Jelzet: Motört.)
- Protocolla Authententica* Tom. 3. A. 1674 (sept. 4) Lelőhely: Veszprém Megyei Levéltár. (Jelzet: PAuth)
- Szilárdfy Zoltán*: Egy ercsi délszláv képes ponyvairat ismertetése. FMTÉ 5. k. Szfvár., 1971. (Jelzet: FMTÉ 5).

- Zsirai Lajos: A vázsonykői végvár története. In: Tanulmányok Veszprém megye történetéhez. 241-273. p. (Jelzet: Vázsony)
- Vallástörténeti kislexikon. Bp., 1983. (Jelzet: Vtlex)
- S. Varga Katalin: Az 1674-es gályarabper jegyzőkönyve. (Textus és értelmezése) *Internet*. (Jelzet: Grbper Függelék.)
- S. Varga Katalin: Protestánsok a jogi és politikai közvéleményben Magyarországon az 1670-es években. Az 1674-es per jegyzőkönyve. *Internet*. (Jelzet: Pjpk)
- Veszprém Megyei Helytörténeti Lexikon. Szerk: Kovacsics József-Ila Bálint. Veszprém, 1964. 96-397. p. (Jelzet: Htlex)

JELZETEK

- ¹ Mtt 3.103-113.p.; FMTÉ 11. 69-81. p.
- ² CJH 1608: 8., 21. tc.
- ³ Hu J 152. p.
- ⁴ Vázsony 264-265. p.
- ⁵ FMTÉ 22. 268-269. p.
- ⁶ FMTÉ 14. 152-153. p.
- ⁷ FMTÉ 5. 127-130. p.
- ⁸ CJH 1659:15. tc.
- ⁹ Motört 1314-1319. p.
- ¹⁰ Hu J 128. p.; FMTÉ 11.205, 207. p.
- ¹¹ Vtlex 245. p.
- ¹² FMTÉ 5. 157. p.
- ¹³ Mtt 3. 520-523; 4. 484. p.
- ¹⁴ Htlex 396.p.
- ¹⁵ Hu J 147., 149., 151-152. p.
- ¹⁶ JH 1635. évi országgyűlés
- ¹⁷ Vázsony 256-257. p.
- ¹⁸ Hu J 92-94. p.
- ¹⁹ Mtt 3. 120., 124. p.; FMTÉ 11.208, 225.p
- ²⁰ Hu J 95-96. p.
- ²¹ Motört 1434. p.
- ²² *Internet*: Zalaszántó
- ²³ Hó L Sümeg
- ²⁴ Vázsony 264-266. p.
- ²⁵ Vázsony 267. p.
- ²⁶ Pjpk
- ²⁷ Mtt 4. 634. p.
- ²⁸ Motört 1170-1173. p.
- ²⁹ Hu J 130-131. p.
- ³⁰ Pjpk
- ³¹ Grbper Függelék
- ³² Hu J 132-133. p.
- ³³ Motört 1314-1319. p.
- ³⁴ Motört 1430-1434. p.
- ³⁵ Hu J 136-144. p.

Egy zsidó polgár négy napig Veszprém megye élén

Száz éve született Lóránd Imre

VARGA BÉLA

A VESZPRÉMI KÖRZETI KÖNYVTÁR fiatal és igazán kevés tapasztalattal rendelkező munkatársaként 1952 tavaszán találkoztam először Lóránd Imrével, aki akkor a városi könyvtár vezetője volt. A múzeum földszintjén lévő két, részben azonos feladatkörű intézményt az év őszéig a munkatársak barátsága mellett a közös raktárhelyiség kapcsolta össze. Én vidéken szerveztem az új könyvtárakat és főiskolán tanultam a véletlenül választott szakmám fortélyait, ő átmeneti feladatnak tekintette a városi könyvtár vezetését, és az összevonáskor mindenki számára természetes volt távozása. Csak ritka alkalmakkor találkoztunk. Érdekes, hogy emlékezetemben nem a könyvtárban eltöltött idő, hanem a budapesti közös utak maradtak meg: ő soha nem szakadt el a fővárostól, engem akkor a tanulmányaim kötöttek oda, így néha együtt utaztunk. A néhány hónapi és későbbi alkalmi találkozásaink során a magas, kicsit hajlott hátú, intelligens megjelenésű, minden szempontból művelt zsidó embert beszélgetésekhez és vitákhoz szívesen kapcsolódó, okosan és széleskörű tudással érvelő, de egyáltalán nem egy forradalmár egyéniségű személyként ismertem meg. Egyéniségének jellemzésére talán két példa. Az akkor Veszprém megyéhez tartozó Keszthely járási könyvtárának megnyitó avatására 1952. szeptember 28-án együtt utaztunk, én a megyei könyvtár munkatársaként, ő a megyei lap tudósítójaként. A beszédek hallgatása közben papír vagy írószerszám nem került elő. Kértem tőle: Mi jelenik meg az újságban abból, amit az elvtársak mondanak? A válasza: Az, amit én írok. Visszaemlékezve és a korabeli újságokat olvasva teljesen igaza volt. A forradalom októberi napjaiban többször is járt a könyvtárban. Egy alkalommal elmondtuk neki a nevéhez kapcsolt, köztünk szállóigévé vált (talán Gróf Ervin által megfogalmazott) mondást: „*Ezt az országot a kátyúból (vagy sz...) csak egy ló-rándhatja ki.*” Amint utólag kiderült, akkor már nem volt lelkes hangulatban, sőt a lemondás gondolatával foglalkozott, de azért ez nagyon megnyerte tetszését. Évekkel később, a börtönévek megpróbáltatásai után, még mindig betegen, a Múzeum utcai könyvesboltban is emlékezett erre. Én pedig ma főként arra emlékezem, milyen nagy bölcsességgel, kicsit felülről és kívülről tudta szemlélni a világban és a körülötte zajló eseményeket, s arra is, mennyire fontos volt számunkra gondoskodó segítsége és tanácsai, amikor a megyei könyvtárt

igazán jelentős gyűjteménnyé kezdtük alakítani, és fontos művek beszerzésére csak az ő akkori munkahelyén, a Múzeum utcai könyvesboltban volt mód.

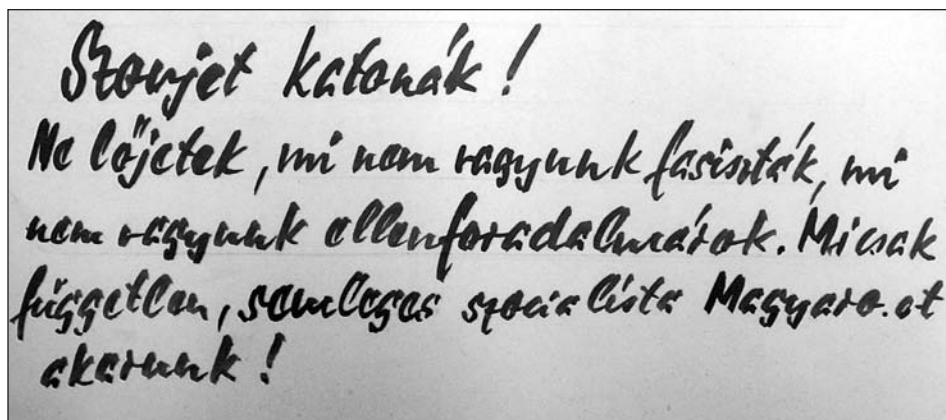
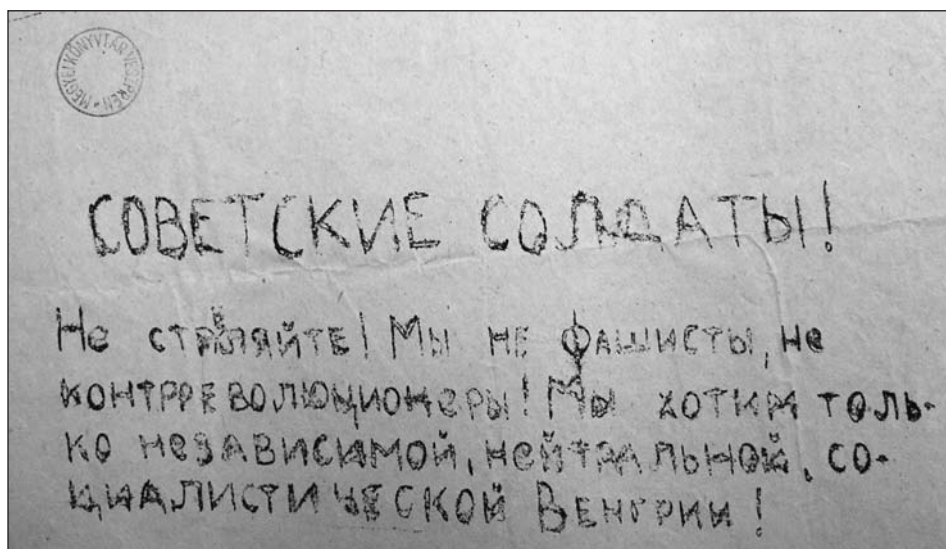
1910. június 24-én született és 1976. február 10-én hunyt el Budapesten. Apja, Lichtman Viktor, egyik fővárosi fegyvergyárban anyagbeszerző alkalmazott volt, de 1928-ban, abban az esztendőben meghalt, amikor Imre fia érettségizett. Lóránd Imre első munkahelye érettségi után ugyancsak a fegyvergyár volt, majd a harmincas évek közepétől az *Újság* c. lap szerkesztőségében hírlapszerkesztő titkárként dolgozott. Német és angol nyelven beszélt. Az első zsidótörvény után, 1938-tól alkalmi munkákból élt, a Szociáldemokrata Párt tagjaként részt vett a szociáldemokrata mozgalomban. A két párt egyesülése után, 1948-ban átigazolták a Magyar Dolgozók Pártjába, ahonnan 1951-ben kizárták. 1940 és 1945 között többször behívták munkaszolgálatra. Származása és szociáldemokrata párttagsága miatt a háború utolsó hónapjaiban büntetőtáborokban volt Erdélyben és Vácott.

1946-ban Halász Éva nevű, nagykanizsai származású matematika-fizika szakos tanárnőt, szavaival megfogalmazva: „orvosnak lányát” vette feleségül, aki 1949 őszétől 1957 nyaráig a veszprémi 1. Sz. Általános Leányiskola (1956 őszétől Szilágyi Erzsébet Általános Leányiskola) igazgatójaként dolgozott. A volt Angolkisasszonyok Intézetének helyén, 1948-ban megszervezett állami általános iskola új, ma is érvényes elnevezésére még ő tett javaslatot. 1957 nyarán minden indoklás nélkül „fegyelmi vizsgálat folytán azonnali hatállyal” elbocsájtották (102/1957. sz. jegyzőkönyv). Elődje Szokolszky István, utóda Rozsnyói Lajos volt.

Igazi újságíró és újságszerkesztő egyéniség volt, kitűnően fogalmazott. A háború után először újságszerkesztő Vácott, majd 1946-tól az *Igazság* c. szociáldemokrata lap főszerkesztője Egerben.

1948 őszén került Veszprémbe. 1948. október 17-től 1950. október 29-ig a *Veszprémmegyei Népiújság* című hetilap felelős szerkesztőjeként dolgozott. Az újság szellemisége (tartalma, a közölt írások megfogalmazásának módja) megfelelt a Rákosi-korszak kialakulásával, majd kiteljesedésével együtt járó egyoldalú, és erősen beszűkült érdeklődésű, szélsőséges párt- és gazdasági követelményeknek. A két esztendő alatt megjelent vezércikkek közül szerzőként egyiknél sem olvasható a teljes neve, ismeretem és feltételezésem szerint közülük mindösszesen négyet, valamint egy színházielőadás-értékelést látott el kézjeggyével, helyesebben annak (L. I.) rövidítésével. A vezércikkek az igazi és a forradalmi önkritikával, az április 4-hez kapcsolódó hálával, a dolgozó parasztság és termelősövetkezeti mozgalom jövőjével, valamint a munkaversennyel foglalkoztak olyan módon, amiként akkor kellett és lehetett. Az ötödik írás egy Gorkij-előadásról jelent meg (1950. szeptember 3-án), ebben felfedezhető Lóránd Imre újságírói egyénisége.

1956. október 27-től november 1-jéig felelős kiadóként formálisan szerkesztette az akkori megyei újságot: október 30-ig a Hazafias Népfront lapjaként kiadott *Veszprémmegyei Népiújságot*, majd a Megyei Nemzeti Forradalmi Tanács által megjelentetett *Veszprém Megyei Hírlap* két számát. Érdekes, de egyáltalán nem jelentéktelen az egyik kihallgatása alkalmával elmondott életrajzi adalék, amely szerint a

forradalom bukása után nem sokkal felkereste őt dr. Harmath Jenő és Szabó János, a Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes megyei bizottsága nevében felajánlották a megyei újság szerkesztését. Nem vállalta, mert már akkor is beteg volt.

A veszprémi múzeum könyvtárának állományát 1949-ben dr. Nagy László múzeumigazgató (aki már 1934-ben nyilvánossá tette a gyűjteményt) tanácsára kettéválasztották. A főként szépirodalmi jellegű állományrészből megalapították a Városi Nyilvános Könyvtárt, amelynek először Láng Györgyné, 1951. május 9. és 1952. szeptember 11. között Lóránd Imre volt a vezetője. Egy minisztertanácsi rendelet alapján 1952 szeptemberében a városi könyvtárt összevonták az 1949-ben, ugyancsak a múzeum földszinti helyiségeiben megszervezett Veszprémi Körzeti Könyvtárral, s az így létrehozott megyei intézmény vezetőjévé Horváth Gézát, a veszpré-

miek által ismert és tisztelt későbbi középiskolai tanárt nevezték ki. Lórándot 1956. október 26-ig a Veszprémkörnyéki Kiskereskedelmi Vállalatnál bérelszámolóként alkalmazták.

A forradalom bukása után visszaköltözött a fővárosba, ahol letartóztatásáig műfordítóként dolgozott. Három könyvet fordított, saját bevallása szerint a havi jövedelme 2000 forint volt.

Amikor 1960-ban a börtönből (a rabkórházból) szabadult, néhány évig Budapesten a Központi Antikvárium egyik boltjában helyezkedett el. Élete utolsó évtizedében könyvekhez kapcsolódó folyóiratokban (Helikon, Jelenkor, Könyvbarát, Tiszatáj, Világosság,) és más lapokban jelentek meg feltűnést keltő művességgel megfogalmazott könyvrecenziói és más írásai.

1956-ban négy napig, október 26-tól 31-én reggelig a Veszprém Megyei Forradalmi Tanács elnökeként dolgozott. A korábbi munkaadója, a Veszprémkörnyéki Kiskereskedelmi Vállalat küldöttjeként vett részt az október 26-án este tartott nagygyűlésen, ahol nagyhatású beszédet mondott: bejelentette Slamovics Zoltán főszerkesztő eltávolítását a *Veszprém megyei Népiújságtól*, s ezt a forradalom nagy eredményének tekintette. Javasolta Kiss Imre megyei és Szedő Pál városi tanácselnökök, Németh Gézáné városi elnökhelyettes leváltását, a személyügyi megbízottak azonnali eltávolítását. Itt ő is tagja lett a 23 tagú¹ Veszprém Megyei Nemzeti Forradalmi Tanácsnak, és természetesen a sajtóügyekkel bízták meg. De még azon a napon a Veszprém Megyei Nemzeti Forradalmi Tanács elnökévé választották, és ezt a funkciót október 31-ig, a reggeli órákig töltötte be. Először dr. Benedek Pál egyetemi tanárt, majd Sántha Károly ezredest jelölték, de egyikük sem vállalta az elnökséget, végül dr. Horváth Tibor NEVIKI osztályvezető javaslatára ideiglenesen Lórándot választották meg. Úgy emlékezem, számunkra, akik ismertük őt, meglepetés volt, hogy ő lett a megyei forradalmi tanács elnöke. Valószínű, hogy a nagygyűlésen elmondott hatásos beszéde mellett a sokak által ismert liberális gondolkodása, a háborúban munkaszolgálatosként szerzett pacifizmusa is hozzájárult a megválasztásához. Az egyik kihallgatása alkalmával az ezzel kapcsolatos kérdésre ilyen módon fogalmazta meg válaszát: Elvállalta az elnökséget, mert abban bízott, hogy így talán alkalma nyílik a várható események befolyásolására, a már akkor is érzékelhető, várhatóan erősödő szenvedélykitörések megfékezésére.

Október 27-én reggel a városi tanácson az elnöki irodában tartotta első, a feladatokat elosztó ülését a forradalmi tanács. Már október 26-án Bruszniai Árpád és Horváth Tibort javasolta elnökhelyettesnek, de egyes adatok szerint ezt a megbízást csak két nappal később érvényesítették. Valahol azt olvastam, az október 26-i nagygyűlésen egymás mellett ültek, és ez talán nem volt véletlen. Talán így volt, de az bizonyos, a kihallgatások során mindketten vállalták, hogy évek óta ismerték és tisztelték egymást, jó emberi és baráti viszony volt közöttük, de csak ritkán találkoztak. A per során Lóránd ilyen jellemzést fogalmazott meg Brusznysairól: Elnökként elkapta magát, a többiekkel fölényesen, sőt durván tárgyalt, nagyhangú kijelentéseket tett, mindenhova autóval járt (a lába miatt!), rossz modorával és rendkívül önző ter-

A Nemzeti Forradalmi Tanács kiáltványa!

1. A budapesti harcok azonnali tűzszünet meghirdetésével fejeződjenek be.
2. Általános amnesztiát, a statáriális rendelet azonnali visszavonását követeljük.
3. Követeljük a szovjet csapatok azonnali visszavonását és azonnal kezdjék meg az ország területéről való kivonását.
4. Követeljük, hogy fenti pontokat Nagy Imre elvtárs, mint elfogadott követelést mondja be még a mai nap folyamán a rádióba.
5. Álláspontunk határozottságának alátámasztására felhívjuk a megye területén lévő üzemek munkásait, kezdjük meg az általános sztrájkot, az élelmiszeripari, egészségügyi szolgálat, a közüzemek és közlekedési vállalatok kivételével.
6. A jelenlegi súlyos helyzetre való tekintettel megalkotjuk Veszprém város Nemzeti Forradalmi Tanácsát. A Nemzeti Forradalmi Tanács gondoskodik a város biztonságának, a közrendnek és az ellátásnak biztosításáról.

**Veszprémi Nemzeti Forradalmi
Tanács**

mészetével számos ellenséget szerzett, de tisztességes, nagy tudású és műveltségű, klerikális felfogású, kereszténydemokrata és karrierista gondolkodású ember volt.

Lóránd elnökként saját hatáskörben tartotta a sajtóval, valamint a pártállami szervezetekkel (pártbizottság, tanács, ügyészség stb.) és személyekkel (Sebestyén Ferenc, Pap János, Podvarcsek Bertalan stb.) összefüggő ügyekben és velük a kapcsolattartást. A megyei újságot lényegében módja és ideje sem volt igazán irányítani vagy ellenőrizni, azt egyik bizalmasára, dr. Szöllősy Pál ügyvédre, későbbi megfogalmazása szerint „*mániákus rendeletgyártóra*” bízta. Az események sodrában a közvetlen kézi vezérlés szorításától éppen csak megszabadult újságírókat egyébként is nehéz lett volna a leglazább kordába szorítva is irányítani. Igaz, ilyesmire ő talán soha nem is törekedett.

Javaslatára a forradalmi tanács behívatta Sebestyén Ferenc MDP első titkárt, majd az ÁVH vezetőjét, Havasi László őrnagyot is meghallgatták, mert zavarólag hatott, hogy ÁVH-vezetők és tisztek fegyverekkel rendelkeznek. Sebestyén a tárgyalás során a vidéki apparátus tagjai elleni atrocitásokat kifogásolta. Rendszeres kapcsolatot tartott Pap Jánossal, aki a perbeli szembesítéskor így vallott: „*Önnél az októberi események alatt felém rosszindulatot nem tapasztaltam. Végős soron ártott a pártnak a többi ellenforradalmárokkal együtt. Annak idején a pártból való kizárását helyesnek tartottam.*” Mészáros Gyula kötetében olvasható, hogy egy alkalommal Pap János és Kiss János felkeresték a megyei könyvtárban Lóránd Imrét és hosszasan elbeszélgettek vele. Pap János egy másik alkalommal a forradalmi tanácstól kért katonai őrséget az akkori, Szabadság téri pártház védelmére. Pap János Lóránddal kapcsolatban így összegezte véleményét: „*...Első ilyen tanácselnökünk volt a Lóránd Imre, aki valamikor lapszerkesztő volt, ő szélsőséges szociáldemokrata volt, dolgozott a városban tisztviselőként és őt választották meg mint...ennek a rendszernek egy ellenségét, 45-46 óta (? Varga B.) kapcsolatban voltunk, ismertük egymást. Azután november 1-e vagy 30-a körül leváltották, akkor egy másik lett helyette, találkoztunk este a ligetben a sötétben, a városban megismerjük egymást, mondom, szervusz, hogy vagy, azt mondja baj van, mondom mi, azt mondja zsidóznak, mondom mi az Istenre számítottál Őcsém.*” A periratokban én nem találtam nyomát annak, hogy Pap vagy más megkísérelte elősegíteni Lóránd büntetésének enyhítését, sőt a büntetés mértékének négyről hat évre történő emelése ezzel ellenkező hatásgyakorlásra utal.

Lóránd Horváth Tibor mérnök és Vesztergom János egyetemista társaságában felkereste Badalik Bertalan római katolikus püspököt, akivel az állam és az egyház megváltozott viszonyáról beszélgettek. Később úgy emlékezett, főként az ő ismeret- és érdeklődési körén kívül álló vallási jellegű kérdések kerültek szóba, így azokban nem vett részt, de azt határozottan állította, hogy Badalik püspök a zavaros veszprémi politikai ügyekben nem foglalt állást.

Első intézkedései közé tartozott, hogy a városhoz visszahívatta Czibók Istvánt, aki 1948-1950 között Veszprém polgármestere volt, a megyéhez pedig Erős Gyulát², az 1953 tavaszán méltánytalan módon eltávolított elnökhelyettest.

Aktivizálta a háború utáni évek koalíciós pártjainak a városban és környékén elérhető vezetőit, akik lehetőséget kaptak a diktatúra által felszámolt pártok újjászervezésére. Páldy Róbert könyvtárigazgatónak már 27-én megbízást adott, keresse meg Meneshelyen Dömötör Lajost, a Nemzeti Parasztpárt (NPP) volt megyei elnökét, hívja Veszprémbe, és itt kezdje újra a párt szervezői munkát. Páldyval motorkerékpáron, hóesésben mentünk Meneshelyre, ott találtuk Balogh Lajos veszprémi középiskolai tanárt, az NPP ifjúsági tagozatának volt megyei vezetőjét is. Dömötör a következő napon Veszprémbe jött és október 30-án megalakította a Nemzeti Parasztpárt (Petőfi Párt) Veszprém Megyei Szervező Bizottságát. (Veszprémmegyei Hírlap, 1956. okt. 31.) A következő napokban aktív részese volt a megyei forradalmi tanács tevékenységének, támogatta Brusznjai törekvéseit. A bukás után külföldre menekült. Ismereteim szerint az Egyesült Államokban halt meg.

Lóránd Imre október 31-én reggel lemondott az elnökségről, este a megyeháza nagytermében tartott forró hangulatú gyűlésen megválasztották az új megyei forradalmi bizottságot, a következő napon annak elnökévé Brusznjai Árpádot. Számunkra, akik ismertük, Lóránd Imre lemondása nem okozott igazán meglepetést. Tudta, a könyvtárban barátai vannak, így amikor még elnökként egy-két alkalommal ott megjelent, beszélt rövid idejű elnöksége gondjairól is. A hatvanas évek elején történt találkozásaink során egyik alkalommal én ismét megkérdeztem tőle lemondásának okait. Válasza megerősítette az októberi napokban kialakult véleményünket.

Korábban az ő kezében igazi hatalom soha nem volt, így számára annak birtoklása és gyakorlati érvényesítése inkább gondokat, nem ritkán morális problémákat okozott. Rövid időn belül fontos intézkedéseket és döntéseket vettek át tőle mások, akik határozottabban és céltudatosabban tudtak élni az új helyzet adta lehetőségekkel. Nem egyszer csak utólag értesült a nevében meghozott döntésről, nyilatkozatról.

Humán műveltségű és gondolkodású emberként ő sem volt felkészülve arra, hogy a forradalom annak első szakaszában mindig, néha váratlan módon radikalizálódik. Október 30-án Budapestre utazott, ahol tanúja volt a fővárosi eseményeknek, találkozott vezető politikusokkal, és Nagy Imre kormányának bizonytalansága is erősen megdöbbentették.

Azon a napon Veszprémbe érkezett Földeák János tanársegéd és felesége, Ferrari Violetta színésznő. Földeák nyilvánosan azzal vádolta Lórándot, hogy a honvédséggel egyetemben „megszöktette” az ÁVH-sokat, meggátolta a fegyvereknek a forradalmárok számára történő szétosztását és bürokratikus szabotálta a forradalmat. Mindezekkel a város lakói egy részének hangulatát is ellene fordították, és amikor Budapestről hazatért, egy fölzaklatott csoport dühödt kiabálásokkal fogadta. A per folyamán mentségül több alkalommal is hangsúlyozta, hogy meggátolta a fegyvereknek illetéktelen kezekbe történő kiosztását. Ebben a törekvésében a legnagyobb segítséget Sántha Károlytól kapta. „*Sánthával közösen, a tömegnyomás ellenére sem osztottam fegyvereket*” – mondta.

Lemondásának legfontosabb oka mégis az erősödő antiszemitizmus volt, amit a

Veszprém város katonai kommandánsának

2. számú parancsa

1. 1956. november 21-től a kijárási tilalmat megváltoztatom. A közlekedési eszközök (kocsik, autók, autóbuszok), valamint

a személyi forgalom teljes 24 órás közlekedését engedélyezem.

2. Engedélyezem a klubok és a városi filmszínház működését.

1956. november hó 22-től engedélyezem a foglalkozások megkezdését a technikumokban és gimnáziumokban.

Veszprém város kommandánsa:

Konyisev ezredes

Veszprém megyei Nyomda Váll. 16-344

rövid idő alatt is egyre gyakrabban észlelt. Standeisky Éva: *Baloldalnak lenni a forradalomban c.* 2007-ben megjelent írásában (Mozgó Világ, 2007. december) olvashatjuk: „A forradalom idején előforduló, elsősorban a zsidó származású egykori kommunista politikusok és funkcionáriusok elleni szóbeli és tetteges atrocitások, valamint egyes zsidó eredetű forradalmi bizottsági vezetőkkel szembeni idegenkedés nem ideológiai-politikai csoportosulásokhoz, hanem a tömegek és egyes személyek megnyilvánulásaihoz köthető. Veszprémben Lóránd Imre, az egykori szociáldemokrata, a forradalmi bizottság elnöke az erősödő antiszemita közhangulat miatt volt kénytelen lemondani posztjáról. A szombathelyi szociáldemokraták gyűlésén az egyik felszólaló társai nevében jelentette ki, hogy csak ‚magyar emberek’ politikai irányítását fogadják el. Minden jelenlevő értette a kódolt beszédet: zsidó származású vezetők többé nem kívánatosak.” Veszprémben az antiszemitizmus egyre nyíltabban jelentkezett. A perben elhangzottak szerint Horváth Ferenc (kiszgazdapárti vezető) így fogalmazott „Veszprémben csak két zsidó van, és most egyik vezető tisztség-

be került”. (A másik személy, akire gondolt, Róna Sándor lehetett, aki azokban a napokban ugyancsak a Kisgazdapárt újjálesztésén munkálkodott?) Lóránd 31-én reggel, lemondásakor azt mondta, biztos információi vannak, hogy ő származása miatt szálka a köznép szemében, helyesebb volna, ha nem ő az elnök. „Ez az utca véleménye, s ha eredményt akarnak elérni, a pillanatnyi helyzetet tudomásul kell venni”-mondta. Helyzetének és gondolkodásának realitását alátámasztják a lemondása után, 31-én este történt események, amikor a nagygyűlésen megszólalt valaki: *Mit keresnek itt a zsidók?* Ezt hallva Brusznjai Árpád ordítva ugrott fel, „Kikérem magamnak ezt a hangot, vegyék tudomásul, hogy ez nem játék, ez forradalom! Itt az eszmék harcolnak, és a becsület harcol. Ha így folytatják, nem vagyok hajlandó semmiben részt venni. Tudják meg, ha ez elbukik, én lógni fogok.” Azonnal kivitték azt az embert. Más résztvevők úgy emlékeztek, vagy emlékeznek ma is, a nagygyűlés hangulatát, a szélsőséges megnyilvánulásokat és a radikális követelések hangsúlyozását Brusznjai határozott fellépése sem tudta igazán megváltoztatni.

Lóránd Imre előzetes letartóztatásban volt 1957. március 15-től október 19-ig, a Brusznjai Árpád és társai elleni per ötöd rendű vádlottjaként terhelte nyilvánították június 20-án. A forradalmi eseményekkel, azokban a saját tevékenységével kapcsolatosan 1957. május 7-én Varga Gyula rendőrnnyomozó hadnagy hallgatta ki először. Az elsőfokú ítéletig, október 19-ig, amikor négy év börtönbüntetésre ítélték, öt alkalommal (május 7-én, június 17-én, 20-án, 26–27-én és július 9-én) hallgatták ki. A kihallgatást végző személyek: Varga Gyula, Koller László, majd három alkalommal Nagy Gyula hadnagy, a vizsgálati osztály vezetője volt. A védelemmel kapcsolatos feladatok elvégzésére dr. Welsz Aladár, a Győri 1. Sz. Ügyvédi Munkaközösség tagja Lórándtól 1957. augusztus 3-án kapott megbízást. A másodfokú tárgyaláskor, 1958. január 7-én (amikor Brusznjai Árpádot halálra ítélték), a Győri Katonai Bíróságon az ő büntetését is súlyosbították, hat év börtönre, teljes vagyonekobzásra, valamint öt évig a közügyektől való eltiltásra ítélték. Az ítéletet a Legfelsőbb Bíróság is jóváhagyta.

1957 szeptemberétől tbc-s betegként rabkórházban volt. Felesége a per folyamán mutatott együttműködésre és megbánásra, a jó magaviseletre és más okokra, de főként a betegségre hivatkozva 1959-ben több kegyelmi kérvényt is eljuttatott az illetékes bírósághoz (dr. Vetési Béla hadbírói bírósági tanácsvezető bírónak) és az Igazságügy-minisztériumhoz. A kérelmet minden alkalommal elutasították. Május 27-én Marosán Györgyhöz írt levelében kérte a kegyelmi kérelem támogatását, eredménytelenül. Azután 1960-ban szabadult. Talán egyike volt azon keveseknek, akiket Hruscsov 1959. év végi látogatása után, 1960. április 4-hez, a felszabadulás ünnepéhez kötődően szabadon engedtek.

Az ítélet indoklásában megfogalmazott főbb vádak többsége ma már anakronizmusnak tűnhet, de ezeknek 1957-ben nagyon súlyos következményük volt. Azzal vádolták, rágalmazta a megyei és a városi tanácsi vezetőket, hogy nem a nép bizalmából, hanem kommunista erőszak nyomására vannak hatalmon, követelte lemondásukat. Leváltotta Kiss Imre megyei, Szedő Pál városi tanácselnököt és helyettesét,

eltávolította Moravetz Lajos egyházügyi referenst, menesztette a személyzeti előadókat. Rágalmazta az újságírószövetség megyei vezetőit is, leváltásukat (elsősorban Slamovics Zoltán főszerkesztő) követelte. Menesztette Péntek Károly megyei főügyészt, a börtönből 40 személyt szabadlábra engedett. Három gyújtó beszédet mondott: október 26-án este, a megyei tanács dolgozóinak gyűlésén, 29-én az egyetemenél összegyűlt nagyobb tömeg előtt. Felelős több megyei hatáskörű rendelet és utasítás kiadásáért és azok megjelentetéséért, öt pontból álló fasiszta jellegű, kapitalista célra törő követelést juttatott el a kormányhoz. Visszahívatta az országgyűlési képviselőket, leváltatott iskolaiigazgatókat. Előkészítette a talajt Bruszniaiék számára, akik ütközőként használták fel, az igazi irányítást hátulról ők végezték.

Védekezett, ahogy ezt akkor lehetett és kellett, de a felelősséget nem igyekezett másokra áthárítani. Hangsúlyozta, az 1/1956. sz. rendelet a forradalmi tanácsot nyilvánította a néphatalom legfőbb szervévé, hogy a megyei forradalmi rendeleteket nem ő fogalmazta, de azokért vállalta a felelősséget. A döntések többségét is a forradalmi tanács hozta (pl. Péntek Károly megyei főügyész eltávolítását), de azokat jóváhagyta. Podvarcsek Bertalant megbízta ugyan Kiss Imre megyei tanácselnök helyettesítésével, akit viszont a pártbizottság távolított el. A megyei pártbizottság menesztette Slamovics Zoltánt is az újság éléről, s ezt Sebestyén Ferenc október 26-án személyesen jelentette be az újságíróknak. Ez a körülmény egyébként olvasható a megyei pártbizottság ülésének egyik, 1957 elején (március 2-án) készült jegyzőkönyvében is.

Az elmúlt hónapokban két barátom is megkérdezte tőlem: Mit gondolok, Lóránd Imrét is kivégezték volna, ha november 4-ig ő marad a megyei forradalmi tanács elnöke? Az ilyen kérdés felvetése általában is, ez esetben pedig konkrétan logikátlan. Ismerve a forradalom utolsó négy-öt napjának közhangulatát és eseményeit, neki semmi esélye (és törekvése) sem volt a pozíció megtartására. Születése és életútja által meghatározott egyéniségéből következő gondolkodásmódja, mások iránti lojalitása, és sok más tényező alapján határozott meggyőződése, hogy akkor sem kapott volna sokkal erősebb büntetést, ha megtörténik az, amit én lehetetlennek tartok. A kérdés felvetésével (talán) mégsem árt foglalkozni, mivel a magyar politikai közéletben a múltban sem volt ritka, s ma sem az, hogy két ember közötti konfliktus, vagy annak végletekig túlfeszített vetülete nem csak a közéletet deformálhatja, hanem a hatalom birtokában az egyik fél végletes következtetések alapján a másik politikai, netán fizikai megsemmisítésére törekszik. Amiként Bruszniai Árpád és Pap János, a két nagyon is határozott (vagy agresszív?) természetű, de minden más tekintetben (műveltségben, humánus gondolkodásban) egymástól alapvetően eltérő mentalitású és törekvésű ember kapcsolata, vagy inkább párharca, később a korlátlan hatalom birtokában egyikük megsemmisítését (kivégzését) eredményezte.

Lóránd Imre négy napig a forradalom megyei vezetőjeként elsősorban reformer volt, a realitások talaján állva főként a kiegyezéseket kereste. Amint ez lenni szokott: ezt a törekvését a forradalom napjaiban, vagy a bírósági ítéletozatalkor nem tekintették progresszív magatartásnak, de még az utókor sem értékeli. Márpedig 1956 ok-

tóberében, másokkal együtt itt, ebben a megyében nagy felelősséget és jelentős feladatot vállalt, és ezt Veszprém megyének nem szabad elfelejtenie.

FORRÁSOK

Kahler Frigyes: A Brusznyai per. Budapest, 2005.

Mészáros Gyula: Forradalom és szabadságharc Veszprémben 1956. Veszprém, 2001.

Sebők József: Brusznyai Árpád élete a kora = Veszprémi Szemle, 2009. 3-4. sz.

Hadtörténeti Levéltár, Bp. Győri Katonai Bíróság, 013/1957.

Veszprém Megyei Levéltár. Magyar Szocialista Munkáspárt Archivuma 1956/1957. évi jegyzőkönyvek.

JEGYZET

¹ *A Veszprém Megyei Nemzeti Forradalmi Tanács tagjai* október 26-án 23 fő: Angeli János élelmezési-pari dolgozó, Arnhofter István kisiparos, Bíró Sándor egyetemi hallgató, dr. Brusznyai Árpád tanár, dr. Héthelyi Ferenc orvos, Horváth József fémfeldolgozó munkás, Horváth Tibor mérnök, Jenő László bányamérnök, dr. Jónás Oszkár jogász, Kerbolt Kornél gyógyszerész, Kiss Gál Imre százados, Lóránd Imre újságíró, Markotics Lajos százados, Mészáros Sándor vasutas, Mohos Gábor földműves, Nagy Béla tanár, Pál Ferenc megyei tanácsi osztályvezető, Rózsás József rendőr alhadnagy, Sánta Károly ezredes, Snechta Péter ezredes, Straub Gyula egyetemi docens, Szűcs István egyetemi hallgató, Tóth (István?) százados.

Október 31-től 25 fő, de 14 helyet fenntartottak (11 fő): dr. Brusznyai Árpád tanár, Dömötör Lajos földműves (NPP), Ferenczi László rendőr őrnagy, Mészáros Sándor vasutas, Molnár Tamás a Széntrötsztől, Monory Gyula pedagógus, Pál Ferenc megyei tanácsi osztályvezető, dr. Horváth Ferenc közgazdatsági szakember (Kisgazdapárt), Kiss Gaál Imre százados, Szűcs Imre és Sági Ferenc (MEFESZ).

² *Erős Gyula* 1927-ben született Székesfehérvárott. Fűzfőgyártelepen vegyipari szakmunkásként dolgozott. 1946-tól 1953 tavaszáig tagja a Magyar Kommunista Pártnak és a Magyar Dolgozók Pártjának. 1949. november 4-én tankerületi főigazgató-helyettesnek nevezték ki, 1951. július 1–31. között oktatási osztályvezető, 1952. február 1. és 1953. április 15. között a megyei tanácselnök helyettese. Minden előzmény nélkül, egyik napról a másikra távolították el a megyei tanácsról, mivel kiderült, hogy a háború utolsó szakaszában Hunyadi-páncélosként szolgált, és ezt életrajzából kihagyta. Veszprémben a számára számba jöhető munkahelyek figyelmeztetést kaptak, hogy nem foglalkoztathatják. A volt barátai, munkatársai közül többen utcai találkozás alkalmával elfordították fejüket, vagy áttértek az utca másik oldalára. Egy idő után először a városi sertéshizlalóban, majd az egyik téglagyárban, végül a fűzfőgyártelepi Papírgyárban volt munkás. Egyszerű munkásember, megyei vezetőként bárki számára tiszteletet parancsoló, nyugodt és határozott, kiegyensúlyozott és megbízható partner volt, aki 1953 után mindezen tulajdonságait átmenetileg elveszítette, bizonytalan vált. 1956 nyarán három hónapig mindketten „öreg” katonák voltunk Jutason. Mögöttem állt a sorban, egymás mellett volt a fekvőhelyünk. Nem sokkal az után, hogy Lóránd Imre visszahívta őt, a Megyeház folyosóján találkoztunk. Mintha ott sem lett volna. Nem tudta, mit kezdhet az események alakulásával, a senki által meg nem határozott feladatokkal, de legfőképpen saját magával. 1956 után a Közalkalmazottak Szakszervezetének megyei titkára, majd 1971. szeptember 1-től gazdasági osztályvezető a megyei tanácson. Felelősége a megyei könyvtárban dolgozott, ahonnan telefonon kapott utasításra 1953 áprilisában azonnal el kellett távolítani. A Magyar Nemzeti Banknál kapott állást.

Veszprém 1919. évi román megszállása

NAGY SZABOLCS

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN A MAJDANI UTÓDÁLLAMOK – jogi felhatalmazás nélkül, de az antant hallgatólagos beleegyezésével¹ –, rögtön megkezdték Magyarország feldarabolását. Kevés szó esik róla, de a „trianoni határok” – kevés kivételtől eltekintve –, tulajdonképpen már 1919 tavaszára kialakultak. A későbbi békediktátum passzusaitól eltérő status quo is inkább a megszállóknak kedvezett, a szerbhorvát, a román és a csehszlovák erők is a később nekik ítélt határterületeknél mélyebben hatoltak az országba. Mindközül a legnagyobb jelentőségű megszálló hadművelet, a román hadsereg által (névleg a Tanácsköztársaság megdöntésére irányuló, valójában inkább a rekvirálási szándék, illetve a békekötés előtti kész, számukra kedvező helyzet kialakításának szándéka által vezérelt) 1919 áprilisában indított offenzíva volt.²

A román hadsereg az első világháború végén nem képviselt jelentős harcértéket. Az 1916 augusztusában, Erdély megszállására indított offenzívájuk kezdeti sikerei után, a mozgósított német és osztrák-magyar erők rövid idő alatt visszazorították a Kárpátokon túlra a korábbi támadókat. Az ellentámadás súlya alatt a román védelem összeomlott, katonai ellenállásra képtelenné vált. Bár a központi hatalmak erői csak Bukarestig üldözték a románokat, nyilvánvalóvá vált, hogy az ország fővárosának megszállásával Románia gazdasági és katonai szuverenitása megszűnt. Ezt a de facto helyzetet az 1918 májusában megkötött bukaresti béke de jure is rögzítette.

A Mackensen tábornok által vezetett megszálló erők az első világháborút lezáró fegyverszüneti megállapodások megkötése után elhagyták Romániát. A románoknak rendkívül rövid idejük (pár hét) maradt arra, hogy előkészítsék Erdély megszállását, újból megszervezzék hadseregüket. Bár a hadseregszervezésben francia tisztek is nagy segítségükre voltak, az elkobzott hadianyag gyors pótlását tőlük nem remélheték. Készleteiket elsősorban az ellenállás nélkül megszállt Erdélyben tudták feltölteni, tulajdonképpen az ország területén, mindenféle akadály nélkül megszerzett magyar javakkal ellátva harcoltak a magyar érdekek ellen.³

1918. november 12-én⁴, Gyergyótölgyesnél lépett az első megszálló román katoná magyar földre. Sem az ottani behatólók, sem az őket 20-áig követő, a Gyimeseknél, az Úz és az Ojtoz völgyében előrenyomuló románok nem ütköztek semmiféle ellenállásba. A korábban a Székelyföld védelmére kijelölt, 28 zászlóaljából álló Goldbach-hadseregszót a budapesti események hatására szétszéledt, a székely származású katonák pedig még nem értek haza a távoli frontokról.⁵

Mire Kratochvil Károly, Erdély újonnan kinevezett katonai parancsnoka 1919 decemberére nekiláthatott az ellenállás megszervezésének, a románok már mind a javakat (erdélyi rekvirálások, zabrálás által), mind emberanyagukat tekintve (sok erdélyi román csatlakozott a megszállókhoz) megerősödtek, bár a hadsereg morálja még mindig nem ütötte meg a kívánatos szintet. Ezek, illetve az időközben a Délvidék birtoklása körül kiéleződött szerbhorvát-román konfliktus okozta figyelemmegosztás eredményezték azt, hogy a Kratochvil által megszervezett Székely Hadosztály egészen 1919 áprilisáig sikerrel védte Erdély keleti végeit a jelentős román túlerővel szemben. A hadosztály által tartott front összeomlásához végül nem csak az április 16-án megindított nagy erejű román offenzíva kellett, hanem az is, hogy a Tanácsköztársaság vezetői Kratochvilékát fehér alakulatnak tekintsék, és tevékenységük kezdeti akadályozása után nyílt ellenségeskedésbe bonyolódjanak velük.⁶ A két magyar csoport közötti ellenségeskedés nyertese a nevető harmadik, román fél lett. A vörös politikai vezetők nem mérték fel azt, ha a Székely Hadosztály összeomlik, az ország belseje teljesen védtelen marad a románokkal szemben.⁷

Az 1919 áprilisában bekövetkezett magyar vereség után a román előrenyomulás (különböző okok miatt)⁸ egészen július végéig csak a Tiszaig hatolt. A kommunista diktatúra bukását közvetlenül az 1919. augusztus elsején lezajlott szolnoki csata, illetve az abban elszenvedett súlyos, teljes katonai összeomlást eredményező vereség okozta. A kommün tagjai ennek következtében menekülni kezdtek az országból, a hatalom a Peidl Gyula vezette szakszervezeti kormány kezébe került.

A románok döntő győzelmük után két nappal, augusztus 3-án érték el Budapest külvárosait, másnap, augusztus 4-én Holban tábornok, a főváros újonnan kinevezett városparancsnoka már be is rendezte főhadiszállását a Hungária szállóban. A magyar ellenállás gyakorlatilag összeomlott.⁹ Bár a románoknak semmilyen konkrét felhatalmazásuk nem volt erre, azzal az indokkal, hogy a Vörös Hadseregnek a még a Dunántúlon megtalálható maradványait is le kell fegyverezniük, rövidesen tovább indultak a csapatok a Dunántúlra. Bő két héttel a szolnoki összeomlás után a magyarországi román csapatok vezetője, Mărdărescu tábornok két különítményt hozott létre¹⁰ Észak-Dunántúl román megszállására. Utasította az egyik egység vezetőjét, Constanțiu ezredest, hogy különítményével (mely a 7. vadászrezdből, a 2. roșiori ezredből, illetve két ütegből állt) nyomuljon Győr felé (ezt augusztus 20-án sikeresen meg is szállták), illetve a másikat, Neagu ezredest, hogy különítményével (mely a 8. vadászrezdből, a 7. roșiori¹¹ lovászrezdből és két ütegből állt), nyomuljon Székesfehérvár–Veszprémen keresztül Szombathely felé. Ez utóbbi egység volt az, amely augusztus 16-án¹² bevonult Veszprémbe. Mielőtt tovább indult volna nyugat felé, Neagu ezredes megbízta beosztottját, Totescu őrnagyot, hogy (két lovasszázaddal és egy gépfegyverosztaggal) biztosítsa Veszprémet. Kezdetét vette Veszprém román megszállása.¹³

Az 1919. augusztus 23-i rendkívüli tanácsülésen a polgármester-helyettes bejelentette, hogy 16-án román csapatok szállták meg a várost.¹⁴ A város határában fogadta őket dr. Török Gyula rendőrkapitány és dr. Györffy Zoltán főjegyző-helyet-

tes, méltányos elbánást kérve a város és lakosai számára. A románokat a püspöki majorban, illetve a Korona Szállóban szállásolták el, ellátásukra naponta 200 kg kenyert, 80 kg húst, illetve esetenként bort igényeltek. A lovaiknak napi 10 mázsa zabra volt szükségük.¹⁵

Ugyanerről az eseményről a Veszprémi Hírlap augusztus 20-i száma is tudósít, mely – a korban mintegy hivatalos közlönyként működve –, le is közli¹⁶ a megszállók által rögtön augusztus 16-án kiadott 1. sz. parancsot. Ebben Totescu őrnagy megtiltotta a lakosok számára a fegyverviselést, bárminemű hadianyag (beleértve a lovakat is) tartását, továbbá kötelezte a lakosságot a vörös hadsereg minden tagjának feljelentésére, elrendelte, hogy a románok elleni esetleges fellépések halállal büntetendők. Kiadványokat csak a megszállók engedélyével lehetett megjelentetni. A hivatalnokok állásukban maradtak, a tényleges tiszteknek – igazolás céljából – jelentkezniük kellett.

A város megszállásának időtartama alatt a fent idézett parancson kívül még nyolcat (összesen tehát kilencet) adott ki a csapatok vezetősége (majdnem, de nem minden esetben Totescu őrnagy). Ezeket mind a Veszprémi Hírlap, mind a város tanácsülési jegyzőkönyve közölte.

E kiadványok döntő többsége a rendfenntartásra irányul, a különböző betartandó szabályokat, illetve az azok megsértése esetén alkalmazandó retorziókat tartalmazza. Ilyen a 2. számú,¹⁷ amely értelmében, ha a román járőrök megjelennek, minden helyiség nyitva tartandó, hogy megkönnyítsék a román felderítő tevékenységet.¹⁸ Vagy például a 4. számú¹⁹, amely segítségével a rémhírterjesztők ellen kívánnak fellépni: aki a román hadsereggel kapcsolatban rémhíreket terjeszt, az 2000 forintos pénzbírsággal és egy évig terjedő fogházzal büntetendő.²⁰ Az 5. számú kimondja, hogy a környékbeli falvakban élőknek is be kell szolgálatni minden hadianyagot, fegyvert, különben román katonai bíróság elé állíttatnak. A 7. számú parancs (melyet Pietei alezredes jegyzett²¹), elrendeli az este tíz után életbe lépő kijárási tilalmat, illetve jelzi, hogy az első puskaropogásra hadiállapot áll be, a parancs ellen vétők hadiállapotú törvények szerint ítélandók meg.²² Nagyon hamar elmúlt a vélt veszély, mivel az alig négy nappal később kiadott 8. számú parancsban foglaltak szerint a városlakók jó magaviselete miatt éjfélig lehetnek nyitva a kocsmák, és ugyanaddig lehet kijárni.²³

Sajnos, több nagyon fontos olyan irat hiánya okán – melynek létezéséről tudunk (hiszen a hozzájuk tartozó közgyűlési bejegyzés megtalálható), de tartalmukat nem ismerjük pontosan –, nem lehetünk tisztában a megszállt városban uralkodó hangulattal. Mint a román parancsokból látjuk, a megszállók tartottak a lakosságtól. Gyanítható azonban, hogy aggodalmuk alaptalan volt, jóval inkább a Horthy-féle Nemzeti Hadsereg siófoki főhadiszállásának közelségén, mint a veszprémiek cselekedetei alapulhatott. Szeptember 8-án Csajág és Balatonkenese között román osztagok magyar huszárokra tüzeltek, akik félszázadnyi erősítésük beérkezése után Székesfehérvár felé üzték őket.²⁴

Az érthetően ideges román vezetést a város vezetői folyamatosan igyekeztek

megnyugtanni. Már a szeptember 5-én megtartott közgyűlésen megfogalmaztak egy levelet, amelyben szabadkozni, tagadják azt a román feltételezést, miszerint a város lakói ellenséges érzülettel viseltetnének a megszállók iránt. A levél szerint bár Totescunak ilyen hírek jutottak a fülébe, de a városlakók inkább hálásak, hogy megdőlt a kommunizmus.²⁵ Sajnos, a levél előzményei, az, hogy a románok mire alapozták felvetésüket, nem ismertek.

A Veszprémi Hírlap szeptember 11-i számában a város civil és rendészeti vezetőjének (dr. Török rendőrkapitány és dr. Komjáthy polgármester) aláírásával megjelent egy hirdetés, amely szerint a román csapatok úgy értesültek, hogy az éjszaka folyamán Siófokról fehérgárdisták kívánnak betörni a városba, ahol háromszáz fegyveres egyén csatlakozna hozzájuk. Ezért mindenki, aki idáig rejtegette a fegyvert, adja le, mert ennek elmaradása esetén még szigorúbb retorziók lesznek. A hirdetés szerint a megszállók egy román haláláért ötven polgár életét oltják ki, amennyiben tiszt halna meg, a cserébe kivégzettek száma még magasabb lenne. Ha a helyiek valóban csatlakoznak a támadáshoz, a tanácsot kivégzik, a várost porrá lövik.²⁶ Ez a hirdetés még a fent említett kijárási tilalom elrendelése előtt jelent meg, a Horthy-féle akcióktól tehát huzamosabb időn keresztül tartottak a helyi román vezetők.²⁷

Azért, hogy a városban uralkodó, minden jel szerint nyugodt hangulat ellenére senki se ragadathassa magát egy öngyilkos magánakcióra, Török Gyula rendőrkapitány a rendkívüli politikai helyzetre való hivatkozással nyolc-tíz politikai, a városban tevékenykedő „kém” ideiglenes szerződtésére kért engedélyt.²⁸ Hogy a város politikai vezetése osztozott félelmében, azt leginkább az engedély kiadása bizonyítja.

A forrásokból a fenti levélen kívül is folyamatosan kiolvasható a város vezetésének és prominenseinek azon törekvése, miszerint mindennemű gyanút igyekeztek eloszlatni az esetleges ellenséges magatartásukkal kapcsolatban. Ezen törekvésük kapcsán sokszor talán a mai felfogás számára túlzónak tűnő gesztusokra is ragadtatták magukat.

A Méhes közbirtokosság például az augusztus végén tartott társasvacsorájára, amelyet a kommunizmus bukása feletti örömben tartottak, Totescu őrnagyot és tisztikarát is vendégül látta. Az erről tanúskodó jegyzőkönyvi bejegyzés külön kihangsúlyozza, hogy az eseményen barátságos hangulat uralkodott.²⁹

A városi tanács Totescu Sándor (sic!) őrnagynak egy herendi servicét is ajándékozott emlékébe, mert a megszállás tartama alatt nagyon szívélyesen viselkedett, méltányos bánásmódban részesítette a város lakóit.³⁰ Az ajándékozás fényében talán elképzelhető, hogy az a társasvacsora is, amelyet október 3-án tartottak a Korona Szállóban,³¹ több, más volt annál, mint amit a Veszprémi Hírlap újságírója állít róla Városunk megrágalmazása című cikkében: „*Cseh lapokban azt olvasni, hogy a veszprémiek olyan elégedettek voltak az oláh³² hadsereggel, hogy távozásuk előtt bankettet adtak tisztületükre. Ezzel szemben antant tiszteknek adtak bankettet, az oláhokat is meg kellett hívni, de őket fagyos hangulat kísérte.*”³²

A városnak természetesen komoly gondot okozott a megszállók ellátása. Folya-

matosan megjelennek a jegyzőkönyvben a különböző kereskedők követelései. Szeptember 2-án például Oblath Lajos mészáros kéri a románoknak leszállított 1084 kg marhahús árát (43 360 korona).³⁴ A – hosszú háború és a Tanácsköztársaság rendezetlen gazdasági viszonyai miatt amúgy is rossz helyzetben lévő – környékbeli mezőgazdasági termelőket folyamatosan ösztönözni kellett arra, hogy a város mellett a megszállók zökkenőmentes ellátását is biztosítsák. A Totescu által kiadott 3. számú parancs a vidék élelmiszer-kereskedelmének szabad folyását biztosította, a 6. pedig egyenesen kötelezte a környékbeli falvakat arra, hogy a városnak elegendő mennyiségű élelmiszert szállítsanak. Mindezek ellenére nagyon nehézkes volt a város élelmiszer-ellátása. A városi tanács szeptember 9-i ülésén foglalkozott a problémával. Megállapították, hogy mivel az árak hatósági szintje nem egyezett meg a gazdák által elvárttal, azok kívárnak, nem adnak el semmit a piacon. A veszprémiek a megszállás miatt pedig nem közlekedhettek, ezért közösen kell beszerezniük a szükséges javakat.³⁵

Mivel időközben az antant a Horthy által vezetett Nemzeti Hadsereget alkalmaznak találta az ország közállapotainak stabilizálására, így nyomást gyakorolt a románokra, hogy csapataikat vonják ki az ország területéről. Október 2-án kelt Sion alezredes és Totescu őrnagy 9. számú rendelete, miszerint Veszprém a magyar csapatoknak átadatik.³⁶

A Veszprémi Hírlap október 5-én számolt be a románok előző napi kivonulásáról. A beszámolóból kiderül, hogy a román csapatok átadták a parancsnokságot a zalaegerszegi gyalogezred egyik zászlóaljának, amit Fox Jenő százados, zászlóaljparancsnok vezetett. Berthom francia tábornok is a városban tartózkodott az átadás felügyelete céljából.³⁷ A zalaegerszegiek jelenléte csak ideiglenes volt, addig tartott, amíg a helyi karhatalom Győri Károly őrnagy vezetésével meg nem alakult. A román csapatok falragaszon köszönték meg a polgároknak, hogy méltóságteljesen és jóindulatúan viselkedtek a megszállás alatt.³⁸

Tudjuk, hogy a román megszállás az ország más vidékein, elsősorban Kelet-Magyarországon és Budapesten komoly gazdasági visszaélésekkel, néhol fizikai atrocitásokkal járt.³⁹ A románok (az 1916-os ellentámadás során elpusztult javaik okán nekik járó jóvátétel címén) gyakorlatilag elvittek Kelet-Magyarországról és Budapestről minden mozdíthatót. Különösen nagy kárt szenvedett a vasútikocsiállomány, az állatállomány (különösen a szarvasmarha és a sertés), illetve a könnyen mozdítható, de nagy értéket képviselő ingóságok, elsősorban a műkincsek köre.⁴⁰ A román megszállás alatt természetesen nem volt lehetősége sem a város közgyűlésének, sem a helyi lapoknak arra, hogy a város esetleges sérelmeit részletesen tárgyalják. Éppen ezért érdekes, hogy október 4-e után témánkra vonatkozóan milyen adatokat találunk a forrásokban.

A közgyűlési jegyzőkönyv feltűnően sokáig hallgat a közelmúlt eseményeiről, a nemrég befejeződött román megszállásról, csupán különböző kereskedők felmerült költségeivel kapcsolatos követeléseket találhatunk benne.⁴¹ A román csapatok által okozott károkról kimutatás tárgyában született bejegyzés csak december 9-én kelt

(sajnos a bejegyzéshez tartozó irat itt sincs meg, ez csak a napirendi pont tárgya).⁴² Sajnálatos, hogy ugyanez igaz arról a bejegyzésről, amely az antant misszió jóvátételi bizottságának az események után egy évvel tett veszprémi látogatását rögzíti. Mivel a bejegyzés szerint a látogatás célja a román megszállás kárainak felmérése volt, valószínűsíthetjük, hogy témánk szempontjából pótolhatatlan irat veszett el.⁴³

Kicsit érdekesebbek a Veszprémi Hírlap vonatkozó cikkei, például a november 9-én megjelent, A románok veszprémi garázdálkodásából című. Ebben a következőket írják: „Említettük korábban, hogy a veszprémieknek nincs okuk arra, hogy a románok immár a mult rossz emlékeihez tartozó itt időzésének nagyon örüljenek. Egy kis tükörkép viselt dolgaikból: Agnelli Mártont megsarcolták 100.000 koronával, Heberling Lajost 20.000 korona erejéig, Laszkáry Miklós lakását teljesen kifosztották s ez által neki körülbelül 300.000 korona kárt okoztak; Bokrossy Ferenc kereskedőtől 20.000 koronát kényszerítettek ki, Kenessey István királyszentistváni ref. tanítót 10.000, Sáry József peremartoni intézőt 10.000 koronával károsították meg, egy menekült tisztviselőtől 1000 K-t követeltek, amiért butorainak a vasúti kocsiából való kirakását megengedték.”⁴⁴ A lap ugyanezen számában, 220.000 koronáért hirdettek egy síófoki, kétszoba-konyhás, öt éves, 450 négyzetméteres saroktelken álló házat. Ezek alapján a felsorolt magánszemélyeket ért kár rendkívül jelentősnek mondható. November 15-én közli a lap, hogy Szigethy számvevő szerint a román megszállás 722 000 koronájába került a városnak. „Az oláhok költségeikből csak 41 000 koronát térítettek meg.” A fuvarosok 134 000 koronát követeltek a városon a románok felé teljesített szolgáltatások után, mely összeget meg is kaptak. Külön kiemeli a lap, hogy a megszállás tíz hete alatt 161 000 korona (ez a korábban említett 722 000 korona része) borköltség keletkezett.⁴⁵

A ránk maradt közlések alapján valószínűsíthető tehát, hogy városunkban a komolyabb atrocitások elmaradtak, a románok csak gazdasági károkat okoztak. Bár minden bizonnyal ezek sem öltöttek olyan méreteket, mint Kelet-Magyarország egyes területein, ahonnan gyakorlatilag minden mozdíthatót elvittek. Két információ, egy hiányból eredeztethető következtetés, illetve egy közeli településsel kapcsolatos megjegyzés is megerősíti ezen véleményünket.

A Veszprémi Hírlap a Tanácsköztársaság bukása, de főleg a román kivonulás után, több hónapon keresztül rendkívül tág teret szentel a kommunizmus alatt a polgárság ellen elkövetett atrocitások, a kommün árnyoldalainak részletes, igen ellenséges hangnemű tárgyalásának. A környéken kiadott (és általában a katolikus egyházhoz kötődő) egyéb lapok szintúgy. Az tehát, hogy e lapokban az említett két, a Veszprémi Hírlapban megjelent cikken kívül egy írás sem látott napvilágot a román megszállók által elkövetett atrocitásokról, nem lehet véletlen.

Megerősíti véleményünket egy mondat is, amely egy, a Zirc és Vidékében megjelent olvasói levélre írt szerkesztői válasz része. A szerkesztő a levélíró azon felleltetésére, miszerint a jelenlegi kormány (a Friedrich-féle) hamisan hivatkozik a rossz gazdasági helyzet okai között a közelmúlt román megszállására, így válaszol: „Itt

nálunk nem ugye lehet, de pl. a Tisza mindkét oldalán a románok elhajtottak minden állatot”.⁴⁶

Bár mint láttuk, a város korabeli történetére vonatkozó forrásaink jórészt megsemmisültek, azért mégsem teljesen reménytelen legalább nagy vonalakban bemutatni a város megszállását. Ha a veszprémi kutatóknak nem is áll rendelkezésére olyan bőséges forrásanyag mint például Bene Jánosnak a nyíregyházi események tekintetében, a történések főbb sarokpontjait megismerhetjük.

Mindezek alapján több következtetés is levonható. Egyrészt láthatjuk, hogy az első világháború, majd az ezt követő forradalmak során mind gazdasági, mind lelki értelemben véve a végletekig kimerült helyi lakosság rezignáltan tűrte a megszállást, ellene semmi olyat nem tett, ami a románok dühét kiváltotta volna. Éppen ezért a közeli Horthy-főhadiszállás jelentette veszély dacára is a megszállók engedékenynek mutatkoztak a lakossággal szemben. Úgy tűnik, a románok nem követeltek aránytalanul sokat a lakosoktól, azok azt – a körülmények miatt – mégis nagyon nehezen teljesítették. De azt is látni kell, hogy a románok is másként léptek fel a Dunántúlon, mint korábban Budapesten, illetve az ország keleti részein. Feltűnő a források hallgatása a komoly atrocitásokról.

Az a tapasztalatom, hogy a magyar történelmi köztudat (így a veszprémieké is) a román megszálló tevékenység végállomásának Budapestet tartja. Kevesen hallottak a dunántúli eseményekről. Azt gondolom, ha a kutató a kíváncsú mélységben – a már többször említett forráshiány okán – nem is tud foglalkozni a témával, (legalább a közfelfogás megváltoztatásának igénye miatt) mégis érdemes.

JEGYZETEK

- ¹ A románok például az 1918. november 13-án aláírt belgrádi egyezménynek a demarkációs vonalra vonatkozó rendelkezéseit már december közepére megszegették, a kijelölt vonalon mindenhol túljutottak. December 13-án deklarálták Erdély csatlakozását a román királysághoz, úgy, hogy a területi kérdésekről dönteni hivatott békekonferencia még össze sem ült. A magyar közigazgatást, amit az egyezmény 17. pontja értelmében mindenütt érintetlenül kellett volna hagyni, valamennyi behatoló állammal felszámolta.
- ² A kérdéskörnek a jogászból lett hadtörténész, Fogarassy László egy teljes művet szentelt (Fogarassy László: A magyar Tanácsköztársaság katonai összeomlása. Budapest, Akadémiai kiadó, 1988.), továbbiakban Fogarassy. Legújabbán Pritz Pál foglalta össze a korabeli magyar kül-, illetve honvédelmi politika mozgásterét (Pritz Pál: Kun Béla után–Horthy Miklós előtt. Magyarország és az antant 1919 nyarán. In: Múltunk 55. (2010.) 3. sz. 25–45. p.) Különösen Pritz hangsúlyozza a román behatolásnak a későbbi békedöntésre nyomást gyakorolni kívánó voltát, illetve az antant tétlen rosszallását a románok tevékenységével kapcsolatban.
- ³ A kérdéstről újabbán Gottfried Barna, illetve Fráter Olivér írt (Gottfried Barna: A Székely hadosztály, 1918-1919. In: Székelyföld 11. évf. (2007) 2. Sz. 73-103. p., a továbbiakban Gottfried, 2007.; Fráter Olivér: Erdély román megszállása 1918-1919-ben. In: Kisebbségkutatás 9. (2000) 2. sz. 46-54. p.) Természetesen nem lehet említés nélkül hagyni a megjelenése óta a kérdést legalaposabban tárgyaló művet sem: Raffay Ernő: A vajdaságtól a birodalomig. Az újkori Románia története, Szeged 1989.

- ⁴ Fontos látni, hogy ez még a belgrádi konvenció aláírása előtt történt!
- ⁵ Erre vonatkozóan lásd például: Gottfried, 2007.
- ⁶ A kérdésről bővebben lásd: Szentpály–Juhász Miklós: Két malomkő között In: Székelyföld 13. (2009) 1. sz. 73–85. p., a továbbiakban Szentpály, 2009.
- ⁷ A Székely Hadosztályról a közeljövőben monográfia készül. A hadosztály története egészen az utóbbi évekig meglehetősen ismeretlen volt a szélesebb közönség előtt. Szerencsére a Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei, illetve a Veszprém Megyei Levéltár együttműködése, és nem utolsósorban a Székelyföld című folyóirat támogatása kapcsán 2007-től több tanulmány látott napvilágot a témában. A teljesség igénye nélkül: Gottfried 2007., valamint ő: Kurucok és internáltak (Székelyek a vörös és a nemzeti hadseregben, illetve román fogságban, 1919–1920) In: Székelyföld 12. (2008) 1. sz. 98–128. p., illetve ugyanő: A látogatók. In: Székelyföld 13. (2009) 1. sz. 86–100. p.; Koszta István: Huszárok a Székely Hadosztályban. In: Székelyföld 13. (2009) 1. sz. 101–114. p.; Nagy Szabolcs: A „tisztelhetlen székely” (Kratochvil Károly közéleti tevékenysége Trianon után). In: Székelyföld 13. (2009) 1. sz. 115–129. p. és ugyanő: Kérdések a Székely Hadosztály történetéből. In: Székelyföld 13. (2009) 10. sz.; Szentpály, 2009.
- ⁸ Elsősorban az időről időre kieleződő szerb-román viszony, illetve az antant nem egyértelmű kinyilatkoztatásai miatt.
- ⁹ Erről bővebben lásd: Fogarassy, 39. p.
- ¹⁰ Fogarassy, 54. p.
- ¹¹ Különleges, elit lovas alakulat.
- ¹² Fogarassy, 56. p.
- ¹³ Sajnos, a korszakra vonatkozó veszprémi források nagyon hiányosak. Gyakorlatilag minden irat, elsődleges forrás megsemmisült a város tanácsulésairól készült jegyzőkönyveket kivéve. A problémát tetézi, hogy a jegyzőkönyvek a legtöbb esetben csak a napirendi pontok tárgyát tartalmazzák, azokat a hozzájuk tartozó iratokban részletezték, melyek szintén nincsenek meg. Néhány többlet információ, a korabeli újságoknak hála, ránk maradt, de ezek nem pótolhatják az elsődleges források elvesztését. (Erről bővebben lásd: Nagy Szabolcs: Veszprém 1919. román megszállásának forrásai. (Kézirat.) Előreláthatóan 2011-ben a VeML Pápai Fiókleveletára által kiadandó, A várostörténet, helytörténet forrásai c. kötetben jelenik meg.)
- ¹⁴ Veszprém Megyei Levéltár, V. 172. a. Veszprém város Tanácsának iratai, Tanácsulési jegyzőkönyvek (a továbbiakban VeML, V. 172. a.), 1919. évi kötet, 775. tü. szám, 176. p.
- ¹⁵ A korabeli román alakulatok pontos létszámára vonatkozóan nincs megbízható adatunk. Mindenesetre az mindenképpen állítható, hogy a biztosan több mint száz (de inkább 200–300) fő létszámú megszállók napi szükségleteire nem túlzás ekkora mennyiségű élelmiszer és takarmány igénylése.
- ¹⁶ Veszprémi Hírlap 27. (1919.) (a továbbiakban VH.) 35. sz. augusztus 20. 1 p. (Fejlécen a megszálló román kir. csapatok engedélyével felírat).
- ¹⁷ VeML, V. 172. a. 790 tü. sz. augusztus 28. 181–182. p. Itt együtt közlik az első három rendeletet.
- ¹⁸ A Veszprémi Hírlap ezt is korábban közli: VH. 37. szám. augusztus 26.
- ¹⁹ A 4. 5. 6. parancs megjelent VeML, V. 172. a. szeptember 13. 905. tü. 210–211 p.
- ²⁰ VH. 42. szám szeptember 7.
- ²¹ Nem tudni mi okból, ez az egyedüli, amelyet nem Totescu adott ki.
- ²² VH. 47. szám szeptember 21.
- ²³ VH. 49. szám szeptember 25.
- ²⁴ Fogarassy, 65. p.
- ²⁵ VeML, V. 172. a. szeptember 5. 874 tü. sz. 198. p.
- ²⁶ VH. 43. szám szeptember 11. 2. p.

- ²⁷ Bár a környéken, a jelen munkában is közölt főkapari incidensen kívül egyéb román-magyar incidensről nem tudunk, de figyelemre méltó, hogy például Szombathely előtt a megszállókat fegyveres felépítés kilátásba helyezésével állították meg a helyi magyar erők.
- ²⁸ VeML, V. 172. a. szeptember 9. 890. tü. sz. 206-207. p.
- ²⁹ VeML, V. 172. a. augusztus 28. 790 tü. szám 181-182. p
- ³⁰ VeML, V. 172. a. szept. 18. 989. tü. sz. 231. p.
- ³¹ VeML, V. 172. a. okt. 29. 1334. tü. sz. Vajda István, a Korona bérlője az antant misszió okt. 3. vendéglátásának számláját (5896 korona) beterjeszti.
- ³² A románok kivonulása után egyre többször írják ebben, a megszállás alatt következetesen került formában népvüket.
- ³³ VH. 62. szám november 1. 4. p.
- ³⁴ VeML, V. 172. a. szeptember 2. 818. tü. sz. 188. p.
- ³⁵ VeML, V. 172. a. szeptember 9. 888. tü. sz. 203. p. Nagyon hosszú részletes lista, mire van szüksége a városnak, pl. húsból hetente durván 10 000 kg kell.
- ³⁶ VeML, V. 172. a. okt. 20. 1239. tü. sz. 283. p. A szövegből következő 3-a helyett csak csak 4-én vonultak ki a városból a románok.
- ³⁷ Ekkor történt meg a fent már említett ominózus vacsora, amivel kapcsolatban külföldi lapok a túlzott lojalitással meggyanúsították a várost.
- ³⁸ VH. 53. szám 1919. október 5. Sajnos, a Veszprém Megyei Könyvtár által őrzött lapszám fejléce le van vágva, de a kedd–csütörtök–vasárnapi megjelenésből, illetve az előző és következő lapszám adataiból ezt lehet kikövetkeztetni. A lap első oldalán „Isten hozott” címmel köszönti a bevonuló Horthyékat. Az új karhatalomra vonatkozó információkat a szám 3. oldalán közölték.
- ³⁹ Erre vonatkozóan nagyon érdekes adatokat közöl például Bene János, a Nyíregyháza román megszállása 1919-20-ban (In.: Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv 15. 2001.) című művében. Bene adatai szerint Nyíregyházán nem csak jelentős mennyiségű anyagi jellegű áldozatot követelt a megszállás, hanem fizikai atrocitások is történtek a civil lakosság kárára. A Budapesttel kapcsolatos, vonatkozó nagy számú irodalomból Harry Hill Bandholtz: *Napló nem diplomata módra. Román megszállás Magyarországon. Magyar Világ, Budapest, 1993. c. munkáját emelném ki. Annál is inkább teszem ezt, mert ezzel a művel kapcsolatban terjedt el a legtöbb legenda a magyar köztudatban, így feltétlen szükségesnek tartom, hogy minél több, a téma iránt érdeklődő olvasó eredetiben is megismerje a művet.*
- ⁴⁰ A Bandholtzhoz kötött egyik legismertebb legenda, miszerint lovaglóostorral kergette el a harácsolni kívánó románokat a Nemzeti Múzeumtól, naplója tanúsága szerint hamis. Állítása szerint valóban lépett fel román alacsony rangú katonával szemben lovaglóostorral, de nem akkor és nem ott. A Nemzeti Múzeumnál elég volt kétségtelen tekintélyét latba vetnie. Bandholtz egyébként naplójában mind a románokról, mind a franciákról rendkívül rossz véleménnyel van, többek között ezért lehetett a magyar irredenta mozgalom egyik kedvelt alakja, akinek szobrát az irredentizmus Pantheonjának szánító budapesti Szabadság téren is felállították a Horthy-korban.
- ⁴¹ Ezek még 1920-ban is jelentkeznek: például VeML, V. 172. a. 1920/160 k.gy.: Simon Pál veszprémi kovács a románok alatti fuvarok megtérítését kéri, 109. k.gy.: a román megszállással kapcsolatban felmerült költségekről szóló bejegyzés, 410 tü.: Vogl József a románok által elvitt 5000 kg zab árát kéri. 415.tü.: Vajda István, a Korona Szálló bérlője a román tisztek elszállásolásával felmerült költségeket kéri, 910 tü.: Oblath Lajos a románoknak szállított húсок árát kéri, 1353 tü.: A Veszprémi Káptalan kártérítést kér.
- ⁴² VeML, V. 172. a. december 9. 1919/1720. tü. sz. 365 p.
- ⁴³ VeML, V. 172. a. október 27. 1920/181 k.gy. 106. p.

⁴⁴ VH. 65. sz. november 9.

⁴⁵ VH. 68. sz. november 15.

⁴⁶ Zirc és Vidéke 15. (1919.) 18. sz. okt. 5. A második oldalon közöl az eseményekről beszámolót, Megszűnt a román megszállás címmel. Az írásban rögzítik, hogy: „A Zirc községet megszálló román lovasság szombaton (okt. 4.) Várpalota irányába elvonult.” Az idézett szerkesztői válasz a lap 16. évfolyamának (1920.) 9. számában (február 28.) olvasható.

A Bokrossy-dinasztia Veszprémben

JÁKÓI BERNADETT

Családtörténet – évszámokban

AZ 1900-AS ÉVEK JELENTŐS ELŐRELEPÉST JELENTETTEK a város üzleti világában. Ekkor a városnak már jóhírű, tapasztalt, sokszínű üzletemberei tartottak lépést a kor kereskedelmi követelményeivel. A jelentősebbek a Főtéren és környékén, a Kossuth utcán, a Gizella és Babocsay téren nyitottak üzleteket. Bokrossyék továbbra is ragaszkodtak a Gizella téri üzlethez, hiszen felette laktak, másrésről, úriemberek lévén, a tér a korzózáshoz is kiváló lehetőséget teremtett. Közel volt az Elite Kávéház, s egy ideig a Kaszinó is, amely csak tovább növelte vendégkörük előnyös alakulását. A Kaszinó elbontásával az Elit kávéházba került át a vendégkör, ami a későbbi évtizedekben lehetővé tette a boltjuk újabb, további bővítését, népszerűsítését a szemközti épület (Gizella tér 4. sz.) alagsorában. (Az egykori Napló Irodaház helyén álló korábbi épület, a Hamburger-ház, amely 1945-ben bombatalálatot kapott, teljesen elpusztult.) Ez időre Bokrossy Viktor, az apa, már jelentős közéleti munkásságra, ismertségre tett szert. 1903-tól az üzletében, a városban szinte egyedülként nála Gyógy-Cognac kapható. Üzlete már vármegyei szinten is népszerű. 1905-ben Bokrossy Viktor, a Veszprém Megyei Takarékpénztár Igazgatósági tagja 25 éves menyegzőjét ünnepelte. (1880-ban kötött házasságot Sente Alujziával, Sente Ferenc szappanfőző-kereskedő lányával.) Nagy családi esemény volt ez, hiszen lányát, Máriát ez évben jegyezte el Gaal Sándor, a későbbi Királydíjas karnagy, s még ebben az évben megszületett az első kisunoka, Gaal Mária, akinek a keresztelője egy napra esett a menyegző évfordulójával.

A Bokrossy család anyagi lehetőségei révén nyaranta Almádi visszatérő fürdővendégei voltak. Ebben az évben a fürdővendégek listáján Bokrossy Viktor veszprémi kereskedő 9 fővel jelent meg, s töltött el pár napot a népszerű fürdő- és üdülőtelepülésen. 1908-ban gyászolt a család. 64 éves korában agyvérzés következtében elhunyt Bokrossy Miklós káptalani gazdatiszt, Bokrossy Viktor kereskedő egyetlen élő testvére. 1909 áprilisában Bokrossy Jenő 27 éves gépészmérnököt választják meg városi mérnökké, ugyanekkor pedig ifj. Bokrossy Vikort takarékpénztári felügyelővé. Jelentősebb családi esemény 1911-ben történt, amikor Jenőnek az első, Máriának pedig a második gyermekével szaporodott az unokák száma. (A legfiatalabb unoka 1934-ben született, Ferenc lánya, ő Bokrossy Celeszta.) Unokái: Szöszi, Sarolta, Viktor, Miklós, Mária, Elemér, Mária, Sándor, Erzsébet, Alujzia, Zoltán,

Évike (meghalt: 1918) Ferike (meghalt: 1923). Összesen 15 unokája született, ebből 2 kisgyermekkorban hunyt el. 1913-ban Ferenc átveszi édesapja boltját, mert a cégalapító id. Bokrossy Viktor már erősen gyengélkedett, s nem bírta a boltot fenntartani. Ebben az évben megszületett Jenő nevű unokája is, Mária pedig már 3 gyermekes családanya. 1914-ben Jenő, a gépészmérnök a Fűredi u. 8. sz. alatt önálló lakóházat épített, ahol családjával élt. 1915-ben ismét gyász ült a Bokrossy családra. Ifjabb Viktort, akihez nagy reményeket fűztek, hogy tovább viszi a kereskedést, az I. világháború kegyetlen vihara magával sodorta a frontra, s 29 évesen elesik a Strij melletti csatában. Az alsóvárosi temetőbe temetik el. Nevét megörökítette az utókor, hiszen a piarista főgimnázium márványtáblájára a történelem örökre bevészte a nevét. A tüdőtágulásban gyengélkedő apa már ekkorra abbahagyta a kereskedést is, s visszavonult. 1916-ban Bokrossy Jenő, a városi mérnök népfelkelőként teljesített katonai szolgálatot az olasz fronton. Miután szerencsésen visszatért, kinevezték a városi mérnöki hivatal vezetőjének. 1917-ben világra jött Jenő harmadik gyermeke. Az ifjabb jövevény is – a tradíciót őrizve – a Viktor nevet kapta. A család Bibaként becézi. Jenő ebben az évben nyerte el a műszaki főtanácsnoki hivatalt. Jelentős munkái örökséget hagytak a város utcáin, épületein, közterein. Városrendezési munkái tanulságosak az utókor számára. 1918-ban Mária férje, Gaal Sándor lett a városi zeneiskola kinevezett igazgatója. Az akkor már kitüntetett zeneiskolai tanító életét jelentősen befolyásolta a közéletben tett fáradszóró munkája. A Gleichenbergben eltöltött egészségügyi kúra után tüdőtágulásban elhunyt id. Bokrossy Viktor, cégalapító kereskedő, a dinasztia alapítója.

Az 1920-as évek elején a bankárként végzett Elemér megnősült, s elköltözött a Kórház u. 1. sz. alá, ahol magánirodát nyitott, s ingatlanügyekkel kezdett foglalkozni. Székhelyét később a Kossuth u. 1. sz. bérpalotába helyezte át, s annak alsó részét kiadta Hilbert Ferenc kályhás és fazekas mesternek. 1928-ban Elemér 2 gyermekes családapa lett, ifj. Elemér után (1923) megszületett Mária nevű kislánya, a családban harmadikként.

1930-ban férjhez ment Gaal Mária, Gaal Sándor karnagy lánya dr. Babóczy Jenő orvoshoz. 1931-ben id. Jenő gépészmérnök első unokájának, Juditnak örvendhetett. 1933-ban örömteljes családi eseménytől lett hangos ismét a Bokrossy-ház: Gaal Elzát (Erzsébetet), Gaal Sándor karnagy és Bokrossy Mária leányát eljegyezte dr. Koháry József orvos. 1934-ben megszületett Ferenc lánya, Celeszta, id. Bokrossy Viktor legkisebb unokája, amit ő már nem élhetett meg. Ugyanebben az évben világra jött Gaal Mária és Babóczy Jenő első gyermeke, Ervin, Bokrossy Mária legelső unokája. 1935-ben ünnepelte Bokrossy Jenő 25 éves városi főmérnöki jubileumát, amely során a város nagy kitüntetésben részesítette. 1937-ben a Koháry család első gyermeke, Gaal Sándor karnagy unokája, Zoltán, 1938-ban pedig második gyermeke, Éva született meg. 1939-ben született meg Bokrossy Mariska első lányunokája, Gaal Mária első kislánya, Judit, valamint Koháryék fiúgyermeke, Tibor.

1940-ben id. Jenő második lányunokája, a szintén Judit nevet viselő újszülött örvendeztette meg a családot. 1943-ban Bokrossy Jenő fia, Viktor, piarista gimnazi-

umban tanító világi testnevelőtanár és síoktató feleségül veszi Gürsching Editet, a szintén ott tanító Gürsching Emil görög-latin szakos tanár lányát. 1943. január 12-én, miután ifjabb Viktort 1942. november 9-én behívják katonának, a Don környéki Márki nevű község mellett a fronton eltűnik. A család sokáig nem tud róla semmi hírt. 1945-ben kapott hivatalos dokumentumok hősi halottá nyilvánítják. Ez évben napvilágot látott Gaal Mária harmadik gyermeke, Tamás. 1942-ben a város legnépszerűbb embere c. kitüntetést kapta Gaal Sándor Király-díjas karnagy, aki ekkorra már 5 magas rangú elismerés birtokosa. Elhunyt Szente Alujzia, a család kemény szavú üzletasszonya, a dinasztia motorja. 1945-ben az 1880-ban id. Bokrossy Viktor által alapított utódkereskedés is végleg megszűnt. A II. világháború gyógyíthatatlan sebet ejtett a városnak és polgárainak, így a híres Bokrossy család életét is mélyen megpecsételte: Bokrossy Jenő Szent Anna téri házát lebombázták, fia, Bokrossy Viktor, „Biba” 1945-ben az ukrajnai Márki mellett, a Don-kanyarnál halálos sebet kapott. Bokrossy Ferenc, az utódkereskedő súlyos betegségénél fogva képtelen volt az üzletét – amit később Elemér fegyverkereskedésként is üzemeltetett –, ellátni, fenntartani. Egy élet munkája, apáról fiúra szálló kereskedés láncolata ezzel megszakadt. A háború után közvetlenül még voltak próbálkozások a kereskedés felélesztésére, Bokrossy Elemér még tovább élte a fegyverkereskedést, mielőtt a rágcsalóírtókkal való üzletelésébe is belevágott volna. Bokrossy Mária, Elemér lánya is élesztette az üzlet fenntartását, amely ekkor még nem csak a jellegét, de még a népszerűségét is tartotta. Sajnos, politikai és a tragikus események hatására végleg lakat került a csaknem 70 évet élt, Bokrossyak nevével jelzett kereskedés ajtajára. Mária még a nyolcvanas évek elején egyedül működtette a boltot, de hamarosan végleg feladták a nagyhírű, hosszúéletű kereskedést.

A Szabadság téri „zöld ház”

A rendkívül alkalmas helyen fekvő üzletet 1948 után, mint sok más magán- és középületet, államosították, a ház, ami ma és azóta a Szabadság tér 11. számot viseli, a Városi Tanács tulajdonába került. Helyére az Izsák Rt. háztartási és vegyi üzlete indult be állami fenntartással. Ekkor új bérlője Virág Vendel kereskedő lett. A régi veszprémiek még ma is emlékeznek az úrra és a boltra, hiszen hosszú időn keresztül szolgálta ki a várost. Az 1970-es évek végétől – kisebb átalakítással – a bolt helyén az Olcsó Cipők Boltja nyílt meg, ami, mondhatnám, végleg eltörölte az akkor csaknem 180 éves épület szellemi örökségét. A mindig is szigorúan halványzöldre festett ház eredetileg 5 szobás, egyetlen család, a Bokrossyak tulajdonában állt 1880 óta. Az 1941-es telekkönyv szerint már Bokrossy Ferenc (kereskedő) tulajdona volt. Legutolsó nyilvántartott tulajdonosa Bokrossy Celesztta. 1947-től 1981-ig Vajda Sarolta élt ott családjával.

1983-ban átalakították, s a 102 m²-es lakásból 2 tanácsi tulajdonú lakást alakítottak úgy ki, hogy az egyik 64 m², a másik pedig 40 m²-es lett. A falak magassága 3,7

A Bokrossy-ház (jobbra)

m. A ház külön cselédszobákkal is rendelkezett, amelyek bejárata az udvar felőli részen volt. 1989 előtt a városszerte ismert tragikus sorsú ifj. Inotai órás élt a lakásban akkor két kicsi gyermekével, jelenlegi lakója Kincses Gyula és családja (a nagyobbban), illetve Láng Kálmánné nyugdíjas (a kisebbben). 1995-ben a lakásokat jelenlegi használók megvásárolták. A ház korábbi tulajdonosai és mai leszármazottai, akikhez hosszú évtizedekig szinte kizárólag az ő nevük (Bokrossy-ház) fűződött, örököseik tovább már nem tartottak rá igényt.

Köztünk élő szellemi örökség *(Rokonok, jó barátok visszaemlékezései)*

1. Szente Alujzia(1858-1942), a kemény üzletasszony, a következetes feleség és anya, tekintélyes nagymama

(Id. Bokrossy Elemér és kanadai leszármazottai hagyatéka alapján)

Az 1880. évi házasságkötése Bokrossy Viktorral meghatározó volt a dinasztia alakulásában. Édesapja, Szente Ferenc szappankereskedésének megszűnése után az ún. Szente-féle ház adott otthont az új családnak.

Már gyermekkorában gyors észjárást tanúsított az első elemiben, a felolvasott meséket másnap szóról szóra visszamondta a tanítójának. 6 elemi iskolával az élet-

be indult kisasszony ügyesen értett a pénzforgatáshoz, a levelezésekhez, mindezek után nem is csoda, hogy a Bokrossy-üzlet íródeákja és ügyintézője lett. A levelezést, a számlázást, a kérvényezést az üzleti életben neki kellett végezni. Az üzletben – kezdetben segéd híján – ő sütötte a kenyeret eladásra, szappant vágott és csomagolt, gyertyát fűzött. Az első időszakban szükség is volt mindenki munkájára, hiszen az első mérleg készítésénél kitűnt, hogy a kezdeti hasznuk az élelmezésre és ruházkodásra ment el. A picurka kis vékony asszony annyi étellel volt tele, hogy a nagycsalád fenntartása mellett még arra is jutott ideje, hogy a család szőlőjét rendezze, részt vegyen a Takarékpénztári bírálókatban, a kávéházi billiárdozásokban férje oldalán helyt álljon, a Méhes Társaság ügyes-bajos dolgait intézze, a városi Nőegylet tagjaként tanácsokat adjon hölgytársainak. Mindez által fejlődött ki benne csodálatos éleslátása a lopásokra szövetkezett „vásárlók” körében: vizsgálóbíróként megszegyentítő keresztkérdései a legmegrögzöttebb tagadókat, legnyelvényesebb mézes-mázásokat is zsákutcába szorította úgy, hogy legtöbbször csírájában elfojtotta a nagyon sokszor ismétlődő lopási szándékokat. Szavaitól jobban félték a gyerekei, mint a simogatáshoz szokott kezeinek ütéseitől. Sokat énekelt a gyermekeinek, s csillingelően kacagott. A határtalan önfeláldozó feleség és anya mintaképe betegségek folytán mutatkozott meg kellőképpen. A takarékos, beosztó üzletasszony férjét, Jenő és Elemér fiait legsúlyosabb betegségük idején a legkitartóbban ápolta gondoskodásával akkor is, amikor neki éppen az üzletben lett volna a helye. 1942-ben 84 éves korában hunyt el. Az Alsóvárosi temető sírboltjában fekszik.

Kutor Bella így emlékszik a már Bokrossy Ferenc tulajdonában lévő üzletre:

„Ott állt, ahol a mostani Napló Irodaház működik, azzal szemben. Ezt jól tudja a sógorom, mert ő is veszprémi s sokat jártak oda gyermekkorában. Bokrossy Viktoréknak először ott volt egy egyszerűbb üzletük, a fűszer üzlet. Nagyon jó üzletemberek voltak, de ő mégis igazi úriember volt. A mostani irodaház helyén vett egy másik üzletet, s ott lett neki a Csemegéje. Ez is a város elit társaságának az üzlete lett. Kávé, meg minden... sőt, még olyanra emlékszik a sógorom, hogy annak idején, még kókuszdiót is árultak. A sógorom jómódú katonatiszt édesapja itt vásárolt a fiának 5 pengőért egy szép nagy kókuszdiót. Az 5 pengő akkor nagyon nagy pénznek számított, de mivel egy szem gyerekük volt, azt az egy szem kókuszdiót azért a pénzért megvették. Három neves kereskedő üzletelt akkor Veszprémben: első volt a Bokrossy, második a Fekete, és a Farkas-féle bolt. Ez a 20-as évek végén lehetett. Egészen a háborúig megvoltak ezek a boltok. Utána festéküzlet lett a háború végéig.”

2. Bokrossy Jenő városi főmérnök, a „Pipás Papó”(1882-1968)

*Bokrossy Jenő, Péter, az unokák, a Babóczky család és
(a volt Bokrossyné) Gürsching Edit visszaemlékezéseiből*

1882-ben született a cégalapító első gyermekeként. Gyermekkorát a Gizella téri házában töltötte, a piaristáknál érettségizett 1900-ban. Budapesten a Műegyetemen

*Bokrossy Jenő
városi főmérnök
1920 körül*

szerezett gépészmérnöki diplomát. A városnak 1909-től városi mérnöke, majd 1917-ben rábízta a főmérnöki iroda vezetését. 1910-ben nősül, felesége Závodni Sára. 1914-ben a Füredi u. 8. sz. alatt, a Füredi-telepen családi házat épít, ami akkor még a város szélén állt, s ahol családjával él. Innen később a Szent Anna tér 2. sz. házba költözött, a Füredi-telepi épületet eladta. 1945-ben a bombatalálatot kapott Szent Anna téri ház után (a helye sokáig beépítetlen maradt, helyén ma már egy hatalmas társas ház áll), a város a Sziklai u. 5. sz. alá utalt ki részére új lakást. A felső, az emeleti részen a Séd felőli oldalon bérlőként lakott.

Ifj. Bokrossy Jenő, az unoka, szeretettel emlékszik vissza a nagypapjánál töltött gyermekéveire:

„A Sziklay u. 5.-ben az ablak alatti polcot úgy alakította nagypapám, hogy oda került a sok Révai lexikon, s ott voltak az állatvilággal kapcsolatos könyvek. Én, mint gyerek, azokat olvastam. Ott

volt mindig az összejövetel, a családi rendezvény. A szoba is olyan volt, hogy nem volt merőleges a fala. Ezt a lakást kapta meg nagypapám a lebombázott ház helyett.”

Első gyermeke, Sarolta 1911-ben született, majd öt ifjabb Jenő követte 1913-ban, s végül 1917-ben Viktor. Munkássága meghatározta a város közéletét. Felelősségteljes városrendezési tervekkel és feladatokkal bízták meg, amelyeket kötelesség

Bokrossy Jenő jelent Rosos polgármesternek

szerint hűen teljesített is, s látható eredményeire ma is büszkék lehetünk. (Villamosítás, a liget rendezése, az utcaképek jelentős átalakítása stb.) Az I. világháborúban katonai szolgálatot teljesített az olasz fronton, onnan egészségben tért vissza családjához, s szülővárosába, Veszprémbe.

1942-től testvéröccse, Ferenc egyetlen kislányát, a tragikus családi események bekövetkezése miatt árván maradt, ügyes mozgású, törekeny, fekete szemű, kissé visszahúzódo Celesztát örökbe fogadta.

A II. világháború után a Sziklai u. 5. sz. lakásában tevékenykedett. Tervein, elképzelésein még a legutolsó időszakban is serényen dolgozott. Unokái csak „Pipás Papónak” nevezik ma is, mivel a gyerekek állandóan pipázva látták, s így ismerték meg nagyapjukat.

Unokái: Sarolta, Judit, Péter, Jenő, Béla

Veje: Vajda Ödön

Menyei: Gürsching Edit, Németh Éva Emília, majd Körtvélyesi Katalin

1968-ban hunyt el Veszprémben. Nagy részvét mellett temették el az Alsóvárosi temetőben található családi sírboltba.

Id. Bokrossy Elemér (1890-1971)

Ötödik gyermekként született a Bokrossy családba, aki örökölte édesanyja gyors észjárását és pénzügyekkel kapcsolatos tehetségét. A piaristáknál érettségizett fiatalember hamar a pénzvilág forgatagába került. Miután házasságot kötött a veszprémfajsi *Strenner Mária*val (1898. január 29–1978., an. Eigner Katalin), a Szabadi utca végén álló Kórház utca 1. sz. házukban ingatlanirodát nyitott. Irodáját később a Kossuth u. 1. sz. alatti bérpalotába helyezte át. 1948 után, miután államosították az üzleteiket, a Fenyves utca 4. sz. alatt vettek házat, s ott laktak. Gyermekei: Miklós, Mária, ifjabb Elemér közül Mária maradt itthon, a fiúk politikai okokból Kanadában, Torontóban kerestek új életet. Miklós katonaként szolgált. 1956 után a családtagok már soha nem találkozhattak velük. Gyermekeik is különben születtek, lezármazottaik ma is ott élnek. Az itthoniak nem tartják a kapcsolatot a kintiekkel.

A Kórház utcai házban élt Elemér. Róla így emlékezik Kutor Imréné:

„A két hosszú háznak az egyik felén laktak a nagynéném, másik felén pedig a Marcsi néniék. Államosítás után, talán 48 után, vettek a Fenyves utcában egy nagyon nagy házat s utána ott laktak. Azóta lettem velük még jobb kapcsolatban, bár korábban is ismertem őket, mert a húgom együtt járt a Ríával az Angolkisasszonyokhoz.”

A háborút megelőző időszakban szén- és fakereskedéssel, később patkányirtószerek forgalmazásával foglalkozott id. Bokrossy Elemér a Kórház utcai házban. Ezt már az anyagi helyzetük tette szükségessé. Almádiban mozt is üzemeltetett. Az üzletet lánya, *Mária* (1928-1998. szeptember 28.) is kitanulta, hiszen kereskedelmi érettségit tett az Angolkisasszonyok épületében akkor működő kereskedelmi közép-

iskolában, s ebből tartották fenn családjukat. Alkalmazottat is felvettek, aki Máriának segített a kereskedésben. Ebből egy ideig jól éltek. (Mária még az 1980-as évek elején is működtette a boltot.) Boltjukat a veszprémi köznyelv csak „csótános bolt-nak” nevezte. Férje Gillay János jogtanácsos volt, aki a Duviép Vállalatnál dolgozott. A munkahelyén lett váratlanul rosszul. Tragikus körülmények között hunyt el. A családi sírboltban fekszik az Alsóvárosi temetőben.

Az államosítás után mindenüket elvették. Megélni már nem tudtak, az akkori lehetőségeik, és az 1956-os események végleg a haza elhagyására kényszerítették a Bokrossy fiúkat.

Kutor Imréné, Nagy Izabella így folytatja:

„A Fenyves utcában is mi majdnem tőszomszédok voltunk, nekik egy nagyon nagy házuk volt, egy nagy családi ház, ami omladozott, de Ria mindig felújította. Mivel a családtagok nagy zenekedvelők (vagyis a fia, és a férje), Ria a kedvenc Pilinszky versidézetét is azért választotta, mert nekik is volt zongorájuk. A régi omladozó házat és a zongorát befutotta a borostyán s onnan mindig gyönyörű volt a kilátás a Várra. Ezt a szép verset el is küldtem Torontóba.”

Elemér tekintélyes vadász volt, a veszprémi vadásztársaság tagjaként virilista adófizető. Elemér fia is, amíg itthon élt, édesapjával sokat járt a közeli vadászatokra. A vadászrendezvények és a társaságok állandó résztvevői voltak. Mi sem természetesebb, hogy vadász- és fegyverkereskedést is nyitottak 1945 előtt egy rövid ideig a Szabadság téri üzletben.

Mint középosztálybeli urak, kedvelték a társaságot, törzshelyüknek az Elite kávéház napsütötte terasza adott állandó helyet.

Mária férje, Gillay János (1922-1972) jogtanácsos kitűnő zongorista volt. A Fenyves utcai házukban éltek gyermekükkel, Gillay Andrással, aki később szintén zongorista-karnagyként lett ismert Bécsben.

Punka György is jó barátként emlegette a Bokrossy fiúkat. 1956 előtti veszprémi emlékei így elevenednek meg a beszélgetés alatt:

„Id. Elemér bácsi édesapámnak jó ismerőse volt. 1932-ben, amikor én még csak 4 éves voltam, anyám elbeszéléseiből tudom, hogy apámmal együtt járt vadászni. Apám virilista adófizető volt, vagyis a legmagasabb adófizető polgárok egyike. Őket beválasztják mint tanácstagot, képviselői tagot. Nekik csak tanácskozási joguk volt, szavazati joguk nem. A vadásztársasághoz mindketten tartoztak, id. Elemér és fia. Apám is jólmenő fűszerkereskedő volt, az akkori kor divatjának megfelelő társaságba járt, a vadásztársaságnak tagja. Az Elit kávéház biztosította a helyszínt a vacsorákhoz, összejövetelekhez. Apám valamennyivel idősebb volt, mint az ifj. Bokrossy úr, de csak 3-4 évvel. Amikor már hanyatlani kezdett a kereskedése, s nem volt már semmijük, fűregirtással kezdett el foglalkozni. Ria már később idősebb korára vezette az üzletet, de tudni kell, hogy kifejezetten csinos, nagyon szép lány volt fiatal korában.

Ha élne anyám, nagyon sok mindent tudna róluk mesélni, ők régi-régi veszprémiek, szinte mindenki ismerte őket.”

Bokrossy Mária, Ria, 1998-ban hunyt el, akkor már a Stadion utcai házukban élt magányosan. Látogatója elég ritkán akadt, 5 éven keresztül küzdött a gyilkos korrall, ami felett győzni már nem tudott. Ria néni halálával teljesen lezárult a Bokrossy-kereskedelem történetének utolsó fejezete is.

A II. világháború után született generációval egyidejűleg legurult az utolsó láncszem, ahol már a társadalom adta lehetőségek nem kifejezetten csak a kereskedelem irányába vontatták az utódok megélhetését és boldogságuk alakulását. Így van ez a mai leszármazottak esetében is: a társadalmi-gazdasági változások következtében más-más pályán találták meg boldogulásukat. Az unokák mára vegyészmérnökök, villamosmérnökök, orvosok, közgazdászok, földmérő mérnökök, vállalkozók, fénypépeszek, de a lelkükben mégis az örökséghez méltóan mély tisztelői a cégalapító Bokrossy Viktor nevének, és mind inkább szellemi, üzleti tevékenységének.

Ki kicsoda a Bokrossy-dinasztiában?

(Avagy amit az ősök városunk szellemi életére hagytak)

Bokrossy Antal Bokrossy Viktor édesapja, nagy vagyonnal és ingatlannal rendelkező városi polgár. Anyakönyvi adatai hiányosak. 1838-ban vette feleségül Ferenczy Johannát. 5 gyermekük közül Viktor a címszereplő kereskedő.

Ferenczy Johanna Bokrossy Viktor édesanyja. Gyógyszerész család sarja.

Bokrossy Viktor (1850-1919) kereskedő, üzletvezető, városi tisztviselő: önkéntes tűzoltóegylet pénztárosa, a veszprémi iparostestület jegyzője. Közéleti virilista adófizető. 6 gyermeke a városi közélet kiemelkedő polgárai voltak. A kereskedő-dinasztia megalapítója.

Szente Alujzia (1858-1942) Szente Ferenc szappanfőző és kereskedő leánya, Bokrossy Viktor felesége. Kitűnő üzletasszony. Férje halálától, 1919-től 1942-ig haláláig özvegy.

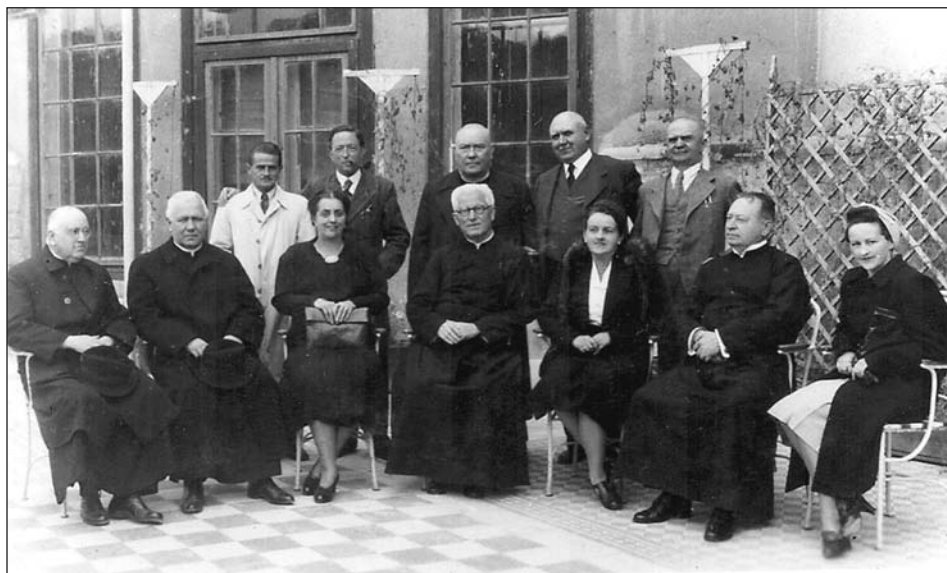
Szente Ferenc Szente Alujzia édesapja, szappanfőző kereskedő. 1827 óta a Főtéri, a későbbi Bokrossy-ház első tulajdonosa.

Bokrossy Miklós (1844-1908) kasznár, káptalani gazdatiszt, Bokrossy Viktor egyetlen fiútestvére. Utóda nem volt, Ranolder utcai házát hagyatékként hagyta Viktor öccse 6 gyermekére.

Bokrossy Viktor I., hősi halott (1884-1915): Bokrossy Viktor fia, káptalani gazdatiszt, tartalékos főhadnagy, katona. A helyi gimnáziumban érettségizett. Az I. világháborúban *Strij* mellett halt hősi halált. Róla nagyon keveset tudunk. Gyermeke nem volt.

Bokrossy Viktor II. (1917-1943) Bokrossy Jenő gépészmérnök fia. A helyi gimnázium testnevelés szakos civil tanára. A Don melletti ütközetben 1943 januárjában tűnt el. Hősi halott. Felesége Gürsching Edit. Gyermeke nem volt.

Bokrossy Jenő (1882-1968) a helyi gimnáziumban érettségizett, majd a Műegyetemen szerzett gépészmérnöki diplomát. 1904-től mérnök, majd 1917-től főmérnök,

Bokrossy Jenő 40 éves érettségi találkozója (1940). Az álló sorban balról Bokrossy Jenő, Bokrossy Viktor. Az ülők sorában jobbról: Vajda Ödönné Bokrossy Sára és Bokrossy Jenőné

műszaki tanácsos, műszaki főtanácsos. Apjához hasonlóan jeles közéleti személyiség, az egyesületekben végzett közérdekű munkái példaértékűek. A helyi Iparosdalárda elnöke, később a Városfejlesztési Bizottság megbízásából városfejlesztési programot készít. Munkái között találjuk többek között a villamosmű korszerűsítését, a vízmű fejlesztését, a vásárcsarnok létesítését, sétaterek rendezését, a csatornázás kiépítését. Egyes elképzelései közül néhány ma is napirenden van a város tervasztalán.

Id. Bokrossy Elemér (1890-1971) a helyi gimnázium diákjaként érettségizett, közgazdasággal, ingatlanügyekkel foglalkozó bankár. Székhelye kezdetben a Kórház u. 1. sz. alatt működött, később a Kossuth u. 1. sz., ún. Bérpalotában nyitott ingatlanirodát. A II. világháborút követő években vadász- és fegyverkereskedésbe fog, majd festék- és rágcsálóirtó üzlettulajdonos lett.

Bokrossy Zoltán (1896-1945) id. Bokrossy Viktor legkisebb fia. Gyógyszerész. Felesége, *Pataki Aranka* (1900-1992) szintén gyógyszerész. A II. világháborúban elesett, a család 3. hősi halottja. Fiai hagyományosan viszik tovább a Zoltán keresztnévet.

Bokrossy Miklós (1921-) Bokrossy Elemér fia. Katonaként szolgált. A helyi gimnáziumban szerzett érettségét. 1956-ban végleg elszakadt Veszprémtől, s elhagyta az országot. Kanadában (Torontóban) telepedett le, s alapított családot. A helyi 1956-os események résztvevője. Sorsáról, későbbi életútjáról nagyon kevés az információ.

Bokrossy Mária / Ria néni (1928-1998) id. Bokrossy Elemér lánya. Az Angolkis-asszonyok Lánynevelő Intézetébe járt, ott szerzett kereskedelmi végzettséget. 1946-ban érettségizett. Férje, Gillay János, karnagy, zenész. Unokája, Artúr, szintén muzsikus, aki jelenleg Németországban tartózkodik. Hosszú ideig a Fenyves utcai házukban élt családjával.

Ifj. Bokrossy Elemér. Édesapja révén került a Vadásztársaságba. Jelentős közéleti személyiség. 1956-ban testvérével, Miklóssal végleg és örökre elhagyta az országot, s Kanadában telepedett le. Sorsáról, életéről kevés az információ.

Gaal Sándor (1875-1958) zeneiskolai tanító, Király-díjas karnagy, a veszprémi Dalárda karnagya csaknem 40 éven keresztül. 1904-től 1944-ig a város zeneéletének kiemelkedő egyénisége. Felesége Bokrossy Mária. A Ranolder utcai házat (ma Iskola utca) ő váltotta meg az illetett örökös(ök)től Bokrossy Ferenc halála után. A ház belső falán ma Gaal Sándor emléktáblája látható.

Dr. Koháry József (1901-1963) orvos, belgyógyász. Gaal Erzsébet (Elza) férje. Az 1940-50-es években jelentős, a város kiemelkedően köztisztületben álló orvosa.

Dr. Babóczky Jenő. Belgyógyász, kórházigazgató Pécsen. Később Amerikában telepedik le. Felesége Gaal Mária.

Bokrossy Ferenc (1888-1942) kereskedő, tartalékos katona. A helyi gimnáziumban végzett, majd kereskedelmet tanul. Édesapja után 1913-ban ő vette át a bolt vezetését. A ma is élő idősebb generáció az ő boltjára emlékezik vissza. Első feleségét és kisgyermekét, Ferikét és Évikét korán, fiatalon elvesztette. Második felesége Molterer Celesztta, akinek édesapja Molterer János, Veszprém vármegye főépítésze volt. 1942-ben hunyt el tüdőbetegség következtében. Fiatalon, tragikusan veszítette el második feleségét is. Egyetlen kislányát, Celesztát Bokrossy Jenő vette pártfogásba és nevelte fel.

Vajda Judit (1931-1994) Bokrossy Jenő unokája. Közgazdász volt. A családban a Bogár becenevet viselte. A családi kriptában nyugszik.

Vajda Ödön (1898-1981) földmérő mérnök. A debreceni református gimnáziumban érettségizett. Lányai Sarolta (Pici) és Judit (Bogár). 1947-től 1981-ig a Bokrossy-ház tulajdonosa volt.

Ma is köztünk élő rokonok, akik emlékeznek, s akikre ma is büszkék is lehetünk

Vajda Sarolta (1943-) Bokrossy Jenő műszaki tanácsos unokája, vegyész-mérnök. Vajda Judit testvére. A családban ő a „Pici”. Férje, Sally György, fia, Balázs vállalkozó. Sokáig lakott a Szabadság téri Bokrossy-házban, míg férjhez nem ment. Ma Budapesten él családjával.

Gürsching Edit (1920-) Gürsching Emil piarista görög-latin szakos tanár lánya. Bokrossy Viktor, Biba felesége, 1942 októberében házasodtak össze. Biba halála után ment újra férjhez, Neruzsil Istvánhoz (1924-2003).

Ifj. Bokrossy Jenő (1913-?) Bokrossy Jenő fia, katonatiszt, mérlegképes könyvelő, közgazdász. Budapesten élt.

Bokrossy Péter (1948-) Bokrossy Jenő műszaki tanácsos unokája. Mezőgazdasági gépész, vállalkozó. Szabadságpusztán él családjával, 3 gyermekével, unokáival.

Ifj. Bokrossy Jenő (1945-) Bokrossy Jenő műszaki tanácsos unokája. Vegyész-mérnök, családjával Veszprémben él.

Bokrossy Béla (1955-) Bokrossy Jenő unokája. Vegyész-mérnök, tanár. Jelenleg Vitnyéden él népes családjával, gyermekeivel.

Ifj. Bokrossy Zoltán (1939-) id. Bokrossy Zoltán, a 6 Bokrossy testvér közül a legkisebb fiú. Műszerész. Feleségével és természetgyógyász végzettségű fiával, a legifjabb Zoltánnal, valamint 3 unokájával Budapesten él.

Dr. Gillay András id. Bokrossy Elemér unokája, zenész, karnagy. Fenyves utcai házukban lakott családjával, jelenleg külföldön tevékenykedik. Művészember. Életről keveset tudunk.

Dr. Gillay Artúr id. Bokrossy Elemér dédunokája. Apja nyomdokain haladva szintén zenészi pályán tevékenykedik. Németországban él és dolgozik. Kevés adatot ismerünk róla.

Dr. Kampós Klára (1934-) okl. vegyész-mérnök, dr. Babóczy Ervin felesége. Az ő szülei bérelték a Kampós rétet, aminek a helyére az egyetemi diákszálló épült 1962-ben.

Dr. Babóczy Ervin (1934-) Gaal Sándor Király-díjas karnagy és Bokrossy Mária unokája, Gaal Mária első fia. Villamosmérnök, idegenvezető, utazó, aktív természetjáró, kiváló fotós. A városi közeletnek jeles képviselője, egyesületek, klubok közkedvelt előadója. Felesége dr. Kampós Klára okl. vegyész-mérnök.

Babóczy Zsolt (1964-) dr. Babóczy Ervin és dr. Kampós Klára idősebb fia. Kiváló természetjáró, a Bakony Természetjáró Egyesület népszerű turistája.

Babóczy Eörs (1967-) villamosmérnök, területi képviselő. Babóczy Zsolt öcséje. Feleségével, Varga Judittal és kisfiával, Dániellel, Budapesten él.

Geszthelyi Nagy Adámné Babóczy Judit (1939-) Gaal Sándor karnagy unokája. dr. Babóczy Ervin húga. Vegyész-mérnök, idegenvezető, természetjáró. A keleti filozófia és életmód kiváló ismerője, előadója, több városi ismeretterjesztő egyesület tagja.

Babóczy Tamás (1943-) a legkisebb Babóczy testvér. Villamosmérnök. Budapesten él családjával.

Ifj. Gaal Sándor docens. A Pannon Egyetem tanára.

Koháry Zoltán (1937-) dr. Koháry József fia. Villamosmérnök. A budapesti POTI iroda munkatársa. A taliándörögdi Interszputnyik elektromos hálózatának tervezője.

Dr. Koháry Tibor (1939-) dr. Koháry József orvos fia. Fogorvos. Jelenleg Szegeden él.

Dr. Koháry Éva (1938-) dr. Koháry József lánya. Fogorvos. Kezdetben a MÁV-rendelőben, majd a gyermekfogászaton praktizált.

Dr. Németh Ildikó (1962-) dr. Koháry József unokája, Éva lánya. Radiológus, orvos. Budapesten él családjával, gyermekeivel.

Németh Noémi (1965-) dr. Koháry József unokája, Éva lánya. Zenész, a budapesti Mátyásföldi zeneiskola tanára. Férjével, gyermekeivel Budapesten él.

Pirity Csaba (1944-) erdőmérnök, Miskolcon él családjával.

Bokrossy Celesztia (1934-) id. Bokrossy Viktor unokája, Bokrossy Ferenc kereskedő egyetlen lánya. Anyai nagyapja Molterer János vármegyei főépítész. Szülei tragikus halála után tehetős, közismert nagybátyja, Bokrossy Jenő nevelte. Fiatalon férjhez ment, férjével, Molnár Ervinnel és egyik lányával, Adriennel Veszprémben élnek.

Molnár Adrienn (1963-) mesterfényképész. Bokrossy Celesztia lánya, fényképész-vállalkozó, a mai Szabadság téri dédnagyapai Bokrossy-ház tőzsomszédságában működő KONICA fényképész-szaküzlet társtulajdonosa.

A fiatal felnőtt generáció, amely a család további hírnevét megalapozza (1971-1984)

Bokrossy Andrea
Bokrossy Péter
Bokrossy Dóra

Bokrossy Péter gyermekei

Bokrossy Zsolt
Bokrossy Tamás
Bokrossy Zsuzsa

ifj. Bokrossy Jenő gyermekei

Bokrossy Éva
Ifj. Bokrossy Béla
Bokrossy Gábor

Bokrossy Béla gyermekei

Gesztelyi Nagy Regina
Gesztelyi Nagy Árpád

Babóczky Judit gyermekei

Babóczky Ákos
Babóczky Miklós

Babóczky Tamás gyermekei

Koháry Zalán
Koháry Zolna
Koháry Szilárd

Koháry Zoltán gyermekei

Pirity Boglárka
Pirity Bernadett

Pirity Csaba gyermekei

Pirity Katalin
Pirity Andrea

Pirity Attila gyermekei

Pirity Andor
Pirity Lóránt

Pirity Árpád gyermekei

Balogh Emese
Balogh Balázs

Bokrossy Celesztia unokái,
Molnár Celesztia gyermekei

Bokrossy Barbara

ifj. Bokrossy Zoltán gyermeke

Sally Balázs

Vajda Sarolta gyermeke

Nem szabad elfeledkezni a legfiatalabb generációról sem, akik még csak ezután cseperednek fel, s viszik tovább felmenőik ősi szellemét a XXI. századba. S egyszer majd talán közülük kerül(nek) ki az(ok), aki(k)ről majd egy újabb családdinasztiatörténetet írnak a jövő helytörténeti kutatói, krónikásai...

Szegletes Dávid (1993), Szegletes Krisztina (1995), Bokrossy Péter (1999), Budai Renátó (1991), Budai Dominik (1998), Bokrossy Réka (2003), Bokrossy Ágnes (2002), Bokrossy Zoltán (2003), Pazicski Annamária (1995), Pazicski Tibor (1998), Pazicski Milán (2002), Tomhauser Petra (1994), Tomhauser Bence (1996), Bokrossy Viktor (1997), Bokrossy Luca (2000), Babóczky Dániel (2004)

**A tanulmány elkészítéséhez hálás köszönetemet fejezem ki
a Bokrossy-dinasztiá Veszprémben élő közvetlen leszármazottainak,
családtagjainak:**

Gesztelyiné Babóczky Juditnak,

dr. Babóczky Ervinnek és feleségének, dr. Kampós Klárának a rendelkezésre bocsátott családi adatokért, a Gaal család képeiért.

Bokrossy Péternek és Jenőnek, ill. Vajda Saroltának, id. Bokrossy Jenő gépészmérnök unokáinak a színes élményekért, beszámolóikért, családi adatokért.

Bokrossy Celesztának és családjának, férjének, Molnár Ervinnek és lányának, Molnár Adriennek, Bokrossy Ferencről szolgáltatott anyakönyvi adatokért.

Néhai Gürsching Editnek és lányának, Neruzsil Klárának Bokrossy Viktor II. hősi halottról szolgáltatott hivatalos hadidokumentumokért.

Vajda Saroltának, Bokrossy Jenő műszaki főtanácsos unokájának önzetlen segítségéért.

Dr. Koháry Évának, Gaal Sándor unokájának a Gaal család adataiért.

Ifj. Bokrossy Zoltánnak, aki a távolból is készségesen segítette a család adataival bővíteni a tanulmányt.

S mindenki másnak: rokonnak, a család ismerőinek, akik szeretettel és segítőkészséggel fogadták e tanulmány létrejöttét.

**Hálás köszönet a család régi ismerőinek, barátainak,
akik vállalták a beszélgetést, az emlékek felidézését:**

Kutor Imréné Nagy Izabellának, Bella néninek, aki segített a Kanadában élő Bokrossyakkal a kapcsolatot megteremteni, és adatokat szolgáltatni, valamint a torontói családi levelezések családtörténeti adatait rendelkezésre bocsátani.

Varsányi Máriának (a család bejárónőjének a lánya) az élménydús, élvezetes emlékek felidézéséért.

Láng Kálmánné Mártának, aki jelenleg a Bokrossy-ház egyik lakástulajdonosa.

Kremóné Rozsos Erzsébetnek régi veszprémi várostörténeti és a Bokrossy Riával kapcsolatos emlékek felidézésében nyújtott segítségével.

Néhai Punka Györgynek a Bokrossy Elemerről és családjáról szolgáltatott adatkért.

FORRÁSMUNKÁK

Családtagok, rokonok személyes elbeszélései, hanganyagai

Önálló gyűjtés, képanyag, fotó

Veszprém c. hetilap 1883. augusztus 4. sz.

Veszprém Vármegye c. hetilap 1882-1944 évfolyamai, ill. mikrofilmek

Veszprémi Független Hírlap 1882-1984 évfolyamai.

Sziklay János: Veszprém az irodalomban és a művészetekben. 1931.

Veszprém Megyei Fejek, 1929.

Francsics Károly naplója. Szerk.: *Hudi József*. Pápai Református Gyűjtemények sorozata, 2001. 171. p.

Hungler József: Veszprém (Panoráma sorozat), 1971.

Molnár Jánosné: Mesélő házak: a Bokrossy-ház (részlet)

Egy különleges magyar katonai repülőosztály a Veszprém-jutasi hadi repülőtéren (1941. június–1944. május)

VERESS D. CSABA

A HADTÖRTÉNÉSZEK, VALAMINT A HADTÖRTÉNETET KEDVELŐ NAGYKÖZÖNSÉG előtt ismert, hogy a „Trianoni békediktátum” (Párizs, 1920. június 4.) megtiltotta Magyarországnak az általános hadkötelezettséget, a katonai repülést, illetve mindenféle hadi repülőgép hadrendbe állítását. Az első világháborút túlélte katonai repülőgépeket a győztes antant hatalmak szigorú ellenőrzése mellett megsemmisítették.

A Horthy-rendszer azonban már az első időktől – pontosan 1922-től – arra törekedett, hogy az ún. „kisantant” államok – Csehszlovák Köztársaság, Román Királyság és SHA Királyság (1929-től Jugoszláv Királyság) – jól felszerelt, és a „nagy” antant államok (Francia Köztársaság, Olasz Királyság, Brit Királyság stb.) által folyamatosan fegyverben tartott katonai gyűrűjében a Magyar Királyság biztonságát minimálisan fenntartsa. A légierő tekintetében igyekeztek átmenteni a „kádereket”: az első világháborút túlélte katonai repülőgépvezetőket (pilótákat), a fedélzeti személyzetet (légi lövészeket), a fedélzeti és földi műszaki személyzetet. Ennek leplezésére 1922-ben a m. kir. Kereskedelmi Minisztérium kötelékében egy Légiforgalmi Szakosztály alakult meg. Két évvel később, 1924 júliusában ez az osztály felvette a „Légügyi Hivatal” (LÜH) nevet, s a m. kir. Honvédelmi Minisztérium titkos költségvetési alapjából látták el pénzzel.

Az antant-ellenőrzést kijátszva 1924-től egy, az antant-ellenőrök elől elrejtett Fokker D VII vadászrepülőgépen élesben kipróbálták a magyar Danuvia gyár által legyártott Gebauer-géppuskát. Több más – persze szintén rejtett! – kiképző gyakorlat is lezajlott.

Az 1925. évi locarnoi, majd az 1927. évi párizsi egyezmények enyhítették a trianoni békediktátum hadirepülés-tilalmi pontjain. Az 1931 nyarán megtartott Csabahadgyakorlaton megjelenhettek a LÜH katonai repülőgépei is!

Az 1933 januárjában az Adolf Hitler vezetése alatt álló Német Nemzetiszocialista Munkáspárt parlamenti választási győzelme felbátorította a magyar katonapolitikát. Még ezen a nyáron a – párizsi béketilalmakat önkényesen felrúgó – német hadiipartól, a Junkers Művektől harmincöt hidroplán-felderítő repülőgépet vásárolt a magyar kormány, s azokat a siófoki Balaton-szakaszon összpontosította. Októberben pedig

az olasz FIAT-cégtől kértek árajánlatot FIAT CR-30 típusú kétüléses gyakorló vadászrepülőgépekről. Mivel az antant hatalmak a robbanásszerűen kibontakozó nemzetiszocialista – hitleri – Németországra figyeltek, 1935 márciusában a magyar LÜH az olasz Caproni Művektől 26 db CR-32 együléses vadász- és 9 db hárommotoros bombázó-repülőgépet vásárolt meg.¹

A nemzetiszocialista Németország gyors kibontakozására figyelő volt antant hatalmakra ekkor már figyelmet sem vetve, a magyar LÜH 1936 nyarán az országban negyven (katonai) repülőter kiépítésére adott utasítást. Különösen sok repülőter építése indult meg Veszprém vármegyében: Veszprém-Jutas, Tapolca, Pápa, Várpalota, Tótvázsony, Kenyeri, Lesvár, Szentkirályszabadja (csak 1942-től) települések körzetében. A Veszprém-Jutas repülőtéren 1937. május 25-én még csak a m. kir. 3/3 Sárga Vihar bombázórepülő-század települt, egyelőre repülőgépek nélkül, csak a személyi állomány.

A repülőszázad a tapolcai m. kir. 3. bombázórepülőgép-ezred (pk.: Fráter Tibor rep. alezredes, Tapolca) 3/I. bombázórepülőgép-osztályának volt alárendelve. Ugyancsak Tapolca két repülőterén alakult meg a m. kir. 3/1. Isten Nyila és a m. kir. 3/2. Isten Kardja bombázórepülő-század. A tapolcai bombázórepülő-ezrednek alárendelt m. kir. II. bombázórepülő-osztály parancsnoksága és két százada viszont Páparára települt.

Az 1937. május 27-én megalakult századok ekkor még nem rendelkeztek bombázó-repülőgépekkel, csak kiképző és gyakorló repülőgépeket kaptak. Így a Veszprém-Jutas repülőterre irányított m. kir. 3/3. Sárga Vihar bombázórepülőgép-század csak két darab Heinkel HD-22-es, egy darab Bücker Bü-131-es, valamint két darab Hungária I. típusú kiképző és gyakorló repülőgépet kapott.

Ugyancsak Veszprém-Jutas repülőtéren állomásozott a m. kir. 1/3. vadászrepülőszázad 12 darab kétfedelű (olasz gyártmányú) FIAT CR-32 típusú vadászrepülőgépe.

Az 1937. május 25-én a Veszprém-Jutas repülőterre telepített – ekkor még gép nélküli – század után, 1937 decemberében megérkezett a németországi Dessauban működő Junkers Művektől vásárolt három darab kétmotoros Junkers Ju-86 K-2 típusú kétkormányos bombázó kiképző iskolagép. Néhány nappal később, 1938 januárjában az említett három kiképző iskolagéppel a Veszprém-Jutas repülőtéren megalakult a Ju-86-os átképző iskola Dóczy Lóránd rep. százados vezetésével. Megkezdődött a repülőgépvezetői és műszaki (motor- és sárkányszerelői) iskolázás és kiképzés.

Két hónappal később – az 1938. március 5-én meghirdetett hadseregfejlesztést szolgáló Győri Program alapján – 1938. április és június között Németországból, a desszai Junkers Művektől folyamatosan megérkezett a m. kir. tapolcai bombázórepülő-ezredhez hatvanhárom darab – 2 x 970 LE-s Weiss Manfréd – Gnome Rhone K-14-es csillagmotorral, 380 km/órás teljesítményű, 8000 m csúcsmagasságot elérő, 2000 km maximális hatótávolságú, 1000 kg bombaterhelésű nappali közepes Junkers Ju-86 K-2-es típusú bombázó-repülőgép. A magyarországi – tapolcai, pápai,

Magyar Junkers Ju-86 K-2-es bombázó-repülőgép a Balaton partja felett (1941)

Veszprém-jutasi – repülőterekre érkező repülőgépekből a Veszprém-jutasi repülőtéren állomásozó m. kir. 3/3. Sárga Vihar bombázórepülőgép-század kilenc darab Junkers Ju-86 K-2-es típusú repülőgépet kapott.

Az év során, 1938. augusztus 23-án, a jugoszláviai (ma szlovéniai) Bledben lezajlott konferencián német és olasz támogatással a kisantant államok (Jugoszláv Királyság, Román Királyság, Csehszlovák Köztársaság) elismerték a Magyar Királyság fegyverkezési egyenjogúságát, s ezzel a trianoni békediktátum minden katonai tilalma véget ért.

1939. szeptember 1-jén Németország hadserege, valamint a szövetséges szlovák hadsereg megtámadták Lengyelországot. A háború világháborúvá bontakozott ki, mivel a Lengyelországgal szövetséges Nagy-Britannia és Franciaország szeptember 3-án hadat üzent Németországnak (és akkori szövetségeseinek). A Magyar Királyság továbbra is semleges maradt.

Az 1939-1940. évek fordulóján a Magyar Királyság további hadseregszervezése során a tapolcai m. kir. 3. bombázórepülő-ezredet bizonyos átalakítások érintették. Elsősorban új hadrendi számot kapott, s a m. kir. 4. bombázórepülő-ezred parancsnokságát (pk.: Ditrói Orosz Béla rep. alezredes), valamint a m. kir. 4/II. osztályparancsnokságot Veszprémbe helyezték. Ugyancsak a Veszprém-jutasi repülőtérré telepítették a m. kir. 4/3. Sárga Vihar és a 4/4. Sárkány bombázórepülő-századok tizennyolc Junkers Ju-86 K-2-es típusú repülőgépét. (Tapolcán maradt a m. kir. 4/1. osztályparancsnokság, valamint a 4/1. Isten Nyila és a 4/2. Isten Kardja bombázórepülő-század. A pápai repülőtéren viszont 1940-ben felállították az ugyancsak a m. kir. 1. repülőhadosztálynak alárendelt m. kir. 1. honvéd ejtőernyős-zászlóaljat (pk.:

A kiképzőpilóta és a tanulópilóta egy kétkormányos magyar kiképző-bombázórepülőgépen

Bertalan Árpád őrnagy), és a m. kir. 1. szállítórepülő-századot (pk.: Kelemen Károly százados). Ennek egyik harccsoportja szenvedett el súlyos repülőgép-balesetet 1941. április 12-én a Veszprém-jutasi repülőtéren.

* * *

1941. június 26-án délután – a mai napig homályos körülmények között – az akkor Magyarországhoz visszacsatolt Kassa városát súlyos repülőgép-bombatámadás érte, amely támadással a magyar kormány a Szovjetuniót vádolta meg. Néhány órával a kassai bombatámadás után a teljes m. kir. 4. bombázórepülő-ezredet – mind a veszprémi, mind a tapolcai repülőtereken – riadóhelyzetbe rendelték. Másnap, június 27-én hajnalban az ezred mind a négy bombázórepülő századát átrepülték a kelet-magyarországi (debreceni és hajdúböszörményi) repülőterekre. Szinte menetből, reggeli 7 óra 10 perckor a bombázórepülőgép-ezred egy köteléke – néhány magyar vadászrepülőgép kíséretével (megelőzve minden hadüzenetet) –, bombatámadást hajtott végre (megtorló támadásként) több szovjetunióbeli település ellen.

A Veszprém-tapolcai m. kir. 4. bombázórepülő-ezred négy százada többé nem tért vissza Veszprém és Tapolca városok katonai repülőtereire.³

* * *

Az üresen maradt Veszprém-jutasi repülőtérré (pk.: Podhradszky Andor ezredes) 1941 júliusában a m. kir. 1. honvéd repülőhadosztálynak alárendelt 1. kiképző bombázóosztály két kiképzőszázada települt. A vadászrepülő kiképzőosztály viszont a tapolcai T-1 és T-2-es repülőtereken működött.

A Tapolcán működő vadászrepülő kiképző-osztály parancsnoka az a vitéz belényesi Heppes Aladár repülőőrnagy volt, aki később jelentős szerepet töltött be Veszprém repülő hadtörténeti életében. (1944. május-1945. március.)

A m. kir. 1. honvéd bombázórepülő kiképzőosztály (pk.: Nyárádi Lajos rep. százados) egy vízszintes repülésben támadó, és egy zuhanórepülésben támadó repülőszázadból állott. A vízszintesen bombázó kiképzőszázad német gyártmányú Junkers Ju-86 E-2-es és olasz gyártmányú Caproni Ca-135-ös kétmotoros, a zuhanóbombázó-század pedig német gyártmányú egymotoros Junkers Ju-87-es típusú zuhanóbombázó-repülőgépekkel volt felszerelve.

A magyar királyi légierők 1941. május 6-i helyzetét összefoglaló jelentés szerint a Veszprém-jutasi m. kir. bombázórepülő-kiképzőosztály mindössze nyolc darab – fentebb felsorolt típusú – kiképző-repülőgéppel volt felszerelve. Ehhez járult még néhány – ismeretlen számú – pl. FN-315. típusú gyakorló repülőgép. Összehasonlításként megemlíthetjük, hogy a tapolcai vadászrepülőgép kiképző-században is csak tizenöt Reggiane Re-2000-es Héja olasz gyártmányú egymotoros vadászrepülőgép teljesített szolgálatot.⁴

Mind a bombázó-, mind a vadászrepülőgép-kiképző egységekről – pillanatnyilag – alig maradtak fenn forrásértékű dokumentumok. Sajnos, a legtöbb forrásanyag Tapolca, illetve Veszprém Polgári Anyakönyvi Hivatalának Halotti Anyakönyveiben a számos balesetet-katasztrófát megörökítő adataiban maradt fenn az utókor számára.

A Veszprém Megyei Levéltárban őrzött halotti anyakönyvi másodpéldányok őrizték meg a kiképzési repülések idején előfordult egy vagy több haláleset adatait.

Természetesen ilyen balesetek korábban a rn. kir. 3., illetve a 4. bombázórepülő-ezred részeinek a Veszprém-jutasi repülőtéren való tartózkodása idején is előfordultak.

Az első ilyen repülőbaleset 1939. augusztus 7-én délelőtt 9 óra 45 perckor történt. A nap folyamán két, emberéleteket is követelő szerencsétlenség történt. A németlengyel háborús feszültség miatt a m. kir. 3. közepes bombázórepülő-ezred Veszprém-jutasi, tapolcai és pápai repülőalakulatai – más légi és földi csapatrészekkel együtt – gyakorlatokat folytattak. A Veszprém-jutasi m. kir. 3/3. Sárga Vihar bombázórepülő-század magassági bombázási gyakorlatokat folytatott. A bombázórepülő-század 2. rajának B-341. számú repülőgépe a Veszprém-jutasi repülőtér északi légtérében (a Papod légtérében, mintegy 400 méteres magasságban) egy, a kioldás pillanatában fennakadt és felrobbant bombától felrobbant, majd lezuhant. A gép parancsnoka (Maggierek László rep. főhadnagy) és a repülőgép személyzetének

négy tagja (Sinkó Lajos rep. őrmester, Balogh Ferenc és Juhász József rep. szakaszvezetők, Tóth József rep. tizedes) repülőhalált haltak. A parancsnok 32, az őrmester 28, a szakaszvezetők 25-25, a tizedes 24 éves volt, s mindannyian elégttek. A gépből csak dr. Habermann Károly rep. főhadnagynak sikerült ejtőernyővel kiugrani.

Ugyanezen a napon a szintén Veszprém-jutasi repülőtéren állomásozó m. kir. 3/3. Sárga Vihar bombázórepülőgép-század B-345 számú repülőgépe a Székesfehérvár melletti börgöndi repülőtéren szállt le. A leszállás után egy – a kidobás során fennakadt – bomba az eltávolításkor felrobbant. A gép parancsnoka (Járomy Árpád rep. hadnagy) és a gép személyzetének több tagja meghalt.⁵

A magyar-román feszültség megszűntekor, 1940. augusztus 27-én délután 14.30 órakor a Veszprémi-jutasi repülőtéren történt a másik, a legnagyobb tömegszerencsétlenség, amelynek húsz halálos áldozata volt, ugyanúgy, mint az 1941. április 12-i katasztrófának. Bár a megelőző napokban, 1940. augusztus 16-24-e között a Magyar és a Román Királyság külügyminiszteri tárgyalásai eredménytelenek voltak a romániai Turnu Severinben, a német és az olasz külügyminiszterek vezetése alatti döntőbíráóság ragaszkodott a magyar területi követelések rendezéséhez, ami 30-án meg is történt. Augusztus 27-28-án a magyar és román királyi légierők gépei légi összecsapásokat hajtottak végre a két ország légterében. A Veszprém-jutasi repülőtéren viszont az ott állomásozó m. kir. 4/3. Sárga Vihar nehézbombázó-század B-337 számú Junkers Ju-86 K-2-es bombázó-repülőgépéből – a feltöltött bombatárból – megkezdtek a beszerelt bombák eltávolítását. A forró nyári napon nekivetkezve heverésztek a közelben veszteglő bombázó-repülőgépek személyzetének repülő katonái. A B-337. számú gépben tevékenykedő fegyver- és bombakezelő tiszt, a 36 éves Oberhauser Ferenc rep. hadnagy (Veszprém, Megyeháza u. 2. sz. alatti lakos) azonban figyelmetlenségéből vagy tévedésből élesítve emelte ki a bombatárból a bombákat (először egy tíz kilogrammos, majd egymás után két ötven kilogrammos repülő bombát). A kiszertelt bombákat kézben adta ki a repülőgép törzse alatt várakozó repülő-katonáknak. Állítólag egy Topor Benjámint nevezte, 27 éves repülő-szakaszvezetőnek a kezében kattogni kezdett az élesített bomba gyújtószerkezete, mire a megremült katona eldobta magától a bombát. Abban a pillanatban a katona által eldobott, és a már kirakott, valamint a bombatárban még bennlévő bombák felrobbantak, és iszonyú pusztítást végeztek az ugyancsak felrobbanó és lángba boruló repülőgép körül. A robbanáskor azonnal meghaltak a fent említett Oberhauser Ferenc rep. hadnagy és Topor Benjámint, tovább Balogh János rep. őrmester (Veszprém, Buhim u.2.); Kollmann László rep. őrmester, 33 éves; Berkó József címzetes szakaszvezető, 25 éves; Lencsés János repülő-tizedes, 22 éves; Varga Alajos rep. tizedes, 25 éves; Horváth Ferenc rep. őrzető, 28 éves; Hindler László póttartalékos repülő, 36 éves; Kovács József rep. szakaszvezető, 26 éves; Kunt József póttartalékos repülő-katona, 36 éves; Róka Ferenc póttartalékos repülő-gépkocsivezető, 36 éves; a súlyosan sebesültek közül Mészáros István tartalékos honvéd, 45 éves, augusztus 29-én a veszprémi kórházban, Tóth János törzsőrmester pedig augusztus 30-án a székesfehérvári kórházban halt meg. Tikker Pál, 37 éves halálának részletei nem ismertek.⁶

Savoia SM-75 típusú szállítórepülőgép

A következő, az 1941. esztendő legnagyobb katonai katasztrófája annyiban tért el az eddigi és az utána következő balesetektől, hogy sem a katasztrófát szenvedett repülőgép, sem a meghalt és megsérült magyar katonák nem voltak veszprémi illetékességűek. A szakadó esőzések, valamint a víz alá került pápai repülőtérrel a Veszprém-jutasi repülőtérre vezényelték át azt a m. kir. ejtőernyős harccsoportot, illetve öt hárommotoros ejtőernyős bevetésre alkalmazott szállító-repülőgépet, amellyel harci bevetést szándékoztak végrehajtani a jugoszláv királyi hadsereg vojvodinai (vajdasági) védelmi vonalai mögött. Tekintettel arra, hogy a katasztrófa, amely a legnagyobb veszteségekkel járt azok közül, melyek a Veszprém-jutasi repülőtéren történtek, s áldozatainak zöme máig is Veszprémben – a Vámosi úti temetőben 1995-ben kialakított magyar-német-szovjet második világháborús hősi halott parcellában nyugszanak –, nem tartozik jelen tanulmányunk témájához. Annyit azonban röviden: az 1941. április 6-án megindult német-jugoszláv háborúban a m. kir. honvédség parancsot kapott, hogy a trianoni békediktátum (1920. június 4.) óta a történelmi Magyar Királyságtól elszakított területek magyar nemzetiségű polgári lakosságának védelmére április 11-én nyomuljon be kizárólag csak a volt magyar területekre.

Az 1941. április 11-én meginduló m. kir. IV. és V. hadtestek frontális támadásának támogatására másnap, április 12-én délután a magyar hadvezetés egy magyar ejtőernyős harccsoportot szándékozott ledobni a jugoszláv hadsereg védelmi vonalai mögé (Szenttamás-Srbobran körzetében lévő vasúti és közúti csatorna-hidaknál). A bevetés a pápai repülőtérrel indult volna, de ez az esőzések miatt víz alá került. Ezért a harccsoportot szállító m. kir. 1. Honvéd szállítórepülő-század négy három-

motoros Savoya-Marchetti SM-75. típusú szállító-repülőgépe április 12-én kora délután Páparól átrepült a Veszprém-jutasi repülőtérré. A m. kir. 1. honvéd ejtőernyős-zászlóalj (pk.: vitéz Bertalan Árpád őrnagy) 1. századából egy rohamutász-, egy felderítő- és egy híradó-szakaszból, valamint egy egészségügyi rajból összeállított harccsoportját – a szállító-repülőgépekkel egyidejűleg – gépkocsival juttatták el Páparól a Veszprém-jutasi repülőtérré.

Az E-101 jelű magyar SM-75. szállítórepülőgép roncsai (1941. április 12.)

Miután az ejtőernyős harccsoport berakodott a négy szállító-repülőgépbe, 1941. április 12-én délután 17 órakor az E-101 jelű repülőgép északi irányban megkezdte a felszállást. A vezérgép pilótája Kelemen Károly rep. százados volt, aki egyúttal a szállítórepülő-század parancsnoka is volt. Az E-101 jelű repülőgépen tartózkodott a 42 éves vitéz Bertalan Árpád honvéd őrnagy, az ejtőernyős-zászlóalj parancsnoka, aki még az első világháborúban kimagasló vitézségéért megkapta a Mária Terézia Lovagrend keresztjét. Az E-101 sz. repülőgép – részben műszaki hibák és túlterhelés miatt – kb. hatvan méteres magasságban jobb szárnyvégre dőlt, majd visszazuhan a földre. A gépben lévő négy tisztből – a három repülő-tiszt és az ejtőernyős-zászlóalj parancsnoka – mindenki meghalt. A huszonhat főnyi ejtőernyős-honvédból tizenkilencen meghaltak és heten súlyosan megsérültek, de túléltek a szerencsétlenséget. A meghaltak zöme a veszprémi Vámosi úti temetőben kialakított katonai parcellában nyugszik.⁷ A katasztrófa ellenére a megmaradt három szállítórepülő-század és a harccsoport a harcbevetést – sikertelenül! – végrehajtotta.

* * *

Az 1942-1944. években a Veszprém-jutasi repülőtéren már csak a m. kir. I. bombázórepülő-kiképzőosztály két százada folytatta a vízszintes repülésű és a zuhanóbombázó magyar pilóták harc kiképzését. Mivel ezekben a kiképző-repülőgépekben csak a személyzet és a kiképzőtiszt vagy tiszthelyettes foglalt helyet, a baleseteknél legfeljebb ennyi ember vesztette életét.

Az 1942. kiképzési évben a veszprémi polgári anyakönyv halotti könyvében az alábbi halálesettel végződő repülőgép-baleset adatai maradtak fenn. (Természetesen olyan könnyebb baleset is történhetett, amelynél a szerencsétlenséget a kiképző és a kiképzett, vagy kiképzés alatt állók sérülésekkel vagy sérülések nélkül túlélték. Hivatalos jegyzőkönyvek eddig még nem kerültek elő.)

1942. július 17-én 11.30 óraker ismeretlen típusú (valószínűleg egymotoros Junkers Ju-87-es típusú) zuhanóbombázóval történt katasztrófa. A kiképző-pilóta túlélte, mert a halotti anyakönyv adatai szerint a kiképzés alatt álló Szilvásvári László honvéd halt repülőhalált. A halotti anyakönyvben szereplő „repülőbaleset” részletei ismeretlenek.

1942. szeptember 21-én 15.30 óraker a halotti anyakönyv adatai szerint egy Caproni Ca-135 típusú kétmotoros vízszintesbombázó-repülőgéppel történt baleset. A részletek itt sem szerepelnek. A kétmotoros vízszintesbombázó-repülőgép valószínűleg lezuhant, mert a teljes személyzet meghalt: Vadas Mihály rep. őrmester, repülőgépvezető (főpilóta); Farkas Dénes rep. őrzvezető; Honti László rep. őrzvezető, rádiótávírársz; Posch Gusztáv szakaszvezető, hajózótávírársz; Torontáli Béla őrmester, hajózószerelő. A baleset részletei itt sem szerepelnek.

1942. november 30-án déli 12 óraker repülőbaleset történt egy Junkers Ju-86 E kétmotoros vízszintesbombázó-repülőgéppel. Ebben az esetben csak két repülő katonát halt meg: Zobor András rep. hadnagy és Csák István tizedes. A személyzet három tagja ejtőernyővel ugorhatott ki, mert a baleset egyik égési sérültje, Lovasi László tizedes csak jóval később, 1943. július 6-án halt meg, valószínűleg a veszprémi kórházban. Sírja a veszprémi Alsóvárosi temetőben a később a Tanácsköztársaság mártírjainak épített emlékmű és a délkeleti temetőkapu között kialakított VII. parcellában volt. Ebben a parcellában nyugodtak kb. 2000-ig a légierő Veszprémben szolgáló repülő katonái, közvetlenül az 1941. április 12-én meghalt ejtőernyős honvédek közös sírjának folytatásában.

A második világháború tragikus fordulatának évében, 1943-ban a doni szovjet frontáttrórest követően a Veszprém-jutasi magyar katonai repülőtéren tovább folytatódtott a magyar királyi légierő vízszintes- és zuhanóbombázó harci repülőgépeit kiszolgáló pilóták és fedélzeti lövészek, műszakiak stb. kiképzése. Folytatódtak az ezzel járó repülőbalesetek és -katasztrófák is, amelyekben számos kiképző és kiképzett halt meg, illetve sebesült könnyebben vagy súlyosan.

Az év első katasztrófája 1943. március 4-én délelőtt 11 óraker következett be egy kétszemélyes kiképző-repülőgéppel. A veszprémi és a tótvázsonyi polgári halotti

anyakönyvekben egyaránt szerepelnek a tragikus baleset adatai: a megjelölt időpontban egy ismeretlen típusú repülőgép lezuhant a Tótvázsonyhoz közeli Soósi-tanyánál. Nemeskéri János repülő továbbszolgáló szakaszvezető (28 éves), Veszprém, Pázmándi u. 1. sz. lakos agyroncesolódás és elégés következtében repülőhalált halt. Feltehetően ő vezette a repülőgépet. Ugyancsak agyroncesolódás és elégés következtében repülőhalált halt Donauer Gyula tényleges repülő-tizedes, 21 éves. (Lakóhelye a veszprémi repülőtér.)

A következő légibaleset 1943. július 23-án történt. Az óraidőpont nincs megadva a veszprémi halotti anyakönyvben. A vízszintesbombázó-repülőszázadnál történt a katasztrófa egy Junkers Ju-86 E típusú kétmotoros kiképző-repülőgéppel. A repülőgép feltehetően lezuhant, s a gép személyzetéből három honvéd meghalt: Petrik Lajos hadapród-őrmester, Balogh István pilótanövendék és Ihász Gyula szakaszvezető. A részletek ebben az esetben is ismeretlenek.

1943. augusztus 2-án déli 12 órakor – egy ismeretlen géptípussal – újabb repülőgép-baleset történt. Valószínűen a zuhanóbombázó-kiképzőszázadnál egy egymotoros, kétüléses Junkers Ju-87 típusú zuhanóbombázó-repülőgéppel történt a katasztrófa, mert két repülőshonvéd meghalt. Az egyik Szabó József, aki valószínűleg a kiképzőpilóta volt, s feltehető, hogy kétszemélyes Junkers Ju-87 típusú zuhanóbombázóval történt a baleset.

1943. szeptember 4-én 11.30-kor is történt egy repülőgép-baleset a Veszprém-jutasi repülőtéren. Azonban ez nem kiképzés során bekövetkezett katasztrófa volt. A bombázókiképző-osztály egyik tisztje, vitéz Gombos Géza repülőszázados, 33 éves, FN-315 típusú gyakorló repülőgépen sétarepülésre vitte egyik barátját, dr. Halmos Gyula huszárszázadost. A repülés során a huszártiszt csizmasarkantyúja beleakadt az egyik kormányhuzalba, s ez okozta a repülőgép lezuhanását, s a két honvédtiszt repülőhalálát.

A következő, az 1943. szeptember 17-én délelőtt 9.45 órakor történt repülőbaleset minden valószínűség szerint egy kétmotoros Junkers Ju-86 E vízszintesbombázó-repülőgéppel történt. Egy Donkó István nevű pilótanövendék a gép pusztulásának percében repülőhalált halt. Két személy utólag, feltehetően a veszprémi kórházban halt meg: Dénes István őrmester 21 órakor, Auerbach Ferenc repülő-szakaszvezető pedig 22.45 órakor hunyt el. Ha a gépen volt még két-három személy, ők nyilván túléltek a balesetet.

1943. október 27-én délelőtt 9.30 órakor – minden valószínűség szerint – egy kétszemélyes Junkers Ju-87 típusú zuhanóbombázókiképző-repülőgép zuhant le a baleset során. A gépben ülő két személy – Szakáts Sándor hadapród-őrmester és Baros Géza hadapród-őrmester – repülőhalált halt.

1944 első felében még négy repülőshonvédet jegyeztek be a veszprémi polgári halotti anyakönyvbe, s temettek el a veszprémi alsóvárosi temető VII. parcellájában. Feltehetően ők is repülőbaleset halálos áldozatai voltak: 1944. március 11. (pontos időpont nincs megjelölve) Baki László repülő-őrvezető, 22 éves. Részletek ismeretlenek. A Veszprém-jutasi repülőtéren haltak meg balesetben, de teljesen

ismeretlen körülmények között: Krizsán Mihály repülős-honvéd (1944. május 26., Palócz József 30 éves (?), 1944. április 29.; Bíró Ferenc 20 éves (1944. július 1.).⁸

* * *

1944. április 3-án délelőtt az Amerikai Egyesült Államok (USA) – az Olaszország déli térségében állomásozó – 15. hadászati légi hadserege és annak alárendeltségébe tartozó brit 205. bombázócsoporthoz tartozó megindította légitámadás-sorozatát a magyarországi stratégiai célpontok ellen. Ezt követően, április 13-án, súlyos csapást mértek a budapesti Ferihegyi repülőtérre, amely a legfontosabb bázisa volt a magyar honi légvédelemnek. Ekkor mintegy hetven magyar repülőgép semmisült meg. A súlyos csapás után a magyar honi vadászpilóta-védelmet azonnal át kellett szervezni. Április végétől megkezdték a m. kir. 101. honi vadászpilóta-osztály három századának megszervezését. Osztályparancsnoknak a tapolcai vadászpilóta-képző-osztály parancsnokát, vitéz belényesi Heppes Aladár repülő-örmagyot nevezték ki.

A Veszprém-jutasi katonai repülőtér állomásozó m. kir. 1. bombázórepülő-képző-osztály szerepe – eddigi tudomásunk szerint – befejeződött (?).

Az osztály parancsnoka, Nyárádi Lajos repülő százados (32 éves) azonban továbbra is a Veszprém-jutasi katonai repülőtér maradt, majd 1944. június 8-án az Amerikai Egyesült Államok (USA) 15. hadászati légi hadseregének stratégiai légitámadása során a repülőtér hős halált halt.⁹

A m. kir. 101. Puma honi vadászpilóta-osztály, majd három osztályos ezred 1944. május 10-től 1945. március 22-ig látta el Magyarország honi légvédelmét, illetve 1944 szeptemberétől frontfeladatokat is ellátott, amely külön megemlékezést érdemel.¹⁰

JEGYZETEK

¹ *Csanádi-Nagyvárad-Winkler (1977): A magyar repülés története. 2., bővített kiadás. Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 197-203. p.; Veress D. Csaba (1980): Veszprém megye és a Szövetséges Hatalmak stratégiai légitámadásai a második világháborúban. A Veszprém megyei Múzeumok Közleményei, Veszprém. 171-178. p.*

² *Veress D. Csaba: Veszprém megye és a Szövetséges Hatalmak. I. m. 171-178. p.*

³ *Veress D. Csaba: uo.*

⁴ *Pataki Iván-Rozsos László (1992): Légi háború Magyarország felett. I. kötet, Zrínyi Kiadó, Bp. 58. p.*

⁵ *Veress D. Csaba: Veszprém megye és a Szövetséges Hatalmak. I. m. 172. p.; Veszprém megyei Levéltár: Polgári Halotti Anyakönyvek. (1939. augusztus 7. Bejegyzés) Veszprém.*

⁶ *Veress D. Csaba: Veszprém megye és a Szövetséges Hatalmak. I. m. 173. p.; Veszprém megyei Levéltár: Polgári Halotti Anyakönyvek. Veszprém. (1940. augusztus 27.)*

⁷ *Veress D. Csaba: Veszprém megye és a Szövetséges Hatalmak. I. m. 174. p.; Veszprém megyei Levéltár: Polgári Halotti Anyakönyvek, Veszprém. (1941. április 12.)*

- ⁸ *Csanádi-Nagyvárad-Winkler*: A magyar repülés története. I. m. 363. p. A m. kir. Bombázóalakulatok szervezési táblázata.
- ⁹ Veszprém megyei Levéltár: Polgári Halotti Anyakönyvek, Veszprém (1944. július 8.); *Veress D. Csaba*: Veszprém megye és a Szövetséges Hatalmak. I. m. 189. p.; *Veress D. Csaba*: Légitámadások Veszprém ellen (1944. június 30-1945. március 23.). Veszprémi Szemle. 3. évf. 1. sz. 1995. május. 24-40. p.
- ¹⁰ *Veress D. Csaba*: A m. kir. 101/3. honi vadászepülő-század története. 1944. május 1.-1945. május 16. Hadtörténelmi Közlemények. 1989. 3. sz. 348-377. p.

KÖZLEMÉNYEK

Napról napra

Adalékok a Veszprém megyei Hadkiegészítő Parancsnokság
1956-os történetéhez

FÖLDESI FERENC

AZ 1956-OS FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARCRAÓL MÁR TÖBB TANULMÁNY is megjelent, amelyek az akkori Magyar Néphadsereg szerepét taglalták, elemezték. A kutatások során majdnem minden esetben előkerültek új adatok, amelyek gazdagítják ismereteinket, illetve bemutatják egy adott katonai szervezet szerepét, tevékenységét.

Általánosságban elmondható, hogy az októberi, novemberi események mind-egyik Kiegészítő parancsnokság munkájára közel azonos hatást gyakoroltak: szakmai tevékenységük szünetelt, sok helyen az iratanyag nagy része megsemmisült, a hadköteles nyilvántartás pontatlanná vált. Bár a forradalom menetében kiemelkedő szerepet nem játszottak, azonban sok esetben jelentős szerepet vállaltak a karhatalmi egységek, alegységek megszervezésében, vezetésében, és egyéb katonai akciókban.

A területi katonai igazgatásra 1956-ban az átmeneti állapot volt a jellemző. A megelőző évben szenvedte el története során az egyik legnagyobb átszervezését. 1956-ban egy szervezeti átalakulás utáni hely- és feladattisztázás, megnövekedett, de szakmailag képzetlen személyi állomány jellemezte a területi katonai igazgatási szervezeteket. A Hadtörténeti Intézet és Levéltárban fellelhető, és az 1956-os eseményekkel foglalkozó gyűjteményben megtalálhatóak a kiegészítő parancsnokságok jelentései. Ezek bár 1957-ben készültek, természetesen magukon viselik a megfélemlítés jegyeit, az önigazolást, és a mindenben megfelelni akaró kifejezéseket. Rövid időn belül két jelentés is készült, amelyek között eltérés volt tapasztalható, az utóbbiból kihagyva az esetleg „nem oda illő” részeket.

Veszprém megyei Hadkiegészítő Parancsnokság

A Veszprém megyei Kiegészítő Parancsnokság Veszprém-ben a mai Megyei Kórházzal szemben, a jelenlegi Mc'Donalds étterem helyén volt. A parancsnoka

Schnekta Péter ezredes volt. Minden járási székhelyen volt egy járási kiegészítő parancsnokság, így Keszthelyen (ekkor még Veszprém megyéhez tartozott), Devecserben, Pápán, Zircen és Várpalotán.

1956. október 23-a előtt a parancsnok megítélése szerint a tisztek és tiszthelyettesek összetétele, hangulata jó volt. Az október előtti hónapokban már igen élénk párbeszéddek zajlottak le, amelyeken a legújabb politikai kérdéseket vitatták meg, elsősorban Schnekta Péter ezredes parancsnokkal és Méth Alfréd alezredes parancsnokhelyetessel. Az október 23-át megelőző napokban már téma volt a Petőfi Körrel kapcsolatos kérdések is. Ekkor már sem szabadságon, sem eltávozáson nem tartózkodott senki.

1956. október 23.

A délutáni órákban a Veszprémi Színház épületében a Vegyipari Egyetem hallgatói a szegedi egyetem felhívása nyomán gyűlésre jöttek össze. Ezen a gyűlésen részt vettek a soproni, a miskolci és a szegedi egyetemek küldöttei. Ugyan a nap folyamán Schnekta ezredes „éberségre” hívta fel a tisztek figyelmét, a gyűlésen a megyei kiegészítő parancsnokság részéről Balogh Sándor főhadnagy, Szilágyi Sándor főhadnagy és Karácsony József főhadnagyk vettek részt. Ugyanakkor a jegyzőkönyv szerint a Parancsnokságon – mint azelőtt –, mindenki pontosan megjelent. Azonban már mindenki a napi politikai eseményekkel foglalkozott, a munka már nem folyt a rendes medrében.

1956. október 24.

Egyfajta „hivatalnok”-szemlélet érhető tetten a következő feljegyzésen: „A pontos munkaidőkezdésre mindenki beérkezett.” Azonban már mindenki a Budapesten történt eseményekkel foglalkozott, a szakmai munka szünetelt. Az összeköttetés a Honvédelmi Minisztériummal megszakadt. A parancsnok csak a Budapest Fővárosi Kiegészítő Parancsnoksággal tudott kapcsolatot létrehozni. A Kiegészítő Parancsnokságon csoportok, klikkek alakultak. A hangulatot kezdte felcsigázni Balogh és Szilágyi főhadnagyk rövid beszéde, melyet az előző napon a Színházban hallottak. A városban kisebb csoportosulások voltak, azonban tüntetésre e nap sor nem került. A megyei vezetők – látva az események menetét –, rendkívüli intézkedések bevezetését kezdték meg. Riadószolgálatot rendeltek el a légvédelmi hadosztálynál, a lövés ezrednél, a rendőrségnél és a belső karhatalmi szolgálatnál. Most már a megyei kiegészítő parancsnokság parancsnoka is intézkedett az összes, a megyei és az alárendelt városi, járási parancsnokságok felé a szolgálat megkettőzésére.

Pápán a megbízott parancsnok riadóztatja a személyi állományt, majd megszervezik honvédelmi szervezet által kiadott fegyverek és lőszer összeszedését, amiket a kiegészítő parancsnokság épületében helyeztek el. A járás és a város közötti összeköttetést két tiszt, Segesdi Károly főhadnagy és Csurgai Mihály hadnagy biztosítja.

1956. október 25.

Napközben kisebb csoportosulások voltak a városban, azonban napközben tüntetésre nem került sor. Az esti órákban már kb. 8000 ember békés felvonulása kezdődött meg, amely az éjfélig tartott. A felvonulásban részt vettek a megyei kiegészítő parancsnokságtól Balogh Sándor főhadnagy és Karácsony József főhadnagy. A Himnusz és a Szózat hangjai mellett a Hősök emlékműve elé vonultak fel. A felvonulók a szovjet emlékmű lerombolásához is hozzáfogtak, azonban megfelelő technikai eszközök híján egészen lerombolni nem tudták. A Lenin-szobrot nem bántották, a szovjet katonai temetőt nem dúlták fel.

A megyei és a járási parancsnokságon munkakezdeésre mindenki megjelent, azonban mindenki már csak a napi eseményekkel foglalkozott, a megelőző nap eseményeit tárgyalták. Megkezdődött a tisztii állomány polarizálódása is. Egy csoport alakult a megyei kiegészítő parancsnokságon (Balogh Sándor fhdgy, Szigeti Barnabás hdgy, Karácsony József fhdgy, Szilágyi Sándor fhdgy). A Honvédelmi Minisztériummal ezen a napon sem volt meg az összeköttetés, amit a fiatal tisztii csoport ki is használt, hogy véleményét kifejthesse. Többször vitába szálltak a parancsnok helyettesével, Méth alezreddessel, valamint az idősebb tisztekkel. Ez a vita már a fiatal képzett tisztek és a képzetlen tisztek vitája volt.

A kapcsolatot Schnekta Péter ezredes kiegészítő parancsnok csak a Budapest Fővárosi kiegészítő parancsnokság parancsnokával, Halass Lajos ezreddessel tudta felvenni. Ekkor kapott tájékoztatást arról, hogy Budapest területén és a Honvédelmi Minisztériumnál harcok folynak.

Az alárendelt parancsnokságoktól e napon még semmiféle rendzavarásról jelentés nem érkezett, az összeköttetés teljes mértékben megvolt. A veszprémi járási kiegészítő parancsnokságon – parancsnoka Guzmics János alezredes –, rendes munka folyt, csak Csabai Józsefet kellett figyelmeztetni, hogy ne nézelődjön az ablakban. Éles vita alakult ki Németh százados és Szigetiné között. Az előbbi fasiszta cselékeknek nevezte a felvonulókat, az utóbbi védte őket, és egyetértett a követelésekkel. Este a járási MÖHOSZ-szervezetektől beszédett mintegy 60-70 db kispuskát helyeztek el a parancsnokságon.

10-11 óra között Schnekta ezredes magához rendelte Bíró Zoltán főhadnagyot – a Veszprémi Egyetem katonai tanszékének parancsnokhelyettesét –, majd elrendelte, hogy az egyetemistákból szervezni kell egy századot. A létszámot 140 főben határozta meg, azonban a parancsot nem lehetett végrehajtani. Az egyetemisták fegyvert követeltek, hogy Budapestre mehessenek harcolni.

1956. október 26.

9-10 óra között az egyetemi ifjúság vezetésével nagyszabású tüntetést kezdődött, kb. 7000-8000 (más források szerint 9000-10 000) fő részvételével. Ahogy a parancsnokságon készített feljegyzés fogalmazott: „Az ellenforradalom a városban teljesen kibontakozott”. Eltérőek voltak a vélemények a parancsnokság munkatársai között. Méth alezredes felvetette, „...hogya a megmozdulások következtében nem-

törhet elő az ellenforradalom”. Mindenesetre a parancsnokhelyettestől Balogh főhadnagy, Karácsony főhadnagy és Szigeti hadnagy engedélyt kért, hogy tájékozódni kimehessenek a felvonulók közé. Erre 30 percet kaptak, majd visszaérkezésük után Szigeti hadnagy tájékoztatta a tiszteket a tapasztalatokról. A felvonulás közben a tüntetők eltávolítják az újukba eső középületekről a címereket, valamint a katonák sapkarózsáját.

Ennek hatására Balogh fhdgy a parancsnokságon elmondta, hogy a városban megkövetelték a népköztársasági címer levételét a sapkáról, valamint intézményeknél a címeres táblákat is eltávolították. Többen levették a sapkarózsát, helyébe nemzeti színű szalagot tűztek. Karácsony fhdgy már bocskai sapkában jött be. Szilágyi Sándor főhadnagy behozta rádióját a parancsnokságra, hogy hallgathassák a külföldi, elsősorban a Szabad Európa, az Amerika Hangja adásait. Mint mondta, a Kossuth rádió nem mond igazat. Ekkor már nyilvánvalóan kialakult egy különálló, és a forradalom követeléseivel egyetértő csoport, amelyik a többiektől elzárkózott. De kialakult egy újabb csoport is, főleg a tiszthelyettesekből és polgári alkalmazottakból, de ők elsősorban csak tétlen szemlélői voltak az eseményeknek.

Schneкта ezredes – látva az eseményeket –, intézkedett a címeres táblák bevételeire, illetve kitetette a nemzeti színű zászlót.¹ Majd intézkedett az esetleges fegyverhasználatról is a megyei és az alárendelt kiegészítő parancsnokságok felé. A Honvédelmi Minisztériummal nem volt kapcsolat, csak a Budapest Fővárosi Kiegészítő Parancsnoksággal. A tiszti állomány felkészült az esetleges támadásokra is, gyakorolták a kézigránatok kiélesítését és használatát, az őrséget megkettőzték, a kiegészítő parancsnokság előtti útvonalakra és az útkereszteződésekbe őrséget telepítettek, hogy megelőzzék a támadásokat.

A kiegészítő parancsnokság ezen a napon kezdte meg a MÖHOSZ városi és járási szervezetein keresztül a kint lévő kispuskák (48M) összegyűjtését, nehogy az a felkelők kezébe kerüljön. Ezek a fegyverek komoly erőt nem képviseltek, sok esetben csak nyűg volt pl. a városi tanács nyakán. Később ezeket a fegyvereket a Nemzetőrség részére adták ki.

A Veszprém járási Kiegészítő Parancsnokságon a munkafegyelem felbomlott, mindenki az eseményeket tárgyalta. Ki elítélőleg, ki támogatólag. Így elítélte Német százados, Varga főhadnagy és Guzmics alezredes. A többiek, így Harainé, Szigetiné és Vadász törzsrőrmester a tüntetők mellett foglaltak állást. A járási parancsnokot, Guzmics alezredes beválasztották a Járási Pártbizottság ideiglenes intézőbizottságába.

Várpalotán délután 4 órakor tömegtüntetés volt. Ledöntik a szovjet emlékművet, a középületekről eltávolítják a vörös csillagot. A tömeg fegyverhez is jutott, amikor a városi pártbizottság elő vonulnak, hogy eltávolítsák a címert és a csillagot. Az épületet azonban a honvédség őrzi, amelynek a parancsnoka, Szekeres alezredes nem hajlandó a tüntetők követelését teljesíteni, és tűzparancsot ad a géppuska kezelőjének. Ezt a parancsot a kezelő megtagadta, ekkor Szekeres alezredes pisztolyával lőtt a tömeg közé. Kettén sebesültek meg.² További fegyvereket gyűjtenek a Légő

parancsnokságnál, a városi tanácsnál és a rendőrségnél. Ezekkel a fegyverekkel támadtak meg egy szovjet katonai tehergépkocsi-konvojt, ahol 14 szovjet katona és egy felkelő vesztí életét. A kiegészítő parancsnokságon lévő fegyvereket Steigler alhadnagy elrejtí, így azok nem kerültek a felkelők kezébe.

1956. október 27.

A feljegyzésben megint tetten érhető a hivatalnoki szellem, a forradalom alulértékelése, hiszen mint olvasható: „A személyi állomány a munkára pontos időben megjelent. A kiegészítő parancsnokságon a munka szünetelt.” Ekkora a parancsnokság állománya már három részre szakad. Az egyik része éltette az eseményeket, a forradalom mellé álltak, és egyetértettek a nép jogos követelésével. Ez a csoport természetesen igyekezett minél több hívet szerezni, meggyőzni az ingadozókat, így pl. Szilágyi főhadnagy és Horváth Antalné törzsőrmester a külföldi rádióadók híreit terjesztették, vitatkoztak a többiekkel. Az állomány polarizáltságát mutatja, hogy a közben megalakult Nagy Imre-kormányt is különbözőképpen értékelték. Talán a szolgálat volt az, amelyik a katonai szellemnek, regulának megfelelően hajtotta végre a feladatát. A többiek csak tételen szemlélői voltak az eseményeknek, sakkoztak és kártyáztak.

Az esti órákban a városban elterjedt, hogy a hajmáskéri szovjet csapatok támadást indítanak a város ellen. Erre mintegy 1000-1500 fős tömeg fegyvert követelt, hogy védekezni tudjon. Schnekta ezredes kiegészítő parancsnok, Méth alezredes és a Forradalmi Tanács küldöttsége haladéktalanul elindult Hajmáskérre. Rövidesen tisztázódott, hogy nincs szó támadásról. Az esti órákban a forradalmi hangulatú tömeg a pártbizottság épületébe akart bejutni, megkeresni az szerintük elrejtett fegyvereket. Guzmics János alezredes³, járási-városi kiegészítő parancsnok nyugtatta meg a tömeget, mondvá, hogy nincs meg az épület kulcsa, illetve az épületben nincsenek AVH-sok. Később átkutatják az épületet, de fegyvert nem találnak.

Ezen a napon újra felmerült az egyetemi század felállításának kérdése. Földesi István százados az egyetem Katonai Tanszékén találkozott Bíró főhadnaggyal, aki az egyetemi század névsorát állította össze. Ezt – mint mondta Földesinek –, Schnekta ezredes kiegészítő parancsnok utasítására teszi, hogy a századot a rendfenntartásra a rendőrséggel és a katonasággal együtt felhasználja. A század 3 századból állna, amelyből egy géppuskás lenne. Azonban a század felállítására nem került sor, mert az egyetemisták nem a forradalomtól „elterelő” kiképzést akartak, így teljes egészében Schnekta ezredes alárendeltségbe alá kerültek⁴ volna, hanem harcolni akartak Budapesten a forradalmárok oldalán.

1956. október 28.

Ismét a már megszokott „hivatalnoki és abszurd közlés”: „A személyi állomány a munkára pontos időben megjelent. A parancsnokságon a munka szünetelt.” Majd a nap végén: „A személyi állomány a munkaidő befejezése után pontos időben hazatávozott.” Mintha a városban nem történt, történe semmi, mintha nem vennének tudomást a forradalomról.

Bár igaz, hogy ez a nap Veszprémbe nyugodtan telt. Megalakulnak a munkástanácsok, gyakorlatilag vér nélkül megtörtént a rendszerváltás. A parancsnokságon belül már nem folyt szakmai munka. Erős viták voltak a forradalom támogatói (Karácsony József fhdgy, Szigeti Barnabás hdgy, Szilágyi Sándor fhdgy és Horváth Antalné törm) és az eseményeket „ellenforradalmi elfajulásának” értékelő Méth Alfréd alez és Rádler Péter szds között. Abban egységesek voltak, hogy Nagy Imre kormányát el kell ismerni. Ezen a napon a megyei kiegészítő parancsnokát bevasztják az MDP megyei intéző bizottságába.

1956. október 29.

A városban fegyveres összetűzésre nem került sor. Ezen a napon leszerelték a megyei AVH-t, tagjai elsősorban a katonai szervezetek körletében bújtak el.

A parancsnokságnak a HM-mel az összeköttetés továbbra sem volt meg, csak a Budapest fővárosi Kiegészítő parancsnoksággal tudtak összeköttetést teremteni. Ezen a napon meg kellett szervezni az alárendeltek pénzellátását, amit Szigeti főhadnagy és Vörös Béla törzsőrmester hajtott végre rendőri kíséret mellett. A feladat végrehajtása során Szigeti fhdgy felvett egy egyetemistát a gépkocsira, akit a Sümegi járási Kiegészítő parancsnokságra szállított. Itt éles vitát folytattak Kovács József főhadnaggal és Vincze főhadnaggal a forradalom megítélésével kapcsolatban.

A megye településein kisebb mennyiségű fegyver kiosztásra is sorkerült. Ezt Schneкта ezredes – a Veszprém megyei Forradalmi Katonai Tanács tagja, később a megyei karhatalom parancsnoka – rendelte el. Nagy Lajos így emlékezett erre: *„Fegyverek-lőszer Veszprémből – Ajkára – a kiegészítő parancsnokságtól 10 puska 3 géppisztoly, 1 golyószóró, egy lövedéki löszerek kézigránát, ugyanakkor fegyverekért jönnek a kiegészítő parancsnokságra a zirciek is vezetőjükben felismerem a járási oktatási osztály előadóját.”*⁵

A megyei parancsnokságon már igen éles, sokszor személyeskedő viták voltak a csoportok között. Személyes felelősségrevonást emlegettek a politikai instruktornal, Szeder századossal, valamint Davola alhadnagy AVH-s feleségével szemben. A parancsnok gépkocsivezetője kisfiával a „Mars ki ruszlik” jelszót tanította.

1956. október 30.

Talán ez volt a legellentmondásosabb nap Veszprémbe. A Forradalmi Tanács igyekezett megszilárdítani a hatalmát. Ezért felvette a kapcsolatot a Győri Forradalmi Tanáccsal. A Nemzetőrség megszervezésénél már megjelentek a bomlasztó, a visszahúzó erők is.

A Nemzetőrség a városban a munkások között és az egyetemen egyszerre alakult meg. Az egyetemi század parancsnoka Bíró Zoltán főhadnagy lett. Feladatuk az egyetem őrzése, valamint a városban a rend biztosítása volt. A fegyverek kiosztása – dr. Brusznay Árpád véleménye ellenére – Sántha alezredes helyőrségparancsnok utasítására történt, aki ezzel a lépésével nagyobb befolyást akart szerezni a Nemzetőrségen belül.

Közben ezen a napon került sor Győrben a Dunántúli Forradalmi Tanács megalakulására is. Erre az alakuló ülésre a Veszprém megyei Kiegészítő parancsnokság is elküldte küldöttét Méth Alfréd alezredes parancsnokhelyettes és Szigeti Barnabás hadnagy személyében. Ők a gyűlésről visszatérve 20 óra körül tájékoztatták tisztársaikat. A parancsnokságon a kialakult csoportok már élesen szembenálltak egymással. Ez megmutatkozott abban is, hogy a Győrből visszaérkezettek beszámolóját is kétféleképpen értelmezték. A forradalmat elítélők csoportja már nyílt ellenforradalmi szervezkedésnek nyilvánította a történeteket.

1956. október 31.

A Veszprémben megválasztott Katonai Forradalmi Tanácsokba a régi sztálinista-rákossista vezetők mind bekerültek, ez részben ezen erők szervezettségében kerekendő, részben azért, mert a beosztottjaik félték a hatalmuktól. A Veszprém Megyei Kiegészítő Parancsnokságon lefolytatott választás is jó példa ezekre az aggodalmakra.

A HM-től kapott távmondattal, valamint a Budapestről visszaérkező Balogh Sándor főhadnagy – aki tájékozódás miatt volt Budapesten –, útmutatása alapján a reggeli órákban megkezdődött a Forradalmi Katonai Tanács választása. Schnekta Péter ezredes, parancsnok nem tartózkodott a Kiegészítő Parancsnokságon, hanem a Megyei Forradalmi Tanácson volt. Ekkor Balogh fhdgy ennek ellenére meg akarta kezdeni a választást, amelyet Méth Alfréd alezredes helytelenített is, ezért Davola György alhadnagyot Schnekta után küldött, hogy jöjjön azonnal, mert a Kiegészítő Parancsnokságon megválasztják a Katonai Forradalmi Tanácsot. Schnekta gyorsan vissza is tér, és megkezdődött a szavazás, amely a következőképpen folyt le: „... minden elvtárs egy darab papírra saját kezűleg írja alá, hogy kit javasol a Katonai Forradalmi Tanácsba”. Ez az ilyen irányú választási mód pontos adatokat szolgáltatott, hogy ki kire szavazott, amely később ki is tudódott, mivel úgy Schnekta Péter ezredes, mint Karácsony József főhadnagy 8-8 szavazatot kapott, a szavazást meg kellett újból ismétlni. Ekkor Falusi alhadnagy szavazata megváltoztatásával – akit Karácsony fhdgy emiatt kérdőre is vont –, Schnekta ezredes került ki győztesen.

Egy másik, de később készült jegyzőkönyv már eltér az előzőektől, mert a következőket írja a 31-i választásról: „*A Katonai Tanácsba Schnekta Péter ezredest 9, Balogh Sándor főhadnagyot 15 és Szigeti Barna hadnagyot 14 szavazattal választották meg. A Tanács maga közül elnökül Schnekta Péter ezredest választja meg. A Katonai Forradalmi Tanács Méth Alfréd alezredest felmenti a parancsnokhelyettesi beosztásából és mozgósítási osztályvezetői teendők ellátásával bízta meg. Pécskai József őrnagyot felmenti a káderesi teendők ellátása alól és a személyügyi osztályvezetői, nyilvántartói feladatok elvégzésére bízta meg. Szeder József századost politikai tisztet felmenti politikai teendők ellátása alól és a nyilvántartási tiszt teendők ellátásával bízta meg. A beosztásából Davola György alhadnagy személyügyi főelőadót pedig felfüggesztette. Schnekta ezredes kifejtette a gyűlésen, hogy az említett felmentett tisztek szabályszerű beosztásban vannak a Kiegészítő Parancsnokságon és mint ilyenek, tényleges szolgálat alapján fizetést kapnak.*”

Megalakul a Helyőrségi Forradalmi Katonai Tanács is, amelynek a megválasztásán Schneкта ezredes és Balogh főhadnagy vett rész. Az elnök Dormány százados lett.

A Veszprém megyei Kiegészítő Parancsnokságon a Katonai Forradalmi Tanács megalakulását Schneкта Péter ezredes és Balogh Sándor főhadnagy 10 óra tájban jelenti a Veszprém megyei Nemzeti Forradalmi tanácson keresztül Kiss Gaál Imre századosnak. Ezt Kiss Gaál tudomásul is vette. Kiss Gaál utasítást is adott Balogh Sándornak, hogy válogasson ki 3-4 volt Ludovika Akadémiát végzett katonatisztet, akik lőkiképzést nyertek, mert neki szükségük lesz rájuk.

Szigeti Barna hadnagy a Megyei Kiegészítő Parancsnokság részéről távmondatot adott le az alárendelt Veszprém járási Kiegészítő parancsnokságnak, hogy a legénységi nyilvántartásból ki kell szedni a páncéltörő és a légvédelmi szakképzettségű egyéneket, és azok részére felhívást készítettek, amelynek szövegét szintén Szigeti Barna hadnagy adta meg. E felhívásokat nem küldték ki, hanem a szolgálati helységben lévő páncélládaiba helyezték el.

A Veszprém járási Kiegészítő parancsnokságon a Katonai Forradalmi Tanácsba két személy választottak be, Véninger János törzsőrmester elnök lett és a november 5-én hősi halált halt Hajdú Lajos főhadnagy tag. Véningerék csak úgy vállalták el a megbízatásukat, ha a volt parancsnokuk, Guzmics János alezredes is részt vesz az irányításban. A többi alárendelt járási kiegészítő parancsnokságokon is megalakítják a Katonai Forradalmi Tanácsokat.

1956. november 1.

E nap kezdetének története sem egységes a jegyzőkönyvek szerint. Egyik munkaszüneti napként említi, míg a másik arról számol be, hogy a személyi állomány több perces késéssel érkezett be munkahelyére. A Forradalmi Tanács megkezdte munkáját. A szolgálatvezénylést Szigetii főhadnagy végezte, a szolgálatba Méth alezredest is beosztotta.

Schneкта Péter ezredes, a megyei Kiegészítő Parancsnokság vezetője maga ment le a Járási Kiegészítő Parancsnokságra és ott megerősítette, hogy Guzmics alezredes, mint volt parancsnok, továbbra is parancsnoka marad a Járási kiegészítő parancsnokságon, de aláírását és intézkedéseit csak Véninger és Hajdú Lajos a megválasztott Katonai Forradalmi Tanács ellenjegyzésével adhatja ki.

Hajdú főhadnagy és Csabai polgári alkalmazott a parancsnokságon lévő kispuskákat – számuk nem ismert –, kiadta a falusi nemzetőröknek. Guzmics alezredes Litéren, Balatonalmádiban, Szentkirályszabadján és Felsőörsön 5-5 darab fegyvert osztott ki a Járási Forradalmi Bizottság intézkedése alapján. Azonban a kiszállítás után derült ki, hogy a fegyverek hibásak voltak. A puskák ütőszegét elvesztették, illetve használhatatlanná tették. Később a javítást Véninger János törzsőrmester és egy fegyvermester végezte el.

A pártvezetőség a kiegészítő parancsnokságon lévő pártokmányokat megsemmisítette.

1956. november 2.

Schnekta Péter ezredes, Balogh Sándor főhadnagy és Karácsony József főhadnagy Sámpár István gépkocsivezetővel a HM-be utaznak a helyzet tisztázása és a kapcsolatok szorosabbá tételére. Ezen a napon átvesszik az új igazolványokat is.

Ezen a napon ülésezik a Helyőrségi Forradalmi Katonai Tanács is, ahol megbízzák Guzmics János alezredest, hogy ellenőrizze a járás területén kiadott fegyverek helyes használatát. 15 órakor a második ülésen Szigeti Barnabás hadnagy, a megyei kiegészítő parancsnokság küldötte javasolta, hogy mivel kevés a páncéltörő tűzér ütegek létszáma, a felállított ütegek mellé tegyünk egy tartalék üteget is, amire tartalékos tiszteket és katonákat hívjunk be. Ugyanakkor javasolta, hogy ne behívó alapján, hanem az újságon keresztül, önkéntesség alapján hajtsuk azt végre. Ezután Szigeti hadnagy elment a kiegészítő parancsnokságra, ahol összeírt 100 nevet, amelyben tisztek és katonák voltak. Ezt végül a katonai tanács nem hagyta jóvá.⁶

A helyőrségben a Helyőrségi Katonai Tanács intézkedése alapján megkezdődik a fegyverek tömeges kiosztása.

1956. november 3.

November 3-án reggel érkezett vissza a Honvédelmi Minisztériumból a Schnekta Péter ezredes által vezetett küldöttség is, magával hozva az új, a Honvédelmi Minisztérium Forradalmi Bizottsága által kiadott igazolványokat.

A Honvédelmi Minisztérium Csoportfőnöksége intézkedése szerint ezen igazolványokat a megyei Kiegészítő parancsnokságon ki is adták a tiszteknek. A Csoportfőnökség másik utasítása szerint, amelyet Balogh Sándor főhadnagy hajtott végre, a Veszprém járási Kiegészítő parancsnokságon a tartalékos tiszti okmányokból az elbírálási lapokat, amely az illető politikai megbízhatóságát tartalmazta, megsemmisítették. Ezt később újból pótolták. Ugyancsak elvégezték a legénységi nyilvántartásból a megbízhatatlanságot jelentő feljegyzések megsemmisítését, valamint a kartonok átcsoportosítását. Ennek a feladatnak az elvégzését Schnekta Péter ezredes és Szigeti Barna hadnagy személyesen adta ki minden járási Kiegészítő parancsnokságnak.

Ezek után olyan történt, amely jól jellemezte a november 3.-i állapotokat, amely a katonaságon belül volt. A legfigyelemreméltóbb parancsa Schnekta Péter ezredesnek az volt, hogy az összes járási kiegészítő parancsnokok figyelmét felhívta, hogy a közeli órákban rendkívüli események történhetnek (szovjetekkel kapcsolatban), és parancsot adott a fegyverek elzárására, illetve használhatatlanná tételére. Nyomatékos parancsot adott arra is, hogy a szovjet csapatokra löni semmi körülmények között nem szabad.

A Honvédelmi Minisztériumból visszasiető Schnekta Péter ezredes valamit tudhatott a szovjetek közeli beavatkozásáról, amit Maléter Pál honvédelmi miniszter sem tudott. A szovjet beavatkozásról a Veszprém megyei katonai alakulatok politikai tisztjei tudtak. Ugyanígy az ÁVH egyes emberei, valamint a volt MDP pártbizottság tagjai, akiket november 3-án vittek ki a szovjetek Hajmáskérre. Ők novem-

ber 4-én együtt tértek vissza a szovjetekkel és kezdték meg a forradalomban résztvevők összeszedését.

1956. november 4.

Hajnali 4 óra 15 perckor megkezdődött Veszprém szovjet megszállása. A támadást több irányból hajtották végre. A védelem súlypontja a Károly-templom tornyában és a Vár-ban volt. A kiegészítő parancsnokság állománya a munkahelyre nem ment be. Egyedül Szabó László főhadnagy hívta fel az ügyeletes tisztet, hogy kötelességének érzi, hogy bemenjen. Ezt követően civil ruhába öltözött és elindult a parancsnokságra. Útközben egy szovjet járőr elfogta, ismeretlen helyre hurcolta.

A harcok szünetében Méth alezredes civil ruhában kereste fel a parancsnokságot, majd leváltották a szolgálatot. A új ügyeletes tiszt Szeder százados lett. A parancsnokság fegyvereit használhatatlanná tették. A parancsnokság épülete a harcok során a belövésektől kisebb károkat szenvedett.

A Veszprém járási parancsnokságon csak Németh százados, Süte főhadnagy és Hajdú főhadnagy tartózkodott. A többiek a lakásukon tartózkodtak.

1956. november 5.

A Veszprém megyei Kiegészítő parancsnokság jegyzőkönyve szerint 1956. november 5-ről: „A városban a délelőtti órákban szórványos lövések voltak, harci eseményekre nem került sor. A városban lévő szovjet csapatok a lakosság figyelmét a kora délutáni órákban felhívták arra, hogy tartózkodjanak lakásaikban. 15 óra 15 perckor a városban egy időben egy rakéta jelre hat ponton ellenforradalmi erők támadást indítottak a szovjet csapatok ellen. A harcban a gyalogsági fegyvereken kívül harckocsik, 16 óra körül repülőgép is részt vettek. A harci események 17,15 órakor fejeződtek be. E harci események következtében, miután az egyik fő tűzfészek a Bajcsy-Zs. és a Mártírok u. sarkon lévő templom volt, a megyei Kiegészítő Parancsnokság épülete is több belövést kapott a harckocsi ágyúból.”

A megyei Kiegészítő parancsnokság épületében súlyos kárt nem okozott a fegyveres küzdelem, az épületbe illetéktelen személyek nem hatoltak be. Az épületben csak az ügyeletes tiszt tartózkodott. A járási kiegészítő parancsnokságon a nyilvántartási anyagokat szétszórták, a szekrényeket, páncélszekrényeket és az íróasztalokat felfeszítették, jelentős anyagi kár keletkezett. A megyei parancsnokságra később bement Schnekta Péter ezredes és Méth Alfréd alezredes, valamint néhány tiszt. Összeköttetés a többi alárendelt járási kiegészítő parancsnokságokkal nem volt.

A Veszprém járási Kiegészítő parancsnokság épületéből – ebben az időben a kiegészítő parancsnokság épületébe beosztott már nem volt –, sorozat lövéssel megölték a szemben lévő pártbizottsági épületben éppen üléselő pártmunkások közül Kiss Lajost, valamint megsebesítették az ott lévő egyik pártmunkást.

A megyei Kiegészítő parancsnokság 1957 januári jegyzőkönyve szerint 5-én délután meghalt Hajdú Lajos főhadnagy, a Veszprém Járási Kiegészítő Parancsnokság tisztje. Hajdú főhadnagy a Kiegészítő parancsnokság épületében lakott és – a jegy-

zőkönyvben leírtak szerint – a lövést akkor kapta, amikor az udvaron haladt keresztül. A későbbi, májusi jegyzőkönyvben már nem szerepel Hajdú főhadnagy halála, a katonai szervek igyekeztek „elfeledni” Hajdú főhadnagy halálának körülményeit. De nézzük részletesen!

Az 1957. február 9-én készített jegyzőkönyvben ez olvasható: „*A Veszprém Járási Kiegészítő Parancsnokságnál a kora délutáni órákban Süte főhadnagy teljesített szolgálatot A szovjet alakulatok részéről egy egység hatolt be az épületbe, az épületet átkutatták az ott lévő fegyvereket összeszedték, vele együtt elvitték fogságba Süte Tivadar főhadnagyot is. Ugyancsak e napon ismeretlen körülmények között meghalt a harci események során Hajdú Lajos főhadnagy, a veszprémi Járási Kiegészítő Parancsnokság beosztottja.*” Majd egy későbbi, egy másik feljegyzés szerint „... ezen a napon Hajdú főhadnagyot a szovjet elvtársak agyon lötték, mert állítólag lőtt a szovjet elvtársakra. Süte főhadnagyot pedig elvitték és csak 1956. december 24-én került vissza...”

A visszaemlékezők szerint Süte-Somlai Tivadar főhadnagy és Hajdú Lajos hadnagy az emeleten volt szolgálatban. A Kommendánsi Hivatalban (a járási Kiegészítő parancsnokság alatti földszinten) szolgálatot teljesített Rotter Károly, a 41. páncéltörő tüzérezstálytól, Balkai Árpád és Balázs Lajos honvédek a 44. honi légvédelmi tüzérezredtől. Balkai Árpád így emlékszik vissza az eseményekre:

„*A Szabadság tér 13. sz. alatt a városi Kommendánsi Hivatalban voltam szolgálatban, ott volt Hajdú Lajos hadnagy, Rotter Károly, Balázs Lajos és én, és valaki a Járási Kiegészítő Parancsnokságtól. Rotter születésnapját tartottuk, mert sikerült egy-egy üveg sört szerezniünk és azt ittuk meg. Az épület kapuja alatt már 4-e reggel óta géppuskás orosz őrség tartózkodott. Ezért is meg az ellenállás kilátástalansága miatt fegyvert nem akartak használni, de nem is volt csak Hajdúnál egy pisztoly, mert a többi el volt zárva. Naponta többször beszélünk a rendőrségen lévő szovjet és magyar parancsnoksággal, hogy mi a helyzet a Kiegészítő Parancsnokságon.*”

November 5-én délelőtt, mivel Balkai veszprémvársányi lakos volt, elindult haza katona ruhában. Az udvaron a volt pártgarázson ment keresztül a Graner udvarba (jelenleg banképület), itt próbált katona ruhája helyett civil szerezni, de ez nem sikerült, mert nem adtak neki az ott lakók. Dél körül egy orosz járőrt látott meg, amely a kiegészítő parancsnokság felé ment, mire ő az iskolánál egy disznóólban elbújt. Nem volt tanácsos magyar katona ruhában az oroszokkal találkozni. 14,30 és 14,45 óra között nagy lövöldözésre lett figyelmes a téren a pártház és a Kiegészítő parancsnokság között. Az oroszokon kívül mást nem látott menni, majd amikor a lövöldözés után az ólból előmerészkedett, akkor hallotta a civilektől, hogy a társait, akik a Kiegészítő parancsnokság épületében maradtak, az oroszok agyonlőtték. Balkai később hallotta, hogy az egyik társa megmenekült – Balázs Lajos –, mert elbújt a kályha mögé. A betóduló oroszok mindjárt agyonlőtték Rotter Károlyt.

A járási Kiegészítő parancsnokságtól északra lévő házban lakó Fekete Gyula szabómester a következő napon így számol be – egyik megrendelőjének – az előző napon történetekről:

„Ő mindig az ablak mellett dolgozott és látta, hogy 5-én dél körül egy orosz katonára kisért át egy magyar katonát a Kiegészítő parancsnokságról a Pártbizottságra és ott az ajtónál belökte és agyon lőtte és ment vissza a másikért. Többször fordult. A második lövés után nézett ki az ablakon, miután megelőzően a két lövés volt.” (Valószínű Hajdú Lajosra és Rotter Károlyra)

Nézzük meg ezek után a legfontosabb szemtanú, Süte-Somlai Tivadar visszaemlékezését.⁷

Hajdú Lajos
páncélos főhadnagy

„Hajdú Lajos bajtársam lent volt a Kommandánsi Hivatalban, ott volt egy átmeneti szállás, Ő ott aludt, aztán onnan jött fel Hajdú a Kiegészítő parancsnokságra. Megelőzőleg 4-én hajnalban már a szomszéd épületet a Pártbizottság épületét az oroszok elfoglalták. 10-20-as csoportokban, felfegyverkezve jártak ott ki-be.

5-én ketten voltunk tisztek a Kiegészítő Parancsnokságon szolgálatban. Hajdú Lajos hadnagy, aki gimnasztyorkába volt felöltözve (...) derékszíj és azon a pisztolytáskájában a fegyverre. Az én pisztolyom a derékszíjjal együtt a fogason volt, felakasztva. Dél körül teljesen csend volt. Fent az emeleten volt egy vasrácsos ajtó és ezt a rácsos ajtót átlótték a betóduló oroszok. Mi – Hajdú Lajos és én – a folyosó végé voltunk az ügyeletes szobában és egyszerre a szobánkba betódult vagy 10 állig felfegyverzett orosz katonára, tiszt nélkül. Hajdú Lajos a fegyveréhez kapott, engemet egy pillanat alatt elkaptak, kezemet, lábamat megfogták és elrántottak. Hajdú Lajost is hasonlóan és lefegyverezték.

Engemet nem kellett lefegyverezni, mert nem volt nálam a fegyverem. Első dolguk az volt, hogy az órát, gyűrűt elvették. Tőlem a gyűrűt úgy vették el, hogy lehúzták a gyűrűvel a bőrt is, még most is meglátszik a helye, a pecsétgyűrűt a karikagyűrűmmel együtt vitték el, továbbá a teljes fizetésemet, amelyet pár napja kaptunk meg. Végén a bőr-box csizmámat is lehúzták és egy rossz orosz vászonszárú csizmát adtak helyette és nagyon megverték utána. Dél körül, az időpontra azért nem emlékszem pontosan, mert elvették az órát. Ugyanígy járt Hajdú Lajos is, sőt őt kituszkolták a szobából és levitték a lépcsőn, egy lövést hallottam, hogy ott lőtték-e agyon nem tudom, de meglőtték. Én fent maradtam, később elvették a zubbonyomat is. Nekem minden ajtót, ablakot, páncélszokrényt ki kellett nyitnom. Mindegyiket sikerült is, egyet nem bírtam, Guzmics János alezredes parancsnok páncélszokrényének a belső részét. Ezt szélloítotték és engemet újból nagyon megverték. Orromból, szájam-ból folyt a vér. A szokrények, páncélszokrények kinyitása, mintegy fél óráig tartott.

A fogásra felaggatott bordó melegítőt adták rám ezek után az egyik bajtársam, Prépost zubbonyát. (...) 13 órakor kísértek át a Pártbizottságra. Itt jöttek a borzalmak. A folyosón találok Pap Jánossal. [a későbbi „rettegett” MSZMP Veszprém megyei titkára] Mondottam neki, segítsen. Ő megfordult, szó nélkül otthagytott és egy csövet kezdett nézni az épületben, ahelyett, hogy egy szót is szólt volna hozzám, vagy érdeklődésben az oroszokhoz. Pedig ismertük egymást hiszen én adtam neki 24-én vagy 25-én a nemzeti kokárdát, amivel hivalkodott a forradalom alatt a gyűléseken és a felvonuláson. Később a szovjetek a WC-be kísértek egy szőke, magas, bajszos tolmáccsal együtt, aki szidott, mint a bokrot, ott volt vele Pap János is. A WC-ben azonosítani kellett halottakat kérésükre. Az elsőben volt szegény Hajdú Lajos bajtársam. Hogy őt halva, vagy élve vitték át, nem tudom, Hajdú Lajos hanyatt feküdt és a mellén volt keresztbe vagy 15-20 golyó nyoma (felesége szerint hét).

Teljesen el volt nyírva a teste. Jól ismertem szegényt, együtt laktunk egy évig, megelőzőleg fiatal házas volt. Ott volt Rotter Károly honvéd is és egy tüzér parolinós főhadnagy (Dankó István). Voltak ott orosz halottak is, egy vagy kettő. Tele volt a WC halottakkal, akiket előző nap lőttek agyon.

A Begyűjtési Hivatalban találok Szabó László főhadnagy bajtársammal a Megyei Kiegészítő Parancsnokságról civilben. Azzal bilincseltek össze és vittek fel a korom sötétben a vári börtönbe, 5-én este. A börtönből vittek el november 7-én a Szovjetunióba, Ungvárra, az egyetemistákkal együtt. Semmiféle igazolványom nem volt, semmiféle névsorban nem szerepeltem, nevemet csak egy ember tudhatta, Pap János. Ő tudta, hogy a Kiegen voltam és én ott vagyok a börtönben. A teherautóra név szerint szólítottak, hogy szálljak fel.

Az oroszok nem tudták, hogy a Pártbizottsággal szemben Kiegészítő Parancsnokság van, ők azt hitték, hogy a Nílus partján vannak és mi angolok vagyunk, nem pedig magyarok. Mi a Kiegészítő Parancsnokság semmit nem kezdeményeztünk a Pártbizottság ellen. Mi onnan nem lőttünk, velünk ott úgynevezett 'ellenforradalmárok' nem voltak.

Amikor engemet a Kiegészítő Parancsnokságról elhoztak, az oroszok ott maradtak, későbbiekben a Járási Kiegészítő Parancsnokság épületében – orosz katonai parancsnokság lett. Az oroszok azonnal megkezdték a magyar katonai iratok kidobálását az ablakon keresztül. Ungváron a kihallgatáson állandóan azt kérdezték, hogy hogyan használtam a fegyveremet. Én mondtam, hogy sehogy sem, ezt később ők is elismerték, mert belenyugodtak abba, hogy én nem használtam és haza engedtek. December 24-én jöttem haza, itt Schnekta Péter ezredes, megyei Kieg. parancsnok 'eldugott' a zalaszántói szőlőhegyen a szülőfalumban, hogy a megtorlást átvészlejem.”

1956. november 6.

A parancsnokság állománya Szabó László főhadnagy kivételével megjelent a munkahelyén. Mindenki hozta magával a személyi fegyverét. A kapcsolatot az alárendeltekkel sikerült felvenni. A meghalt Hajdú főhadnagy temetésére a megyei

parancsnokság intézkedett és lakhelyén, Keszthelyen temettette el. A temetési költséget is a megyei parancsnokság fizette.⁸

A megszálló szovjet katonák a délelőtti órákban a rendőrség kíséretében bementek a megyei Kiegészítő parancsnokság épületébe, elvették a személyi állomány fegyverét, valamint a raktárakban őrzött hadianyagot. Az állomány polgári ruhában tartózkodott, majd hozzáfogott az épület rendbehozatalához. Schnekta ezredes utasítására Méth alezredes felvette a kapcsolatot a megyei pártbizottsággal, illetve megkezdte a két eltűnt tiszt, Szabó főhadnagy és Süte Tivadar főhadnagy kutatását.

Megkezdődött a tisztí nyilatkozatok aláírása. A tisztí nyilatkozatot Óvári József százado, a Pápai járási Kiegészítő parancsnokság személyügyi tisztje és Varga András főhadnagy, a Keszthelyi járási Kiegészítő parancsnokság parancsnokhelyettese nem írták alá. Leszerelését kérte a Veszprém járási Kiegészítő parancsnokságtól Vadász János törzsőrmeister és a Zirc járási Kiegészítő parancsnokságtól Szabó Gábor őrmester. A jegyzőkönyv tanúsága szerint: *„A felsoroltak többé-kevésbé helytelen álláspontot foglaltak el a forradalmi idők során, amennyiben nem kérték volna leszerelésüket, úgy bizottsági úton kellett volna eltávolítani a hadseregből. Az események hatására a Pápa járási kiegészítő parancsnokság állományából három tiszthelyettes leszerelt és a polgári életben helyezkedett el.”*

A beosztott tiszték többsége karhatalmi szolgálatot, kisebb része pedig a soronlévő feladatokat végezte. A régi MDP-tagok túlnyomó többsége kérte a felvételét az MSZMP-be.

November 7-től

A parancsnokságra mindenki civil ruhába érkezett, és megkezdték az épület helyreállítását, a betört üvegek pótlását. Ahogy a jegyzőkönyv fogalmazott, a hangadók lecsillapodtak, Szilágyi főhadnagy hazavitte a rádióját, majd Szigeti főhadnagy megjegyezte, hogy kár volt a szovjeteknek ennyire szétlőni Veszprémet. A mozgási lehetőségek korlátozottak voltak. November 9-én a veszprémi Tüzérhadosztály kezdeményezésére egy újabb tisztí nyilatkozatot adtak ki, amit azoknak a tiszteknek kellett aláírni, akik tovább akartak szolgálni a Néphadseregben. Ezt a nyilatkozatot feltételelesen írta alá Balogh főhadnagy, Szigeti hadnagy, Szilágyi főhadnagy és Karácsony főhadnagy. A tisztí nyilatkozat szövegében a *„Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal”* szöveget törölték és azt mondták, hogy őket a Szovjetunió ne vezesse. Később Karácsony József főhadnagy, a megyei Kiegészítő parancsnokság meghagyási tisztje, és Munkácsi Imre hadnagy, a Zirc járási Kiegészítő parancsnokság mozgósítási nyilvántartó tisztje az általuk aláírt nyilatkozatot követő néhány nap múlva kérték a leszerelésüket.

Schnekta Péter ezredes és Méth Alfréd alezredes a Devecseri járási Kiegészítő parancsnokságnál a fegyveres karhatalom megalakítását kezdeményezték, elsősorban az ajkacsingeri bányáknál lévő forradalmi erők felszámolására.

November 13-án a megyei Kiegészítő parancsnokságon tisztí gyűlést tartottak, ahol megalakították a tisztí karhatalmi századot. A karhatalmi erők parancsnoka

Schnekta Péter ezredes lett, az ügyeletes főtiszt Méth Alfréd alezredes, valamint ő látta el a szovjet összekötő tiszt szerepét is. Megindult az MSZMP szervezetének szervezése is, amit Méth alezredes hajtott végre. Az ideiglenes intézőbizottság elnöke Rádlér Péter lett.

November hónap további részében és decemberben teljes erővel működött a felülvizsgáló bizottság, illetve folyt a tiszti nyilatkozatok aláírása. Eltávolították a Veszprém járási Kiegészítő parancsnokságról Horváth Antalné törzsőrmestert. A tiszti felülvizsgáló bizottság döntése értelmében Szilágyi Sándor főhadnagyot tartalékállományba, Balogh Sándor főhadnagyot és Szigeti Barnabás hadnagyot alacsonyabb beosztásba helyezték.

1957-ben a forradalom után különösen nagy feladatot jelentett az esedékes évfolyam összeírása és az újoncok sorozásának előkészítése és végrehajtása. Januárban megkezdtek az előkészületeket az 1936-os évfolyamba tartozó sorkötelesek sorozására, illetve az 1937-ben születettek összeírására. Az összeírást különleges feladatnak értékelte a Vezérkar Szervezési és Mozgósítási csoportfőnöksége, mert „... olyan fiatalokat írtak össze, akik részesei voltak az ellenforradalomnak, illetve eszméileg megzavarva és félrevezetve maga is résztvevője volt az ellenforradalmi eseményeknek”.⁹

Január 31-én megsemmisítették a megyei és az alárendelt járási kiegészítő parancsnokságokon a mozgósítási okmányokat. Február 15-én megkezdődött az 1936-os évfolyam sorozása. 21-én kiadták az intézkedést a várpalotai kiegészítő parancsnokság felszámolására.

Március elsejétől megkezdődött a tartalékos tiszti és tiszthelyettes állomány nyilvántartásának ellenőrzése, a létszám megállapítása, valamint a külföldre távozottak számbavétele. Ezt a feladatot Méth alezredes és Balogh főhadnagy végezték. Ezt követően a hadkötelesek pontos létszámának megállapítására a Honvédelmi Minisztérium újabb ellenőrzési szemlét rendelt el. Ezt a Kiegészítő parancsnokságok 1958. november 1. és 1959. december 31. között hajtották végre. Az összegzett megállapítás az volt, hogy a nyilvántartás állapota tovább romlott, volt olyan Kiegészítő parancsnokság, ahol a hadkötelesek teljes nyilvántartása megsemmisült.

Április 2-án megkezdődött az 1957. évi tavaszi újoncbehívás tervezése.

Személyi állomány a forradalom után

Lényeges javulást eredményezett a személyi állomány összetételében az 1956-os forradalom után a csapatoktól beosztási hely hiánya miatt létszámfelettivé vált tisztek – összesen mintegy 300 fő – Kiegészítő parancsnokságokra helyezése. Ugyanakkor ezzel ellentétes hatást váltott ki az, hogy a hadsereg más területeiről gyakran megfelelő parancsnoki képességekkel és szakmai képzettséggel nem rendelkező tiszteket helyeztek különböző szintű kiegészítő parancsnoki beosztásokba. Egy tanulmány megállapítja: „A járási és a megyei parancsnokaink zöme más terü-

letekről áthelyezett, de ugyan ez áll a megyei főtisztek nagy százalékára is. Az össz tiszti állományból 1018 fő (53,5%) 1956. őszétől teljesít szolgálatot kiegészítő parancsnokságon és csupán 564 fő (29,6%) azoknak a száma, akik 1952-től, vagy annál régebben vannak kiegészítő tiszti beosztásban.”¹⁰

Ennek az lett a következménye, hogy a megyei és a járási kiegészítő parancsnokságok vezetése alacsony színvonalú lett. A beosztott tisztek gondolkodását viszont „megülte” az egyhangúság, a perspektíva hiánya megülte a kezdeményezőkézséget, a kreatív munkát. Kevés volt azok száma, akik valamilyen beosztott tiszti helyről kerültek vezető főtiszti, vagy parancsnoki, parancsnokhelyettesi beosztásba.

Az 1956-os évet követően alapvető szempont volt egy katonai szervezet vizsgálatánál, hogy katonai szervezethez – így a kiegészítő parancsnokságoknál is –, tartozó tiszti állománynak van-e „nyugati kapcsolata”, van-e „disszidens” a közeli hozzátartozók között, velük tartja-e a kapcsolatot?

Ekkor mintegy 280 személyt érintett – tiszteket, tiszthelyetteseket és polgári alkalmazottat –, akiknek valamely hozzátartozójuk nyugati államba „disszidált”, és valamilyen úton kapcsolatot tartanak, illetve tudnak egymásról. E 280 fő közül 229 esetben a „disszidálás” az 1956-os forradalom alatt, vagy közvetlenül a forradalom után történt.

Egy jelentésben ennek készítője külön kiemelte a „kirívó” eseteket. Így például – a jelentés szerint – a legrosszabb a helyzet Győr-Sopron megyében, ahol 15 fő, Budapest fővárosban, ahol 28 fő, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, ahol 23 fő, Pest megyében, ahol 25 fő, valamint Veszprém megyében, ahol 14 fő közvetlen hozzátartozója távozott nyugati országba.¹¹

Különösen súlyosnak ítélték azt, hogy az ügynevezett „disszidált rokonsággal” rendelkező tisztek egy része parancsnoki beosztásban volt:

- megyei kiegészítő parancsnokhelyettesek és politikai helyettesek közül 6 fő;
- járási kiegészítő parancsnokok közül 14 fő;
- megyei kiegészítési főtisztek közül 9 fő;
- járási kiegészítő főtisztek közül 32 fő;
- egyéb beosztott tisztek közül 120 fő (köztük sok volt a Mozgósítási tiszttel);
- tiszthelyettesek közül 11 fő;
- polgári alkalmazottak közül 37 fő.

Sorsuk, valamint azok sorsa, akik valamilyen formában részt vettek a forradalmi eseményekben, megpecsételődött. Az 1957/58-as években – legyenek bármilyen jól képzetek is –, fokozatosan eltávolították őket a hadseregből.

IRODALOM

A lábjegyzetben megjelölt levéltári iratokon kívül

HM HL 1956/GY-1. Szervezési M Csf-ség 1956.

HM HL 1956/GY-6. 1956-os események Veszprém megyében

HM HL 1956/GY-6/a 1956-os események Veszprém megyében

HM HL 1956/T-17/a 1956. évi őszi szervezés

HM HL 1959/T-149. Veszprém MHP-on 1956. 10. 23 – 1957. 05. között történt események

HM HL 1967/T-234: Események gyűjtője

Mészáros Gyula: Forradalom és szabadságharc Veszprémben, 1956. Veszprém, 2001.

JEGYZETEK

- ¹ Schnekta Péter ezredesről, a Veszprém Megyei Nemzeti Forradalmi Tanács tagjáról, később a Veszprém megyei Karhatalom parancsnokának forradalom alatti tevékenységéről Pap János (a későbbi „rettegett” MSZMP megyei első titkár) a következőket mondta: *„Megyei kiegészítő parancsnokon keresztül tudtam gépkocsikat beszerezni, hogy mozgassák az embereket, minden gépkocsiról leszedték már a rendszámablát úgy, hogy könnyű volt mozogni nekünk is vele. Papírt meg olyat csináltunk, adtam az embereknek,, mentek és csinálták én magam is kint voltam vele Ajkán, Várpalotán, különféle helyeken.”* Majd bepillantást enged egyes párttagok viszonyáról a szabadságharcra kapcsolatban: *„Nagyon gyatrán viselkedett a katonai vezetés, az alakulatok vezetését adta egy Horthysta százados, vagy mi az isten megjelent, összehívta a tiszti gyűlést, leváltotta a hadosztály parancsnokot, átvette a hadosztályt és csatlakozott a győri kormányhoz. De a kiegészítő parancsnok és az ő apparátusa nagyon jó viszonyban volt.”* Mészáros Gyula: Forradalom és szabadságharc Veszprémben, 1956, Veszprém, 2001.
- ² Várpalotán a Tüzérképző Parancsnokság állomásozott, illetve a lenti 32. lövészezred 1. zászlóalja játszott szerepet a várpalotai harcokban
- ³ Guzmics János alezredest október végén beválasztották a MDP Járási Ideiglenes Intéző Bizottságába. Egy feljegyzésen ez olvasható: *„Amíg sikerrel tartotta Guzmics elvtárs a párttal a kapcsolatot és a Forradalom mellett elkötelezettségét feltűnően nagy kokárdával 'leplezte', a párt megbízásából több községben járt kint a kialakult helyzet tanulmányozására, illetve a felizgatott hangulat megszüntetésére Guzmics Balatonfüreden, és Balatonkenesén volt kint, Varga László főhadnagy pedig Városlőd, Nagyvázsony, Szentgál községekben volt.”* Mészáros Gyula, 138. o.
- ⁴ Mészáros Gyula
- ⁵ Mészáros Gyula, 157. o.
- ⁶ Mészáros Gyula, 271. o.
- ⁷ Mészáros Gyula, 385. o.
- ⁸ Szomorú, hogy a mai napig nincs megőrizve Hajdú Lajos főhadnagy emléke a Veszprém megyei Hadkiegészítő parancsnokságon, és nincs tudomásom, hogy valaha is koszorút helyeztek volna el sírján.
- ⁹ HL HM 0318/HVK Szerv. és M. Csf. – 1957. (MN 1967/T- 336. ö.e.)
- ¹⁰ A tanulmányhoz mellékelt táblázatból megtudhatjuk, hogy 7 megyei hadkiegészítő parancsnokság (Baranya, Csongrád, Komárom, Somogy, Szabolcs, Veszprém, Zala megye) parancsnoka 1952. előtt is betöltötte a parancsnoki beosztást. A többi 13 megyei parancsnokot 1956 után, vagy közvetlenül ezt megelőzően nevezték ki beosztásába.
- ¹¹ A VKF-nek szóló jelentés egyik legsúlyosabb „hibának” minősítette ezeket a rokoni kapcsolatokat. Példának citálta a Győr megyei parancsnokság politikai helyettesének esetét, akinek 2 öccse és feleségének öccse távozott el az országból. *„A lakosság közül már voltak méltatlankodások (...) érthető, hogy a politikai helyettesnek nem sok tekintélye van Sopronban.”* De a „nyugati kapcsolat” legnagyobb problémájának azt tartotta, hogy *„ (...) megnehezítik a különböző nyugati torzítások a tisztek*

rendszerünk melletti szilárdságának gyorsabb ütemű fejlődését, erősebben hatnak a nyugatról jött tendenciák.”

1956. novemberében Veszprémben meghalt katonák

Név	Szül. év
Bogár János	1934. 04. 18.
Bojtor Ferenc	1934. 06. 05.
Braun Károly	1935. 05. 06.
Csányi Ferenc	1934. 01. 14.
Dankó István	1934. 03. 22.
Fischer József	1920. 08. 27.
Francsics József	1935. 02. 26.
Gutassi György	1934.
Haeffner Erik	1933. 10. 24.
Hajdú Lajos	1930. 02. 11.
Horváth Antal	1918. 05. 05.
Koszna János	1934. 10. 06.
Kovács Ernő	1934. 03. 14.
Lakó István	1890. 12. 19.
Ludmann Sándor (?)	1933 vagy 1934
Németh József	1934.
Polák István	1934.
Rotter Károly	1935. 11. 01.
Sáhó János	1933. 09. 08.
Schermann Elek	1933.
Szentgáli József	1934. 09. 02.
Urbán László	1934. 02. 11.

Veszprém város repüléstörténete

PIROS GYÖRGY

VESZPRÉM, A MAGYAR KIRÁLYNÉK VÁROSÁ TERMÉSZETI ÉS GEO-POLITIKAI adottságai miatt ezer éve fontos stratégiai település. A Gesta Hungarorum szerzője szerint megerősített hely, ahol Ósbű és Óse seregei tíz napon át küzdöttek a várhegy frank-római védőivel, mígnem elfoglalták. A honfoglalás kori helynevek, Jutas, Kér, Keszi, Ósi, Óskü fejedelmi és hadvezéri eredetűek. Szent István királyunk Koppány somogyi oligarcha legyőzésével szilárdította meg a feudális államhatalmat és a római katolikus egyház dominanciáját.

A repülés a XX. század sajátos technikai vívmánya. A motoros repülés százéves múltra tekint vissza. Érdekes, hogy a reneszánsz szellemi forradalma nem hagyta nyugodni Itáliában Leonardo da Vincit: már a XV. században repülőszervezetekkel és más technikai elgondolásokkal foglalkozott.

Fejérvári István veszprémi püspök, országnádor 1589-ben Verancsics Faustus dalmát származású tudóst nevezte ki veszprémi várkapitánnyá. A matematikus-tudós feltaláló 61 technikai újdonságot tartalmazó műve, a Machinae novae (Új gépek) alig 6 évvel később Velencében jelent meg, amelyben korszakos találmányait foglalta össze. Ezekre szabadalmi oltalmat szerzett IV Henrik francia királytól és Cosimo Medici toszkán nagyhercegtől. Ebben írja le a Homo volans (repülő ember) című alkotását is, mely nem más, mint a ma használatos korszerű ejtőernyő őse. Leírását rajzzal és műszaki számításokkal közli. Őt tekinthetjük az első használható paplanernyő megalkotójának.

Háromszáz évvel később – az európai nagy vasútépítések időszakában – Schwarcz Dávid keszthelyi fakereskedő azon töprengett, mivel lehetne a faárúk hajóba történő be- és kirakását meggyorsítani, megkönnyíteni. Számos kísérlet végzett levegőnél könnyebb testek létrehozására: nevéhez fűződik a szilárdtestű léghajó megalkotása (1897. nov. 27. Berlin-Tempelhof), melyet kikötői daruként alkalmazott volna. Kutatásait a veszprémi Pillitz bankház és a német Berg alumíniumgyáros támogatta. Korai halála miatt találmányát gróf Ferdinánd von Zeppelin hasznosította forradalmian új légi jármű megalkotásával. (A jellegzetes szivar alakú járművet is róla nevezték el.)

1904 mérföldkő az Osztrák-Magyar Monarchia katonai altisztképző intézményei történetében. Ekkor adták át rendeltetésének Európa egyik legkorszerűbb kiképző központját, a Hajmáskéri Tüzér Altisztképző Intézetet és Lőteret. A „katonaváros” képzési rendszerében az Amerikai Egyesült Államok polgárháborújában tüzérségi

megfigyelésre és tűzvezetésre félmerek „Parseval” léghajókat alkalmaztak, például 1908. szeptember 15-18 között I. Ferenc József császár jelenlétében a rátóti nagymezőn megtartott ún. Király-hadgyakorlaton is. Az I. világháború alatt Hajmáskéren repülőgépes felderítést is oktattak: 1917. július 28-án 10.00 és 10.20 óra között a K.u.K. közös hadsereg légieroje 5273 lajstromjelű Brandenburg típusú kétszemélyes felderítő gépének fedélzetéről Weingartner őrmester tábori pilóta és Walló tiszthelyettes megfigyelő készítette el az első hiteles légifelvételt Veszprém városáról és Hajmáskér településről.

A trianoni békediktátum – hazánkat is sújtó – hadsereglétszámot és hadiipari kapacitást korlátozó intézkedései súlyosan érintették a hazai repülőipart is. Csak 1938. augusztus 23-án ismerte el a Bled-i ún. kisantant-konferencia a vesztesek fegyverkezési és (polgári repülési) egyenjogúságát. 1938. június 18-án a Darányi-kormány által meghirdetett ún. győri program hadiipari és haderőnemi fejlesztéseket proklamált. A Horthy Miklós Nemzeti Repülő Táborban évi 200 hadipilóta kiképzésére nyílt lehetőség. Technikai fejlesztés keretében – főként olasz hadihitel forrásból – más lehetőség hiányában már akkor műszakilag amortizálódott légi járműveket szereztek be. Nagy jelentősége volt annak, hogy a Kormányzó 1939. január 1-jétől a légierőt önálló haderőnemmé nyilvánította, teret engedve ezzel a szakmai fejlesztés gyorsításának. Az ún. I. bécsi döntés értelmében az anyaországhoz visszacsatolt Felvidék birtokbavétele során a szlovák légierő gépei harcérintkezésbe kerültek a – technikailag elmaradottabb – magyar vadászokkal. Ennek során 1939. március 24-én Szobránc légtérben Negro Aladár főhadnagy és a veszprémi illetőségű Kertész Árpád őrmester FIAT CR 32 típusú vadászgépével légi győzelmet aratott a repülőhalált halt Jan Pelenicek és Jan Prhacek szlovák hadnagyok felett. A hadiipar fejlesztésére tett lépés, hogy a veszprémi Danuvia-gyárban (ma Videoton Ipari Park) készítették el az új magyar királyi légierő vadászgépeihez a motorvezérelt Gebauer ikergéppuskákat.

Az 1939. évi II. törvénycikk 131-140. §-a a légvédelem megszervezéséről intézkedett, a közelgő világháború előjeleként. Ekkor még csak tábori kórház és óvóhely feladatra – később harcálláspontként – készült el a veszprémi Jókai (egykor Hosszú) utcában a természetes sziklaképződményben kialakított bombabiztos „Szikla”, (mely ma NATO alárendeltségű légtér ellenőrzési objektum).

Az 1939-es győri program nyomán a légierő földi kiszolgáló bázisainak sokasága fejlesztésébe kezdtek: a Veszprém-jutasi tábori repülőtér vagy a korszerű hangárokkal felszerelt, betonpályás szentkirályszabadjai repülőtér is innen eredeztethető. A jutasi repülőtéren először Fiat CR 32-es vadász, majd Caproni Ca 135-ös könnyűbombázó (Speyers Durán Alfréd alezredes), később Junkers Ju 87/C zuhanóbombázó-kiképzés (Krúdy Ádám őrnagy) folyt. 1940. augusztus 27-én a 4/3. bombázószázad B-337 lajstromszámú Junkers Ju 86/K-2 típusú könnyűbombázójából történt bombakiemelés során Oberbauer Ferenc tartalékos repülő hadnagy 15 társával halálos balesetet szenvedett.

1941. április 12-én a Délvidék visszacsatolása során a MKHL 1. Ejtőernyős

Zászlóalja azt a harcfelelősséget kapta, hogy a magyar alakulatok bevonulása személyi veszteségeinek mérséklése érdekében hajtson végre légideszant manővert a Száva folyónál elfoglalva, a Ferenc-csatorna Újverbász és Szenttamás közötti közúti hidját. Az előző napi jelentős csapadék miatt felázott talajú pápai repülőtér helyett a Savoya-Marchetti 75 típusú ejtőernyős szállító gépek Veszprém-Jutasról startoltak. Az E-101 lajstromjelű vezérgép 18 ejtőernyőssel és vitéz Bertalan Árpád őrnagy-parancsnokkal a fedélzetén mintegy 100 méter emelkedés után visszazuhant: a parancsnok, a hajózó személyzet és 15 ejtőernyős repülőhalált halt. (Ez volt a magyar légierő mindmáig legnagyobb létszámú légi katasztrófája.)

Bárdossy miniszterelnök 1941. december 12-én jelentette be, hogy hazánk hadiállapotba került az Észak-amerikai Egyesült Államokkal, ám Rooseveltnél csak 1942. június 5-én „vette komolyan a magyar fenyegetőzést”.

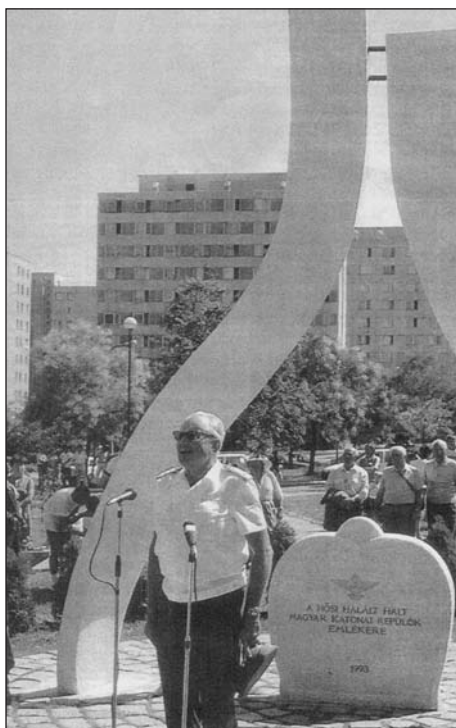
A téves navigáció miatt végrehajtott kassai bombázás okot szolgáltatott a Szovjetunióval szembeni hadiállapot bejelentésére. A gyorsadtest légi támogatását végző repülőegységek gépállományát 1942 kora őszén sikerült korszerűsíteni amerikai Seversky-licenc alapján gyártott olasz Reggiane 2000 típusú vadászgépekkel. (Ilyennel érte repülőhalál vitéz nagybányai Horthy István tartalékos repülőszázados, kormányzóhelyettes is).

*Belényesi Heppes Aladár alezredes, a 101. vadászrepülő-
ezred parancsnoka*

1943. január 18-21. között a Szovjet Hadsereg doni áttörése során a bekerített ilovszkojei tábori repülőtérrel – az elesett parancsnok helyére állva – vitéz belényesi Heppes Aladár repülő százados heroikus küzdelemben mintegy ezer társával kitört, utat és hadtápot biztosítva a visszavonuló szárazföldi csapatoknak. Az októberben Ferihegyre települt 2/1. hadrendi jelű vadászszázad már a főváros légtérvédelmét látta el, s ez is mutatta a fővárosi események számunkra kedvezőtlen alakulását. A helyzet gyökeresen akkor változott meg, amikor Románia kilépett a tengelyhatalmi szövetségből, így ezzel Németország üzem- és kenőanyagellátása kritikus helyzetbe került. A visszavonuló német erők mozgásának akadályozására a Közép-Olaszországban diszlokált 15. Amerikai Légi Hadsereg (AAF) stratégiai bombázói (mintegy 8200 db) vadászrepülő kísérettel tömegesen jelentek meg hazánk légterében, egyelőre német, osztrák olajfi-

nomítók, közlekedési csomópontok, hadüzemek és más stratégiai célpontok megsemmisítésére. 1944 őszére már nem kerülhette el sorsát számos hazai stratégiai jellegű gyár, üzem, célpont sem. Győrben a Magyar Waggon- és Gépgyárat (mely Messerschmitt Me 109 típusú vadászként gyártott), 500 amerikai bombázóból és 200 kísérő vadászból álló kötelék támadta, de az almásfüzitői, szőnyi, csepeli

A hősi halált halt magyar katonai repülők emlékműve Veszprémben

kőolajfinomítók, Diósgyőr, a szegedi, miskolci, debreceni, szolnoki pályaudvarok is súlyos szőnyegbombázás célpontjává váltak. A stratégiai bombázók gépenként 7-8 tonna bombaterhet vittek magukkal.

A honi légvédelem gyökeres átalakítása nem tűrhetett halasztást. A keleti fronttól hazahozott személyi és gépállományból 1944. áprilisában a Veszprém-jutasi tábori repülőtéren 3 repülőszázaddal (egyenként 12 vadászgéppel) megalakult az. 1. honi vadászrepülő osztály Heppes Aladár repülő őrnagy parancsnokságával, és felvette a PUMA nevet. A névválasztás nem volt előzmény nélküli. A harmincas évek közepén Veszprémben beiskolázott – Fiat Cr 32-es gépekkel kiképzett – vadászrepülők egy százada már viselte a PUMA jelet, jelszava: „...e jelben győzni fogunk...”, ami még a korai kezdetekre utal. Közben azonban nyolc év telt el, és mind a kitűzött feladat, mind a haditechnika színvonala jelentősen megváltozott. Megmaradt azonban a lovagiaság, a bátorság és hősiesség helytállás eszménye,

amely egész működése alatt a PUMA-repülők iránt tiszteletet ébresztett barátban és ellenségben egyaránt. A puma ugyanis csak akkor támad, ha éhes, vagy életerét ellenséges szándékkal veszélyeztetik. Az új embléma vörös körben vicsgorgó vörös pumafejet ábrázolt, körkörös szalagfelirata pedig: „Jelszavunk a bátorság, kísérőnk a szerencse” kifejezte a repülőosztály, majd ezred hitvallását. 1944. szeptember 1-jei hatállyal, 2595/M.37-1944 számú rendeletével a honvédelmi miniszter a repülőosztályt újabb 3 (Kenyeribe diszlokált) repülőszázaddal kibővítette, így az ezredde fejlődött. Időközben Kassáról Szentkirályszabadjára települt a Repülő-akadémia, befejezés előtt állt a szentkirályszabadjai repülőtér építése, melynek munkálataiban sorstársaival együtt részt vett a munkaszolgálatos Radnóti Miklós mártir-költő is. A Nem tudhatom című verse izzó hazaszeretetről szól.

A PUMA-ezred hajózoí 1944. május 1-től az 1945. május 5-i fegyverletételig 3 120 vadászgéppel végrehajtott 415 bevetésen vettek részt, 408 légi győzelmet arattak 105 bajtárs és 269 repülőgép elvesztése árán.

Hazánk 1944. március 19-i német megszállása egyben azt is jelentette, hogy a repülőezredet a háború végjátékát vívó hitleri Luftwaffe utolsó „fegyvertársának”

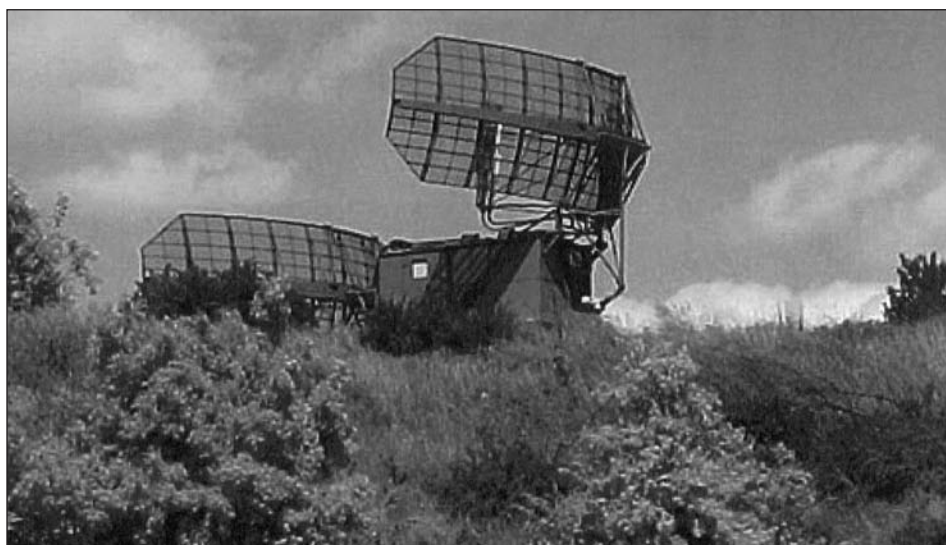
tekintették és alkalmazásában a birodalmi érdekeknek rendelték alá. A repülőezred a balatoni csatát követő bécsi hadművelet „utóvédje” volt, hiszen ekkor már Ausztria területén harcolt a Szovjet Hadsereg 2. és 3. Ukrán Frontja, arról nem is beszélve, hogy az 1., 2. és 3. Belorusz Front harcosai Berlin határában látótávolságra álltak. Az üzemanyag és feladat nélkül maradt PUMA-vadászok Linz közelében, az Efferdingi repülőtéren gépeiket felgyújtva 1945. május 5-én kapituláltak az USAAF 206. műszaki zászlóaljja parancsnoka, Beeler alezredes előtt.

A világháborút, majd a mellőzöttség éveit túlélő öreg pumasok hiteles történetét Tobak Tibor ny. (rehabilitált) repülő ezredes bestseller könyveiben tárta a nagyközönség elé. Megalakították az azóta tömegmozgalommá fejlődött Magyar Veterán Repülők Egyesületét, Veszprémben a Zalka Máté téren közadakozásból létrehozták a Magyar Katonai Repülők Emlékművét, mely évente bajtársi találkozó és megemlékezés színhelye minden év augusztus első hétvégéjén. Az európai kulturális hagyományok és az egészséges magyarságtudat sajátos kifejezéseként megrendezték a II. világháború Közép-európai hadszínterein harcoló hadirepülők találkozóját, amelyen emberöltőnyi idő után – nemes emberi gesztusként amerikai szovjet, ukrán, román, brit és magyar hadirepülők nyújtottak egymásnak békejobbot.

1939 óta a Veszprémben a Jókai utcában természetes barlangban kialakított „Szikla” (egykoron hadi-szükségkórház, később a Magyar Szent-korona és más nemzeti értékek védelmét szolgáló banktrezor) mindmáig meghatározó emblémája a magyar légtérelenőrzésnek és -védelemnek. Ez a parancsnoki harcálláspont (hadosztály szintű háttérrel) 1949-től a Magyar Néphadsereg, 1997-től a Magyar Honvédség Légierőjének, a rendszerváltozás előtt a Varsói Szerződés, 1999-től a NATO egységes légtérelenőrzési rendszerének, a MH 54. Veszprém Légtérelenőrző Ezred integrált része. (Az ezred NATO Mission Capable minősítéssel rendelkezik.)

1969-ben a MN 86. Önálló Vegyesrepülő Ezrede Kecskemétről Szentkirályszabadjára települt. 1973-ban 3 szállító helikopter századdal (Mi 1 és Mi 8 típusok) 87. Szállító Helikopter Ezredként folytatta szolgálatát. 1984-ben Mi 24 harci helikopterek hadrendbe állítása történt. 1987-1990-ig dandárként működött. Miniszteri engedéllyel felvette a „Bakony” nevet, s a közeli megyeszékhely önkormányzata csapatászlót adományozott. 1995-ben ismét ezredként, a Magyar Honvédség 2. Repülő- és Légvédelmi Hadtest, 1997-től az MH Légierő Vezérkara, majd az MH Légierő Parancsnoksága alárendeltségébe került. 2004-ben a haderőreform keretében felszámolták, maradékát az MH 86. „Szolnok” Repülő Ezredbe integrálták. A Varsói Szerződés, később a NATO egyik legnagyobb harcértékű repülőegysége volt. (Emlékműve Veszprémben a Magyar Katonai Repülők emlékműve közelében, attól délre található.)

A veszprémi repülőhagyományok sajátos része a vitorlázórepülés, és/vagy inkább még markánsabban, az ejtőernyőzés. A rendszerváltozás előtt a Magyar Honvédelmi Sportszövetség biztosított sportolási lehetőséget – elsősorban katonai előképzési céllal – e technikai sportok szerelmeseinek. Szentkirályszabadján az 1970-80-as

P-37 „Bar Lock” rádiólokátor (MN54. Veszprém Légtérellenőrző Ezred)

években a Helikopter Ezred különösen eredményes ejtőernyős szakszolgálatot működtetett, melynek irányítását Simon László mérnök-alezredes végezte, s növényedékei közül számos mesteroktató-edző működik szerte a világban. Emlékezetesek voltak a Bakony Kupa ejtőernyős versenyek, majd az 1998-ban megalakított Veszprémi Hagyományörző Egyesület – elnöke Simon László – éveken át megrendezte Balatonalmádi térségében, a Wesselényi strand vízfelületére szállva a „Verancsics Faustus” Veterán Nemzetközi Vízi Ejtőernyős Emlékugrást, mint a balatoni nyári turisztikai programok különleges eseményét, melynek rendszeres résztvevője volt Magyar Miklós nemzetközi mesteroktató, a világ legidősebb aktív ejtőernyőse (91 éves).

A Hagyományörző Egyesület, melynek tagságát nyugállományú repülős és ejtőernyős személyiségek, had- és helytörténészek, sportolók, művészek, újságírók alkotják, „légjáró” (első világháborús szakkifejezés), történeti, sport, művészeti, ifjúsági, kegyeleti tagozataiban tagsága és szimpatizánsai vállalnak önkéntes közhasznú munkát. Kiállításokat, konferenciákat, ifjúsági táborokat szerveznek, előadásokat tartanak.

Nem feledkezhetünk el, és fejet kell hajtanunk azok előtt, akik Veszprémben, a légiőrőnél indult ígéretes katonai karrierjüket nemes cél érdekében másutt végzett szolgálatban folytatták. Az OLP éléről került a MALÉV vezérigazgatói posztjára Jávor József ezredes, s dr. Fülöp Tibor műszaki vezérigazgatóval közösen nemzeti légitársaságunknál megteremtették a magyar polgári légi tömegközlekedés aranykorát. Kositzky Attila repülő altábornagy érdemeit a NATO Legion of Merit katonai becsületrenddel ismerte el, a NATO főitkár főtanácsadójaként szolgált Talla István

Búcsúrepülés a város felett (2004)

repülő vezérőrnagy. Balogh Imre repülő altábornagy a légügyi partnerség kialakításának nehéz feladatát végezte kiválóan. Veszprémi indíttatású a Magyar Honvédség Vezérkari Főnöke, Tömböl László mérnök vezéreztetés, a korszerű hivatásos hadsereg megszervezője.

FORRÁSJEGYZÉK

- Szerzői munkaközösség: Verancsics Faustus. Vár utca 17. Veszprém, 1996.
Gerhard Wissmann: A repülés története. Berlin, 1960.
Pataky-Rozsos-Sárhidai: Légiháború Magyarország felett. Zrínyi, Budapest, 1992.
Veress D. Csaba: A balatoni csata. Veszprém, 1980.
Winkler László: Magyar repülők – repülő magyarok. Budapest, 1996.
Tobak Tibor: Pumák földön-égen. Budapest, 1988.
Tobak Tibor: Pumák és boszorkányok. Budapest, 1988.
Magyar Szárnyak, Budapest, 1998-2005.
Veszprémi Hírlap, 1913-1945.
Aero Magazin. Budapest.
Aranyas. Budapest.
Top Gun. Budapest.

Káptalani kerti lak a veszprémi Séd-völgyben

BALASSA LÁSZLÓ

VESZPRÉM TÖRÖK IDŐK UTÁNI ÚJRARENDEZŐDÉSE és fejlődése részben az egyházi, részben a nemesi-polgári épületállomány gyarapodásával járt. A XVIII. és a XIX. században az egyház tisztségviselői, a püspök és káptalanja, a kanonokok jórészt a török előtti időkből fennmaradt telkeiken emeltek igényes, nagy házakat a Várban és a Váron kívül. Különösen jellemző a Séd keleti völgyében telepített káptalani (részben a káptalani birtokközpont személyzetének szolgáló) házak csoportosulása, azok építészeti igényessége, díszítettsége.

A kanonoki kerteket előszeretettel ékesítették épített pavilonokkal, kerti házakkal. Ilyenek állnak (álltak) a Vár utca 15-17. (a Simoga ház) bástyakertjében (itt kettő), a Vár utca 23-25., a 31., és a Ferences rendház teraszkertjeiben, lent a völgyben a Pajta utca 7. mögötti kerti lak és a Pajta utca 12-14. házak nagy, parkosított kertjében két díszes kerti ház. Ezek egy része ma is áll, más részüket lebontották, átalakították.

Jellemző, hogy a bástyakert két klasszicista kerti házát a 60-as években odatelepített Ifjúsági Park zenepavilonjának kedvéért bontották le.

A kerti házak bizonyos szerény luxust fejeztek ki, funkciójuk elsősorban pihenés, a napi breviárium olvasása, egymás vendégül látása hűsölésre, borozgatásra, eszmecsereére. Ez utóbbi mögött szelíd versengés, kötődés is sejthető, tudniillik „kinek van szebb kerti lakja?”.

Egynek ismerjük (igaz, késői) irodalmi funkcióját: a Vár utca 31. alatti Biró-Giczei ház mögötti teraszkert hatszögletű „filagóriájában” Gutheil Jenő kanonok úr a XX. század közepén túl is írta helytörténeti munkáit.

A kerti házak építészeti stílusa korukra vall, XVIII-XIX. századi későbarokk-copf, klasszicista, illetve historizáló ele-

köríves nyílások tagolják, negatív sarkában íves-oszlopos „műbarlang”, felette faoszlopos veranda állt (ez elpusztult), a támfal tetejét falazott oszlopos vaskorlát kíséri.

A kerti ház főhomlokzatán háromnyílású dór pilléres, fent oszlopos-gerendázatos kétszintes loggia néz dél, a városközpont felé. A loggiát kovácsolt vaskorlát határolja, mezőibe K. J. monogramot kovácsoltak. Ez építetőjére, Kopácsy Józsefre emlékeztet, aki veszprémi család sarjaként (az övék volt korábban a közeli Friedlermalom), 1807 és 1822 között kanonok, 1825 és 1838 között veszprémi püspök volt.

A kerti lakot tehát Kopácsy József építtette, klasszicista stílusából és abból ítélve, hogy a Berken János által 1817-ben festett, ismert keleti várképen még nem szerepelt a kicsi, de jellegzetes épület.

Az épületbelsőben az alsó szint nyitott loggia mögött boltozott pince van. A felső szintet nagy, eredetileg valószínűleg igényes kiképzésű, kandallós szoba foglalja el. (A kandallót elbontották, csak a helye látható a hátsó fal közepén.)

Az épület külsejét csaknem az eredetivel azonosan állítják helyre: a klasszicista vakolatarchitektúra gondos felmérésével, az elpusztult attika visszaállításával.*

A most folyó – még befejezetlen – helyreállítás és a környezetrendezés eredményeképpen a kerti lak a *Kertek és Kolostorok* című nagyszabású, sok évtizedes mulasztásokat pótló városrendezési cselekménysorba illeszkedő vendéglátó egység, kávézó lesz.

*Kutató: Rozmán Viktor, Lászay Judit

Tervező: Veszprémi Építész Műhely

Kivitelező: Vemévszer

meket mutatnak. Szerencse, hogy a Pajta utca 7-hez tartozó kétszintes kerti ház túlélte az államosítást, a városi nyári úttörőtábor ötletszerű épülethasználatait és az egyházi tulajdonba koncepció nélküli visszaadás utáni tengődést, ami a zabolálan környékbeli gyerekek rombolásával járt. Most remélhető, hogy az eredetit megközelítő szépségével újra visszanyeri városképi jelentőségét.

A vakolt kőfalú, alul boltozott, felül síkmennyezetes, manzardtetős kis épület egy tereplépcsőt képező támfalrendszer részét képezi. A támfal maga is architektonikus hangsúlyokkal épült, felületét fél-

Veszprémi folyóiratok és időszaki kiadványok könyvsorozatai 1971-2006

KOLOZS BARNABÁSNE

NEM SZOKATLAN JELENSÉG, HOGY PERIODIKUS KIADVÁNYOK, különösen folyóiratok szerkesztősegei könyvsorozatot is megjelentetnek. Ezzel feltehetően több céljuk is van. Kettő azonban egészen biztosan: szeretnék növelni olvasóközönségüket, másrészt pedig megtartani szerzőiket, bővíteni publikációs lehetőségeiket. Veszprémben a 20. század utolsó harmadában, helyi viszonylatban hosszú életű időszaki kiadványok szerkesztősegei is indítottak – nem is sikertelenül – könyvsorozatokat.

A 141 tételes bibliográfiai regisztrációt valójában a megőrzés szándéka hozta létre, hiszen ezek a könyvsorozatok lezárultak, és évtizedek után a Comitatus kivételével a folyóiratok is megszűntek (vagy átalakultak), amelyekhez társkiadványként kapcsolódtak ezek az értékes művek.

1971-ben a Megyei Továbbképzési és Nevelési Tanácsadó Központ gondozásában indult a Megyei Pedagógiai Híradó című folyóirat Fonay Tibor (1911-1999) szerkesztésében. Neki jelentős szerepe volt abban is, hogy a terjedelmesebb pedagógiai, szakmai munkák, pályázati alkotások is megjelenhessenek. Így született meg a folyóirat mellett a kiskönyvtár-sorozat is 1972-ben Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár névvel. A sorozatot, amelynek a kiadását a Veszprém Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya és a Magyar Pedagógiai Társaság Veszprém Megyei Tagozata vállalta –, szintén Fonay Tibor szerkesztette. A szerény kivitelű kötetek egészen 1980-ig az Eötvös Károly Megyei Könyvtár sokszorosításában készültek. Voltak közöttük általános, középiskolai és kisegítő iskolai pedagógiai tanulmányok, óvodapedagógiai alkotások, neveléstörténeti írások, bibliográfiai összeállítások, pályázati munkák, nevelésszociológiai közlemények, konferenciaanyagok.

1980-tól, a 21. kötettől a nevében is jelölve a folyóirathoz tartozását, Megyei Pedagógiai Híradó kiskönyvtára elnevezéssel jelentek meg a sorozat kötetei. 1981-től a folyóiratot és a könyvsorozatot is Tolnai Valéria (1940) szerkesztette. A folyóirat első tíz évének a repertóriumát szintén ő készítette el,¹ amely a Híradó mellékleteként jelent meg.

1985-től a folyóirat a Megyei Pedagógiai Körkép címet kapta, a sorozatcíme pedig Megyei Pedagógiai Körkép kiskönyvtára lett. A 80-as évektől a kötetek a

Megyei Pedagógiai Intézet kiadásában és sokszorosításában készültek. Nem csak szerkesztésében, de formailag és tartalmilag is megújult a sorozat: a szerzők új témákkal jelentkeztek (tehetséggondozás, pályaválasztás, iskolapszichológiai vizsgálatok, iskolai könyvtári munka, tantárgypedagógia, igényes pedagógiatörténeti tanulmányok stb.).

1996-ban a 39. kötetet még Tolnai Valéria, a 40. kötetet 1997-ben Bauer Nándorné (1947-2004) szerkesztette. Ezzel a könyvsorozat megszűnt. A folyóirat túlélte a sorozatot, utolsó számát 2008-ban adták ki.

A pedagógiai folyóirat és könyvsorozat után két évvel indult a Horizont, elsősorban a közművelődési szakemberek számára. Alcíme szerint a Veszprém Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya és intézményei közművelődési tájékoztatója volt, amelyet Patka László (1948-2008) és Csudai Bertalan szerkesztett (1929) 1977-ig.

Az évi négy számra tervezett folyóirat az első években rendszertelenül jelent meg. 1975-76-ban, a két év alatt összesen három számot adtak ki. 1977-től 1987-ig Tóth Dezső (1928) szerkesztésében rendszeresen kiadták az évi négy számot. A folyóirat tizenöt éves repertóriumra is elkészült két részletben, először az első tíz évről, majd az ezt követő öt éves ciklusról.²

Kiskönyvtár sorozatát 1977-től adta ki a Veszprém Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya Megyei közművelődési kiskönyvtár címmel Varga Béla (1930) szerkesztésében.

A könyvkiadás célját Kapor Károly (1932) művelődésügyi osztályvezető a következőkben határozta meg: „...*segítse a közművelődés ügyének munkáit és vezetőit a képzésben, továbbképzésben és gyakorlati munkájukban egyaránt*”. Az első két kötet valóban ezt szolgálta. Tóth Dezső Kulturális változások Dákán és Albert József Ifjúsági klubok Veszprém megyében című kötete a 70-es években országosan is a szakmai érdeklődés középpontjában álló művelődésszociológiai témákat dolgoztak fel. A későbbi kötetek ugyan eltértek ettől az iránytól, de valamennyi kiváló és értékes munka volt: Veszprém megye nyomdászata 1860-1920 között, Auer Lipót élete, A veszprémi kórház története, Veszprém megye irodalmi hagyományai, értékes bibliográfiák, Hungler József Veszprém településtörténete stb.

A sorozat első kötetei az Eötvös Károly Megyei Könyvtár sokszorosító üzemében készültek 600-700 példányban, majd a későbbi kötetek a Pannon Nyomda termékeként az 1000 példányszámot is elérték. A sorozatcím 1981-ben változott meg. Az ötödik kötet már Horizont közművelődési kiskönyvtár néven jelent meg egészen az utolsó kötetig, amely 1989-ben tizenötödik (befejező) kötetként látott napvilágot.

A Horizont folyóirat mint közművelődési tájékoztató 1988-ban ugyan megszűnt, 1989-ben azonban új alcíme szerint mint Művelődési és művészeti folyóirat még élt Praznovszky Mihály (1946) szerkesztésében. Kiadója a Veszprém Megyei Tanács VB Művelődési, Ifjúsági és Sport Osztálya (a Megyei Múzeumi Igazgatóság közreműködésével) volt. Négy száma jelent meg ebben az évben.

Új Horizont-könyvek

1990-től a szerkesztést Raffai István (1940) vette át, megújítva a folyóirat nevét is Új Horizontra. Alcíme is megváltozott: Irodalmi, művészeti és tudományos folyóirat lett. Sok olvasót megtévesztett, hogy bár a folyóirat tartalmilag már 1989-ben teljesen megváltozott, de az évfolyamszámozás folyamatosságát megőrizték, így az 1990-es évet 18. évfolyamként jelölték.

A folyóirat programját Raffai István az 1990. 1. számban fogalmazta meg: „Értékes és ígéretes irodalmi műveket, mives és olvasható művészeti, tudományos elemzéseket kérünk, várunk..., amelyek alkotójukkal, témájukkal, szellemiségükkel tájegységünkhöz kötődnek...” „Országosan sem érdektelen fóruma szeretne lenni folyóiratunk a Bakony, a Balaton-felvidék s tág vonzásköre alkotóinak és olvasóinak.” „A magyarság és Európa kulturális értékeire nyitottan, főleg a nemzet erkölcsi erejének növelésére törekszünk.”

1990-ben még változatlanul a megyei tanács adta ki a lapot, de 1991-ben létrejött az Új Horizont Folyóirat és Könyvkiadó Alapítvány, amely az elkövetkező években különböző intézmények, szervezetek, pályázatok és magánszemélyek támogatásával biztosította a folyóirat- és könyvkiadást.

1991-ben a folyóirat alcíme Kulturális folyóiratra módosult. Az évente megjelenő hat szám induláskor 1000 példányos volt. A példányszámot később nem közölték az impresszumban. A folyóirat tizenhét évfolyamot ért meg 1990 és 2006 között. Tizenöt éves repertórium (1990-2004) 2006-ben készült el.³

Könyvkiadása 1992-ben indult László Gyula Arckép és kézírás című művének első kötetével. Ezen a köteten és László Gyula munkájának 1994-ben és 1996-ban megjelent második és harmadik részén a sorozatszámozást a könyv tábláján és a címlapján is jegyezték. A címlapon érdekes módon szinte alcímként van feltüntetve a sorozatnév. A sorozatjelölést a későbbiekben nem találjuk meg a könyveken.

A köteteket, amelyeket először a Pro-fi Print Kft., később az OOK-Press Nyomda készíttette, szintén Raffai István szerkesztette, némely esetben társszerkesztővel.

A lap fennállása alatt 24 kötetet adtak ki, amelyek között M. Tóth Antal, Tamás István, Ircsik Vilmos (fordítás), Sebő József, Németh István Péter stb. művei szerepeltek. Fülöp Lajos Mesélő Bittva-part című könyvét a Megyei Honismereti Egyesülettel közösen jelentették meg. A folyóirat néhány nagyobb érdeklődésre számot tartó közleményét különlenyomatként is kiadták (ezek a bibliográfiában külön jelölve).

Honismereti kiskönyvtár

1972-től jelent meg a Veszprém Megyei Honismereti Tanulmányok. Szabálytalan időközökben megjelenő kiadvány volt. Sem a folyóirat, sem az évkönyv kategóriába nem sorolható. 1972 és 2004 között összesen huszonegy száma látott napvilágot. Repertóriumai is elkészültek.⁴

Az első számokban különböző – felszabadulási, munkásmozgalmi, üzemtörténeti – pályázatokra készült tanulmányok alkották a kötetek anyagát. Később úttörőtörténeti, földrajzinév-gyűjtési, néprajzi, helytörténeti tanulmányokat, konferenciaanyagokat közöltek. A kilencvenes években értékes összeállítások készültek történelmi évfordulókhöz kapcsolódva: a honfoglalás, az államalapítás, az 1848/49-es forradalom és a szabadságharc évfordulójára.

1996-ig a kiadványokat a Hazafias Népfront Veszprém Megyei Bizottsága, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat megyei szervezete és a Veszprém Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya adták ki, 1996-tól pedig a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület. Az 1. és 2. számot Raffai István, a 3. Hadnagy László (1923-1995), a 4. számot Beszteri Béla, (1933), a 7. Hajdú Mihály és Rác Endre, az 5., 6., 8-15. számokat Hadnagy László, a 16-17. Hudi József (1956) és Tóth Dezső, a 18-20. számokat Tóth Dezső, a 21. számot Somfai Balázs (1951) szerkesztette.

Könyvsorozata kiadására az 1990-es években került sor. 1996-ban indult a Honismereti kiskönyvtár, amelynek 2000-ig öt, tartalmuk szerint különböző (leventetörténet, önéletrírás, iskolatörténet stb.) kötete jelent meg.

A könyvsorozatot a tanulmányok akkori szerkesztője, Tóth Dezső adta ki. 2000 után a kiskönyvtár sorozat megszűnt. Az eddig is szabálytalan periodicitású tanulmányok megjelentetése 2004 óta szünetel.

Vár Ucca Tizenhét-könyvek

1993-ban alakult meg a Vár Ucca Tizenhét folyóirat, és könyvkiadó a Művészetek Házában. A periodikus kiadvány, amelyet a szerkesztőség negyedévkönyvnek nevezett, 1993-1999-ig jelent meg Vár Ucca Tizenhét néven Géczy János (1954) szerkesztésében (néhány esetben meghívott társszerkesztővel). Az évi négy szám nem valósult meg mindenkor, volt olyan év (1995), amikor csak egy kiadvány jelent meg.

A negyedévkönyvek, szám szerint 16, városunk egy-egy kiemelkedő személyiségét mutatták be: a kiválasztott személy élete, munkássága, válogatás műveiből, róla szóló cikkek, tanulmányrészletek, a további érdeklődést irányító válogatott bibliográfiai összeállítások. Így jelentek meg a Cholnoky Viktor-, Cholnoky László-, Cholnoky Jenő-, Ányos Pál-, Auer Lipót-, Eötvös Károly-, Szigeti József-negyedévkönyvek. A legutolsó szám (1999. 4.) Simonyi Zsigmond-összeállítás volt.

Könyvsorozat-kiadásuk Vár Ucca Tizenhét könyvek sorozattal ugyancsak 1993-ban indult. Nagyobb részt veszprémi szerzők – Géczy János, Kilián László, Balogh Elemér, Brassai Zoltán és mások – versei, képvversei, esszékötetei, kritikái, tanulmányai jelentek meg. A könyvsorozatot ugyancsak Géczy János szerkesztette. 2000-ig 37 kötetet adtak ki (a sorozatszám némi elírásával). Tervezték, hogy albumsorozattal bővítik könyvkiadásukat, ebből azonban csak a Raffay Béla szobrászművész albuma valósult meg.

2000-ben a negyedévkönyv és a könyvsorozat átalakult. Ettől kezdve a periodi-

kum neve Vár Ucca Műhely, a könyvsorozaté pedig Vár Ucca Műhely-könyvek lett.⁵

Pannon panteon-sorozat

1991-ben alapította a Comitatus Társadalomkutató Egyesület a Comitatus folyóiratot, alcíme szerint Önkormányzati szemlét. Főszerkesztője indulásától kezdve napjainkig Agg Zoltán (1957). A kiadói funkciót először a Veszprém Megyei Önkormányzat Közigazgatási és Informatikai Szolgáltató Irodája látta el.

Az évi tizenkét alkalommal (néhánykor összevont számokkal) megjelenő folyóirat mellett jelentős társadalomtudományi tanulmánykötetek is megjelentek a kiadó gondozásában.

A ma is élő folyóirat mellett (tizéves repertóriumát Halász Borbála készítette el)⁶ a könyvkiadása remélhetőleg csak átmenetileg szünetel. 2007-ben ugyanis a szolgáltató irodát megszüntették. A folyóirat kiadását az alapító Társadalomkutató Egyesület vállalta.

A könyvkiadói tevékenységből egy már lezárt könyvsorozatot, a tizenhat kötetet megért Pannon panteont említhetjük. A kalandos életű sorozat első kötete 1990-ben jelent meg a Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága kiadásában, Kőszegi Lajos (1956) szerkesztésében. A megyéhez kötődő neves személyiségek – Kisfaludy Sándor, Jókai Mór, Rabindranath Tagore – munkásságát bemutató kötetek után Brusznai Árpád A Homérosz-kérdés című munkája következett. Ennek kiadását a Veszprém Megyei Önkormányzat Közgyűlése vállalta. Az ezt követő ötödik kötettől (1991) került át a sorozat a Comitatushoz. Még ezután is két kötet (Eötvös Károly, Medgyaszay István) megjelentetéséhez is hozzájárult a múzeumi igazgatóság, illetve az Eötvös Károly Megyei Könyvtár. A 10. kötettől már teljes egészében a Comitatus volt a kiadó. Fitos Vilmos tanulmánya, Nietzsche-kötetek, régi magyar filozófusok gyűjteményes kötete jelentek meg egymás után, majd egy összeállítás a Magyar Filozófiai Társaság vitáuléseiről (1938-1944). Ebben a kötetben egy értékes könyvszeti összeállítást is közöltek, az Athenaeum⁷ című folyóirat repertóriumát (1892-1947). A 2488 tételes repertóriumot Gulkai Márta állította össze. Az utolsó kötet (Szabó Lajos összegyűjtött írásai és előadásai) már a Medium kiadónál jelent meg. A köteteket, néhány kivétellel Kőszegi Lajos és Várhegyi Miklós szerkesztette. A sorozat a 16. kötetrel 1999-ben lezárult.

JEGYZETEK

¹ A Megyei Pedagógiai Híradó repertórium, 1971-1980 / szerk. és összeáll. Tolnai Valéria = MPH. 1981. 3-4. szám 37-67. p.

² Horizont repertórium, 1973-1982 / összeáll. Kolozs Barnabásné; [szerk. Tóth Dezső]. – Veszprém Megyei Tanács VB Műv. Oszt., [1985]. – 51 p.

- Horizont repertórium, 1983-1987 / összeáll. *Kolozs Barnabásné*; [szerk. *Tóth Dezső*]. – Veszprém : Veszprém Megyei Tanács VB Műv. Oszt., 1988. – 62 p.
- ³ Új Horizont repertórium, 1990-2004 / összeáll. *Kolozs Barnabásné*. – Veszprém, 2006. 195 p. Kézirat. <http://web.ekmk.hu/ujhorizont>
- ⁴ Mutató a Veszprém Megyei Honismereti Tanulmányok 1-10. kötetéhez / összeáll. *Kolozs Barnabásné*. – Veszprém, 1984-85. 76 p. Kézirat.
- A Veszprém Megyei Honismereti Tanulmányok repertórium, 1972-1984 [1-10.] / összeáll. *Hadnagy Imre*. – Veszprém, 1985. 22 p. A VMHT 1985. 11. szám melléklete
- Veszprém Megyei Honismereti Tanulmányok 1-20. : Repertórium, 1970-2001 / összeáll. *Mezei Zsolt, Tóth Dezső*. – Veszprém: Veszprém Megyei Honismereti Egyesület, 2003. 49 p.
- ⁵ Az átalakított, napjainkban is élő periodikum (így jelleményben nem szerepeltetett) szerkesztését *Fenyvesi Ottó* végzi. Szerzőgárdája is legnagyobb részt a városban és a megyében élő alkotók, a könyvsorozat szerzői úgyszintén. 2008-ig a sorozatban 18 kötet jelent meg.
- ⁶ Comitatus : önkormányzati szemle : a Megyei Önkormányzatok Országos Szövetségének folyóirata : repertórium / [összeáll. *Halász Borbála*] ; [főszerk. *Agg Zoltán*]. – Veszprém : Veszprém Megyei Önkormányzat, 2002. – 146 p. : ill. A 12. évfolyam (2002) különszáma
- ⁷ Athenaeum. Filozófiai és államtudományi folyóirat, amelyet a Magyar Filozófiai Társaság adott ki. 1892- től 1915-ig *Pauer Imre*, 1915- től 1947-ig *Alexander Bernát* szerkesztette.

Bibliográfia

A Megyei Pedagógiai Körkép kiskönyvtára

1. Partnerünk, a család: Vizsgálódások a családi nevelés köréből, 1968-1972 / Egerszegi Ferenc. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt.: MPT Veszprém Megy. Tag., 1972. – 138 p. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 1.)
2. Társadalom és művelődés : Adalékok és gondolatok a társadalom és művelődés változásáról Veszprém megyében / Varga Béla. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., 1972. – 138 p. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 2.)
3. Tanulmányok a kiegészítő iskolai nevelés köréből / szerk. Boros Károly. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., 1972. – 148 p. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 3.)
4. Világnézet, erkölcs, nevelés: Adatok a szakmunkástanulók világnézeti-politikai-erkölcsi tudattartalmaikhoz, 1968-1972 / Bakó Ferenc. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., 1973. – 162 p. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 4.)
5. Petőfi magyarórán / Szabó István. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., 1973. – 188 p. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 5.)
6. Óvodapedagógiai tanulmányok / szerk. Csákány Miklósné, Czencz Ágnes, Horváth Ottóné. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., 1973. – 145 p. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 6.)

7. Erkölcsi tudat és magatartás : Vizsgálódások általános iskolai tanulók körében / Stadler Jenő. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., 1974. – 165 p. - (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 7.)
8. Tapasztalataim az olvasástanítás köréből : Az olvasászavarok megelőzése és gyógyítása / Vollmuthné Keszei Klára ; [ill. Vollmuth Frigyes]. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., 1974. – 117 p. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 8.)
9. 25 magyar vers : Elemzészvázlatok a középiskolai irodalomtanításhoz / Kecskés András. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., 1974. – 201 p. : ill. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 9.)
10. Pedagógiai írások : Szemelvénygyűjtemény Veszprém megyei pedagógusok 1945-1975 között megjelent írásaiból / szerk. Tolnai Valéria. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., 1975. – 208 p. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 10.)
11. Közösségépítés a középiskolai osztályfőnöki munkában / Horváth Zoltán. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., 1975. – 92 p. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 11.)
12. Bibliográfia Veszprém megye pedagógusainak irodalmi munkásságáról, 1945-1974 / szerk. Tolnai Valéria. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., 1975. – 113 p. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 12.)
13. Általános iskolai pedagógiai tanulmányok / szerk. Bali József, Vesztróczy László ; [ill. B. Dancsó Irén]. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., [é.n.]. – 219 p. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 13.)
14. A megyei pedagógiai kiadványok szerkesztőinek első országos konferenciája : Zánka, Úttörőváros, 1975. május 22-24. / szerk. Harmath István ; [ill. Jákfalvi József]. – [Veszprém] : [k.n.], [1977]. – 184 p. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 14.) Borítócím: Széles utakon : Szerkesztői konferencia, Zánka
15. Alkotó pedagógusok : Önéletrajzi írások / szerk. Tölgyesi József. – [Veszprém] : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., [é.n.]. – 200 p. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 15.)
16. Neveléstörténeti tanulmányok / [szerk. Vajna József]. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., 1977. – 232 p.: ill. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 16.)
17. Középiskolai pedagógiai tanulmányok / [szerk. Pajor József]. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., 1978. – 208 p. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 17.)
18. Szülőkről szülőknél / Fonay Tibor. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., 1979. – 140 p. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 18.)
19. A tanácskörtársaság közoktatáspolitikája megyei emlékei / [szerk. Vajna

- József]. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., 1979. – 173 p. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 19.)
20. Záródolgozatok és pályázatok bibliográfiája, 1970-1980 / szerk. Tolnai Valéria. – [Veszprém] : VMT VB Műv. Oszt. : MPT Veszprém Megy. Tag., [é.n.]. – 301 p. – (Veszprém megyei pedagógiai kiskönyvtár ; 20.)
21. Középiskolások pályaválasztása, személyiségfejlődése Veszprém megyében / Kapor Károly. – Veszprém : Megy. Továbbképz. és Nev. Tanácsadó Közp. : MPT Veszprém Megy. Tag., 1980. – 143 p. – (Megyei Pedagógiai Híradó kiskönyvtára ; 21.)
22. Pedagógiai-pszichológiai vizsgálatok Veszprém megye általános iskoláiban / Török Kálmánné. – Veszprém : Megy. Továbbképz. és Nev. Tanácsadó Közp. : MPT Veszprém Megy. Tag., 1981. – 142 p. – (Megyei Pedagógiai Híradó kiskönyvtára ; 22.)
23. Pedagógiai újítások Veszprém megyében : Veszprém megyei pedagógusok elfogadott újításai 1980. dec. 31-ig / szerk. Bagics Sándor, Palócz Lajosné, Vesztróczy László. – Veszprém : MPI : MPT Veszprém Megy. Tag., 1982. – 108 p. – (Megyei Pedagógiai Híradó kiskönyvtára ; 23.)
24. A nevelési és oktatási terv szolgálatában / szerk. Mészárosné Stenger Katalin. – Veszprém : MPI : MPT Veszprém Megy. Tag., 1983. – 313 p. – (Megyei Pedagógiai Híradó kiskönyvtára ; 24.)
25. Nevelésszociológiai tanulmányok. – Veszprém : MPI : MPT Veszprém Megy. Tag., 1984. – 218 p. – (Megyei Pedagógiai Híradó kiskönyvtára ; 25.)
26. Versek tükre : Az iskolai versértelmezés lehetőségei / Kecskés András. – Veszprém : MPI : MPT Veszprém Megy. Tag., 1985. – 258 p. – (Megyei Pedagógiai Körkép kiskönyvtára ; 26.)
27. Az angol nyelv intenzív oktatásának lehetőségei a középiskolában / Ján László. – Veszprém : MPI : MPT Veszprém Megy. Tag., 1985. – 138 p. – (Megyei Pedagógiai Körkép kiskönyvtára ; 27.)
28. Egy tanító vallomásai : Válogatott cikkek és tanulmányok / Fonay Tibor. – Veszprém : MPI : MPT Veszprém Megy. Tag., 1986. – 148 p. – (Megyei Pedagógiai Körkép kiskönyvtára ; 28.)
29. A tehetséggondozásról Veszprém megyében / szerk. Frisch Gyula. – Veszprém : MPI : MPT Veszprém Megy. Tag., 1986. – 209 p. – (Megyei Pedagógiai Körkép kiskönyvtára ; 29.)
30. „Hogy az embereknek is legyenek kertészeik...” : Az első dunántúli tehetségvédelmi tanácskozáson elhangzott előadások, referátumok / [szerk. Orosz Sándor]. – Veszprém : MPI : MPT Veszprém Megy. Tag., 1986. – 183 p. – (Megyei Pedagógiai Körkép kiskönyvtára ; 30.)
31. „Munkaeszközünk a könyv” : Segédkönyv a könyv- és könyvtárhasználati órákhoz / szerk. Mészárosné Stenger Katalin. – Veszprém : MPI : MPT Veszprém Megy. Tag., 1987. – 163 p. – (Megyei Pedagógiai Körkép kiskönyvtára ; 31.)

32. Márton István kéziratos pedagógiai könyve 1800-ból / Mándi Márton István ; sajtó alá rend., bev. tan. és jegyz. Mészáros István. – Veszprém : MPI, 1987. – 155 p. – (Megyei Pedagógiai Körkép kiskönyvtára ; 32.)
33. Pedagógiai szabadság : Napjaink iskolai gyakorlata : Az 1987. júl. 1-2-án Zánkán rendezett...előadások, referátumok, viták / szerk. Orosz Sándor. – Veszprém : MPI, 1988. – 144 p. – (Megyei Pedagógiai Körkép kiskönyvtára ; 33.)
34. Válogatás az 1986. és 1988. évi pedagógiai pályázatokból / szerk. Frisch Gyula. – Veszprém : MPI, 1989. – 369 p.: ill. – (Megyei Pedagógiai Körkép kiskönyvtára ; 34.)
35. Vallatom a történelmet : Tények, iskolák, emberek / Fonay Tibor. – Veszprém : MPI, 1991. – 205 p. – (Megyei Pedagógiai Körkép kiskönyvtára ; 35.)
36. Veszprém vármegye alsófokú oktatása 1945-1948 között / Tölgyesi József. – Veszprém : MPI, 1991. – 354 p. – (Megyei Pedagógiai Körkép kiskönyvtára ; 36.)
37. A kisgyermek foglalkoztatásának megújuló gyakorlata : Válogatás az óvónők intenzív tanfolyamára készített dolgozatokból / szerk. Gyürüsy Attiláné. – Veszprém : MPI, 1992. – 127 p., 31 t. : ill. – (Megyei Pedagógiai Körkép kiskönyvtára ; 37.)
Borítócím: A kisgyermek fejlesztésének megújuló gyakorlata
38. Ötletparádé gyermekeknek / összeáll. és ford. Kajtár Gézőné. – Veszprém : MPI, 1992. – 149 p. : ill. – (Megyei Pedagógiai Körkép kiskönyvtára ; 38.)
39. „1000 éves a magyarországi iskola” : Veszprém megyei neveléstörténeti tanulmányok / [szerk. Tolnai Valéria]. – Veszprém : MPI, 1995. – 193 p., [2] t. : ill. – (Megyei Pedagógiai Körkép kiskönyvtára ; 39.)
40. Méltó próbatételek, méltatlan megpróbáltatások / Bauer Nándorné. – Veszprém : MPI, 1997. – 250 p. – (Megyei Pedagógiai Körkép kiskönyvtára ; 40.)

Horizont közművelődési kiskönyvtár

41. Kulturális változások Dákán / Tóth Dezső. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt., 1977. – 108 p. – (Közművelődési kiskönyvtár ; 1.)
42. Ifjúsági klubok Veszprém megyében / Albert József. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt., 1978. – 213 p. – (Közművelődési kiskönyvtár ; 2.)
43. Veszprém megye nyomdászata, 1860-1920 / Szegetli Ildikó. – Veszprém : EKMK, 1978. – 427 p. – (Közművelődési kiskönyvtár ; 3.)
44. Az ifjúsági mozgalom Veszprém megyében : A felszabadulástól napjainkig / Rostási József, Szekeres Imre. – Veszprém : KISZ Veszprém Megy. Biz. : VMT VB Műv. Oszt., 1978. – 143 p., 15 t. – (Közművelődési kiskönyvtár ; 4.)
45. A pápai kőszínház története, 1817-1931 / Nádasdy Lajos. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt., 1981. – 268 p., 27 t. – (Horizont közművelődési kiskönyvtár ; 5.)

46. Veszprémtől Szentpétervárig : Auer Lipót élete és művészete / Rakos Miklós. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt., 1981. – 195 p. : ill. – (Horizont közművelődési kiskönyvtár ; 6.)
47. Udvardi Erzsébet : Bibliográfia / [összeáll. Kertész Károlyné Bárány Délibáb]. – Veszprém : EKMK, 1982. – 119 p. – (Horizont közművelődési kiskönyvtár ; 7.)
48. Egy József : Bibliográfia / [összeáll. Kertészné Bárány Délibáb] ; [fotó Szertel Sándor]. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt. ; [Badacsony] : Egy József Emlékmúzeum Baráti Köre, 1982. – 273 p. : ill. – (Horizont közművelődési kiskönyvtár ; 8.)
49. A veszprémi kórház története / Hoga György ; szerk. M. Tóth Antal ; [fotó Sztójcsev Stefán]. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt., 1983. – 221 p., 6 t. : ill. – (Horizont közművelődési kiskönyvtár ; 9.)
50. Veszprém megye irodalmi hagyományai / Harmath István, Katsányi Sándor ; szerk. Balogh Ferencné ; [fotó Róka Lajos, Szertel Sándor]. – 4., bőv. kiad. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt., 1984. – 357 p., [53] t. : ill. – (Horizont közművelődési kiskönyvtár ; 10.)
51. Égi s földi virágzás tükre : Kortársak Nagy Lászlóról / [vál. és szerk. Balogh Ferencné] ; [előszó Czine Mihály] ; [fotó Mester Tibor]. – Veszprém : EKMK : VMT ; [Bp.] : Magyar Könyvkiadók és Könyvterj. Egy., 1984. – 183 p. : ill. – (Horizont közművelődési kiskönyvtár ; 11.)
52. Elsüllyesztett harang : Versek / Botár Attila ; [szerk. Tímár Vera ; fotó Sándor Zoltán]. – Veszprém : VMT VB Műv. Oszt., 1985. – 74 p. – (Horizont közművelődési kiskönyvtár ; 12.)
53. Pályatársak Simon Istvánról / [vál. és szerk. Rádics József] ; [fotó Hunyady József et al.]. – Veszprém : EKMK : VMT VB Műv. Oszt., 1986. – 322 p. : ill. – (Horizont közművelődési kiskönyvtár ; 13.)
54. Veszprém településtörténete / Hungler József. – Veszprém : EKMK, 1988. – 383 p. : ill. – (Horizont közművelődési kiskönyvtár ; 14.)
55. Egy József badacsonyi évei / Fonay Tibor ; [szerk. Tölgyesi József]. – Veszprém : EKMK ; [Badacsony] : Egy József Emlékmúzeum Baráti Köre, 1989. – 114, [16] p. : ill. – (Horizont közművelődési kiskönyvtár ; 15.)

Új Horizont-könyvek

56. Arckép és kézírás 1. / László Gyula ; [szerk. Raffai István]. – Veszprém : Új Horizont Folyói. és Könyvk. Al., 1992. – 135 p. : ill. – (Új Horizont ; 1.)
57. Megnő az ember szíve / [Lőrincze Lajos] ; [szerk. Balogh Ferencné, Kolczonay Katalin, Raffai István]. – Veszprém : Új Horizont Folyói. és Könyvk. Al., 1993. – 253 p. : ill.
58. Arckép és kézírás 2. / László Gyula ; [szerk. Raffai István]. – Veszprém : Új Horizont Folyói. és Könyvk. Al., 1994. – 135 p. : ill. – (Új Horizont ; 2.)

59. Anno Domini : Egy kortárs feljegyzései, 1985-1995 / Tamás István. – Veszprém : Új Horizont Folyói. és Könyvk. Al., 1995. – 219 p.
60. Mesélő Bittva-part / Fülöp Lajos. – Veszprém : Veszprém Megy. Honism. Egy.: Új Horizont Folyói. és Könyvk. Al., 1995. – 283 p. : ill.
61. Arckép és kézírás 3. / László Gyula ; [szerk. Raffai István]. – Veszprém : Új Horizont Folyói. és Könyvk. Al., 1996. – 133 p. : ill. – (Új Horizont ; 3.)
62. Egy európai magyar : Emlékkönyv Szöllősy Árpádnak / [szerk. Raffai István ; közrem. Kőszegi Ábel, Skultéty Csaba]. – Veszprém : Új Horizont Folyói. és Könyvk. Al., 1998. – 160 p. : ill.
63. Újra hallom szép szavát : Veszprém zenéje 1762-től a kiegyezésig / M. Tóth Antal ; [fényképek Kristóffy András]. – Veszprém : Új Horizont Folyói. és Könyvk. Al., 1998. – 160 p. : ill.
64. Barnagtól Miamiig : Önéletrajz, korrajz / Szilassy Sándor. – Veszprém : Új Horizont Folyóir. és Könyvk. Al., 1999. – 150 p. : ill.
65. Csodaszer : regény / Bertalan Zoltán. – Veszprém : Új Horizont Folyóir. és Könyvk. Al., 2001. – 160 p.
66. Feljegyzések a zöld füzetből / Sárközi Mátyás. – Veszprém : Új Horizont Folyóir. és Könyvk. Al., 2001. – 158 p.
67. Hogyan halt meg Jakob : Regény / Uwe Johnson ; ford. Ircsik Vilmos. – Veszprém : Új Horizont Folyóir. és Könyvk. Al., 2001. – 208 p.
68. Tilos gyümölcsön / Dukai István. – Veszprém : Új Horizont Folyóir. és Könyvk. Al., 2002. – 128 p.
69. Fagyöngy-civilizáció / Papp Sándor ; [szerk. Sebő József, Tál Gizella] ; [Szilvássy Nándor rajzaival]. - Veszprém : Új Horizont Folyóir. és Könyvk. Al., 2002. – 208 p. : ill.
70. Mátyás király Bécsben / Juhász László. – Veszprém : Új Horizont Folyóir. és Könyvk. Al., 2002. – 156 p. : ill.
71. A nagyhatalmak játékterében : Történelmi tanulmányok / Szilassy Sándor ; [szerk. Raffai István, Sebő József]. – Veszprém : Új Horizont Folyóir. és Könyvk. Al., 2002. – 203, [3] p.
72. Az „Állj fel” torony árnyékában : magyarok francia földön : Egy század tükörcserepei / szerk. és a jegyz. írta A. Szabó Magda, Ablonczy László ; előszó Mádl Ferenc. – Veszprém : Új Horizont Folyóir. és Könyvk. Al., 2003. – 639 p.
73. Börtön-röntgen : Szamosújvártól a Duna-deltáig / : [visszaemlékezések] / Kicsid József ; [szerk. Tál Gizella]. – Veszprém : Új Horizont Folyóir. és Könyvk. Al., 2003. – 159 p.
74. Mit hoztál? : Tünődések a tájhzáról / Németh István Péter ; [Pálffy Károly rajzaival]. – Veszprém : Új Horizont Folyóir. és Könyvk. Al., 2003. – 160 p. : ill.
75. Szigligettől Esztergomig a királyi régió / Sebő József ; fotó Láng Tibor. – Veszprém : Új Horizont Folyóir. és Könyvk. Al., 2003. – 152 p. : ill.
 Borítócím: A királyi régió
76. Sorsunk és jellemünk : kortársak otthonról, közérzetről, jövőképről / [szerk.

- Raffai István, Sebő József, Tál Gizella] ; rajz Somogyi Győző. – Veszprém : Új Horizont Folyóir. és Könyvk. Al., 2004. – 340 p. : ill.
77. Hol vannak a katonák? : Szemelvények a Don-kanyart megjártak vallomásai-
ból és korabeli hadijelentésekből / [szerk. Raffai István, Tál Gizella] ; [elő- és
utószó Stark Tamás, Szabó Péter]. – Veszprém : Új Horizont Folyóir. és
Könyvk. Al., 2005. – 384 p. : ill.
78. Hol vannak a katonák? : Szemelvények a Don-kanyart megjártak vallomásai-
ból és korabeli hadijelentésekből / [szerk. Raffai István, Tál Gizella] ; [elő- és
utószó Stark Tamás, Szabó Péter]. – 2., jav. kiad. - Veszprém : Új Horizont
Folyóir. és Könyvk. Al., 2006. – 384 p. : ill.
Borítón még alcím: Szemelvények Sára Sándor doni dokumentumfilmjeiből és
korabeli hadiokmányokból
79. Nehézsorsúak : Gulag-túlélők vallomásai / [szerk. Raffai István, Tál Gizella].
– Veszprém : Új Horizont Folyóir. és Könyvk. Al., 2006. – 256 p. : ill.

Különlenyomatok

80. A Tér : drámai monológ két részben Bolyai János hitéről, küzdelméről és sze-
relmeiről, 2001-2002. / Kocsis István. – Veszprém : Új Horizont Folyóir. és
Könyvk. Al., 2003. – 44 p.
Klly.: Új Horizont 2003. 1. számból
81. Például a fejedelem : Szemelvények II. Rákóczi Ferenc koráról és szabadság-
harcáról. – Veszprém : Új Horizont Folyóir. és Könyvk. Al., 2004. – 65-96. p.
Klly. : Új Horizont 2004. 3. számból
82. Születésnapra : Vallomások Nagy Lászlóról. – Veszprém : Új Horizont Folyóir.
és Könyvk. Al., [2005]. – 33-64. p. : ill.
Klly. : Új Horizont 2005. 4. számból

Honismereti kiskönyvtár

83. Leventesors / Vandra Ferenc ; [szerk. Tóth Dezső]. – Veszprém : Veszprém
Megy. Honism. Egy., 1996. – 57 p. : ill. – (Honismereti kiskönyvtár ; [1.])
84. Jutaspuszta : Életképek az 1930-as évekből / Kováts Sándor. – Veszprém :
Veszprém Megy. Honism. Egy., 1998. – 98 p. : ill. – (Honismereti kiskönyvtár
; 2.)
85. Községi címereinkről / Rainer Pál. – Veszprém : Veszprém Megy. Honism.
Egy., 1999. – 63 p. : ill. – (Honismereti kiskönyvtár ; 3.)
86. Életem / Szalóky Károly. – Veszprém ; [Egeralja] : Egeraljai Községi Önkorm.,
1999. – 167 p. : ill. – (Honismereti kiskönyvtár ; 4.)
87. Iskolatörténeti kalauz : adalékok a Veszprémi Iskolatörténeti Gyűjteményhez /
Kováts Sándor. – Veszprém : Veszprém Megy. Honism. Egy., 2000. – 196 p. :
ill. – (Honismereti kiskönyvtár ; 5.)

Vár Ucca Tizenhét-könyvek

88. Fonalvers, figurával / Géczy János. – [Veszprém] : Vár Ucca Tizenhét, 1993. – 103 p. : ill. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 1.)
89. Emlékversek Kávai M. / Ladányi István ; [ill. Szajkó István]. – [Veszprém] : Műv. Háza, 1994. – 63 p. : ill. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 2.)
90. Buzz off! : Kollázsok : Újvidék 1984 – Veszprém 1994 / Fenyvesi Ottó. – Veszprém : Műv. Háza, 1994. – [48] p. : ill. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 3.)
91. Méhlegelő : Szöveggyűjtemény / Kilián László. – Veszprém : Műv. Háza, 1995. – 115 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 4.)
92. A semmi farka : regény / Balogh Elemér. – Veszprém : Műv. Háza, 1996. – 92 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 5.)
93. Veszprémi Művész Céh, 1996. – Veszprém : Műv. Háza, 1996. – 80 p. : ill. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 6.)
94. Hónaljig lángolás / Pethő László. – Veszprém : Műv. Háza, 1996. – 78 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 7.)
95. Rajzok, képzőművészeti / Tandori Dezső. – Veszprém : Műv. Háza, 1996. – 45 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 8.)
96. Tájirodalom : Tanulmányok / Praznovszky Mihály. – Veszprém : Műv. Háza, 1996. – 215 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 9.)
97. Majdnem : Antológia a városról / [szerk. Géczy János]. – Veszprém : Műv. Háza, 1996. – 83 p. : ill. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 10.)
98. Ószirmi költészet : Hexerich von Kelchblatt gyűjtéséből / Kovács Gáborján. – Veszprém : Műv. Háza, 1996. – 60 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 11.)
99. A lábadozás ezüstje / Zsávoilya Zoltán. – Veszprém : Műv. Háza, 1997. – 88 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 12.)
100. Távolsgámutató / Ladányi István. – Veszprém : Műv. Háza, 1996. – 105 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 13.)
101. Átszivárgások / Zalán Tibor. – [Veszprém] : Műv. Háza, [1997]. – [36] p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 14.)
102. Képzőművészeti / Géczy János. – Veszprém : Műv. Háza, [é.n.]. – 54 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 15.)
103. Szófa / Mányoki Endre. – Veszprém : Műv. Háza, 1997. – 112 p. : ill. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 16.)
104. Színhely / Brassai Zoltán. – Veszprém : Műv. Háza, 1997. – 111 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 17.)
105. Amorgosz / Széki Patka László. – Veszprém : Műv. Háza, 1997. – 61 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 18.)
106. Kalligráfia és szignifikáció : tanulmányok, kritikák / H. Nagy Péter. – Veszprém : Műv. Háza, 1997. – 116 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 19.)
107. Részlet / Géczy János ; [szerk. Tóth László]. – Veszprém : Műv. Háza, [1997]. – 171 p. : ill. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 20.)

108. Völgyhíd : interjúk / Horváthy György. – Veszprém : Műv. Háza, 1997. – 132 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 21.)
109. Szószobrok : Versek, rajzok / Várnagy Ildikó ; [szerk. Gécz János]. – Veszprém : Műv. Háza, 1997. – 54 p. : ill. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 22.)
110. (Sub)cultura interrupta : Töredékek a nagy buli után : kritikák, tanulmányok Fenyvesi Ottó költészetéről / [szerk. Gécz János]. – Veszprém : Vár Ucca Tizenhét, 1997. – 125 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 22. [!])
111. Könnyv : esszék, vallomások / Pintér Lajos. – Veszprém : Műv. Háza, 1997. – 116 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 23. [!])
112. Tereptárgyak, jósjelek / Varga Imre. – Veszprém : Műv. Háza, 1998. – 69 p. : ill. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 23. [!])
113. Nem kell hal / Onagy Zoltán. – Veszprém : Műv. Háza, 1998. – 128 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 25.)
114. Amerikai improvizációk : Felhők és más versek / Fenyvesi Ottó ; [szerk. Jankovics József] ; Felhősi István festményeivel. – Veszprém : Műv. Háza, 1999. – 119 p. : ill. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 26.)
115. Redundanciák retorikája : tanulmányok, kritikák / H. Nagy Péter. – Veszprém : Műv. Háza, 1998. – 105 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 27.)
116. Pic's / Szombathy Bálint. – Veszprém : Műv. Háza, 1999. – [38] p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 28.)
117. Kép(zet)eink / Sz. Molnár Szilvia ; [szerk. H. Nagy Péter]. – Veszprém : Műv. Háza, 1998. – 129 p. : ill. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 30.[!])
118. Álomkatona / Mányoki Endre ; [fotó Mányoki Endre]. – Veszprém : Műv. Háza, 1999. – 135 p. : ill. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 31.)
119. Dél : három/száz régi elbeszélés, ötvenhét lábjegyzettel / Gécz János ; Szotyori László huszonöt festményével. – Veszprém : Vár Ucca Tizenhét, 1999. – 113 p. : ill. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 32.)
120. Hamvas hárs : Egy műfordító feljegyzéseiből / Sava Babic ; ford. Radics Viktória. – Veszprém : Vár Ucca Tizenhét, 1999. – 120 p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 33.)
121. Papír / Mozsai Anikó. – Veszprém : Műv. Háza, 1999. – [38] p. : ill. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 34.)
122. Kártyaszeánsz / Kilián László. – Veszprém : Vár Ucca Tizenhét, 1999. – 190, [6] p. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 35.)
123. Populus / Halmi-Horváth István. – Veszprém : Műv. Háza, 2000. – [39] p. : ill. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 36.)
124. Splendid isolation / Fenyvesi Tóth Árpád. – Veszprém : Műv. Háza, 2000. – 30 p. : ill. – (Vár Ucca Tizenhét könyvek ; 37.)

Album (sorozatjelölés nélkül)

125. Raffay Béla / [szerk. Fenyvesi Ottó, Gécz János, Mátis Lívია]. – Veszprém : Műv. Háza, 1994. - [32] p. : ill.

Pannon panteon

126. Kisfaludy Sándor / [szerk. Kőszegi Lajos] ; [fotó Nagyvári Ildikó]. – [Veszprém] : Veszprém Megy. Múz. Ig., 1990. – 92 p. : ill. – (Pannon panteon ; 1.)
127. Jókai Mór / [szerk. Kőszegi Lajos] ; [fotó Nagyvári Ildikó, Róka Lajos]. – Veszprém : Veszprém Megy. Múz. Ig., 1991. – 162 p. : ill. – (Pannon panteon ; 2.)
Borító alcím: A szellem zónái
128. Rabindranath Tagore / [összeáll. Várhegyi Miklós, Kőszegi Lajos]. – [Veszprém] : Veszprém Megy. Múz. Ig., 1991. – 202 p. : ill. – (Pannon panteon ; 3.)
Borítón: Tagore Szentjánosbogarak
129. A Homérosz-kérdés / Brusznay Árpád ; [összeáll. Kőszegi Lajos]. – Veszprém : Veszprém Megyei Önkormányzat Közgyűlése, 1991. – 173 p. – (Pannon panteon ; 4.)
130. Vádirat a szellem ellen / Szabó Lajos, Tábor Béla ; [szerk. és összeáll. Kőszegi Lajos, Várhegyi Miklós]. – 2. kiad. – Veszprém : Comitatus, 1991. – 89 p. – (Pannon panteon ; 5.)
131. Barokk és Maulbertsch / [összeáll. Kőszegi Lajos, Várhegyi Miklós]. – Veszprém : Comitatus, 1992. – 226 p. : ill. – (Pannon panteon ; 6.)
132. Galagonya magyarok : Szemelvények a magyar nyelvű filozófiából Apáczaitól Böhmig / [vál. és szerk. Várhegyi Miklós] ; [társszerk. Kőszegi Lajos]. – Veszprém : Comitatus, 1992. – 385 p. – (Pannon panteon ; 7.)
133. Az utolsó szó Istenhez / Eötvös Károly ; [összeáll. Kőszegi Lajos]. – Veszprém : Veszprém Megy. Múz. Ig. : [EKMK], 1992. – 190 p., [1] t. : ill. – (Pannon panteon ; 8.)
134. Templomstílusok / Medgyaszay István ; [összeáll. Kőszegi Lajos]. – Veszprém : Veszprém Megy. Múz. Ig. : Comitatus, 1993. – 86 p. : ill. – (Pannon panteon ; 9.)
135. A kétféle gondolat bölcselete : A tudomány és tárgya / Fitos Vilmos ; [a szöveget gond. Várhegyi Miklós]. – Veszprém : Comitatus, 1993. – 170 p. – (Pannon panteon ; 10.)
136. Elmész : Szemelvények a régi magyar filozófiából / [vál. és szerk. Várhegyi Miklós] ; [társszerk. Kőszegi Lajos]. – Veszprém : Comitatus, 1994. – 318 p. – (Pannon panteon ; 11.)
137. A hagyomány jövője : Prolegomena / Kunszt György. – Veszprém : Comitatus, 1995. – 255 p. – (Pannon panteon ; 12.)
138. Nietzsche-tár : Szemelvények a magyar Nietzsche-irodalomból 1956-ig / [vál. és szerk. Kőszegi Lajos] ; [társszerk. Kunszt György, Laczkó Sándor]. – Veszprém : Comitatus, 1996. – 588 p. – (Pannon panteon ; 13.)
139. A morál genealogiájához / Friedrich Nietzsche ; [ford. Vásárhelyi Szabó

- László] ; [bev. Kunszt György]. – Veszprém : Comitatus, 1998. – 110 p. – (Pannon panteon ; 14.)
140. Athenaeum-tár : A Magyar Filozófiai Társaság vitaülései, 1938-44 / [szerk. Kőszegi Lajos] ; [társszerk. Kunszt György, Laczkó Sándor]. Repertórium / [Gulkai Márta]. – Veszprém : Comitatus, 1998. – 770 p. – (Pannon panteon ; 15.)
141. Tény és titok : Szabó Lajos összegyűjtött írásai és előadásai / Szabó Lajos ; [szerk. Kotányi Attila, Kunszt György]. – Veszprém : Medium, 1999. – 490 p. – (Pannon panteon ; 16.)

Szerzői névmutató

Ablonczy László 72	Gyürüsy Attiláné 37
Albert József 42	Halmi-Horváth István 123
Babic, Sava 120	Harmath István 14, 50
Bagics Sándor 23	Hogya György 49
Bakó Ferenc 4	Horváth Ottóné 6
Bali József 13	Horváth Zoltán 11
Balogh Elemér 92	Horváthy György 108
Balogh Ferencné 50, 51, 57	Hungler József 54
Bauer Nándorné 40	Hunyady József 53
Bertalan Zoltán 65	Ircsik Vilmos 67
Boros Károly 3	Jákfalvi József 14
Botár Attila 52	Ján László 27
Brassai Zoltán 104	Jankovics József 114
Brusnyai Árpád 129	Johnson, Uwe 67
Czencz Ágnes 6	Juhász László 70
Czine Mihály 51	Kajtár Gézné 38
Csákány Miklósné 6	Kapor Károly 21
Dancsó Irén, B. 13	Katsányi Sándor 50
Dukai István 68	Kecskés András 9, 26
Egerszegi Ferenc 1	Kertész Károlyné Bárány Délibáb
47, 48
Eötvös Károly 133	Kicsid József 73
Felhősi István 114	Kilián László 91, 122
Fenyvesi Ottó 90, 114	Kolczonay Katalin 57
Fenyvesi Tóth Árpád 124	Kotányi Attila 141
Fitos Vilmos 135	Kovács Gáborján 98
Fonay Tibor 18, 28, 35, 55	Kováts Sándor 84, 87
Frisch Gyula 29, 34	Kőszegi Ábel 62
Fülöp Lajos 60	Kőszegi Lajos 126, 127, 128, 129, 130,
131, 132, 134, 136, 138, 140
Géczi János 88, 97, 102, 107, 110, 119	
Gulkai Márta 140	

- Kristóffy András 63
Kunszt György 137, 138, 139, 140, 141
Laczkó Sándor 138, 140
Ladányi István 89, 100
Láng Tibor 75
László Gyula 56, 58, 61
Lőrincze Lajos 57
Mádl Ferenc 72
Mándi Márton István 32
Mányoki Endre 103, 118
Medgyaszay István 134
Mester Tibor 51
Mészáros István 32
Mészárosné Stenger Katalin 24, 31
Molnár Szilvia, Sz. 117
Mozsgai Anikó 121
Nádasdy Lajos 45
Nagy Péter, H. 106, 115, 117
Nagyvári Ildikó 126, 127
Németh István Péter 74
Nietzsche, Friedrich 139
Onagy Zoltán 113
Orosz Sándor 30, 33
Pajor József 17
Pálffy Károly 74
Palócz Lajosné 23
Papp Sándor 69
Pethő László 94
Pintér Lajos 111
Praznovszky Mihály 96
Radics Viktória 120
Rádics József 53
Raffai István 56, 57, 58, 61, 62, 71, 76,
77, 78, 79
Rainer Pál 85
Rakos Miklós 46
Róka Lajos 50, 127
Rostási József 44
Sándor Zoltán 52
Sárközi Mátyás 66
Sebő József 69, 71, 75, 76
Skultéty Csaba 62
Stadler Jenő 7
Stark Tamás 77, 78
Szabó István 5
Szabó Lajos 130, 141
Szabó Magda, A. 72
Szabó Péter 77, 78
Szajkó István 89
Szalóky Károly 86
Szegeleti Ildikó 43
Szekeres Imre 44
Széki Patka László 105
Szertel Sándor 50
Szilassy Sándor 64, 71
Szilvássy Nándor 69
Szombathy Bálint 116
Szotyori László 119
Sztójcsev Stefán 49
Tábor Béla 130
Tál Gizella 69, 73, 76, 77, 78, 79
Tamás István 59
Tandori Dezső 95
Tímár Vera 52
Tolnai Valéria 10, 12, 20, 39
Tóth Antal, M. 49, 63
Tóth Dezső 41, 83
Tóth László 107
Tölgyesi József 15, 36, 55
Török Kálmánné 22
Vajna József 16, 19
Vandra Ferenc 83
Varga Béla 2
Varga Imre 112
Várhegyi Miklós 128, 130, 131, 132,
135, 136
Várnagy Ildikó 109
Vásárhelyi Szabó László 139
Vesztróczy László 23
Vollmuth Frigyes 8
Vollmuthné Keszei Klára 8
Zalán Tibor 101
Zsávolya Zoltán 99

Rövidítések jegyzéke

bev.	bevezette
bev. tan.	bevezető tanulmány
böv. kiad.	bővített kiadás
Bp.	Budapest
é.n.	év nélkül
EKMK	Eötvös Károly Megyei Könyvtár
et al.	és mások
ford.	fordította
gond.	gondozta
ill.	illusztrált, illusztrálta
jav. kiad.	javított kiadás
jegyz.	jegyzetek
k.n.	kiadó nélkül
KISZ Veszprém Megy. Biz.	Kommunista Ifjúsági Szövetség Veszprém Megyei Bizottság
klny.	különlenyomat
Megy. Továbbképz. és Nev. Tanácsadó Közp.	Megyei Továbbképzési és Nevelési Tanácsadó Központ
MPH	Megyei Pedagógiai Híradó
MPI	Megyei Pedagógiai Intézet
MPT Veszprém Megy. Tag.	Magyar Pedagógiai Társaság Veszprém Megyei Tagozata
Műv. Háza	Művészetek Háza
összeáll.	összeállította
p.	pagina, oldal
rend.	rendezte
szerk.	szerkesztette
társszerk.	társszerkesztő
Új Horizont Folyóir. és Könyvk. Al.	Új Horizont Folyóirat- és Könyvkiadó Alapítvány
vál.	válogatta
Veszprém Megy. Honism. Egy.	Veszprém Megyei Honismereti Egyesület
VMHT	Veszprém Megyei Honismereti Tanulmányok
VMT VB Műv. Oszt.	Veszprém Megyei Tanács Végrehajtó Bizottság Művelődésügyi Osztálya
Veszprém Megy. Múz. Ig.	Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság

Veszprémi élmények 1945-től 1957-ig*

DEMÉNY ANTAL

A gimnáziumban

Végre sikerült az iskolát valamennyire tisztába tenni, és részben adományokból berendezni. A gimnázium visszatérhetett az ősi épületébe. Én tanulóként először, mert eddig csak köztisztasági dolgozóként léphettem az épületbe.

A tanulás feltételei kezdtek megteremtődni, a családunk nyomora viszont megmaradt, és ki is tartott a stabilizációig. Állandóan éhes voltam. Pedig egy fejlődésben levő kamaszgyereknek jól kellene táplálkozni. Szerencsére komoly károsodás nélkül vészeltem át ezt az időszakot. Vigyáznom kellett, hogy meg ne sérüljek, mert a sebek nehezen gyógyultak be. Akik ma luxusautóval járnak segélyért (vagy lopni) aligha próbálták ki, hogy milyen éhesen lefeküdni, rántott hússal álmodni, és csalódottan ébredni. Talán akkor még a munka is eszükbe jutna.

Finoman szólva a ruhatáram sem volt kifogástalan. Ami nem vezett oda Désen, az is leszakadt rólam, vagy kinőttem. Egy katonaruhából átalakított nadrágban jártam. Otthon mezítláb, de az utcára és iskolába ősszel mégsem mehettem így. A Tordánál elesett Zolti bátyám örökségéből maradt cipőben jártam, ami azonban akkora volt, hogy kettőt léptem, mire a cipő is elindult.

A negyedik osztály számomra a tanulásban is keservesen indult. Most kellett (volna) tudásbeli lemaradásomat behozni, amihez eleinte sem tankönyveim, sem füzeim nem voltak. Utóbbiak helyett apám a hivatalából kiselejtezett aktákat hozott, s én a sorok közé jegyzeteltem. Később az iskola néhány tantárgyból tudott könyvet kölcsönözni. Akkor még szokásban volt, hogy egy tankönyvből több egymást követő osztály tanult. Az Oktatási Minisztériumnak akkor még nem a „privatizált” Tankönyvkiadó busás haszna volt az elsődleges célja, a szülőknek nem kellett tanévnytáskor egy vagyont költeni. Az iskola tehát, miután sikerült a „felszabadítók” után megtisztítani a könyveket, kölcsönzött belőlük néhányat a rászorulóknak. Az összes tankönyv azonban egészen az érettségiig sem állt rendelkezésemre. Matema-tikára nem is volt szükségem, a többi tárgyat részben mások könyveiből tanultam, s ellenszolgáltatásként, aki valamit nem értett, annak, ha tudtam, megmagyaráztam.

Rendszeresen jártam egyik osztálytársamhoz, akinek a matematika volt a gyengéje. Egyébként jó tanuló volt, azóta iskolaigazgató tanár lett, de a matekhoz nem volt érzéke. Valamennyit segítettem neki. Nem volt nagy dolog, de a szülei hálából gyakran megkínáltak étellel. Igyekeztem türtőztetni magam, hogy csak egyek és ne zabáljak. Egyszer mégis lebuktam. Megpróbáltam egy süteményt eltüntetni a táskám-

ban. Tapintatos emberek voltak, annyira „nem vették észre”, hogy attól kezdve kis csomagot is kaptam. Akinek otthon éhes testvérei vannak, nem engedheti meg magának, hogy önérzetesen visszautasítsa.

A legnagyobb bajban a német nyelvvel voltam. Ebben a tárgyban hiányzott a legjobban, amit a többiek harmadikban ősszel tanultak. Sem a német helyesírást, sem a gót betűket nem ismertem. Ezekre utólag anyám tanított meg. Mire elsajátítottam, az írott gót betűket kivonták a tudnivalók közül. Persze, Bakonyi tanár úr azonnal kiszúrta a hiányosságaimat, és besorozott a „báránykái” közé. Ami azt jelentette, hogy néhányunkat minden órán feleltetett, méghozzá könyörtelenül. Átlag huszonöt-harminc szó volt feladva, s közülük háromnak a nem tudásáért, de akár hangsúlyozási hibáért is elégtelen járt. Én egy év alatt nagyon keservesen, de kimásztam a „báránykái” státusból, de elégségesnél jobbat tőle soha sem kaptam. Más tárgyból jónál gyengébb jegyem egyszer sem volt. A tanár úr egyébként is rabiátus természetű volt. Ha az órája előtt, ahova ritkán érkezett pontosan, az osztályban némi zaj fogadta, jött a „statárium”, ami abból állt, hogy a névsorban haladva valamennyiünket feleltetett, de úgy, hogy a villámként záporozó kérdéseken kilencven százalékunk elvérzett. Az egyetlen piarista tanárom volt, akire ma sem tudok szeretettel gondolni. A történethez még csak annyit, hogy később elfogadhatóan megtanultam németül, sőt sokat fordítottam is németből, s hogy ezt csak érettségi után értem el, abban oroszlánrésze volt az általa keltett ellenszenvnek. A többi tanárról és az osztálytársakról az események kapcsán később írok.

A családunknak, úgy látszik, még nem jutott elég a csapásokból, a háborúból, a többszöri menekülésből, az éhezésből, bekövetkezett az, amitől okkal lehetett tartani. Jelentkeztek a ház tulajdonosai, idősebb házaspár három felnőtt gyerekükkel. Kérték, majd egyre határozottabban követelték, hogy költözzünk ki. Mentünk volna, csak lett volna hova. Egy alaposan megbombázott városban lakást találni reménytelennek látszott. A vita még negyvenötben kezdődött, és tartós konfliktussá fajult, amiben mindkét fél áldozat volt. Ők azért, mert nem tudtak a sajátjukba bejutni, minket meg a hajléktalanság fenyegetett. Házigazdáink, a Jeney család magatartása nem volt egységes. A családfő jóindulatú, megértő, türelmes ember volt. Soha egy rossz szava nem volt hozzánk. Ferenc fia ismert erős sakkmeister, még játszani is hajlandó volt velem. Persze alaposan megvert, de ez hasznos volt, mert tanulni erősebbtől lehet. Később, amikor már felnőttként nekem is számottevő játékerőm volt, országos versenyeken is találkoztunk, de a legtöbb, amit ellene elértem, döntetlen volt. Gizella lányuk anyámmal összebarátkozott, ami életük végéig kitarított. Hanem az anyjuk, aki egyértelműen uralta a családjukat, úgy csapott le ránk, mint a tornádó, parázs jeleneteket rendezett. Ebben szorgalmasan támogatta idősebb fia, László is. Később vele is találkoztam a sakkasztánál. Szintén jó játékos volt, de a testvérénél gyengébb. Így módom nyílt valamit törleszteni a gorombaságaiért. A háborúság hosszan elhúzódott, végül bírósághoz fordultak. Az ítélet szerint ki kellett költöznünk, de a bíró nem volt embertelen, megoldotta a mi gondunkat is, kijelölt egy lakást, ahova mehettünk. Akkor még nem uralkodott a világon a liberalizmus, nem

volt szokás embereket az utcára kilakoltatni. Az új lakásunk a Vas Gereben utcában nem volt egy kéjlak, de mégis tető volt a fejünk felett.

Közben még a sok élvezet között egy fejszecsapás is ért. Ezt azonban magam mértem magamra. Favágás közben sikerült körülbelül egy centiméterrel megrövidítenem a balkezem hüvelykujját. A rövidebb hüvelykujj egyenes ágon öröklődött a családban. Ugyanilyen baleset történt apámmal és nagyapámmal is. Egy hétre kórházba kerültem. A műtéthez étterrel altattak. Lehet, hogy túladagolták, mert úgy éreztem, megfulladok. A jobbkezem le volt szíjazva, a sérült bal kezemet kitéptem az asszisztens szorításából, és nagyot ordítva leütöttem a maszkot az arcomról. Amikor toltak kifelé a műtőből, még teljesen részeg voltam az étertől, és mindenkit elküldtem nem éppen a paradicsomba. A műtő előtt várakozó édesanyám nem győzött szégyenkezni a „szókincsemen”. Tizenöt évesen már érdeklik a fiúkat a lányok is. Én sem voltam kivétel. Most megrémültem a gondolatától, hogy az apró, de maradandó csonkulásom hátrány lesz a szerelemben. Idővel rájöttem, hogy a sikerhez nem elsősorban az ujjamra lesz szükség.

Az iskola más volt, mint a dési. Az sem volt gyenge, de ez erősebb, s a szelleme is más. Ebben szerepet játszhatott az akkori rendszerváltozás is, de egy egyházi iskola enélkül is kevésbé keményen fegyelmez egy háborút viselő államiénál. A tanáraink is egészen mások voltak. Balogh Ferenc igazgató úr ferde vállával némileg emlékeztetett a kártyabeli Reding Itellre, ezért magunk között csak tőkalsónak neveztük. Ezért ezúton is bocsánatot kérek tőle. A tanítás mellett a templomi kórust is vezette. Az énekórán szolmizáltatott minket. Ennek alapján ötödikesként engem besorolt a tenorba. Csakhogy akkor változott a hangom rövidesen baritonra. Attól kezdve idegen test voltam a szólamomban, s unalmamban a kóruson mindenféle istentelenséget követtem el. Elöttem a szoprán lányok álltak, s ugyan mit művel ilyen helyzetben egy férfitüi öntudatra ébredező emberjelölt. Különösen olyankor, ha észreveszi, hogy egy kis törleszkedésre fogadókészség is van. Az igazgató úr észrevette a helyhez nem illő túlságos közelséget, és hátra parancsolt. Ott nagyobb legények között álltam, de továbbra sem fértem a bőrömbe. Volt, akit megcsíptem, egyikük mögül pedig kihúztam a széket, s ő egy áhítatos pillanatban ráült a semmire és hatalmas robajjal hanyatt esett. Mindez este litánián történt. Az idétlenkedésem vége az lett, hogy a templomból kilépve a sötétben egy akkora frászt kaptam, ha rá gondolok, még ma is cseng a fülem. Kétségtelenül megérdemeltem, de azért, ha jelentkezne a feladó, szívesen visszaadnám a kölcsönt. Még egyszer akadt ügyem az igazgató úrral. Az udvaron sorakoztunk, a mögöttem álló folyamatosan piszkált és minden módon ingerelt. Amikor észrevette, hogy betelt a pohár, kilépett a sorból és futásnak eredt, én utána, és egy erőteljes fenéken rúgással módosítottam a röppályáját, aminek következtében ő a közelben álló igazgató úr nyakába borult. Jellemző a diri jóindulatára, hogy mindketten ezt is megúsztuk némi dorgálással.

Az osztályfőnökünk Benkő Andor tanár úr fiatal, harminc év körüli, jó megjelenésű, mondhatnám reverendában is elegáns, és nagyon fegyelmezett ember volt. Tőle soha indulatos szót nem hallottunk. Magas színvonalon tanította anyanyelvün-

ket. Előadásaival megszerettette irodalmunk legjavát. Világnézeti szempontból nem szelektált, mérce csak az írói, költői kvalitás volt. Szerettem ezt a tárgyat, bár általában csak „jó” osztályzatig jutottam. Dolgozataim tartalmai talán ennél többet értek volna, de egy-két figyelmetlen helyesírási hibával lerontottam az eredményt. A helyesírást pedig szigorúan vette. Köszönet érte, megtanított tisztességesen írni. Ma a közszereplőket hallgatva gyakran megállapíthatom, hogy nála aligha tudtak volna leérettségizni. Másik tárgyával, a latinnal már nehezebb dolgom volt. Ebben a „jó” osztályzatért már alaposan meg kellett dolgoznom. A nyelvek mindig is a gyengéim voltak. A latin ugyan szép nyelv és az általános műveltség fontos része, de az mégis csak túlzás, hogy nyolc éven keresztül heti hat órában egy holt nyelv legyen a legfőbb főtárgyunk. Ezért persze hiba lenne a tanárt vagy akár az iskolát okolni. Egyszerűen felsőbb szinten a tantervünkben felejtették a latin nyelvű korszakból. A tanár úrnak érdekes módszere volt. Ritkán feleltetett személyre szólóan. Gyakran le és fel sétált az osztályban, feltett egy rövid kérdést, figyelte a jelentkezőket, aztán rámutatott valamelyikünkre. A noteszébe pedig csak pontokat jegyzett, nyilván helyi értékűk volt. Így, ha a notesze a kezünkbe került volna, sem igazodhattunk volna ki rajta. Tiszteltem a tudását, szerettem az igazságosságát, emberségét, de volt valami a zárkózott magatartásában, ami visszatartott attól, hogy átlépjem a kötelező három lépés távolságot.

Annál szangvinikusabb volt Helyes László a matematikatanárunk. Ehhez a tárgyhöz vagy van valakinek érzéke vagy nincs. Én az előbbieik közé tartoztam, s nekünk ez könnyed szórakozás volt, az utóbbiak viszont szenvedtek vele, mert a magolás ebben nem segített. A tanár úr szokása volt a tábla előtt mafláskodó vagy szájjárat kapó delikvenszeknek megveregetni a vállát. Ebbe a „bizalmaskodásba” azonban bele lehetett sántulni, mert súlyos keze volt. Pedig nem volt rossz ember, segített annak, aki rászorult, például nekem. Amikor egy kisebb diák apja házitanítóra kért tőle javaslatot, engem ajánlott, pedig a tárgyból nem én voltam az egyetlen jeles tanuló. Nyilván tudta, hogy a mi családunk van a legnehezebb helyzetben. Kérdésemre, hogy mit kezdjek a gyerekekkel, azt felelte, hogy év végéig menthetetlen, a pótvizsgára készítsem fel. Ezt meg is tettem, a pótvizsgája sikerült. A tanár úr volt a népi táncsoport vezetője is, amiből persze én sem hiányozhattam. Igaz, egyelőre csak a kezdők között, mert a csoport magas színvonalat képviselt. Országos versenyen negyedik helyen végzett, amennyit abban az időben egy egyházi iskola egyáltalán elérhetett. Ellentétben a tanulással, a táncban nem tartoztam a kedvencei közé, pedig más tanárok szerint jól mozogtam. Szerinte ugyanis minden úgy tökéletes, ahogy a parasztok teszik, s én nem voltam eléggé paraszt, már a felszerelésemben sem. Egyszer epés megjegyzést tett a zsinóros nemesi csizmámra. Nyilván nem szólt volna, ha tudja, hogy azt egy tanártásától kaptam kölcsön.

Ezzel eljutottunk Szilassy Ferenc, alias Kelempájsz tanár úrhoz, mert a csizma az ő féltve őrzött emléke volt. Az, hogy kölcsön adta nekem, önmagában is bizonyítja, hogy kedvelt engem. Talán azért, mert ő is Erdélyből származott. A tárgyból, a természetrajzból is jó voltam. Mivel nem mindenben a tankönyv szerint haladt, nála

fontos volt az írott jegyzet, azt külön is osztályozta. Én pedig valahogy szereztem egy nagyalakú, kemény fedelű füzetet. Rajzokkal illusztrálva lemásoltam az órán jegyzetelt anyagot (a füzet még ma is megvan), amire kitűnőt adott, pedig nála a jeles is fehér holló volt. A tárgyait (növénytan, állattan, kémia, ásványtan, őslénytan) amúgy is szerettem. A többi főtárgyhoz képest méltatlanul alacsony óraszámban, átlag heti három órában szerepeltek a tantervben. Ő volt a legkevésbé papos, nem vigyázott annyira a tekintélyére mint mások. Amikor egyszer egy osztálykirándulásra egyik idétlenkedő társamat balfácánnak neveztem, amint éppen mellém lépett, nevetve mondta, hogy „ha nem látsz meg, biztos másképp fejezed ki magad”. Elég jó sakkozó is volt. Amikor a városi válogatott Győr ellen készült és hiányzott egy játékosunk, kérésemre szó nélkül vállalta a részvételt. Rá nem nehéz minden furcsasága ellenére jó szívvel emlékezni.

A történelmet Nyers Lajos tanár úr tanította. Tárgyilagos, érzelemmentes, a szikár tényekre koncentráló, magas színvonalú előadásaiból nemcsak tárgyi ismereteket, hanem történelemszemléletet is lehetett tanulni. Nekem ez a tárgy kiemelt kedvencem volt. Addigra már többször is elolvastam a Hóman–Szekfű Magyar történet című ötkötetes könyvet és mindent, amihez hozzáfértem. Összesen egy osztálytársam tartott velem lépést. Világtörténelemből nem voltam még ilyen erős. A tanár úr egyszer nyilván nem szándékosan mégis megbántott. Amikor egy feleletem nem valami fényesen sikerült, kértem, hogy ajánljon a meglehetősen zagyva tankönyvnél jobb világtörténelmi könyvet. A válasza: „Nem érdemes, ha fejlődéstörténetet javaslok, nem érted meg, ha meg eseménytörténetet, azt összekevered”. Tőle jelest csak hatodikban kaptam, amikor már vitathatatlanul a legjobb voltam az osztályban.

Egyszer a kezembe került egy propagandafüzet: Mi van a darwinizmus mögött? egy majomfej fölött egy kérdőjellel. Tipikus esete a visszafelé elsülő fegyvernek. Az érvelése olyan gyatra volt, hogy kíváncsivá tett az eredetire. Kivettem a könyvtárból Darwin a Fajok eredete és az Ember származása című könyveit. Ezek nehéz szakművek voltak, nem egy diákok felkészültségéhez lettek szabva. A lényeget azonban felfogtam és elfogadtam. Noha Darwin sohasem tagadta a teremtést és általában a vallás tanításait, mégis, ekkor rendült meg gyermekkori hitem, ekkor találok a gondolatokkal, hogy az élet véges, és utána számunkra a semmi. Sok álmatlan éjszakán át gyötrődtem, és eljutottam valami primitív materializmusig. De ez számomra nem szellemi diadalt, hanem kétségbeesést okozott, mert a megsemmisülésnél még a pokol kínjai is elfogadhatóbbak voltak. Már csak azért is, mert az utóbbiak, ha nem követek el valami nagy gaszágot, elkerülhetőnek tünnek. Elmentem hát Medvigy Mihályhoz, egyik legnagyobb szerűbb tanárunkhoz. A kérdés a szakmájába vágott, lévén hittantanár. Kértem, győzzön meg, hogy tévedek. Szellemileg nyilván nem voltunk egy súlycsoportban, de azért vitatkozni is mertem vele. Sok komoly érv mellett elmondta Aquinoi Szent Tamás Isten-bizonyításait. Ellenvettem, hogy ha mindez igaz is, legfeljebb egy deista felfogás bizonyításához elegendő. A természetben a létért való harcban iszonyatos gyilkolás folyik. Vajon, ha a Jóisten annyi szenvedést bocsátott az állatvilágra, rólunk, emberekről a halálunk után is gondoskodni

fog, vagy ugyanígy átdad az enyészetnek. Isten lététől a halhatatlanságig hosszú az út, még sok mindent bizonyítani kellene. Mondta, hogy ne várjunk mindent a logikánktól, Isten akaratát nem tudjuk kifürkészni, az eszünk nagyon is véges. Azt feleltem, hogy ezt én is tudom, de mit tegyek, ha nekem csak ilyen szerény eszközőm van a világ megismeréséhez. A konklúzió: Pusztán logikai úton nem lehet a valláshoz eljutni, ahhoz hit is kell, de a materializmushoz is kell legalább annyi hit, hiszen feltételezi, hogy a buta anyag ilyen csodálatos világot létre tudott hozni. Ez sem magától értetődő axióma. Ez talált. Így mégsem voltak hiábavalók ezek a beszélgetések. Bár a hitemet nem nyertem vissza, a fél utat megtettem visszafelé a materializmusomtól a pozitívizmus irányába.

A fejlődésméletről hatodik osztályban év vége felé egész órás előadást tartottam Darwin téziseit kiegészítve a későbbi mutációs elmélettel. A vitában osztálytársaim ellenvetései nagyjából azon a színvonalon mozogtak: „lehet, hogy te a majomtól származol, de mi nem”. Rám is ragasztották a „Darwin” gúnynevet. Egyetlen érdemleges vitapartnerem az osztályfőnökünk volt. A rövidesen bekövetkező államosítás után a témát levettem a napirendről, mert hamar rájöttem, hogy az új hatalom a kérdést politikai-filozófiai fegyverként szándékozik az egyház ellen használni. Annak pedig a látszatát is el akartam kerülni, hogy egy húron pendülök velük.

Miután egyénileg méltattam egyes tanárainkat, veszem a bátorságot, hogy a piarista gimnáziumról általában is szóljak néhány szót. Ezek a kitűnő, nagy tudású emberek egészen Istennek és a mi nevelésünknek áldozták az életüket. Lemondtak a családalapításról, sőt szüzességi fogadalmat is tettek. Saját tulajdonuk egyáltalán nem volt, még a reverendájuk sem volt az övék. A rendházban együtt laktak és étkeztek. Szobáikban egy egyszerű ágy, szekrény és asztal egy-két székkal. Cellájuk lényegében csak abban különbözött a börtöntől, hogy nem volt rajta rács. Hajnalban keltek és valamennyien miséztek naponta. Példamutató askéta életet éltek. Nagy bünt követtek el, akik elűzték őket. Elsősorban ellenük, de tanítványaik ellen is.

A misézésből mi diákok is kóstolót kaptunk. Évente egy hétre minden katolikus tanuló be volt osztva minisztránsnak. Ez nekünk is hajnali felkelést jelentett. A rendtagjai egymás után jöttek misét mondani. Ezzel meg is gyúlt a bajom, mert a latin nyelvű minisztrációt sohasem tanultam meg tisztességesen. Az orrom alatt mormolni hibátlanul tudtam, csak néha cselekedni is kellett. Egyszer úgy gondoltam, eljött az ideje, hogy átvigym a misekönyvet a másik oldalra. A tisztelendő úr éppen azon az oldalon tett-vett. Én meg felsettenkedtem az oltárhoz és fogtam a könyvet. Már indultam vele, amikor hátulról elkapta a frakkomat.

– Mit csinálsz?!

– Viszem a másik oldalra.

– Rakd le, te számár, ha nem tudod, mikor, majd szólok, ha vinni kell!

Aztán voltak a lelkigyakorlatok. Hát a csendes magamba szállást sem számomra találták fel.

Ilyen önfeláldozó életet éltek a tanáraink. Tudom, voltak másféle papok is, akik nem vetették meg az élvezeteket ételben, italban, fényűzésben, és szívesen nyúltak

a szoknyák alá is. Minden eszmének vannak méltó és méltatlan katonái. A mi tanáraink emberként is a legjobbak közé tartoztak. A tanulság: egy eszmét sohasem szabad a szolgálói vagy kihasználói tetteinek alapján megítélni. Lehet hinni vagy nem hinni Istenben és a vallásban. A kettő szét is választható. Egy utolsó szó: Nem tudom kitől vagy mitől van ez a csodálatos világ, történik-e még valami velünk a halálunk után, vagy már csak a férgeknek marad velünk feladata. De arról meggyőződtem, hogy a keresztény vallások erkölestana helyes, és ha mindenki elfogadná, szebb lenne az élet és könnyebb a halál.

Három civil tanárunk is volt. Egyikük Mihályi Károly. Mi csak Kefe tanár úrnak hívtuk, jellegzetes szögletes mozdulatai és bajusza miatt. Franciát tanított, mert ötödikben harmadik nyelvként belépett a francia. Mivel ezt a nyelvet együtt kezdtém az osztálytársaimmal, s a tanár sem igyekezett megutáltatni, a németnél jobban ment. Mindössze háromnegyed év után jött egy rendelkezés, miszerint az egyik élő nyelvet el kell hagyni, a másikat dupla óraszámban tanítani. Választani lehetett, de nem osztották meg az osztályt, hanem a többség döntött. Én szerettem volna Bakonyitól megszabadulni, ezért a franciára szavaztam, de kisebbségben maradtunk.

A másik a rajztanárunk, Lovas László volt. Egyszer egy rajzomat nagyon megdicsérte. Akaratlanul hálátlansággal fizettem. Egy kiállításon földbe gyökerezett lábbal döbbszent álltam egy festmény előtt. Odajött, kérdezte, hogy mit szólok hozzá? „Borzasztó – válaszoltam –, a rajz még csak jó lenne, de ilyen színek nincsenek.” Talán mondanom sem kell, ő festette.

Egyetlen tárgy volt, amiben a désihez képest zuhant a színvonal, a tornában. Arról, hogy a reggeli tornák itt elmaradtak, nem az iskola tehetett, ez politikai döntés volt. A leigázott Magyarországnak nem volt többé szüksége edzett fiatalságra. De az már az iskolán is múlt, hogy az órarend szerinti sem volt tornának nevezhető. Lerohantunk a Buhimba, a tornaterembe. Egy idő után megjött, ha megjött a civil tornatanár. Bedobott egy labdát a tornaterembe, „aki akar kosárlabdázhat”, egy másikat kidobott az udvarra, „aki akar röplabdázhat”, s azzal el is ment, a rossz nyelvek szerint inni. Én inkább a kosárlabdát választottam. A többség azonban egyiket sem. Amint mondtam, a torna volt az egyetlen kivétel, szellemiekben azonban iskola ennél többet nem adhatott.

Amilyen jók voltak a tanárok, olyan jó anyagból formálhattak művelt embereket. Azt az egy-két szerényebb képességűt eltanácsolták. Megmondták nekik egyenesen, hogy ötödikről itt már nem tudnak bizonyítványt szerezni, mert a felső tagozatban ismét szigorítani fognak a követelményeken. Így véleményem szerint embersége-sebb volt, mintha engedték volna, hogy többször kísérletezzenek olyan követelmény teljesítésével, amivel képtelenek megbirkózni. Összesen hatvanan tanultunk az osztályban, de sohasem hallottam, hogy a tanárok panaszkodtak volna a magas létszámra. Kereken tíz százalékunk, tehát hatan lányok voltak. Hozzájuk is jártam tanulnitanítani, de szigorúan a tárgyaknál maradtunk. Egyikük édesapja a tanításért egy ritka bélyegsorozattal lepette meg. Egy másik osztálytársunk, szegény Bartalos Ági lett osztályunk első halottja. Miután később orvosi diplomát szerzett, a szintén orvos

férje féltékenységből az őt védeni próbáló anyjával együtt munkásőr fegyverével agyonlőtte. Osztálytársunk volt tizenhárom kispap is. Őket az egyház taníttatta. De nemcsak őket, ketten (tehetséges szegény gyerekek) nem kötelezték el magukat a papi pálya mellett, mégis gondoskodtak róluk. Egyikük Kovacsics László (Csicsa) barátom, az osztály költője valóban szép verseket írt. Gyakori vitapartnerem volt. Mindig a fellegekben járt, én meg a földhözragadt realizmust képviseltem. Társa, Kondor Jancsi, az osztály egyik legjobb tanulója és alkalmanként szóló énekes. Nagy történelmi tárgyú csatákat vívtam Péteri barátommal. Tárgyi tudásban nagyjából egyensúlyban voltunk, de ő legitimista volt, én meg erdélyihez illően kurucos felfogású. Hogy a szentkorona-tant milyen szokatlanul is lehet értelmezni, arra jellemző egy megsemmisítőnek szánt érve: „A Habsburgok megtehették volna, hogy egyszerűen beolvasztják a koronát”. Meglepetésemben először csak hápogni tudtam, mire végre kinyögtem, hogy ilyen barbársággal azért a nemzetet nem lehetett volna beolvasztani. A közelben lakott, s gyakran jártunk egymáshoz Fábrián Imrével. Egy ízben, amikor nálunk volt, szidtam az öcsémet. Ő védelmére kelt: „Zoli jó gyerek...” s szó nélkül beesett az asztal alá, mert a „jó gyerek” szépen kihúzta alóla a széket. Minden osztálytársamról nem írhatok már csak azért sem, mert valamennyiük életpályáját nem ismerem. A legismertebb közülük itthon és külföldön is Zámbo Pista karnagy, a Zeneakadémia tanára. Egy színdarabban az ő ruhájában szerepeltem. Mindannyian, akik egyetemre jelentkezünk az osztályból, be is jutottunk, el is végeztük. A legtöbben orvosi és mérnöki diplomát szereztünk, de akadt neves geológus, Szabó Elemér, tanár és jogász is. Akik pedig a forradalom után külföldre szóródtak, ott is megállták a helyüket.

Tánciskolába is jártunk papi felügyelettel. Ez még a stabilizáció előtt kezdődött, de utána fejeződött be. Öltözékem is tükrözte a változást. Kezdetben olyan nadrágban jártam, amelynek a fenékem akkora folt volt, mint egy hajóablak. Már nagyon érdeklődtem a szebbik nem iránt, de akkor még maradhattam a reménytelen vágyakozásnál. Sikertelenségemet a folt rovására írtam. A táncvizsgára végre új ruhát kaptam, de a lányoktól továbbra is kosarat. Tehát a kudarcoknak mégsem a folt volt az oka, hanem az én kezdeti ügyetlenségem. Rá kellett jönnöm, hogy ellentétben a lányokkal, akikkel vele születik a legénybolondítás tudománya (akivel nem, az soha meg nem tanulja), nekünk kudarcok árán kell megtalálnunk a megfelelő hangot és módot. Egy jellemző példa: Egy lánnyal odáig jutottam, hogy hajlandó volt velem, fiatalok tetteinek mezején, a Séd völgyében sétálni. Egy ujjal sem nyúltam hozzá, úgy néztem rá, mint egy szentképre, ő realisabban gondolt a teendőkre. Egy idő múlva közölte, hogy beféjeztük, mással fog járni, mondta is kivel. Nem értettem, az illető testileg, szellemileg egyaránt tökéletesen jelentéktelen volt. De mit tehettem, könyörögni nem volt szokásom, tudomásul vettem, hogy vesztettem. Évekkel később, amikor már megtaláltam én is a gólrúgó cipőmet, ismét találkoztunk, s akkor megkérdeztem, hogy mivel volt különb nálam, akire lecsértél. A válasza: „Aki egy fél évig jár a zöldbe egy lánnyal, és még csak meg sem csókolja, annál mindenki különb.” Többször nem követtem el ezt a hibát.

Közben a családunk nyomora átmenetileg megszűnt. Megjelent a forint. No, nem ezüstből, mint előtte a pengő, csak alumíniumból, de mégis fizetni lehetett vele, ételt, sőt ruhát is lehetett érte kapni. Apám ismét emberi fizetést kapott, ha annál sokkal kevesebbet is, mint az „átkozott” Horthy-rendszerben. Ha szerényen is, de ismét el tudott tartani belőle egy hattagú családot. Azóta feleannyiunk megélhetéséhez legalább két keresőre lett szükség. Pedig a munka termelékenysége minden területen óriásit fejlődött. Hova lesz a különbség?! Mindenki rájöhét magától, ha az elfogultságtól nem dugja homokba a fejét. A rendszerváltozásig a többletet a Szovjet Birodalom nyelte el, azóta az új gyarmatosítók kasszájába vándorol. A különbség csak annyi, hogy az oroszok azt vitték el, amit gyártottunk, a neoliberais kufárok az egyszerűség kedvéért elvették a gyárainkat, s igyekeznek a földjeinkre is rátenni a kezüket. Lehet, hogy még visszasírjuk a barbárokat?! Ők legalább eltűrték, ha dolgozni akartunk.

Az államosítás

Sztálin elvtárs úgy döntött, hogy véget vet az irányított látszatdemokráciának, s megtalálta hozzá a legalkalmasabb vazallust is Rákosi elvtárs személyében. Tökéletes választás volt. Olyan ember, akinek hazai bázisa sohasem alakulhatott ki, tehát eszébe sem juthatott önállószkodni. Róla mondta egyik piarista tanárom, hogy „pedig európai műveltségű ember”. Ez azonban nem zárta ki, hogy ázsiai embertelenségű legyen. Egyébként az embertelenség nem régiófüggő. Bizonyították ezt a második világháborúban mindhárom oldalról. Nemcsak a németek meg az oroszok, hanem igenis az angolszászok is. Hiroshima vagy Drezda éppolyan népirtás volt, mint Auschwitz vagy a gulág. Csak ezekről most nem illik beszélni. Nem lévén pszichológus, nem tudom eldönteni, hogy Rákosi mennyire volt a lelke mélyén gonosz. Vajon a rémtettei a saját fejében születtek, vagy csak a parancsokat igyekezett teljesíteni. Első dolga volt csapást mérni az oktatási rendszerünkre. Az iskolák államosítása nem csak a „klerikális reakcióval” számolt le, hanem véget vetett az elitképzésnek is. Az újabb csapásokra Magyar Bálintig kellett várunk. Negyvennyolc nyarán már tudtuk, hogy a tanárainktól meg kell válnunk. Az Egyház álláspontja szerint állami iskolákban a paptanárok csak hittant taníthatnak. Meglepetésemre a megyei könyvtárban egyik volt dési tanárommal, Elek Imrével találkoztam. Ő ott erősen nemzeti érzelmű, erős kezű ember volt. Hogy ezek után itt hogy alakult a sorsa, nem tudom, mert többször nem láttam. Megkérdezte, hogy örülünk-e az államosításnak? Mondtam, hogy nem, mert szeretjük a piarista tanárainkat.

Megtörtént az államosítás. A paptanáraink közül csak Medvigy Miska maradhatt fakultatívan. Az egyetlen református osztálytársunk, Demján Gábor kivételével, aki eddig sem katolikus hittanra járt, mindannyian kitarottunk mellette. A kispapok egyetlen kivétellel, aki lemondott a papi hivatásról, elmentek. Egy új diák is érkezett Keszthelyről, Magyar Gyula, állandó sakkpartnerem és haláláig barátom. A ba-

rátságot még a politika sem tudta felszámolni, noha az utolsó évtizedekben ebben a kérdésben egyre távolabbra kerültünk egymástól.

Az új tanárokkal együtt alapvetően új szellem jött. Például Szokolszky tanár elvált azzal traktálta az osztályt, hogy amikor 1940 nyarán a magyar hadsereget mozgósították Románia ellen, a legénység azt tárgyalta, hogy a saját tisztjeik közül kiket fognak agyonlőni. Arról nem beszélt, hogy adott helyzetben neki mi lett volna a kötelessége. Ő szerencsére nem sokáig rontotta nálunk a levegőt. Ilyen habitussal nyilván ennél magasabb beosztásra találták hivatottnak. Az új tanárok nagy része friss diplomás volt. Nem csoda, hogy a negyvennégy főre csökkent, de ellenséges hangulatú osztállyal nehezen boldogultak, és a tanulmányi színvonal is jelentősen gyengült. A matematika-fizika szakos Döbrentei Éva volt az egyetlen, aki tartani tudta a korábbi színvonalat. A dolgát megkönnyítette az is, hogy ezekbe a tárgyakba nem kellett ideológiát erőltetni. Új osztályfőnökünk Takó B. Tibor politikailag erősen elkötelezett, de legalább is velem szemben, talán székely szolidaritásból, tudott elnéző is lenni. Egyszer, amikor az oroszországi forradalmakat tanultuk – ennél fontosabb téma magyarból sem létezett –, az „ellenforradalmi” fekete százak rémtetteiről volt szó, lezseren bementem, hogy „lásd GPU”. Mindenki hallotta, de ő elengedte a füle mellett. Ilyesmiért pedig legjobb esetben is repülni lehetett az iskolából. Mint ahogy később Rimay Bélával, egykori cöggerrel, az osztály legjobb tanulóival történt. Ő később 56-nak is megfizette az árát.

Az óráknak egyébként is „izgága” szereplője lettem. Történelem címen a csapból is osztályharc folyt. Egy rakás sületlenséggel traktáltak. Például megtudtuk, hogy a temesvári csatát is Görgey hibájából vesztettük el. Nekem állandóan fenn volt a tapancsom, és helyesbítettem. Folytonos szereplésemnek Biki Olga tanárnő vetett véget. Félrehívott a folyosón és a következőket mondta: „Magának igaza van, de értse meg, ezt most így kell tanítani”. Hálás lehetek érte, másképp is megszabadulhatott volna az okvetetlenkedéseimtől. Sőt, ezzel még kockázatot is vállalt, mert az állásába kerülhetett volna, ha ezzel eldicseksem. Ennyi eszem azért már akkor is volt.

Most nem lett volna nehéz felzárkóznom a jelesek közé. Annál is inkább, mert áttértek az átlagszámításra. Korábban a „jeles” minősítéshez egyetlen „jó” volt megengedett. Ezután viszont elég volt 4,5 feletti átlag. Más változás is történt, a jegyek számát négyről ötre emelték, és megfordították, azelőtt az egyes, újabban az ötös lett a legjobb jegy. Én azonban ezzel már kevésbé törődtem, mert minden szabad időmet a sakkra fordítottam. Sőt, a nem szabad időmben az órákon is ezzel foglalkoztam. Magyar Gyuszival vakon sakkoztunk. Eleinte öt lépésenként rajzoltunk egy diagramot, később már arra sem volt szükség. Vöröskuti Livia tanárnőnek szokása volt előbb németül feltenni a kérdést, s csak azután szólítani fel a felelőt. Egyszer csak hallottam a nevemet. A másik padoszomszédom jól tudott németül és súgta a választ. Én a kérdést nem is hallottam, a választ is csak félig érttem, de megismételni tudtam. Aztán jött a többi kérdés és súgás, s én hibátlanul feleltem. A végén a tanárnő: „Most már mondja meg, mivel foglalkozott a padban?” Sajnos őszinte voltam, mu-

tattam a német szótáramat, abba írtam a játszmat. Év vége felé jártunk, s talán tíz oldal tele is volt írva szavakkal.

– A többit mind tudja?

– Láthatja, tanárnő.

Hanem aztán a következő oldalon:

– Albin ellencsel.

Még ezt is megpróbáltam volna megmagyarázni, ha az osztályból ki nem tör a kollektív röhögés. Az óra nagy része elment az én nevelésemmel. Egy szó mint száz, az új tanárnak sem lettem a kedvence.

A sakk oly mértékben része lett az életnek, hogy részletesebben is szólnom kell róla. A nagyobb családban mindenki sakkozott, méghozzá ahhoz képest, hogy csak szórakozásból üzték, erősen. Tizenkét éves koromban apám még bástya főtt adott. Két év múlva utolértem, akkor naponta rendszeresen két partit játszottunk. Tizenöt évesen már én voltam erősebb (nemcsak nála). Ötödik gimnáziumban megszerveztem az iskolai sakkbajnokságot. Esélyes voltam a megnyerésére, de egy Kósa nevű nyolcadikos ellen beleléptem egy mattba. Így csak második lettem. Vele évtizedek múlva az utcán találkoztam. Mondtam, hogy de régen láttalak. Mire ő: „Hát az nem csoda, Venezuelában élek, haza csak látogatóba jöttem.”

Még ebben az évben részt vettem az Országos Népi Bajnokság Veszprém megyei versenyén. A „népi” azt jelentette, hogy igazolt játékosok nem nevezhettek. Harmadik lettem, szép oklevelet kaptam Maróczy Géza aláírásával. A „siker” egyetlen szépséghibája, hogy mindössze hárman indultunk.

Jártunk apámmal a „szentkocsmába”. Ez az intézmény sem „szent”, sem „kocsmá” nem volt, de mindenki így hívta. A szokatlan formájú szecessziós épületben ma a megyei könyvtár van. Valamikor papi tulajdonban volt, innen a „szent”. Földszintjén klubhelyiség, ahol lehetett sakkozni, kártyázni, folyosóján pingpongozni. De minden inkább volt, mint „kocsmá”. Mert bár italt is mértek, soha senkit még spiccesen nem láttam, maximum egy-két fröccsöt ittak. Ez volt a Közalkalmazottak Klubja. Itt volt a városi sakkélet is, ezért jártam ide. De ha éppen nem akadt megfelelő partnerem, kibiceltem apám alsós partijához. Kár, hogy ez a szellemes magyar kártyajáték is kiment a divatból. Ma a nép legjobb esetben ultizik, amíg nem sikerül mindenkire ráerőltetni a pókert. Erre a játékra mondta apám: „Fiam, ezt soha ne játszd, mert fenéken ülő tolvajság. Az nyer, akinek több a pénze, mert addig emeli a tétet, amíg kénytelen vagy eldobni a legjobb lapodat is”. Sakkban gyorsan fejlődtem, minden nap erősebben játszottam, mint előzőleg. Egy valakivel nem bírtam, Rónai József korábbi rendőr századossal. Neki nem volt méltó ellenfele. Én sem. Ide jártak a régi úriemberek, amíg ki nem üldözték őket. Őt is kitelepítették a városból. Így mire felnöttem, vele már nem találkozhattam.

Diákgyerekként az első számottevő versenyem a Városi Egyéni Bajnokság volt, amelyen másodikként végeztem. Egy hiba megint becsúszott. A sakk a legkegyetlenebb sport, mert az eredményt nem a jó lépések, hanem a hibák döntik el. Műkorcsolya-világbajnok lehet valaki fenéken csúszva is, de sakkban hiába lépek

negyven jót, ha utána elnézek valamit. Apám a hús résztvevő között a hatodik helyen végzett. A családi háttér sportszempontról is nagyszerű volt. A testvéreim is sportoltak. Zoli öcsém NBI-es pingpongozó volt. Legjobb egyéni eredménye: Országos Vidék Bajnokságot nyert. Marcella húgom NB II-ben játszott. Pali teniszezett. Egymásnak minden hazai versenyen drukkoltunk. Apám reggel rám szólt: „Meddig lustálkods az ágyban, a hasadra süt a nap. Zoliék fél óra múlva kezdenek”. Ha vidéki versenyről tértem haza, első kérdésük az eredményre vonatkozott, de a második „mutasd a játszmaidat!”. Mert értették.

Az iskolában a sakk kedvéért az egyéb elfoglaltságaimat sorban lemondtam. Korábban több szakkörben is tevékenykedtem, ezeket abbahagytam. A táncsoportunk vezetését Helyes tanár úr távozása után „megbízható” vezetés alá helyezték. Kiléptem. Az énekkar vezetését Zámbo Pista vette át. Bár vele jó viszonyban voltam, ezt is feladtam. Egy valamibe némi „meggyőzéssel” mégis bevontak, az újonnan alakult színjátszó csoportba. Amikor az Orosz emberek című színdarabban egy német tisztet alakítottam herendi vendégszereplésünkön, amint a színpadra léptem, anélkül, hogy megszólaltam volna, jól megtapsoltak. Nem engem, hanem a ruhámat.

Közeledett az érettségi. A mi osztályuk volt az utolsó, amelyik latin és német nyelvből érettségizett. Nekem ezekből kellett komolyan készülnöm. No meg valamennyit „magyarból”, mert ez a tárgy már csak félig volt magyar irodalom. A kötelező olvasmányok nagy része orosz volt. Például Tolsztoj Háború és békéje. Világhírű műről nem illik véleményt mondani, de bevallom orosz főbiámtól függetlenül, Tolsztoj szobordöntőgető felfogásától nem voltam elragadtatva. A történelem tételek nagy részét, az egész magyar középkort én dolgoztam ki.

A szóbeli érettségi vizsgára mentem, amikor a vár előtt megállított egy legény, és számon kérte, hogy „miket terjesztek a hűgárol”. Már akkor sem volt szokásom hódításokról dicsekedni, ráadásul nem is volt miről. Kérdeztem, hogy egyáltalán ki a hűga, de ő csak fenyegetőzött. Felmértem az erőviszonyokat, s úgy láttam, hogy verkedésben nem lennék esélytelen, de az is eszembe jutott, hogy milyen sikerem lenne az érettségi bizottság előtt kék-zöld monoklival, vagy netán érettségizés helyett a rendőr őrszobán kötnék ki. Ezért visszafogtam magam és biztosítottam, hogy a hűga jó hírét nem fogom veszélyeztetni. Szerencsére ennyivel beírte, és soha többé nem láttam. Azóta is csak feltételezésem van, hogy kiről beszélünk. Volt egy lány, nem gimnázista, aki némi érdeklődést tanúsított irántam, de én nem vettem a lapot. Lehet, hogy éppen ez volt a „bűnöm”? Vagy ez a legény csak legénykedni akart, és belekötni egy érettségizőbe?

E kellemetlen intermezzo után az érettségi vizsgát szerencsésen letettem. A nyelvekből most sem brillíroztam, de a „jó” átlagom, hála a többi tárgynak, meglett.

Egy érettségiző fiatalembernek persze vannak társadalmi kötelezettségei. Kell például valaki, aki szalagot varr neki. Nőügyekben még nem voltam teljesen önjáró. Egyik barátom udvarolt egy család egyik szép lányának. Később feleségül is vette. Néha elhívott hozzájuk engem is. Volt egy albérlőjük, egy korunkbeli diáklány. Kicsit udvaroltam neki, így lett szalagom. Szerelemről azonban szerintem

részéről sem volt szó, s a kapcsolat rövidesen meg is szakadt. De egy „érett” fiatalembernek dohányozni is illik. Szamárn módon kocadohányosként füstöltem is, majd rövidesen megjött az eszem és azt is abbahagytam. De ebbe az önpusztításba pár év múlva egy egyetemi vizsgaidőszak feszültségében visszaestem.

Az érettségi bizonyítvány tehát megvolt, de most hogyan tovább? A kedvencem a történelem volt, de amit akkor ezen a címen kínáltak, abból inkább nem kértem. Hazudozni nem volt kedvem, s pláne nem a nemzetünk kárára. Inkább matematika-fizika szakra jelentkeztem az Eötvös Loránd Tudományegyetemre. A felvételi sikerült, de ösztöndíjat nem kaptam volna, ahhoz nem volt elég jó a származásom. Közben Rákosi elvtárs kemény gazdasági megszorításokat vezetett be. Hogy miért éppen a tyúkkal kellett kiemelten takarékoskodni, ő tudja. De tény, hogy évekig még éttermek étlapján sem lehetett szárnyással találkozni. A kirakatokban közszemlére tették néhány szerencsétlen „burzsuj” éléskamrájának tartalmát, néhány kiló zsirt, cukrot stb. A családunk is újra nyomorba került. Ekkor apám szomorúan így szólt: „Én, fiam, Pesten taníttatni nem tudlak. Itthon van még három felneveletlen testvéred”. Szükség volt még egy keresőre, maradt számomra a munkavállalás.

Egy év munkában

A Cserbe, a Fémfeldolgozó Vállalathoz jelentkeztem. A személyzetis nő polgári köszönésemre kiküldött, hogy előbb tanuljak meg rendesen „Szabadság”-gal köszönni, akkor visszajöhetek. Ez a hipokrita stílus külön eszmefuttatást érdemel. Az abszolutizmus mint rendszer önmagában nem ördögtől való. Lehetnek előnyei is, attól függően, hogy ki, milyen céllal és eszközökkel gyakorolja. De 1950-ben a legbrutálisabb diktatúra idején „Szabadság”-gal köszönni szégyenletes cinizmus. Akárcsak az orosz hódítást felszabadításnak nevezni. Az lehetett volna, ha a németek kiverése után hazamennek. A rendszer egyik legjellemzőbb tulajdonsága a gátlátalan hazudozás volt. Úgy hazudtak, hogy aki mondta, és akinek mondták, egyaránt tudta, hogy nem igaz, de merte volna csak kétségbe vonni. E megalázó intermezzó után anyagkönyvelőnek vettek fel. Ebben persze a kereskedelmi iskolában végzetek előnyben voltak, de nem volt ördögösség, hamar meg lehetett tanulni. Amikor beléptem, a főnököm megkérdezte, tudok-e összeadni? Önérzetesen kivágtam, hogy még integrálni is tudok. Mire ő: „Lehet, hogy integrálni tudsz, de összeadni nem.” Igaza lett, az első két hónapban egyetlen naplóösszeadásom sem stimelt. Az itt töltött évem egyetlen haszna, hogy megtanultam összeadni számoszlopokat gyorsabban, mint más számológéppel. Sokat érek vele, ma már a szorzótáblához is gépet használnak. Ez a munkakör testedzésnek is alkalmas volt, mert a Cserbe még semmiféle jármű sem járt, télen hóviharban is gyalog jártunk ki. Magyar Gyuszi ugyanitt dolgozott bérelszámolóként. Hómentes időben biciklivel jött, s egyszer felvett engem is. A rúdon ültem és én fogtam a kormányt, ő pedálozott. A vége egy jókora zuhanás lett. Erről hamar leszoktunk. Csak egy év múlva rendszeresített-

tek valamiféle fedett teherautót munkásszállításra. A vállalat gyalogsági löszert gyártott. Vazallus hadseregünket gyorsított ütemben igyekeztek felszerelni ágyútölteleknek a harmadik világháborúhoz.

Jött a Békekölcsön-jegyzés. A tőlük már megszokott módon így nevezték a hadikölcsönt. Mindenkitől egy havi fizetésének jegyzését követelték. Ez volt a tizenkettedik havi fizetés elvétele. Nem tudom, mi szállott meg, de én csak egy százassal kevesebbről akartam lemondani. Végül nagy csetepaté után engedtem. Ha tudtam volna, mit kockáztatok, egy percig sem ellenkeztem volna, mert könnyen az ÁVH-n győzhetek volna meg „önként vállalt” öntudatos szocialista áldozatkészségemről.

Munkatársaink időnként durva tréfákat követtek el. Egyiküket megfigyelték, amint az erdőben egy nővel fának támaszkodva szexuálisan együttműködtek. Írtak neki egy rendőrségi idézést kihallgatásra „erőszakos nemi közösülés büntette” miatt, megnevezve a személyt, az időt és a helyet. Persze, a valóságban erőszakról szó sem volt, teljes egyetértésben tették, amit tettek. A „vád” mégis félelmes volt, mert az ilyesmit zsarolásra is lehetett használni, és éveket lehetett kapni érte. Mivel az „idézés” munkaidőre szólt, el kellett kéretszkedni előbb a főnöktől, aki be volt avatva a goromba tréfába, s kellőképpen megbotráncozott az ügyön. Majd az eltávozást a személyzetin is be kellett jelenteni. Ott viszont nem ismerték a dolog hátterét. Érdeklődtek hát a rendőrségen, ahonnan a válasz: „Nem tudják, de ha kapott idézést, jöjjön be!” A gyár kapujában mondták meg neki, hogy csak tréfa volt az egész. Annaira megkönnyebbült, hogy még haragudni is elfelejtett.

Egy év elteltével tovább nem dolgozhattam, behívtak volna katonának. Ekkor apámnak ismét komoly szava volt hozzám: „Ha akarsz vegyész mérnök lenni, azt megpróbálhatod. Itt nálunk lakhatsz, az ingyen van, velünk együtt koplalhatsz.” Ekkor jelentkeztem felvételre a Veszprémi Nehézvegyipari Egyetemre (akkor még így hívták). De a kieső keresetemet pótolni kellett, mert hála a szocializmusnak, egy keresetből hatan már nem tudtunk megélni. Ekkor szegény édesanyám vállalt a Cserben munkát. Eleinte üzemi beíróként alkalmazták, de ezt a munkakört rövidesen megszüntették, s attól kezdve betanított munkásként dolgozott három műszakban. Emellett és a háztartás mellett még zongoraórákat is adott. Áldott legyen az emléke! Amit ő a családunkért megtett, arra férfi nem lenne képes. Apámat nagyon bántotta, hogy családfőként képtelen egyedül gondoskodni a megélhetésünkről. Ezért igyekezett legalább a házi munkában részt venni. Csak hát nem erre volt kiképezve, s így mindenféle váratlan dolgok történtek. Egyszer, amint behozta a maga készíttette levest, abban egy doboz gyufa úszott. Ez úgy jött össze, hogy amikor a fedőt levéve az asztalra tette, rátapadt a gyufaskatulya, s a fedővel visszajutott a levesbe. Egy másik alkalommal bejött panaszkodni, hogy valami nem stimmel, felforrt a rántás. Kiderült, hogy a kéznél levő mosóport használta hozzá. Utólag ezeken a malőrökön jókat lehetett mulatni, de akkor bizony éhesen maradtunk. Amikor anyám éjszakai műszak után próbált valamit pihenni, apám szigorúan őrködött az álma fölött. Én olyankor bölcsen eltűntem otthonról, de a kisebbek időnként kihúzták a gyufát. Volt két macskánk is. A komolyabbik, Mao, feleslegesen nem beszélt,

de ha a kisebbik „idegenekről” panaszkodott neki, kiment rendet teremteni. Olyankor még a vaskapu is döngött a hozzávágott betolakodóktól.

Az egyetemi felvételin könnyen átmentem, de ösztöndíjról ismét szó sem lehetett. Ugyanis hazánk akkori urai a négy alpművelet közül törölték az osztást. A szüleim együttes jövedelme ugyanis vékonyan meghaladta a kétezer forintot, az pedig, hogy abból hányan kell megélnünk, nem számított. Ez az amnéziájuk azóta is kitart, makacsul ellene szegülnek a családi adózásnak. Így egy egyedülálló fiatalember egy főre eső jövedelme rendszerint meghaladja az idősebb tapasztalt családos kollégájáét. Hát ezzel sem a nemzet szaporítása a céljuk. Bár Ratkó Anna egy időben erősködött, hogy legyen „Utánpótlásunk a jövő harcaihoz” (felírás gyermeknapí bélyegen, amit villámgyorsan kivontak a forgalomból), s a kaparászó orvosokat is fel akarták akasztani, hamar felülkerekedtek az abortusz élharcosai. Forradalmunk tapasztalatai hamarosan meggyőzték Moszkvát, hogy nem érdemes erőltetni a szaporodásunkat. A fékezést Kádárra bízta, s ő ebben is megbízhatóan teljesített. A háború alatt magyar nagyjából annyi volt mint román, de ma már határon kívül és belül összesítve alig több mint fele. Ez persze nem kizárólag Kádár és Ceausescu „érdeme”, besegített a „liberális” propaganda is.

Az egyetemen

Az egyetemen az évfolyamban kétszázötvenen kezdtünk. Nagyjából egyharmadunk erős gimnáziumokban érettségizett, jó képességű fiatalember, körülbelül ugyanennyien képviselték a gyengébb, de még elfogadható alapképzettségű középmezőnyt. Az alsó egyharmad zöme a szakérettségisek közül került ki. Köztük akadtak néhányan, akik helyzetük miatt korábban nem érvényesülhettek, de nagyobb részük bizony nem volt egyetemre való. Ha figyelembe vesszük, hogy előírt kvóták voltak a felvehető származására vonatkoztatva, más szóval pozitív diszkrimináció a munkás és paraszt származásúakra, akkor nem lehet nem emlékezni a numerus claususra. A különbség mindössze annyi, hogy amit akkor a zsidókra, most a magyar középosztályra alkalmaztak. Ilyen vegyes anyagból kellett az egyetemnek mérnököket képezni. Ez csak a színvonal leszállításával volt lehetséges, mert az első időszakban nem volt szabad senkit kibuktatni, legkésőbb az utóvizsgákon át kellett lökdösni a delikvenset. Egy tanársegéd ismerősöm a következő tanácsot adta: „Kolléga úr, ne elégedjen meg azzal, hogy diplomát szerez, még azzal sem, ha jelest kap, próbáljon meg tudni is! Mi nagyjából leadjuk azt az anyagot, amit a régi Műegyetemen, de nem kérhetjük számon. Ha valaki a vizsgán képes szabatos kerek mondatokat megfogalmazni, annak már jelest kell adnunk, hogy megkülönböztessük az átlagtól.” Ha nem is tartotta magát minden tanszék ehhez az elvhez, volt igazság a szavaiban.

Egy évi szellemi semmittevés után élveztem a tanulást, a számomra kinyíló új világot. Középkorában az órák nagy része feletteléssel, dolgozatírással, fegyelmezővel telt el, most döbbenet tapasztaltam, hogy egy óra alatt milyen rengeteg anya-

got lehet leadni, s hogy azt majd mind meg is kell tanulni. Matematikából, fizikából és kémiából az első negyedévben némileg kibővítve átrohantunk a gimnáziumi anyagon, de utána ugyanilyen tempóban új ismeretek tömegét zúdították ránk. Ásványtanban Nemezc Ernő az anyag belső szerkezetével kezdte. Ez egészen új volt, mert középiskolában az ásványoknak csak a morfológiájával foglalkoztunk. Nem volt könnyű követni az előadásait, de érdemes volt, mert egy addig teljesen ismeretlen világot nyitott meg számomra.

Az első félévből három kollokviumom maradt emlékezetes. Az első a fizika volt. Mindössze két napom volt a felkészülésre. Ennyi idő a nyomtatott jegyzet figyelmes elolvasására is alig volt elegendő. Ilyen rövid idő alatt megtanulni korábban lehetetlennek tartottam volna. Nem részletezem, szerencsém volt, jó kérdéseket kaptam és jelesre vizsgáztam.

Izgalmasan alakult a vizsgám általános és szervetlen kémiából. Négy kérdést kaptunk, s fél óránk volt a felkészülésre. Hármát tudtam, de a negyedik: „kén-oxisavak szerkezeti képlete”. Hirtelenjében a kénsavon és kénessavon kívül egy sem jutott az eszembe, pedig van belőlük tucatnyi. Megsemmisülve ültem, mert az érvényes játékszabály szerint, ha valaki a négy közül egyet nem tudott, azt Straub Gyula viszont akarta látni az utóvizsgán. Egyszer csak hallom: „tio-kénessav, Karo-féle sav...” Az előttem felelő ugyanezeknek az előállítását kapta. Így hozzájutottam a képletükhöz, a szerkezetük megszerkesztése már gyerekjáték volt. Kettőt a felelő kifejejtett, azokat én is kihagytam, de ennyi még belefért.

Az utolsó vizsgám a kedvencem, az ásványtan volt, addig valamennyi jeles. A társaim figyelmeztettek, ne sokat beszéljek, két mondat után Nemezc kiveszi a krétát a kezemből és elfeleli helyettem a tételt. Sajnos, a jó tanácsot nem fogadtam meg, kétszer is közbeszóltam. Az eredmény így csak jó lett, nem lettem kitűnő.

Volt még két tantárgyunk. Az egyik a marxizmus. Nem volt nehéz, de lelkesítő sem. Mindenféle politikai rendezvényeken is kötelező volt a részvétel, sőt fel kellett állni tapsolni: „Sztálin, Rákosi”. Ebből senki sem maradhatott ki, ha meg akart maradni az egyetemen. Lehet ezért minket utólag opportunistának tartani, de az vesse az első követ miránk, aki akkor ülve mert volna maradni. A maximális „ellenállás”, amit megkockáztathattunk, hogy hangtalanul tátogtunk. Sűrűn emlegették szemináriumokon Duclos elvtársat és Gus Hal elvtársat. Így magyar helyesírás szerint fonetikusán kiejtve. Ezen sem volt ajánlatos röhögni, de még kijavítani sem. Folyt a családfa-kutatás is. Az évfolyamunk egyik legjobb tanulójáról kiderítették, hogy a családjuknak földbirtokuk volt. Felelősségre vonták, hogy merte ezt elhallgatni? A válasza: Miért, ha bevallom, felvettek volna az egyetemre? Ki is zárták az „osztályidegent”. Csak később végezhettem el az egyetemet. Nekem ilyen szempontból szerencsém volt, már ha a szegénység szerencse is lehet. Vagyonunk sohasem volt, s ami kevés értékünk mégis, attól is megszabadítottak a románok. Csonka-Magyarországra már ágrólszakadt szegényként érkeztünk. Emellett némi védelmet, sőt előnyt is jelentett a sakk: csoró egyetemistaként állami költségen végiglaktam és ettem az ország összes exkluzív szállodáját és éttermét.

A másik kellemetes elfoglaltságunk a katonai kiképzés volt. Év közben az elméleti részt adták le, nyáron táborba vittek gyakorlatra. Az első katonai órára bevágtattott a T1-be egy talajmenti hadnagy. Megállt az előadó asztal mögött és egy iszonyatosat üvöltött. Egyesek ebben a dinoszauruszi hangban felismerni vélték a Vigyázz! vezényszót. Az egész jelenet a tudományok szentélyében olyan hatású volt, mintha valaki templomban hangosan szellentett volna. Az igazsághoz hozzá tartozik, hogy az őslénytani magatartást hamarosan a HM-ben is megsokallták, s minket kulturáltabb oktatókra bízta. A tiszti rangot pedig legalább érettségihez kötötték.

Visszatérve a sakkra, még érettségi után nyáron tizenkilenc évesen megnyertem a Megyei Egyéni Bajnokságot, még hozzá száz százalékos teljesítménnyel. Pedig ezen a versenyen már volt egy valódi nehézsúlyú ellenfelem Kovács Kornél korábbi főtorna-játékos személyében. Kimondhatatlanul boldog voltam, de két nap múlva már majdnem búskomor, annyira hiányzott az új cél. Most ez is eljött, még az első félévben életemben először részt vehettem Székesfehérváron az Országos Egyéni Elődöntőn. Jeney Ferenc mester mögött a második helyen végeztem, jogot szerezve a Középdöntőre. Az országos versenyek általában két hétig tartottak, ami ugyanannyi szabadságot igényelt. Az egyetemen Varga Dezső, mindenki Mackó bácsija egyengette az utamat. Vele még korábban ismerkedtem meg szintén a sakkasztalnál, s a jelentős korkülönbség ellenére tartós barátság alakult ki köztünk, aminek az évek során sokat köszönhettem. Elfogadtatta a Tanulmányi Osztállyal azt az alapelvet, hogy amíg legalább jó rendű tudok lenni, addig a versenyekre kapok szabadságot. Volt olyan félév, amelyen a három hónap előadásból hat hetet töltöttem versenyeken. Nem lehet azonban büntetlenül egy fenékkal két lovon ülni. Hol a tanulásban, hol a sakkban csúszott be valami hiba.

A második félévben került sor Budapesten az Országos Egyéni Középdöntőre. Amikor jelentkeztem a Sakkszövetség akkori főtitkáránál, Fülöp Sándornál, így tájékoztattott: „Kifizetjük az útiköltségedet, a szállásodat a Szabadság Szállóban, és választhatsz, hogy ugyanott az ellátásodat is, vagy adjunk inkább napi negyven forintot?” Én az anyagiakat illetően teljesen tájékozatlan voltam, kérdeztem, hogy járok jobban? „Kérd a negyvenet!” És háromszori étkezésre nem tudtam ott annyit elkölteni. Ennyiért ma a portás sem fogadná a köszönésemet. A szállodában a nálam is fiatalabb Portisch Lajos volt a szobatársam. Egyszer megréfélt minket a város. Egyik este a Rákóczi út felől bementünk a Körút sarkán levő Közértbe, de oda sem figyelve, a Körút felé léptünk ki. Javasoltam, hogy visszafelé sétáljunk egyet. Ő egyáltalán nem ismerte a várost, én is csak alig. Elmélyedtünk a beszélgetésben. Egy fél óra múlva megszólalt: „Ha ilyen messze van a szálloda, menjünk inkább villamossal!” Körülnéztem, a Nyugati-pályaudvarnál jártunk.

A Középdöntő már nagy verseny volt. Három csoportba osztva részt vett rajta majdnem a teljes magyar élmezőny. Csak a három nagymester volt felmentve alóla. Mesterek, profik között csodára már nem voltam képes. Bár jól kezdtem, egy ideig veretlen voltam, a végére nagyon elfáradtam és tizennégy résztvevő között a tizedik helyen végeztem. De szereztem egy értékes skalpot: nyertem Flórián Tibor korábbi magyar bajnok ellen.

Egyik idegtépő húsdarálóból a másikba, hazaérkeztem a vizsgaidőszakba. A második félévben nem sikerült az első eredményét megismételni. Szervetlen kémiából aratott a halál. Straub Gyula, közkedvelt nevén Piusz, közel ötven százalékos hatásokkal termelte az utóvizsgázókat. Erre a tárgyra most is úgy emlékszem, mintha a Gellért hegyet kellett volna elhordanom. Háromszáz oldalas nyomtatott jegyzet csontnélküli adattömeg, csak a kötőszavakat nem kellett megtanulni, egyetlen felesleges szó nem volt közte. Örülhettem az elégségesnek. Azért a jó átlagom, további szabadságom előfeltétele, hála a többi tárgynak, összejejt.

Katonásdi

A nyári katonai táborban Szentendre-Izbégen három zászlóalj volt. Egy tényleges, egy tartalékos és az egyetemi. Rajonként sátrakban laktunk. A felszerelésor repült gatyá, kapca, gázálarc... Elég volt mindazt elkapkodni, nehogy ellenőrizni lehetett volna. Mivel vegyvédelmi alakulat voltunk, egy alkalommal elárasztották a körzetünket brómacetofenollal. Kegyetlenül tud csípni. Próbáltam felvenni a gázálarcot, nem ment. Néztem a méretét, nullás volt, gyerekméret. Meglátott egy tiszt, szólt, hogy vegyem fel. Mutattam, hogy kicsi. Erre ideadta az övét, és kiszaladt a táborból. A másik élvezetet a lábbelink szolgáltatta. Utászcsizmáink alighanem a Don-kanyart is megjárták. Mintha vasból lettek volna, lehetetlen volt felpuhítani. Állandóan lábfeltöréssel látogattuk az orvosi rendelőt. Egy hétig én is félcipőben sántikáltam. A másik két alakulat persze kajánul figyelt minket. Sőt mást is tettek, igyekeztek megkeseríteni az életünket. Hogyisne, az „urak” jönnek egy hónapra üdülni, hát ne nagyon élvezzék. Ha újoncaink közül elkaptak valakit, mindig találtak ürügyet a „fegyelmezésre”, fekvőtámaszokra stb.

Zászlóaljparancsnokunk egy cingár kis százados, aki mélyen meg volt győződve saját fontosságáról, és életcéljának tekintette, hogy a hatalmát mi is megérezzük. Egész idő alatt rekkenő hőség volt, a zubbonyunkon az izzadságtól kivirágzott a só. Egyetlen éjszaka volt felhőszakadás, de akkor riadót rendelt el. Teljes felszereléssel órákig álltunk a zuhogó esőben. Utána fegyver, és felszerelés-ellenőrzés. A legénységi latrina a táboron kívül egy árok volt, előtte egy korlát, amibe kapaszkodni lehetett. Ha kidőlt volna, mindannyian hanyatt esünk a fekáliába. Mellette a tiszt illemhely zárt kis bódé. Egyszer egy egyetemista egy tartalékos mellett kuporgott, s az kérdezte, „Hogy ízlik a katonaélet?”

– „Kibírható, az ételre nem panaszkodhatunk, csak ez a szűnyogsódör ne ugráljon állandóan.”

A „szűnyogsódör” százados elvtárs pedig a budin ülve meghallotta és magára ismert. Szegény kollégánk alig ért vissza a körletbe, már vitte is az őrség a fogdába.

Szerencsére, voltak cezarománia-mentes tisztjeink is. A századparancsnokunk a tanszékről jött. Egyik este a parancsnoki sátorban velem sakkozott, amikor bejött egy idegen tiszt, és mutatott egy ködgyertyához való gyújtócseresznyt (olyan mint

egy óriási gyufafej). „Nézd mit találtam, meggyújtsam?” A parancsnokomnak éppen elég gondja volt a sakkablán, nem felelt. Nekem ugyan voltak aggályaim, mert a sátorban a másnapi gyakorlathoz előkészítve robbanószerek voltak, de tiszték között nem volt hozzászólási jogom. Kilépett a sátor elé, meggyújtotta, és vaktában eldobta. Oda se nézve visszament a sátorba. Az égő gyújtócseresznye egy lebontott sátor száraz levelekkel telt helyére esett. Én még visszaneéztem, észrevettem, és kiáltottam, hogy tűz van. A szomszéd sátorból ketten kiugrottak, s a már derékig erő lángokat csizmával, gyalogsági ásóval szerencsésen eloltottak. Sajnos, a táborügyeletes tiszt észrevette és riadóztatta az egész ezredet. Özönlöttek fel a tábori mozielőadásról. Mi hárman ott álltunk, mint akik jól végeztük a dolgunkat. „Ott találnak vizet, hozzák!” Kiszaladt a számon, hogy már nem ég. „Ne pofázzon, hozza a vizet!” Hát nem pofáztam, de vizet sem hoztam. Vigyen magának, ha szereti a semmit oltani. Tettem egy kört arra, amerre mutatta, és elmentem lefeküdni a sátramba. Gondoltam, a sötétben úgysem ismerhetett fel. Igazam lett, a másnapi vizsgálatnál engem ki sem hallgattak. Az ezred viszont egy órán keresztül oltotta a nem létező tüzet.

Esténként a „Csápájev tábori híradóban” a helsinki olimpia közvetítését hallgattuk. Köszönjük a sportolóinknak a tizenhat aranyérmét, a nemzetek rangsorában a harmadik helyet. Utoljára a berlini olimpián voltunk harmadikok az éremtáblázaton. De akkor nem volt aranycsapatunk. A sport volt most az egyetlen, amiben a „bűnös nemzetnek” megengedték, hogy vigasztalódást találjon. Később rájöttek, hogy ez sem jár nekünk, ez is „nacionalizmust” szülhet, és fokozatosan tönkretették a legnépszerűbbet, a labdarúgást. Más sportágakat csak a Medgyessy-Gyurcsány hatalomnak sikerült megtanítani „kicsinek lenni”.

Karamella-lázadasként került be a hadtörténelmünkbe a következő eset. A három alakulat között állandósultak a súrlódások. Ezért kiadtak egy megdöglő parancsot, miszerint az összeütközések színhelyére, a kantinba az egyetemisták csak este hét és hét óra húsz perc között mehetnek. A századunk aznap valamilyen büntetés miatt rendkívüli krumplipucolásra volt vezényelve. Hét órakor mindenki letette a kést és a krumplit. Valaki sorakozót vezényelt. A „Szerelvényt igazíts!” vezényszóra többen leguggoltak és a nadrágjukban találtak igazítani valót, majd zárt alakzatban felvonultunk a kantinba. Hiába ordítottak a gh-s tiszték, hogy „Vissza!”, masírozott a század tovább a kantinig, és mindenki vásárolt húsz fillérért karamellát. No, majd csinálunk itt fegyelmet. Takarodó után idegen tiszt vezetésével alakik kiképzést kaptunk. Volt egy órán keresztül „Jobbra át!”, „Visszakozz!”, „Balra át!”, „Díszlépést!”, „Repülő!”, „Feküdj!” stb. Amikor már úgy vélte, hogy megtörtünk, „nótát!” vezényelt. Egy anonim hang a sorból: „A hadnagy elvtárs nótáját!” „Megismerni a kanászt...” Üvöltés: „Nóta állj!” Másnap vizsgálat a HM-ből. Sorakoztatnak, velünk szemben még géppuskát is felállítottak. A szervezőt keresték, de a század hallgatott. Végül valamilyen szinten akadt egy parancsnok, aki véget vetett a bolhából csinált elefántnak.

A gyöngyélet vége felé jártunk, s sok trágár nóta között teli torokból énekeltük,

hogy „Mához egy hétre már nem leszek itt”, amikor nagy rémület támadt. Riadókézsültséget rendeltek el, mert valamilyen nézeteltérés támadt Titóval. Hájfej Matyi nyilván megtudta Moszkvából, hogy ő most nagyon haragszik a „láncos kutyára”. Elterjedt, hogy megyünk a déli határra. Megrémültünk. No, nem a háborútól, a Bácskát szívesen visszavettük volna a szerbektől. Csak attól féltünk, hogy tanulás helyett maradunk angyalbőrben. A tisztjeink is be voltak rezonálva, aminek jele, hogy amikor a készültséget lefűjták, egyikük, mivel éppen én voltam a közelében, megölelt. Mehetünk tehát újra tanulni.

Folytatás az egyetemen

Másodéven történt néhány változás. Bejött tárgyként az orosz nyelv. Számomra ez csak arra szolgált, hogy felelevenítse a „felszabadulás” rémálmát. Egyik évfolyam- és tankörtársunk, aki civil hadifogolyként négy évig élvezte az Uralban a vendéglátásukat, jobban tudott oroszul, mint az, aki tanította. Az ő súgásaiból éltünk. Ez volt az ötödik nyelv, amibe beleütték az orromat, de nekem csak néhány szavas negyvenötös szókinccsem elevenedett fel.

A fizika előadónkat, Halmágyi professzort kirúgták. Hallatlan dolgot művelt, képes volt a Heisenberg-féle bizonytalansági tétellel foglalkozni. Micsoda felháborító dolog, hogy egy elektron minden jellemzőjét nem lehet egyszerre tudni?! Amikor Engels elvtárs megmondta, hogy a világ megismerhető. Az új előadónk, Gohl úr jó mérnök lehetett Fűzfőn, csak hát a fizikát nem tudta, legalábbis előadni nem. Néha megpróbált valamit levezetni. A vége rendszerint az lett, hogy odaszólt az adjunktusának: „Sándor, csinálj rendet a táblán!” Pimasz mutatványom volt nála a vizsgán. Láttam, hogy elfogyott a katedrán a jegyzetelésre előkészített papír. Tapasztalatlanabb diák vitt volna magával. Én előbb kihúztam a tételt, s csak azután „vettem észre”, hogy nincs. „Hát hozzon!” A helyemre mentem és kitéptem az írott jegyzetemből a témáról szóló oldalakat, s abból „készültem”. Csakhogy a levezetésnek hiányzott a közepe (nyilván versenyen voltam). Ha ott megakadok, abból már jeles nem lesz. Amikor feleléskor a hézaghoz értem, mindenféle handa-bandát műveltem, majd átugrottam oda, ahonnan megvolt a folytatás. Fennakadt a szeme, láttam, hogy nem érti, nem csoda, én sem értettem. „Érdekes, így még nem láttam levezetni, de szeretem, ha önálló úton járnak”-mondta. A melléte ülő, akkor még tanársegéd Házi Bandi átlátott a szitámon, és földre fordulva nevetett, de nem szólt egy szót sem.

Fizikai kémiából Benedek Pál tanszékvezető, népszerű nevén a Cár másodfokú parciális differenciál egyenletek óriási tömegét ömlesztette ránk, amihez viszont hiányzott a matematikai alapképzettségünk. Megkérdeztem Mackó bácsit, hogy ebből mi a szösz lesz? A válasza: „Mi felajánlottuk az egyetemen, hogy leadjuk ennek a matematikai hátterét, de nem kellett.” Engem azért kioktatott, hogy mit jelent ez a sok furcsa jel. Nekem nem is lett vele gondom, de a többség úgy tanul-

hatta, mintha a levezetés kínai írásjelekből állna. A vizsgán derült ki, hogy elég a jelenség fizikai-kémiai értelmét tudni. A prof elkérte a papíromat, amin a tételt levezettem: „Ez nem kell, csak azért adtam le, hogy megértsék”. Nem hiszem, hogy ettől sokan jobban értették volna az egyébként nem is nagyon komplikált összefüggéseket.

Tanulópárt kaptam. Ez is egy „aranyos” rendszer volt. A jobb tanulókat kirendelték ingyen házitanítónak káderek mellé. Páromnak maximális ösztöndíja volt, miközben engem a szüleim tartottak el keservesen. Egyébként jó szándékú, szorgalmas lány volt, de bocsásson meg a kifejezésért, olyan buta, hogy ilyen eredménnyel egy macskát is taníthattam volna hegedülni (én sem tudok). Egyszer rászántam egy egész délutánt egy viszonylag egyszerű dolog megmagyarázására. Közben sűrűn kérdeztem: „Érted?” – „Értem.” A végén: „Na mindent értettél?” – „Igen, csak azt az egyet nem...” Anélkül az „egy” nélkül pedig semmit sem érthetett. Én jeleztem az illetékeseknek, hogy ebből a párosításból baj lesz, mert a kritikus pillanatban én elmegyek sakkversenyre, ő pedig elhasal. Változtatásról szó sem lehetett, még örülhettem, hogy emiatt nem tiltották le a versenyemet. Azért egy évtized múlva szégyenke mégis megszerezte a diplomát.

A laboratóriumban heti nyolc órában kvalitatív analízist végeztünk. Oldatokban nyomoztunk különféle ionok után. Történtek kisebb szerencsés balesetek is. Egyszer az egyik hallgatóra tömény kénsav ömlött. A helyén pillanatok alatt úgy elfüstölt a köpenye és a ruhája, mintha rajta sem lett volna, de ő megúszta súlyosabb sérülés nélkül. Egy másik kolléga valamilyen gázt tisztított szintén kénsavon keresztül. A vezeték eldugulása következtében megnövekedett gáznyomás szétvetette az üveg edényt, s ő a kénsavat az arcára kapta, még a szempillájáról is csepegett a sav. Rádásul egy segíteni akaró vízzel lemosta az arcát. Szerencsére a képződő sebek nem okoztak maradandó nyomokat. Nemcsak arra kellett vigyáznunk, amit mi csinálunk, hanem a laborszomszédaink mutatóványaira is. Ha náluk valami lötyyent vagy borult, abból jutott nekünk is.

Közben drukkoltunk az aranycsapatunknak. Az angol–magyar focimeccset, a híres 6:3-as győzelmünket a laborasztalon ülve velünk hallgatta a vizsgákon oly félelmes Straub professzor. Ott ő is olyan vidám és lelkes volt, mint mi. A góloknál a vállunkat csapkodta.

A harmadik félévben ismét felmerült a lehetősége, hogy kitűnően végezzek, és ez ismét az utolsó vizsgán úszott el. Mint oly gyakran, megint időzavarban voltam. Matematikából készültem, de a komplex számokat tárgyaló részt még figyelmesen elolvasni sem maradt időm. Ezért patrónusomtól, Varga Dezsőtől kértem segítséget. Ő az anyagot egyszer elmondta, meg is értettem. Csakhogy érteni és megjegyezni még matematikából sem ugyanaz. Másnap Fejes Tóth tanszékvezető nem érkezett meg. Ezt nem nagyon bántuk, mert amilyen nagy volt ő a tudományban, olyan kiszámíthatatlan a vizsgán. Könnyen lehetett nála ugyanazzal a tudással jelest vagy akár elégtelent kapni. Így a vizsgáztatás a tanszéken akkor második emberre, Dezső bácsira jutott. A kihúzott tétel alapján a feleletem négy és ötös között ingadozott.

Segíteni akart, a komplex számokból kérdezett, hiszen azt értettem. Én meg végleg bedugultam, kénytelen volt jót adni. Jobban bántotta, mint engem.

Ezzel vége is lett a dicsőséges szereplésemnek. A következő években az átlagom ugyan négyes feletti, de négy egész öttizedet ritkán haladta meg. Ennek oka, hogy elbizakodtam és könnyebben vettem a tanulást. A sakkversenyek is erősen megterheltek. Ráadásul mindez nem volt elég, folytattam a gimnáziumban kezdett színjátszást is. Először Csíki Gergely Ingyenélők (eredetileg Proletárok) című darabjában a negatív főszereplő Zátonyi Bencét alakítottam. Szükség volt egy gyerekszereplőre is. Egyetlen veszprémi lévén a színjátszó-csoportban, biztosítása rám hárult. Kitűnő megoldást találtam Zoli öcsém személyében. Nagyobb sikere volt mint nekem. Ő pingpongozóként is szívesen látott vendég volt az egyetemen, már akkor is oktatta a nagyobbakat. Második előadásunk Jókai A kőszívű ember fiaiban felváltva Ödönt és Jenőt játszottam. Az előadásainknak nagy sikere volt, még a Nemzeti Színház egyik rendezője is eljött megnézni és dicsérte. Az ismerőseim nekem is gratuláltak, de valószínűleg csak udvariasságból, mert azt hiszem, túljátszottam a szerepeimet. Később ezt a darabot a Petőfi Színházban profik előadásában is megnéztem. Csalódást okozott. Nagy rutinnal és kevés átéléssel játszották. Az egyik szereplő a kardja után kiabált, s amikor végre megtalálta az oldalán, nem tudta kihúzni a hüvelyéből. Ezután több darabban már nem szerepeltem.

Másodév közepétől elért a szerelem is. Vértesffy Kati személyében nem hivatalos menyasszonyom is lett. Egy évvel járt mögöttem. Művelt, kulturáltan viselkedő úrilány volt. Meg kellett harcolni érte, nem izmokkal, de keményen. Csoda, hogy olyan származással mint az övé, egyáltalán be lehetett jutni az egyetemre. Anyai ágon rokona volt még Bárdossy László kivégzett miniszterelnök is. Egyszer meglátogattuk a nagyszüleit is. Egykori kúriájuk cselédszobájában tarték meg őket. De azért a rangjukat tartották.

1953 februárjában ismét Országos Egyéni Elődöntő. Ezúttal Debrecenben az Arany Bika Szállodában laktam, Tapasztó László, a későbbi chilei bajnok volt a szobatársam. Ő meg is nyerte a versenyt. Én két vereséggel kezdtem, majd nyolc játszmából hét és fél ponttal megszereztem a második, még továbbjutó helyet. Ezt nem jó játékkal, hanem konok akaraterevel értem el, rosszul álló játszmákat szerencsével sikerült megfordítanom.

A negyedik félévben sikerült begyűjtenem az első utóvizsgámat. Pedig a szerves kémiát sokat tanultam. Lehet, hogy éppen ez volt a hiba, mert a vizsgára holtfáradtan mentem. Annyira, hogy félreértettem a kihúzott tételt, másra készültem. Amikor a feleletembe a vizsgáztató Hajós tanszékvezető kissé emelt hangon másodszer is belekérdezett, óriási baklövést követtem el. Azt találtam mondani, ha így ordít, nem tudok gondolkodni. Erre aztán tényleg ordított, és egyből kirúgott. Egész nyáron azt tanultam. Nekem ne mondja senki, hogy a szerves kémiában logika van. A vegyületek összetétele és tulajdonságai között semmi összefüggést nem találtam. Szerencsére, mire az utóvizsgámra sor került, már nem ő vezette a tanszéket, mert akkor lehet, hogy nem lenne diplomám. Így a vizsgám jóra sikerült. UV-n nem szokás jelest adni.

1953-ban sakkban is megértem életem legnagyobb kudarcát. Az Országos Középdöntőn az első fordulóban nyertem Dely Péter, az utolsóban Portisch Lajos ellen, a három továbbjutó ellen két pontot szereztem, köztük pedig teljes vakfolt. Életemben egyetlen egyszer utolsó helyen végeztem. Ebben a szegyenben közrejátszott, hogy míg a férfi mezőnyben mindössze hatan voltunk vidékiek, s köztük is csak hárman fiatalok bevethető állapotban, addig a párhuzamosan folyó női versenyen tizenhároman voltak vidékiek, s akadtak köztük nagyon igényesek is.

A koedukált hadseregben

Nyáron ismét katonásdi Szentendre-Izbégen. Most lányokat is behívtak „önkéntes alapon”. Volt nekik és velük éppen elég baj. Külön táboruk volt, mert vigyáztak az erkölcsöinkre. Nagy örködésre nem volt szükség, mert szegények gimnasztyorkában, mellükön lötyögő davaj-gitárral még az egyébként kiéhezett legénységet sem tudták tűzbe hozni. Táborukhoz nekünk kellett őrseget adni. Akkor még nem peszt-rálták őrző-védő kft-k a hadseregünket. Amikor a lányoknak lövészeten éles lőszert adtak, mindenki hasalt ahol volt, mert sohasem lehetett tudni, hogy a golyó hova téved. Egyikük tüzelés közben jobb vállához fogta a puskát és balszemével célzott, rátéve a száját a puskaagyra. A fránya szerszám ki is ütötte két fogát. Kérdésre, hogy miért így lőtt, azt felelte, hogy azzal a szemével jobban lát. Csak hát akkor felfedezhette volna, hogy bal válla is van.

Zárásként hadgyakorlatot szerveztek. Az első század volt a védő. Hozzájuk osztották be a női szakaszt is. A két támadó között volt a miénk is. Éjfélkor riasztottak. Reggel ötig meneteltünk a megindulási körletbe. Vaktöltényt és puffancsokat osztottak. Utóbbiak a kézigránatok imitálására szolgáltak, de csak villantak és durrantak, kárt nem tettek. Azért nem szerettem volna egyet a képembe kapni. Hajnalban megindult a támadás. A szomszédunk a harmadik század arcban támadott. Mivel ott az erők egyensúlyban voltak, látványos csete-paté alakult ki. Előttünk a második század előtt mindössze a női szakasz védett. Ez jó szórakozást kínált, alaposan megkergettük a lányokat. A parancsnokuk, egy férfi hadnagy tiltakozott a lovagiatlanságunk ellen. Erre annyi puffancsot hajítottunk rá, hogy jobbnak látta szintén futásnak eredni. Most az lett volna az észszerű, hogy oldalba kapjuk a védelemben levő századot, de mivel ilyen parancsot nem kaptunk, mentünk egyenesen tovább és alapos riadalmat okoztunk a közelben táborozó hadtápnak. Ó, bocsánat, újabban a kapcsolólistákat logisztikusoknak illik nevezni. Ezzel a kétszer egy hónappal le is tudtam a haza szolgálatát. Amikor tartalékos tizedesként visszatértem az egyetemre, még nem tudtam, hogy a néphadsereg tovább nem tart igényt a szolgálatomra. A terv szerint, miután végeztünk az egyetemen, tartalékos tiszti tanfolyamra hívtak volna be mindannyiunkat. Csak hát mi 1956-ban végeztünk, s annak a generációnak nem mertek többet fegyvert adni a kezébe. Így évtizedek múlva káplárként kaptam obsitot. Katonai karrierem illetően alakulása miatt nem estem búskomorságba, sőt... A tartalékos tiszteket ugyanis időnként behívták továbbképzésre.

Folytatás az egyetemen

A harmadév sem alakult számomra vidáman. Ismét beleszaladtam egy utóvizsgába, ezúttal géptanból. Halász Aurél ragaszkodott hozzá, hogy ne csak a nyomtatott jegyzet anyagát tudjuk, hanem az előadásain leadottakat is, tehát rendszeresen jegyzeteljünk. Csakhogy egy kéthetes távollétem miatt a jegyzetem megszakadt, s vizsztatérve sem láttam értelmét a folytatásának. Kifogtam a vizsgán egy olyan tételt, ami a jegyzetben más néven szerepelt, mint az előadásban. Visszakérdeztem, hogy melyik kazántípusról beszéljek. A másik tételben egy sor betűjel szerepelt számadatokkal, meg néhány kérdőjellel. Az egyszerűség kedvéért a gépészek más betűvel (i) jelölik az entalpiát, mint mi vegyészek (H). Szóval egyik kérdést sem értettem. „Ezeket tudni kellene, elégtelen”. Erősödtem, hogy tudom az anyagot. „Jó, majd kérdezek” és záporoztak rám a kérdések, de tudtam rájuk válaszolni. „Látom, ki tudna bújni a kérdések között, de csak jöjjön vissza!” Az utóvizsgán viszont nagyvonalúan megadta a jelest.

Mókásan alakult a következő mérkőzésem Piusszal, ezúttal műszeres analitikából. Valamit le kellett vezetni, aminek csak a kiinduló és a végképlete jutott az eszembe. Erre az alapegyenlettel elkezdtem taláломra mindenféle matematikai műveletet végezni. Az első lépésnél megsimogatta a szakállát. Ez vészjósló jel volt, azt jelentette, hogy palimadarat fogott. Én vakmerően folytattam a kóklerekedést, s egyszer csak megláttam, hogy még egy lépés és kijön a kívánt végeredmény. Ő is észrevette, elengedte a szakállát s csak annyit mondott: Nem lett volna egyszerűbb megtanulni?, s nem is kérte a következő tételt.

A szigorlatokat elvileg eltörölték, de a nagyobb tárgyakból utolsó félévünkben azért visszamenőleg is kérdeztek. Ötödik félévben két ilyen tárgyunk záródott le, a fizikai kémia és a szerves kémia. Az előbbire hét, az utóbbira nyolc napom volt. A fiz-kémtől elvettem hármat, így a szervesre tizenegy maradt. Előbbiből a Cár be sem engedte fejezni a mondandómat, már beírta a jelest. A szerves kémia magolása közben otthon valóságos rémuralmat teremtettem a testvéreim között, pisszenni is tilos volt. A vizsgán „egyéb jó jegyeimre való tekintettel” középezt kaptam. Hiába, a memorizálандó tárgyak számomra olyanok voltak, mintha feneketlen zsákba töltöttem volna.

Ekkor két és fél év után komoly változások történtek. Egyrészt befejeződtek a közösen hallgatott általános tárgyak, s négy szakra ágaztunk, úgymint: szervetlen kémia, ásványolaj, szilikatkémia és elektrokémia. Én ezt az utóbbi, a legkisebb létszámút választottam, mert ez ígérkezett a leglogikusabbnak. Fordulat történt a politikában is, s annak ránk is volt hatása. Az új miniszterelnök, Nagy Imre leszállította a felemelt ötéves tervet. Kiderült, hogy ilyen sok mérnökre még sincs szükség. Addig minden ballasztot magunkkal kellett hurcolnunk, mert „Tudja elvtárs, hogy a tanulása már mennyibe került az államnak?!” Egyes oktatók arra is gondoltak, hogy mennyibe fog kerülni, ha a delikvens diplomát kap. Ezt addig csak gondolhatták, de most, hogy engedélyezték a buktatást, eljött az ő idejük. Az évfolyam egy részétől

megszabadultak, technikus diplomával szélnek eresztették őket. Még így is maradtak elegenden, akik nem elégitik ki a mérnök fogalmát.

Az Elektrokémia Tanszéken volt három okos ember, meg egy „tudós” tanszékvezető L. Sándor személyében. Általánosan használt beceneve a „Fonnyadtfejű”. Róla az a vicc járta, hogy ül az íróasztalánál toronymagas papírhalmok mögött, s arra kérdésre, „Mit csinál professzor úr?” a válasza: „Hát nem látja, kísérletezek”. Előadásai így kezdődtek: „Tegyük fel, hogy ...” négy-öt egyáltalán nem evidens feltételezés... „akkor írhatjuk, hogy”, hatosintegrál, meg ami mögéje befért. Aztán hat óra levezetés, természetesen papírról. A végeredményt háromszor aláhúzta. „Na kérem, ha ezt beszorozzuk egy tíz az ötödikenes faktorial, akkor nagyságrendileg a tapasztalattal azonos értéket kapunk.” Vagyis sikerült fényévnire távolodnia a valóságtól. Eredeti látásmódjára vallott, hogy a fémek kristályszerkezetét, tehát szilárd anyagokét „fel-foghatjuk úgy, mint a lyukak oldatát a fémekben, vagy a fémek oldatát a lyukakban”. A mi fantáziánkban nem a fém ezárt lyukak voltak a legizgalmasabbak. Konzultációra hiába kértük, attól okosabbak nem lettünk. Nem volt kevésbé magasröptű a vizsga sem. Egy ízben az alagút-effektus volt a tételem. Szabatosan elmondtam a jelenség fizikai értelmét és hatását. „Rendben van, a közepese már megvan, lássuk a levezetést.” A kiinduló egyenletet emlékezetből kellett felírni. A memóriám ismét cserben hagyott, valami nem volt pontos. Aztán elkezdtem levezetni, a matematikával nem volt hiba. Bólogatott, s közben vadul lapozott a jegyzetében, majd megszólalt: „Nézze, itt nem egyforma, sajnálom, csak közepes”. Nagy kedvet éreztem, hogy a katedrát rátegyem a fejére.

Szerencsére, a tanszéken a többiek normálisak voltak. Dobos Dezső annyira úriember volt, ha a vizsgán valaki a kérdésére nem tudott felelni, ő kért elnézést. Kerti Jóska pedig bár az elméleti levezetéseket is tudta – valószínűleg egyedül a tanszéken –, abszolút érthető gyakorlati dolgokat oktatott. Vele közelebbi ismeretségbe még az egyetem előtt kerültem. Almádiba utaztunk Magyar Gyuszival. Mondtam neki, hogy egy Kerti nevű új sakkozó került a városba, aki részt vett az Országos Egyetemi Bajnokság döntőjében. Ő elővette a Sakkéletet, s gúnyosan mondta, hogy „Valóban részt vett, utolsó is lett”. „Mert visszalépett a versenytől”-válaszoltam. Tovább olvasott, s újra kinevetett: „Itt írja, hogy mindenki sportszerűen végigjárt-szotta a versenyt. Nem tud ez sakkozni, csak dicsekedni”. Két fiatalember ült velünk szemben, csendesen hallgatták a beszédünket. Másnap megkerestük a barátommal. Sötét folyosón találkoztunk. Mondtam, hogy kit keresünk. „Örvendek a szerencsének, már találkoztunk a vonaton”. Én még csak hagyján, mert nem mondtam róla semmi sértőt, de Gyuszi azt sem tudta, hova tűnjön zavarában. Egyébként Kerti Jóska valóban jó sakkozó volt. Később egy versenyen összejöttünk a cikk írójával is. Kénytelen volt elnézést kérni a téves információjáért. Kertivel az egyetemi évek után is megmaradt a szakmai kapcsolat. Sok hasznos ötlete volt. A tanszéken már heti tizenhat óra laborgyakorlatunk volt. Harmadéven nagyrészt elektrotechnikai műszeres mérések. Ezeket Mohilla Rezső tanársegéd vezette. Ő velem pontosan egykorú volt, csak az egyetemet suo anno, vagyis évvésztés nélkül végezte.

Az 1954-es esztendő sakkban rosszul kezdődött számomra. Az Országos Egyéni Elődöntőn Veszprémben hazai pályán hatodikként végeztem. Ezzel ez az Elődöntő lett a Magyar Bajnokságban számomra a végállomás. Keszthelyen viszont vegyes-mesterversenyen életem egyik legjobb formáját, s egyben legbalszerencésebb versenyzését produkáltam. Ez nagy mezőny volt. Portisch Lajos nyerte, második-harmadik helyen dr. Bély Miklós és Szilágyi György, mindketten a hatos válogatott tagjai, negyediként Bárczay László későbbi olimpiai bajnok végzett. Én két győzelemmel és egy vereséggel az ötödik. Nyolc játszmám végződött döntetlennel, közülük hat partiban nyeresre álltam. Mögöttem végzett például Berger Béla, rövidesen Ausztrália bajnoka és más mesterek. Kis szerencsével akár az élen is végezhettem volna.

Harmadév után üzemi gyakorlatra a Tatabányai Karbidgyárba küldtek. Harmadmagammal két pesti egyetemista középtávfutóval egy diákszállóban Felsőgallán laktunk. Furcsa város volt akkor az egyesített Tatabánya. Három része, Felsőgalla, Tatabánya és Bánhida nagyjából háromszögben helyezkedett el, a város geometriai közepén termőföld. A Tatabányai Sporttelepre jártunk. Szobatársaim futóedzésre, én sakkozni. Javasolták, hogy vágjunk át a mezőn. Én gyanútlanul ráálltam. Csakhogy ők nem sétáltak. Jó húsz méterrel mögöttük én is beértem. Alig kaptam levegőt, és nem irigyeltem meg a sportágukat.

A gyárban elektrotermikus eljárással kalciumkarbidot gyártottak. A kemencében hatalmas elektródok között elektromos ívvel teremtettek kb. 3000 fokos hőmérsékletet. A nyitott kemence olyan volt, mint a megnyíló pokol. Körülötte a munkásokat vízfüggöny védte a sugárzó hőtől. Szomorú élmény figyelmeztetett rá, hogy a vegyipar nem gyerekjáték. Mindössze két hete voltam ott, amikor felrobbant egy acetilénfejlesztő harang. Repültek a közfalak. Két munkás dolgozott a helyiségben. Egyiküket a légnyomás egy rugalmas acéllapra dobta. Az ijedtségen kívül semmi baja nem történt. Másikuk a fejével egy lépcső éléhez ütődött, azonnal meghalt.

Időnként átmentem Almásfüzitőre, mert Kati ott vakációzott az édesapjánál. Ott és részben a vonaton hallgattam a rádióban a labdarúgó-világbajnokság döntőjét. A második gólunk után majdnem sajnáltam, hogy ilyen korán és egyszerűen eldőlt a mérkőzés. Különb is ellenük egyszer már győztünk a csoportmérkőzésen nyolc-háromra. Csakhogy ez nem ugyanaz a német csapat volt. Aztán jött az egyenlítés. Még 2:2-nél is bíztam benne, ha nehezebben is, de világbajnok lesz a csapatunk. Végül jött a hidegzuhany. Nekünk immár száz éve semmi sem sikerülhet. Egyesek nem értik, hogy miért pesszimista a magyar. Hát nincs rá a huszadik században elég okunk?! Nem ütnek-vernek minket minden területen?!

Az egész egyetemi időszakban a magyar és a helyi labdarúgás fontos szerepet játszott az életünkben. A Veszprémi Haladás kicsiben azt játszotta, amit nagyjaink. Szellemes, rövidpasszos kombinatív támadójátékot. Külön ízt adott a dolognak, hogy akik ezt művelték, személyes ismerőseink, barátaink, egyesek évfolyamtársaink voltak, akikkel utána meg is lehetett beszélni a meccset.

Ha már a labdarúgásnál tartok, egy valódi kis futballhíborúról is beszámolhatok.

A VTC-pályán egy zalaegerszegi csapat osztályozót játszott a Budapesti Kistexttel. Durva mérkőzés volt, ahogy ez ilyen tétmérkőzéshez „illik”. Én csak a félidőben érkeztem a pályára, de amennyit láttam, inkább az egerszegiek voltak brutálisabbak, viszont a pestiek vezettek. Több autóbusznyi zalaegerszegi szurkoló közelében álltam. A mérkőzés utolsó perceiben hallottam amint szájról-szájra adják, hogy „Nem a mi pályánkat tiltják be”, s ezzel berontott a pályára egy láthatóan szervezett csoport. A néhány rendezőt elsöpörték. A játékevezető és a Kistext játékosai menekültek az öltöző felé. Egy „szurkolót”, aki éppen a játékevezetőt csépelte, a pesti kapus futtában leterítette, de ő sem úszta meg szárazon, elgáncsolták, és neki is jutott a verésből. A rendezőket viszont a Haladás adta, s az első meglepetés után felharsant a kiáltás: „Egyetemisták ide!” S rövidesen összeállt és felvonult a második falanx. Percek alatt látványos ütközet alakult ki. Apámmal voltam, s ha nekem magamtól nem lett volna annyi eszem, ő visszatartott volna, így csak megfigyelői státuszban maradtam. „Nézőként” rendőrök is jelen voltak, de tevékenységük abban merült ki, ha az egyetemistáknak sikerült foglyot ejteni, azt megőrzésre átvették, és helyet biztosítottak számára a meseautóban. A hosszan elhúzódó csatának egy század katona vetett véget. Pattogtak a vezényszavak, s élő falként kiszorították a tömeget a „csatatérről”.

Negyedéven már technológiai tárgyakat tanultunk nagy részletességgel, részben meghívott üzemi előadókkal. Elektrokémiai és elektrotermikus gyártási folyamatokat a klór-alkáli elektrolízistől, a rézraffináláson keresztül az alumíniumkohászatig. Itt azonban valami hiba csúszott a felsőbb tervezésbe, mert a szakunk anyaga jelentős mértékben átfedett a kohómérnökökével, míg például az izzólámpagyártás a villamosmérnökök területébe ütközött. S valóban, később a gyárakban főleg kohómérnökökkel keveredtünk és konkuráltunk. A technológiai tárgyakat szerettem, mert életszagúak voltak. Bár köztük is akadt bőven magolni való, mégsem voltak ellen-szenvesek, mert érezhető volt, hogy hasznát vehetjük. Legalább ilyen jók voltak a heti tizenhat órányi laborgyakorlatok. Részben az üzemek által feladott létező problémák megoldását szolgálták. Gyártástechnológiai optimalizálási feladatok voltak, vizsgálatukhoz a technológiát gyakran modellezni kellett. Jelentős területet képezett a korrózióvédelem, amit a NEVIKI tudományos osztályvezetője, Bácskai Gyula adott elő. Akkor még nem gondolhattam, hogy évtizedek múlva az örökébe lépek. Jól éreztem magam az egyetemen, a tanulmányi átlagomat is tartottam.

Sakkban viszont ismét csütörtököt mondtam. Az Országos Elődöntőre még bejutottam, a Középdöntőre második éve nem. A kudarcért a pécsi Gecsei István-émlékversenyen kárpótoltam magam. Hajtun József és Lengyel Levente mögött harmadikként végeztem, megelőzve Flesch Jánost, Jeney Ferencet, Négyessy Györgyöt és a pécsi élmezőnyt.

Negyedév után a Csepeli Fémművekben voltam üzemi gyakorlaton. Érdekes feladatot kaptam: „Réz elektrolízis során az áramsűrűség hatása a leváló réz minőségére”. Ha azonos méretű elektródok között az áramerősséget változtatom, az legalább harminc-negyven kísérletet igényelt volna. Eszembe jutott Piusz gyakran használt

kitétele: „A vegyész a leglustább állat a világon, többet gondolkozik és kevesebbet dolgozik”. Ehhez igazítottam a megoldást, sorbakapcsoltam valamennyi üvegcádat, és az elektródok felületét változtattam. Így egyetlen kísérlettel megkaptam az optimumot, azt, hogy milyen áramsűrűséggel lehet egyenletes jó minőségű, jól tapadó bevonatot kapni, és milyennel különféle szemcsenagyságú rézporokat. Pár év múlva itt dolgoztam és az üzemi gyakorlaton szerzett tapasztalataimnak és kapcsolataimnak hasznát vettem.

Fővárosi tartózkodásom alkalmat kínált egy nyolcvanperces bosszankodásra a Népstadionban. Itt kaptam ízelítőt Herrera mester találmányából, a totális antifutballból. Az olasz válogatott nyolcvan percen keresztül eredményesen bekkelt a mieink ellen. Az „előretolt csatáiraik” sem távolodtak el harminc méternél messzebb a saját kapujuktól. Egyszer az egyik védőnk haza akart adni egy labdát, hátha akkor pár méterrel előrébb merészkednek. A labda kiment az alapvonalunkon. Megállt a játék, nem akartak még szögletrúgáshoz se előre jönni. A végén mégis nagy nehezen rúgtak a mieink két gólt. Ez az ocsmány stílus azóta uralkodóvá vált a világon. A játékosok már nem játszani mennek a pályára, hanem azért, hogy a másik se játszhasson. A mérkőzéseknél legalább a felét a játékevezetők „tévedések” döntik el. Úgy látszik, túlságosan nagy üzlet a futball ahhoz, hogy az eredményt rá lehessen bízni huszonnégy éretlen fiatalemberre. Ezért kell mindenáron megakadályozni a videó használatát is.

Tanulás, sakk és szerelem között még a politikára is figyelni, kicsit sok lett volna. A Szabad Nép-félórakon ugyan tágitották az agyunkat, de nem sokat ártottak vele nekünk. Azért néha beszélgettem a politikáról. Egyszer például Dezső bátyámmal az utcán. Én kritizáltam bizonyos dolgokat, ő védte. Egyszer csak feltűnt, hogy valaki a falhoz lapulva hallgatózik. Mackó bácsi nagyon megijedt. Nem értettem, hogy miért, nekem több okom lett volna az ijedségre, hiszen ő semmi rosszat nem szólt, s különben is párttag volt. Csakhogy, mondta, „Most éppen a pártba befurakodott ellenségeket keresik”. Évek óta folyt a párton belüli kötélhúzás. Nem tulajdonítottam neki nagy jelentőséget. Igaz, hogy Nagy Imre emberségesebb, de ő is csak azt teheti, amit Moszkva eltűr, gondoltam. 1955-ben újra a Rákosi, Gerő, Révai, Farkas, Péter féle csatársor támadott. Rajk Lászlót, aki testvéreinek köszönhetően megúsza a nyilasok kötelét, már korábban felakasztották, Kádár Jánost becsukták. Most Nagy Imrét állították félre. Vele egyelőre be kellett érniük ennyivel, mert akkor még volt a Kremlben támogatója. Nem vettem észre, hogy itt hatalmi harcnál többről van szó, érik a forradalom. Mentségemre szolgáljon, hogy ami egy év múlva történt, arra a világ sem számított.

1955-ben nem osztottak diplomát az egyetemünkön. Most rajtunk lett volna a sor, de éppen számunkra emelték fel a mérnökképzés idejét négyről öt évre. A kilencedik félévben még voltak előadások és laborgyakorlatok, de már nagyrészt a végszigorlatra készültünk. Megkaptuk a diplomamunkánk témáját is. Ahhoz is lehetett irodalmat gyűjteni.

Sakkban már a Megyei Bajnokságon is kemény küzdelem és négyes holtverseny

alakult ki, akik közül a Berger-Sonneborg-számítás alapján hárman jutottunk az elődöntőbe.

1956

Amikor átfordultunk az 1956-os évbe, tudtam, hogy számomra sűrű esztendő következik. Azt viszont nem, hogy nemzetünk egyik legdicsőségebb, egyben legragikusabb eseményei előtt állunk. Az érlelődő politikai földrengést belső szeizmográfom nem jelezte.

Az egyetlen ötöd év második felében előadások már nem voltak, csak vizsgák. Az utolsó kollokviumom rendhagyóan alakult. Katonai tárgyából kellett megfelelő jegyet szerezni. A Katonai Tanszék fiatal tisztjével addigra már meglehetősen közvetlen kapcsolatunk alakult ki. Így érthető a „vizsgán” Forgács hadnaggyal a következő párbeszéd:

- Milyen jegyet akarsz?
- Jelest.
- Minek az neked?
- A jeles átlaghoz kell.
- Add ide az indexed! (összeadott, osztott, majd): Tényleg, és beírta a jelest.

Öt év alatt az egyetlen jegy volt, amiért nem kellett megizzadnom. Közben a diplomamunkámon dolgoztam. Témám a kalciumkarbid-gyártáshoz kapcsolódott. Kísérleteimhez a zsiráfistállóban (Egyetem D-épület) egy kis ívkemencét építettem samott téglákból. Mérete körülbelül egy köbméter volt, amiben maga a reaktor alig két liter térfogatú, a többi hőszigetelés, mert 3000°C-t kellett tartani. Időnként egy-egy pillanatra be kellett avatkoznom egy vaspálcával. Az ívfény miatt, ha nem akartam megvakulni, erős fekete szemüveget kellett feltennem, amivel viszont, ha másfelé fordultam, semmit sem láttam. A menyasszonyom mellettem téblábolt. Így történt, hogy amint a vörösen izzó pálcát le akartam tenni, az oldalához érintettem. Kiáltására azonnal visszarántottam, de egy pillanat is elég volt hozzá, hogy az összes ruhadarabját átégesse. Ekkor belépett Kerti Jóska, és kérdezte, hogy mi történt. Válaszomra, hogy kiszúrta Katit, fejcsóválva megjegyezte, hogy ilyesmivel úriember nem szokott eldicsekedni. Meg kellett magyaráznunk, hogy itt nem szexuális kiszúrásról volt szó. Végül sikerült modelleznem a folyamatot, gyártottam kicsiben karbidot, s abból acetilént. Kimértem az előállításához szükséges elektromos teljesítményt (ami persze csak erre a kísérleti kemencére volt érvényes). Elkészültem a diplomamunkámmal, s arra a tanszéktől és a Karbidgyár főmérnökétől is elismerő véleményt kaptam.

Két év kihagyás után már nagyon vágytam a Középdöntőbe, ezért a közelgő végvizsgorlat ellenére is beneveztem a februárban rendezett Egyéni Elődöntőbe. Itt is gyilkos küzdelem alakult ki. Az utolsó fordulóban az ellenfelemnek, dr. Érdy Bélának elég lett volna a továbbjutáshoz a döntetlen. Arra építettem, hogy kerülni fog

minden kockázatot. Ezért sötéttel is nagyon éles megnyitást választottam. Bejött, addig tért ki az esetleg nyerő, de kétélű változatok elől, amíg bajba került és nyertem. Egyébként hárman Veszprém megyéből jutottunk tovább, s a kiesettek között volt öt ismert fővárosi sakkos is.

Diplomamunkám elfogadása után mehettem a végszigorlatra. Ez három egymást követő részből állt. Először meg kellett védeni a szakdolgozatom téziseit. Aztán elektrokémiai tételekből kellett vizsgázni. A harmadik menetben pedig kérdezhetek bármit az öt év anyagából. Ez utóbbi azonban nem volt olyan félelmes, mint ahogyan hangzik, csak a lényegesebb összefüggésekre voltak kíváncsiak, részletkérdésekbe nem mentek. Mivel sikerült vennem ezt az utolsó akadályt, okleveles vegyész-mérnökként fejeztem be egy időre a tanulást.

Akkor hát mehetek dolgozni. De hová? Abban az időben egy bizottság helyezte el a friss diplomásokat. Volt ennek előnye is, senki sem maradt állásnélküli, viszont válogatni sem lehetett a gyönyörök közül. Szerettem volna a fővárosba kerülni, már csak a sakk miatt is, de minden tiltakozásom ellenére az Inotai Alumíniumkohóba helyeztek „eszi nem eszi, nem kap mást” alapon. Kemény csapás volt. Akkor az erős sakkszakosztályok, és velük csaknem a teljes magyar élmezőny, aiktól tanulni lehetett, Budapesten koncentráltam. Nagy önfegyelemre volt szükségem, hogy néhány gorombasággal egészen el ne ássam magamat.

Ahogy mérnökborjúként beléptem a gyárba, hamarosan tapasztaltam, hogy az idehelyezésemmel nemcsak sakkban látom kárát. Négyen jöttünk az évfolyamból Inotára, hárman elégséges, én jeles diplomával. Még jószerével köszönni sem jutott időnk, őket havi 1400 Ft-os fizetéssel, engem 1100 Ft-tal alkalmaztak. Később megtudtam ennek okát is. Volt egy rendelkezés, miszerint a szakérettségiesek diplomásként nem kereshetnek kevesebbet annál, amennyit eredeti szakmájukban kapnának. Nyilván a vállalat csődbe jutott volna, ha nekem is megadnak annyit, mint nekik. Vagy inkább arról volt szó, hogy naponta éreztetni kellett velünk, hogy másodrangú állampolgárok vagyunk. Még kirívóbb volt a különbségtétel keresetünket a munkásokéval összehasonlítva. Velem együtt felvételizett egy húsz éves parasztfiú. Együtt mentünk végig a bürokrácián, az orvosi vizsgálaton, s közben beszélgettünk is. Elmondta, hogy ő azért jött egy évre a gyárba, mert egy tehenet akarnak venni. Engem beosztottak segédművezetőnek, s mit ad Isten, ő is oda került betanított munkásnak egy jól teljesítő brigádba havi 3000 Ft átlagkeresettel. Az akkor egy vagyonnak számított, reálértékét nyugdíjazásomig sem értem el. Nem sajnálom tőle, mert pokoli körülmények voltak a kohóban, de hát én is ott dolgoztam. Volt ott segédművezető „kollégám” is hat elemivel havi 3500 Ft-ért.

Mi tette pokolivá az üzemet? Nyitott kádak mellett mértek 70°C-t, nagyjából ez az elviselhetőség határa. A sugárzó hő miatt tilos volt félmeztelenül dolgozni. A kádak felszínén a megszilárdult kriolitból és timföldből álló réteget időnként be kellett törni, mert a timföldet csak így lehetett bejuttatni. A betörés akkor még kézi erővel, betörővasakkal történt, légkalapáccsal még csak kísérleteztek. Egyszer elkértem az egyik munkástól a szerszámot, hogy kipróbáljam, mit kell tőlük kérnem. A hétki-

lós betörővassal odaütni még aránylag könnyű volt, de visszahúzni, amikor ötvenezer amper keltette mágneses téréről tartotta vissza, úgy éreztem, mindjárt kiszakad a vállam. Mondták is jóindulattal a munkások, hogy hagyjam abba, ez nem embereknek, s főleg nem értelmiséginek való. Csak azért is megmutattam, hogy én is legény vagyok, egyedül lekezeltem a kádat. Utána napokig szenvedtem. A mágneses hatás olyan erős volt, hogy ha véletlenül egy kulcsesomó volt a zsebemben, felállt a köpenyem, egy vas mérőléc úgy ficáncolt a kezemben, mintha kígyót fogtam volna. Az áramot úgynevezett felsőtűskés módszerrel vezették a Söderberg-anódokba. A „tűskék” vastag, 8-10 cm átmérőjű vasrudak, amiket, ha már elég mélyre kerültek, gépi erővel ki kellett húzni. Ilyenkor gyakran előfordult, hogy az anód kilyukadt, és a felszínén lévő folyékony szurok az olvadékba jutva meggyulladt. Ezt nevezték „masszafolyásnak”. Olyankor éjszaka lett nappal, öt méterre sem lehetett ellátni, s a szálló kormot mellre szívhattuk. A kéményből távozó gázok, a gyár lehelete bőven tartalmazott hidrogénfluoridot, az egyetlen savat, amely még az üveget is megmarja. Ez a környezet növényzetével is rendszeresen elbánt. Egyszer állítólag idehajtott bárányok mellső lábaikra megbénultak. Az emberek, úgy látszik, többet bírtak ki. Az üzem olyan egészségtelen volt, hogy nőnek még küldöncként is tilos volt belépni.

A „főnököm”, az ugyancsak hat elemít végzett művezető mesélős kedvében elmondta, hogy katonasofőrként részt vett az észak-erdélyi bevonulásban. Egyszer egy parasztszekér be akart sorolni az oszlopukba. Mivel parancsuk szerint ez megengedhetetlen volt, letaszította az út melletti mély árokba a kocsit paraszttal, lóval együtt. Egyszer vitánk támadt. Az egyik kád anódjából hiányzott annak kb. egyharmada. Javasoltam, hogy a kádat söntöljük le, mert a maradék anódon túlságosan nagy lesz az áramsűrűség, abból pedig helyi elmelegedés és üzemzavar lesz. „Mit képzelsz, arról szó sem lehet, a kád jól termel.” Nem sokkal ezután a főtechnológus arra járva meglátta, és elrendelte a söntölést. Feri bácsi, a művezető pedig azt hitte, hogy ez az én „ármánykodásom” következménye. Elképzelhető, hogy milyen „szakvéleményt” adott rólam, merthogy kértek egy hat elemistől egy mérnökről. A forradalom alatt azt beszélték róla, hogy ő is az ÁVH embere volt.

Nagy élvezet volt olyan gyárban dolgozni, ahol volt egy elektrolizáló kád, meg százötvenkilenc ugyanolyan, hozzá vagy harminc mérnök, akik között én voltam a legkisebb sarzsi. Maradhatott-e értelmes feladat számomra? Munkám maga volt a szellemi nihil. A legszakmaibb elfoglaltságom: műszakonként egy voltmérővel végig kellett mérnem a kádfeszültségeket. Valamennyi kádon volt voltmérő, de hátha elromlott. A másik állandó elfoglaltságom a baleseti jegyzőkönyvek felvétele volt. A megismétlődő ok: a forró timföldpor befolyt a bakancsukba. Amíg én a kohóban voltam, ennél súlyosabb baleset nem történt. Korábban volt halálos baleset is. Ma sem értem, hogy ahol ennyire nem volt szellemi munka, minek kértek az egyetemről még négy mérnököt. Három, később négy műszakban dolgoztunk. Éjszakás műszak után nappal képtelen voltam kialudni magam. Négy óránál többet akkor sem, ha egész nap feküdtem volna.

Ebben a sivár világban egyszer csak jött egy ötletem. A kádfeszültségek szabályo-

zása közvetlen emberi beavatkozással történt. A kádakra szerelt motorral az anódokat függőleges irányban mozgatva állították be a pólustávolságot. Az optimum megtalálása a zavartalan és gazdaságos üzemmenet szempontjából fontos volt. A szükségesnél több energia felhasználása önmagában is nagy veszteséget jelentett, s üzemzavart is okozhatott. Ha kádanként akár csak tizedvotot is meg lehet takarítani, az a sorba kapcsolt kádsoron már 16 Volt szorozva ötvenezer Amperrel igen jelentős teljesítmény. Ráadásul a többletenergia kárt is okozhat. Arra gondoltam, hogy a feszültségszabályozást automatizálni lehetne. Bár mi elektrokémikusok elég sok elektrotechnikát és automatizálást is tanultunk, célszerűnek tartottam egy villamosmérnök bevonását is. Ezért egy nálam pár évvel idősebb vezető beosztású kollégához fordultam javasolva, hogy dolgozzuk ki együtt. Tetszett is neki az ötlet, részletkérdésekben tanácsokkal segített is, de az alapgondolat tőlem származott, és a munka oroszánrészét is én végeztem. Elkészülve a kapcsolási rajzokkal és a javaslattal megmutattam neki. Kisebbsé módosítást javasolt. Két nap múlva átdolgozva ismét eléje tettem. „Így jó, de én nem tudtam annyit segíteni, amennyit szerettem volna, add be egyedül!” Hiába kapacitáltam, hát beadtam egyedül. Kiadták neki elbírálásra, és elutasította. Indoklás: „Minden kádra egy rádiót kellene szerelni.” Még ha így is lenne, bőven megtérülne, de nem is igaz, mert egyetlen központi helyen elhelyezett automatikát terveztem, amely egymás után periodikusan kapcsolja a kádat az érzékelő és végrehajtó elemre. Naiv gyerekként még nem tudtam, hogy az újítási kasszákat nem a hatáskör nélküli kezdők számára létesítették. Ez volt az első kijózanító szakmai pofon. Követte még néhány.

A veszteségem nagyobb volt, mint amennyit egy újítási díj jelentett volna, mert ebbe az elképzelésbe annyira beleszerettem, hogy miatta egy óriási lehetőséget szalasztottam el: Kerti Jóska, aki időközben a Tudományegyetemen Erdey-Grúz tanszékre került, hívott, hogy jelentkezsek, mert van egy üres tanársegédi státus. Azt feleltem, hogy megyek, de előbb befejezem Inotán az automatizálást. A miniszter-tanszékvezető persze nem várt egy frissdiplomás fiatalemberre.

Rövid időn belül egy másik kecsesgöttyő lehetőséggel sem éltem. Köberl Ferenc sakkmesterünk ajánlotta, hogy legyek profi sakkozó az egyik fővárosi nagy egyesületben: „Egy gyárban napi négy óra lesz a munkaidőd”. Nagyon bamba képet vághattam, mert gyorsan megnyugtattott: „Azt sem kell ledolgoznod, de elvileg ennél több még a válogatott kerettagoknak sem adható”. Mire én nagy önérzetesen kivágtam, hogy nem azért szereztem diplomát, hogy eldobjam. Mire ő: „Ja, ha te dolgozni akarsz, akkor nem tudok segíteni rajtad”. Szóval rövid idő alatt sikerült szakmailag és sakkban is elszalasztanom egy-egy nagy lehetőséget. Az egyetemi tanszék ugródeszkának sem volt megvetendő, a magyar bajnok sakkcsapatban pedig nagymesterek között rengeteget fejlődhettem volna. Életem egyik nagy hibája, hogy nem volt szívem a munka és a sakk között választani, pedig bármelyikben többre vihettem volna, ha a másiktól lemondok. Nyáron az Országos Középdöntő miskolci csoportjába osztottak be. Az esélyeim nagyon hamar elszálltak. Emlékezetes marad a Tapasztó László elleni játszám. Nagyon éles parti volt, mindjárt a

megnyitásban kettős bástyaáldozattal kínált. Ha elfogadom, valószínűleg mattot kapok. Később én is áldoztam, s ő is elhárította. A játszma az én tisztelőnyömmel maradt függőben, de veszélyes ellenjátéka volt. Vacsoránál az Avaz Szálloda éttermében odajött és „az éjszakai elemzés megtakarítása érdekében, döntetlent ajánlott. Azt feleltem, hogy előtte meg akarom nézni. „Úgy viszont nem érvényes az ajánlatom.” A vége az lett, hogy én megnéztem, ő pedig megnyerte. A verseny második felében azért némileg felzárkóztam. Így bár a döntőbe jutásról szó sem lehetett, nem égtem le.

Inotán viszont megkaptam az „elismerést”. Engem kivéve minden mérnök jutalmat kapott. Bementem a főmérnökhöz és megkérdeztem, mi kifogás van a munkám ellen? „Semmi, de te kaptál két hét szabadságot, a többiek pedig jutalmat.” Ő így értelmezte a sport támogatását.

Ötvenhat mindenben a meglepetések éve volt. Hallottam, hogy már útlevelet is lehet kapni. Na, nem az „imperialistákhoz”, csak a „baráti országokba”, még Romániába is. Tizenhat éve vártam rá. Némi nyugtalansággal indultam a rendőrségre. Ez a testület ugyan nem volt a legdurvább, de azért igyekezett kellemetlenkedni, amiben csak lehetett. Vajon ez is központi irányelv volt, vagy csak a „közeg” egyes tagjainak egyéni szórakozása? Nem tudom, de előszeretettel zaklatták a szerelmeseket. Akkor még nem volt szokás a szerelmi ügyeinkkel a nyilvánosság elé tolni. De legénylakásunk nem volt, szállodába párok nem mehettek, maradt a fiatalság számára a park vagy az erdő. De ha este egy sötétebb helyen csak leültünk egy padra egy lánnyal, rögtön elénk toppant lesből egy fakabát. „Kérem a személyigazolványokat!” Nesze neked hangulat! Utána a rémült lányt a legminimálisabb együttműködésre sem lehetett rávenni. Ilyen előzmények után nem sok jóra számítottam. De amikor a rendőrségre beléptem, a portán még a köszönésemet is fogadták, s eligazítottak, hogy hova menjek útlevél ügyben. Az illetékes rendőrtiszt pedig udvariasan fogadott, hellyel kínált, s mondta, hogy mindjárt el is intézhetjük. Alig hittem a fülemnek és az útvelemnek.

Közben a magyarok ismét feltaláltak valamit. Az első repülőgép-eltérítés kétes dicsősége is a miénk. Egy gépet egy társaság Ausztriába kényszerített. A gépeltérítők között állítólag akadt egy volt évfolyamtársam is.

Este indult a vonat Budapestről. A felfokozott várakozástól nem tudtam aludni. A határon a román vámosok aránylag gyorsan, akadékoskodás nélkül tették a dolgukat. Egy ideig még alföldön, magyar lakta vidéken szaladt a vonat. Nagyvárad után ki is világosodott. Elértük a hegyeket. Elbűvölten néztem Erdély csodálatos tájait. Mióta hiányoztak nekem! Úgy viselkedtem, mint egy gyerek, egyik ablaktól a másikig ugráltam. Most éreztem csak igazán, hogy mekkora fájdalmat okozhat a honvágy. Erdély elvesztését erdélyi ember, még ha akkor gyerek is volt, egész életében megszenvedti. Újra átéltem, hogy milyen rettenetes csapást mértek ránk Trianonban, hogy milyen szörnyeteg volt Clemenceau, hogy nélküle talán Hitler sem, és második világháború sem lett volna.

Szokásos „nagyvonalúsággal” otthon felejtettem Jóska bátyám kolozsvári

címét. Kolozsváron korábban többször voltam, ismertem is valamennyire a várost. Csakhogy Jóska bátyám már nem ott lakott, ahol a háború alatt, az új címe nélkül nem tudtam volna megtalálni. Így lemondtam arról, hogy ott szálljak le a vonatról. Rózsika nénémet Enyeden megtaláltam volna, de ott meg nem állt meg a nemzetközi gyorsvonat. Mentem hát tovább Tövisig, ami fontos vasúti csomópont Enyed és Fehérvár között. Itt találkozik a még magyar világban létesített két fő vonal, hogy aztán délkeleti irányba forduljon.

Már csak négyen maradtunk a fülkében. Egy bulgár egyetemista, egy milicista (rendőr) őrnagy és egy öreg református pap, akinek amikor megmondtam, hogy ki fia-borja vagyok, meglepődve mondta, hogy már az apádat is tanítottam a Bethlen-kollégiumban. Az őrnagy jól beszélt magyarul, valószínűleg magyar is volt. A bulgárral ő néha románul, én németül váltottam néhány szót. Tövisen le kellett szállni, de hogyan tovább. Az őrnagy azt javasolta, hogy menjünk ki az országútra, ő majd megállít autókat. A tiszteletes úr Enyedre, én Fehérvárra akartam menni, ők még tovább. Lovagias kötelességemnek éreztem, hogy az öregúr bőröndjét az országútig cipeljem. Olyan súlyos volt, hogy alig bírtam el, hogy boldogult volna segítség nélkül, el sem tudom képzelni. Amikor a tövisiek észrevették, hogy itt egy milicista autókat állít meg, többen is élni akartak az ingyen utazás lehetőségével, gyorsan megszorodtunk. Először egy Enyed felé dissous-gázt szállító teherautó állt meg. Miközben a tiszteletes urat felpakoltuk, mondtuk neki, hogy ha szerencséje van, ezzel a kocsival ingyen jeggyel egyenesen a mennyországba jut. Minket egy nátronlúgot szállító teherautó vett fel. Az őrnagyot a sofőr maga mellé tessékeltte, mi többiek a platón kaptunk helyet. Csakhogy ott a ponyva miatt állni nem lehetett, de leülni sem volt ajánlatos a nátriumhidroxidot tartalmazó hordókra, ha nem akartuk, hogy a fenekünk olyaná váljon, mint a páviánoké. Így a bulgárral egymásba kapaszkodva gugolva tettük meg az utat Fehérvárig.

Nagyapámék házában a régi családból egyedül Panni lakott. Amikor beléptem, a jól ismert különös kiejtésével, kitörő örömmel fogadott. Ugyanazzal a szeretettel, amivel tizenhat éve egy gyerektől búcsúzott.

Aztán elkezdődött két csodálatos hét Fehérváron, Enyeden és Kolozsváron. Közelebbi és távolabbi rokonaim, régi és új ismerőseim kézzől kézre adtak, etettek itattak, kijózanodni is alig engedtek. Számukra én nemcsak rokon és ismerős voltam, hanem magyar állampolgár, imádott és elvesztett hazájuk képviselője. Itt lehetett igazán érezni, hogy létezik még nemzeti érzés, hogy a mi világunkat olyan felhőtlenül szépnek álmodják, amilyen a valóságban sohasem volt.

Régi lakásunk a várban már nem volt a Katolikus Egyház tulajdona. Az udvarába még eljutottam, de a lakásban már semmi keresnivalóm nem volt, románok laktak benne. A szomszédban viszont még mindig Ella néni, akivel 1940-ben a bécsi döntés új határait hallgattuk a rádióban. Férje, Jóska bácsi már meghalt, a lánya, Margit, akivel gyerekként annyit játszottunk, matematikát tanít, az akkor még független magyar Bolyai Egyetemen. Kolozsváron Jóska bátyám velem is összehozott. Együtt voltunk színházban. Komoly felnőtt nő lett belőle. Felelevenítettük gyermek-

korunk felhőtlen élményeit. Egy mondatával olyan horgot akasztott belém, amelynek következményei később alaposan felforgatták az életemet: „Megvan még Ili is”. Ili kilenc éves korom gyerekszerelme volt. Gyerekek ilyesmit nem szoktak titkolni, emlékezett rá. De csak annyit tudott róla, hogy Marosvásárhelyen tanárnő. Jóska bátyámat lecipeltem Fehérvárra megtudni a szüleitől a lakcímét. Meg is szerezte, de közben lejárt a szabadságom, haza kellett indulni. Sebaj, gondoltam, most már bárkikor jöhetnek. Ha tudtam volna, hogy újra lezárul a határ...

Kolozsváron a nemzetközi utazási irodán magyarul kértem jegyet Budapestre. A pénztáros nem volt hajlandó érteni. Próbáltam németül, franciául, de azt sem, magyarnak nem. Ennyit ugyan románul is tudtam volna, de most már én sem, azért sem. Megkértem egy mellettem álló férfit, aki természetesen tudott magyarul, hogy tolmácsoljon. És felültem 1956 október 22-én este Kolozsváron a budapesti vonatra. Erdélyben gyakran kérdezték, hogy mi van és mi lesz Magyarországon? Azt válaszoltam, hogy semmi, s ezt komolyan hittem. Ott az orosz hadsereg, a bábkormány és az ÁVH, mi a csuda történhetne? Ha több mint tíz éve a lényegét tekintve változatlan volt, miért pont akkor történne valami, amikor két hétre kiteszem a lábam. Azt ugyan tudtam, hogy a pártvezetésen belül marakodnak, időnként fel is kötnek valakit, aztán ünnepélyesen újratemetik, de ugyan mit változtat ez a lényegen, a gyarmati helyzetünkön? Nem hittem, hogy akad olyan politikus, aki megpróbálkozik a lehetetlennel. Most a vonaton egyre több olyan hangot hallottam, amilyent a háború óta nem. Reggelre kellett volna Budapestre érnünk, de egyszer csak visszatollatták a vonatunkat Szolnokra. Elterjedt a hír, hogy ennek oka: most tér vissza a Gerő Ernő vezette küldöttség Jugoszláviából. De mi köze ennek a vasúti forgalomhoz? Lehet, hogy mégis csak készül itt valami?

Amikor végre dél felé beérkeztünk a fővárosba, az első utam a várba, a Hess András térre vezetett. Ott lakott a diákszállóban első éves gépészmérnök hallgatóként Zoli öcsém. Nagy nyüzsgést találtam. Az egyetemisták mindenféle szervezkedésről, követelésekről, felvonulásról beszéltek. Amikor végre megtaláltam az öcsémet, óvatosságra intettem, mert már kezdtem én is úgy látni, hogy veszélyessé válhat a helyzet. Azután hazautaztam Veszprémbe.

Otthon rövid beszámolót tartottam az erdélyi élményeimről, aztán bementem az egyetemre megkeresni Katiit, aki akkor végezte az ötödévet. Ott alig lézengett valaki, azok is úgy néztek rám, mint aki a holdról jöttem: „Hát nem tudod, nagygyűlés van a színházban, ő is ott lehet”. Loholás a színházba. Tömve volt. A színpadon Straub Gyula elnökölt. Tárnyilagosan vezette a gyűlést, megadta a szót az ellenvéleményeknek is: „Hallgassuk meg Szanyi Imrét is a KISZ-bizottságról!” Az uralkodó hangnem mégis forradalmi volt. Különösen a soproni egyetemisták küldöttsége ütött meg éles hangot. Nekem folyamatosan jelzett a belső vészcsengőm. A józan ész egyre csak az erőviszonyokra figyelmeztetett. Amikor valaki még a revíziós kérdést is felvetette, kétségbe estem, mert éreztem, hogy ennek a nálunk is védtelenebb erdélyiek fizethetik meg az árát. Meg is fizették. Állítólag ott több magyaron álltak bosszút, mint Magyarországon. Kifelé menet mondta az egy évvel előttem végzett

Szépe Pista, hogy „Először sajnálom, hogy már nem vagyok egyetemista”! Mire én a pesszimista: „Örülj neki, holnapra begyűjti őket az ÁVH, és vége lesz mindennek”. Hát másnapra nem gyűjtötték be őket. Tévedtem, de csak az időpontban, mert sok barátom „jutalmul” még szovjet „kéjutazáson” is részt vett.

Másnap korán reggel ismét az egyetemen voltam. A rádiót hallgattuk, s benne a fegyverropogást. Tehát vannak hősök, akik fegyverrel is szembeszállnak a szörnyeteg hatalommal, de mennyi esélyük lehet?!

Aznap lejárt a szabadságom, vissza kellett jutnom Inotára. Kiderült, hogy országos vasutassztrájk van. Azért autóstoppal estére visszajutottam. A kohó sötét volt, ott is sztrájkoltak. Lefagytak a kádak. Micsoda munka lesz majd újraindítani! Amikor ötvenezer amper ívet húz, az félelmes hangjáték, jó idegek kellene hozzá. Nem mindenki mert a munkások közé menni. De nekem soha semmilyen konfliktusom nem volt velük, nyugodtan bejárhattam a kohóba. Barátságosan fogadtak, s megbeszélhettük a politikai helyzetet is. Nyoma sem volt munkás–értelmiségi ellentétnek. Csak a rendszer kiszolgálóit és haszonélvezőit nem szerették. Természetesnek tekintették, hogy a „mérnök úr” is azt akarja, amit ők. Most vettem észre, hogy nagy részük milyen értelmes. Munkásgyűléseken egyszerű szavakkal, mégis szakszerűen megfogalmazták a követeléseiket.

Inotán valahogy nyilvánosságra került a besúgók listája. Díszes társaság volt, élükön a főmérnökkel. Hogy mentse a tettét, munkásgyűlésen elmondta beszervezésének történetét. Jobban járt volna ha hallgat, mert miután fordult a kocka, letartóztatták, hogy számot adjon őszinteségi rohamáról. Egyik nap a gyár előtt egy csapat kapatos munkással találkoztam. Egyikük barátságosan invitált: „Megyünk kirámolni az ÁVH-s spicli K. lakását, jöjjön, legyen köztünk egy értelmiségi is!” Más se hiányzott volna nekem. A vandalizmust önmagában is utáltam, ráadásul az illető feleségét közelebből is ismertem. Lebeszélni nem tudtam őket, csak azt értem el, hogy engem harag nélkül kihagytak az „akcióból”.

Harmincadikán betoppant Budapestről Zoli öcsém. Neki is voltak hajmeresztő történetei. Mivel nyilvánvalóvá vált, hogy Inotán belátható időn belül munka nem lesz, úgy döntöttem, én is hazamegyek Veszprémbe. Megállítottunk egy teherautót. Zoli beszélt a vezetőjével, aki megkérdezte:

- Fegyveretek van?
- Nincs.
- Nekünk van. Ez a kocsí Bécsbe megy.
- Mi csak Veszprémig szeretnénk.
- Szálljatok fel!

Felkapaszkodtunk, a platón vegyes társaságot találtunk. Akiknek fegyverük volt, nyilván harcoltak is. Hanem voltak ott mások is. Egy nő mellé ültem le. Mondta, hogy ő is Veszprémbe készül, most szabadult a börtönből. Nem tudja, hol kaphat szállást. Mondtam, hogy szabadságharcosoknak az egyetemisták biztosan segítenek, forduljon hozzájuk. Kérdeztem, hogy milyen politikai „bűne” miatt ült. Őszintén bevallotta, hogy prostitúció miatt. Talán potenciális kuncsaftnak nézett. Ezek után

már nem igazítottam útba az egyetemi diákszállóba. Sajnos, abban a zűrzavarban elkerülhetetlen volt, hogy köztörvényesek is szabadlábra kerüljenek, s egyesek nyugatra is eljussanak öregbíteni a hírnevünket. Zoli, mint később mondta, egész úton azon izgult, hogy el ne vigyenek nyugatra, tegyenek le Veszprémben. Szerencsére, aggodalma feleslegesnek bizonyult, megálltak a Kossuth Lajos utcán. Leszálltunk, s az első, akit megláttunk, apánk volt. Nagyon megörült nekünk. Mennyit izgulhatott a fiaiért! Rólam legalább tudhatta, hogy Inotán vagyok, távol a legmelegebb helyzektől, de Zoliról nem volt híre, s a pesti egyetemisták az események középpontjában voltak. A két fiatalabb testvérünk még otthon volt biztonságban. Marcella húgom – akit lány létére magunk között csak Marcinak hívtunk –, gimnázista volt. Pali, a legfiatalabb még általános iskolába járt. Tizenhárom éves volt. Egy évvel fiatalabb, mint én a háború végén.

Vas Gereben utcai nyomortanyánkon tehát ismét együtt volt a hattagú családjunk. Hallgattuk a Szabad Európát, hogy aztán novemberben egy életre kikapcsoljam ezt a rádióadót. Mert gyalázatos munkát végeztek. Aljas volt a magyarsággal szemben a gazdájuk, az USA. Annak idején Rooseveltt odaajándékozott minket Sztálinnak. Ötvenhatban, miközben gondosan elkerülték, hogy konkrét számonkérhető ígéreteket tegyenek, minden módon biztattak, hogy menjünk fejvel a falnak. Közben pedig tudatták Moszkvával, hogy „Magyarországot nem tekintik potenciális szövetségűsüeknek”. Vérezzünk minél jobban, hasznos lesz az nekik propagandacélokra a nyugati kommunista pártok lejáratására. Azt még csak meg lehet érteni, hogy egy árva kis népért nem akartak világháborút kockáztatni, de hogy még biztosítsák is a Kreml urait, hogy kockázat nélkül lerohanhatnak minket, mi pedig verkedjünk hősiezen bízva a segítségükben. Utólag nyakatekert magyarázatot hallottunk, miszerint a konfrontatív politikájuk már megváltozott, miközben a propagandájuk még a régi nótát fújta. Elhíhet-e, hogy egy szuperhatalom politikájában egyik kéz nem tudja, mit csinál a másik?! Nem, ez cserbenhagyásos gázolás volt, előre megfontolt lelketlen játékot folytattak velünk. Nem kerülhető meg a Szabad Európa Rádió magyar munkatársainak a felelőssége sem. Nekik, ha nem voltak politikai analfabéták, bele kellett látniuk ezekbe a cinkelt kártyákba. Akkor pedig miért hajszolták egyre jobbra a forradalmat, miért követelték a Nagy Imre-kormány megbuktatását?! Neki, és csak neki még volt halvány esélye rá, hogy az oroszokkal elfogadtassa a relatív függetlenségünket. Miért oktatott Bel ezredes a tankok megsemmisítésére Molotov-koktélokkal? Azt a felkelőink nélküle is kitalálták. Ha már annyira akarták a vérfürdőt, legalább küldtek volna modern tankelhárító fegyvereket. A kérdésekre a válasz egyértelműen lesújtó: A kenyéradó gazdájuk érdekeit szolgálták, nem a nemzetükét. Egy idő után, ha hiteles hírekre voltunk kíváncsiak, már nem a sok álhírt sugárzó Szabad Európát hallgattuk, hanem a Kossuth-rádiót. „Hazudtunk reggel,, hazudtunk délben, hazudtunk este, hazudtunk minden hullámhosszon”. Ők akkor még ismerték a napszakok sorrendjét.

A következő napokat részben Veszprémben, részben Inotán töltöttem. Veszprémben hullámzott a tömeg az utcákon. Mindenki barátságos, közvetlen volt és nagyon

lelked. A törpe kisebbségben lévők, akik uralmuk helyreállítását az oroszoktól várták, egy rövid időre befogták a szájukat.

Sokat jártam az egyetemre. Jó érzés volt látni, hogy nem csak mi, értelmiségi és „egyéb” származásúak, hanem a munkás- és parasztszülők gyermekei is mindent kockáztatnak az idegen elnyomás megszüntetéséért. Még katonatisztek is a forradalom mellé álltak. Olyan is akadt köztük, aki őszintén. Egyik nap Pataki alhadnaggyal, a tanszék egyik fiatal tisztjével beszéltem. Mondta, hogy mindjárt mennek Jutasra fegyvereként. Hirtelen megfélemedkezve korábbi óvatosságomról, kiszaladt a számon:

- Megyek veletek.
- Ne gyere!
- Miért?
- Ne mondhassák, hogy idegenek keveredtek közénk.
- De hiszen ismeresz, itt végeztem.
- Akkor se gyere! Én ismerlek, de nekik a jelenléted jó ürügy lenne.

Hálás lehetek neki. Ha akkor fegyverhez jutok, aligha úszom meg a megtorlást. Az egyetem A-épülete előtt egyre-másra beszédek hangzottak el. Egy alkalommal az épület bejárata előtt egy idegen tiszttel, egy századossal beszéltem. Nem volt ebben semmi különös, abban az eufóriában mindenki mindenkivel beszélt. Azt mondtam, hogy a kézfegyverek nem elegendők, ágyúk is kellenének.

– De hát tulajdonképpen mit akartok? Nyilván valamilyen egyetemista vezetőnek nézett. Azt feleltem, hogy nem tudom mi készül, de az egyetemi század a legmegbízhatóbb alakulat, érdemes megerősíteni. Erre az alkalmi ismeretségre és a javaslatomra alaposan ráfizethettem volna. Már a forradalom vérbe fojtása után Várpalotán, amint éppen egy kocsin költözködtünk, szembe jött velünk a százados elvtárs, de már rendőr egyenruhában. Láttam a szemén, hogy felismert, de nem buktatott le. Rendes volt, vagy neki is volt elhallgatni valója?

Közben átmentem Inotára is, megtudni, történik-e valami a kohóban. A sztrájk folytatódott. Közben megismerkedtem két apró emberrel. Alig értek a vállamig. Egyikük a nagy Szovjetunióban végzett mérnök volt. Arra kért, hogy ha már nekem elárulta, ne mondjam senkinek, mert a diplománk nem azonos értékű. „Az első két évben azt tanultuk, amit ti a gimnáziumban, a második kettőben pedig egy egészen szűk speciális szakterületet.” Amikor a hős szovjet hadsereg újra felszabadított minket, no nem a németektől, hanem saját magunktól, fogta a vándorbotot és elment nyugatra. Őt még Moszkvában sem tudták meggyőzni arról, hogy a birodalomban és gyarmatain van a földi mennyország. Pedig szovjet diplomával micsoda karrier várt volna itt rá, kiemelt kádereként rövidesen valamilyen vezető pozícióba helyezték volna. Alapvetően mást képviselt a másik, egy erdélyi fiatalember. Vele a közös szülőföld némileg közvetlen hangot, s egyfajta szolidaritásfélét alakított ki. Csakhogy mint később kiderült, ő személyzeti munkát végzett, s feltehetőleg nagy hatalma volt. Állítólag Georgiu-Dej magyar anyanyelvű szekuritátésokat kölcsönzött Kádárnak. Még az sem kizárt, hogy közjük tartozott. Számomra ez az ismeretség sze-

rencsét hozott. A nagy megtorlás idején megkérdezte: „Ugye te nem csináltál semmit?” Annyira hülye nem voltam, hogy megcáfoljam. Egyébként nem is hazudtam, azon kívül, hogy sokat járt a szám, valóban nem sokat tettem. Nem adódott alkalmam.

Egyik este az országúton hosszú orosz harcokoszlop haladt nyugat felé. Komoran néztük. Valaki akasztófa-humorról megjegyezte, hogy úgy látszik, elvesztették az irányítójukat. Akinek eddig kétségei lehettek a szándékaikat illetően, most az is megérthette, hogy eszük ágában sincs hazamenni. Ők nem szoktak ilyen egyszerűen lemondani a zsákmányukról.

Ísmét Veszprémben. Egyik este Varga Dezsőnél voltam. A politikai helyzetről, s a várható eseményekről beszélgettünk, s közben a rádiót is hallgattuk. Akkor tartotta Nagy Imre a nevezetes beszédét, amelyben bejelentette kilépésünket a Varsói Szerződésből. Rémülten állapítottuk meg, hogy ez kenyértörést jelent az oroszokkal. „Látod, a kommunisták között is vannak becsületes magyar emberek”-mondta. Igen, ezt akkor is, most is elfogadhatom. A társadalmi berendezkedésről gondolkozhatunk sokféleképpen. A tényleges mélységes áthidalhatatlan törésvonal a nemzeti érzések és az azzal szembenállók között húzódik. Utóbbiakat akkor internacionalistáknak, most kozmopolitának nevezik. A kettő ugyanarról a töről fakad. Az internacionalizmus a szegény csóró, a kozmopolitizmus annak gazdag amerikai nagybácsija. Az egyik fosztogatni akar az állam számára, a másik ugyanazt teszi a saját zsebére, de mindig a magyar nemzeti vagyona préda.

Leverten mentem haza, de otthon általános öröm fogadott: „Független lesz Magyarország”. Apám megfontolt, világosan látó ember volt. Most mégis egy pillanatra őt is megérintette az általános lelkesedés. Ekkor életünkben egyetlen egyszer történt meg, hogy reálisabban ítélt meg nála a helyzetet. Az oroszok nyilván olyan helyzetet teremtettek, hogy Nagy Imre erre a kétségbeesett lépésre kényszerült. Sajnáltam, hogy elrontottam a család hangulatát, de Apám is hamar igazat adott nekem.

Nem kellett sokat várni a bizonyításra. November negyedikén hajnalban heves harc zajra ébredtünk. Ágyútűzre és kézfegyverek hangjára. Veszprémben változó intenzitással három napig szóltak a fegyverek. A Károly-templom tornyát egy tank lelőtte, a csúcsa sokáig ott feküdt a templomkertben. Állítólag onnan géppuskával fogadták őket. Valószínűbb, hogy csak rémeket láttak. A Hungária étterem, az egyetemisták kedvelt találkozóhelye leégett. Az oroszok itt egymással harcoltak. Egyik hadoszlopuk a Kossuth Lajos, a másik a Bajcsy-Zsilinszky utcán nyomult a központ felé, és kölcsönösen ellenségnek nézték egymást. Az egyetlen nem volt harc, mert állítólag a Katonai Tanszék parancsnoka fehér törölközővel szaladt eléjük. A Jókai utca felől tankok dübörgését hallottuk. Abból az irányból, de közvetlen közelről pikipak puskalövések. Utólag hallottam, hogy a közelben egy rendőrtiszt föbe lőtte magát. Isten nyugosztalja. De ennyiszer az ember nem lehet öngyilkos. Pedig a puskalövések a közelből, szerintem legfeljebb húsz-harminc méterről még sokáig hallatszottak. Tankokban sok kárt nem tehettek. Ötödikén repülők is elhúztak felettünk mélyrepülésben. Szerencsére nem bombáztak, állítólag a háztetőkön állást foglalt

felkelőket támadták, akik belöttek a Napló épületében a pártjuk újjászervezésével foglalatосkodó elvtársak közé, és közülük egyet megöltek. Ha ugyan valóban ők voltak.

A vár irányából erős tűzharc volt hallható. Ez nagyon nyugtalanított, mert ott lakott a menyasszonyom. A szüleim le akartak beszélni arról, hogy odamenjek. Külön megbízták Zoli öcsémet, hogy ebben akadályozzon meg. Csak hát engem nehéz megakadályozni bármiben. Mihelyt a harc elcsendesedett, elindultam. Mivel Zoli sem tudott a szándékomtól eltéríteni, jött velem. Én kabátomon a címerrel, a miénkkel, nem az oktrojált szovjet típusúval. Zoli, mivel nem volt rajta kesztyű, zsebre dugott kézzel. A várba érve jobbra-balra géppisztolyos orosz katonákat láttunk. A címerünket szerencsére nem ismerték, de Zoli zsebre dugott kezében veszélyt éreztek. Ezt szerencsére ő is észrevette, és úgy döntött, hogy inkább a keze fázzon, minthogy lelőjék. A volt piarista rendház mellett, ahol az utca a legszűkebb, egy letaposott barikád maradványai. A kihalt Szentháromság téren keresztül eljutottunk a leány diákszállóig anélkül, hogy bárki megállított volna. Belépve a portára, ott egy orosz tisztet és Rózsikát, Blickle Tibor majdani feleségét találtam. Mondtam, hogy a menyasszonyoméért jöttem. A válasz: „Mi itt tulajdonképpen foglyok vagyunk”, de azért kérésemet lefordította oroszra. A tiszt rövid gondolkodás után rábólintott, elvihetem. Szegény Kati örült a szabadulásnak, de az átélt izgalmak és újbóli leigáztatásunk hatására hazáig sírdogált. Az, hogy érte mertem menni, nem tudatosan vállalt „hőstett” volt. Tudtam, hogy harcok színhelyére menni veszélyes, de azt nem, hogy ennyire. Legfeljebb eltévedt golyókra számítottam, arra nem, hogy célzott lövés is leadhatnak rám. Hogy mekkora veszélyben voltunk, arra csak utólag jöttem rá. Egyrészt bevághattak volna minket is egy hadifogoly-szállítmányba, vagy becsukhattak volna a börtönbe, és átadhattak volna a karhatalmistáknak valla-tásra. A várbeli fiatal emberek nagy részének jutott valamelyik „élvezetből”. A legnagyobb veszélyt az jelentette, hogy az orosz kiskatonák féltek, és lőttek mindenki-re, ha gyanúsnak találták. Egy barátom mesélte, hogy amikor a Jókay utca felől a Posta felé indult, egy katona ráfogta a fegyverét, ő visszalépett az utca kanyarjába, egy ház fedezékébe. Egy szerencsétlen fegyvertelen ember elment mellette, s mi-helyt láthatóvá vált, a katona szó nélkül lelőtte. Pedig ott harcok sem voltak.

Mivel Kati még egyetemista volt, jókora szünet után bementem az egyetemre érdeklődni, hogy mikor indul újra a tanítás. Azt a választ kaptam, hogy előbb vissza kell hozni a Szovjetunióból a hallgatókat. Közülük később többel is beszéltem. Hát nem volt okom irigyelni tőlük ezt a „kéjutazást”.

Egy idő után visszatértem Inotára. A sztrájk még eltartott egy darabig, a kedélyek nehezen csillapodtak le. Az ellenállás az országban most már fegyvertelenül még tartott egy darabig. Aztán győzött a mindenre kiterjedő erőszak, és következett a véres bosszú. Végül mi is újraindítottuk a termelést. Többen elmenekültek, megüresedett néhány munkakör. Én is új beosztást kaptam a Technológiai Osztályon. Főnököm a főtechnológus, a Horvátországból származó Sejteri Vjekoszláv lett. Mint mesélte, a háború alatt érettségizett, s otthon csak két lehetősége maradt: elmehet a

horvát hadsereggel a Szovjetunió ellen harcolni, vagy beállhat partizánnak. Egyikhez sem volt kedve, inkább átúszta a Drávát, és beiratkozott az egyetemre kohómérnök hallgatónak. Senki sem firtatta, hogy mit keres Magyarországon. Ilyen „könyörtelen” volt Horthy idegenrendészete. Még ujjlenyomatot sem vettek a határátúszóktól. Szimpatikus, művelt ember volt. Az anyanyelvén kívül németül és franciául beszélt, de magyarul is jobban tudott, mint sok félművelt honfitársunk. Oroszul saját állítása szerint sohasem tanult, mégis könnyedén fordított orosz szakcikkeket. Ennyire hasonlóak lennének a szláv nyelvek? Engem ilyenkor odahívott, hogy segítsek magyarul szabatosan fogalmazni. De ez csak ürügy lehetett, mert a szövege hibátlan volt, nem tudtam rajta javítani. A gyáron belüli munkanélküliség azonban tovább tartott. Hiába, ennyi mérnök ide felesleges volt. Szerintem mérnök az, aki önállóan tud fejleszteni. Ahhoz, hogy valaki egy bejáratott üzemet el tudjon vezetni, elég egy technikus. Aki erre sem képes, az legfeljebb laboránsnak alkalmas, de még okosabb, ha a gyár közelébe sem engedik, mert ott csak kárt okoz. Bár egyébként a főnökömmel a magánéletben is jó volt a kapcsolatunk, ha lógáson kapott, letolt. Kértem, adjon feladatot, mert nekem is rémes ez a semmittevés. „Keress magadnak, ha tudnék értelmes munkát, én végezném, mert szintén unatkozom, de a munkások ne lássanak mérnököt lazszálni”.

Ismét új beosztást kaptam, mert a vezetőink is látták, hogy többen is üresjáratban vagyunk. Létrehoztak egy kutatócsoportot három mérnökből és egy laboránsból. Heteken keresztül azon tököltünk, hogy min kéne tökölni. Egyszer mégis jött egy szerény kis ötletünk, aminek a kipróbálására egy erős nagyítóra lett volna szükségünk. Az anyagbeszerzők leráztak azzal, hogy vegyük meg magunknak, pénzt kapunk hozzá. Felmentem Pestre és megvettem. Mit tesz egy kutató, ha hozzájut a szükséges eszközhöz? Beviszi a laborba és dolgozik vele. Akkor lepődtem meg, amikor a következő fizetésemből levonták az árát, mert nem vittem keresztül a be- és kivételezés bürokráciáján. Ezt nem tanították az egyetemen.

A munkásszállóban laktam Nemes Jóska kollégámmal. Egyszer csak megszólított az igazgató és a következőt mondta: „Várpalotán vannak szolgálati lakásaink. Az egyikből disszidáltak. Gyakoriak az önkényes lakásfoglalások, költözzetek be, amelyeket előbb megnősül, azé lesz a lakás”. Mondtam, hogy nincs bútorunk. „Hát amire szükségetek van, vigyetek a munkásszállóról.” Kocsival hurcolkodtunk. A házmaster, látva a kiutalási papírt, a kulcsot ideadta, de megjegyezte, úgy tudja, abban a lakásban egy tanár úr lakik. A lakásban mindössze egy ágyat és egy partvist találtunk. Amint a másfél szobás lakásba hurcolkodtunk, vaságyakat, asztalt, székeket, egyszer csak elsötétedett a horizont, és az ajtóban ott állt egy igencsak méretes tanár úr. Viszont mi ketten voltunk. „Eddig úgy tudtam, hogy itt lakom”, mondta. Mondtuk, hogy mi jobban bírjuk jogcím nélkül. Szóval igaza volt az igazgatónknak, ő is egy önkényes lakásfoglaló volt. Be is ismerte: „Egyszer tértem le az egyenes útról, akkor sem sikerült.” Aztán alkut ajánlott: Hadd maradjon itt ő is harmadiknak, természetesen előnősülési jog nélkül. Ilyen ballépésre különben sem készül. Jóska nem lelkesedett az ötletért, de én elfogadtam. Így kettő az egy arányban megszavaztuk.

Később a tanár úr, nekem druzsám, kellemes lakótársnak bizonyult, egész jól összebarátkoztunk. Mármint velem, mert Jóska tartotta a távolságot.

Közeledett az év vége. Jóska elkezdte mondogatni, hogy készüljek a távozásra, mert ő megnősül. Mondtam a druzsámnak, hogy készüljön ő is, mert rövidesen mehetünk a fenébe. Amire ő: „Említetted, hogy neked is van menyasszonyod, előzd meg. Nekem mindenképpen mennem kell, de inkább tiéd legyen a lakás!”

Egyre csak a tanácsa motoszkált a fejemben. Nem volt szokásom másokkal szándékosan kitolni. Jóska mégis csak a kollégám volt, s bár barátságban nem voltunk, soha nem ártott nekem. Másrészt itt valakinek mindenképpen veszteni kell, s hol van az megírva, hogy a vesztes mindig csak én legyek. Elég sok hátrány ért már az egyetemen s az elhelyezkedés során is. Katival úgy terveztük, hogy megvárjuk, amíg pár hónap múlva ő is végez, de tényleg előre is hozhatjuk az esküvőt. Végül nem egészen jó lelkiismerettel úgy döntöttem, hogy megteesszük. Jóska dicséretére legyen mondva, amikor a dolog kiderült, szó nélkül tudomásul vette, és nem tartott haragot.

Ha már a döntés megszületett, cselekedni is gyorsan kellett. Ezért a számomra igencsak eseménydús évet még egy fontos lépéssel megtoldottam. Zoli öcsémet hívtam tanúnak, s elindultunk Almásfüzitőre. A vasúti forgalom még messze volt a normálístól, majdnem egész nap bumliztunk. Kati szülei elváltak, az édesanyja Pesten lakott másik két lányával és második férjével. Most természetesen ők is lejöttek Füzitőre. Kati tanúja Marika, az idősebb húga lett. Az esküvőt szűk családi körben tartottuk. Utána az apósom megkérdezte, nem akarunk-e nyugatra menni, meg tudná szervezni. Azt feleltem, hogy nekem már elég nagy fájdalmat okozott a szűkebb pátriám elvesztése, bármilyen szomorúnak látszik a magyar sors, vállalom, idegen országban nincs semmi keresnivalóm. Kati nem szólt egy szót sem, vagy azért, mert ő is így gondolta, vagy csak elfogadta a döntésemet. Bár legalább Laci bátyám, az apósom maga ment volna el, mert rá itt rettenetes sors várt.

Ötvenhat ötvenhétben is folytatódott, csak most a kollaboránsok következtek a kegyetlen bosszújukkal. Kádár János természetesen megígérte, hogy nem lesz megtorlás, és ugyanilyen természetesen megszegte az ígéretét. Hogy az üldözés célját, méretét és eszközeit ők találták-e ki, vagy kaptak hozzá direktívákat a „szocialista táborból”, nem tudom eldönteni, valószínűleg igaz is mind a kettő. Gondolom, alapelveket és irányszámokat kaptak a vérengzés méretére, de a részleteket rájuk bízták. Az számomra egyértelmű, hogy nem csak a rémületük és bosszúszomjuk vezérelte őket, a megtorlásban politikai koncepció is volt. Azt akarták bizonyítani, hogy az „ellenforradalmat” a régi rend urai szervezték. Az apósom pedig nagyon illett az elképzelésükbe, mert a huszadik századi tatárjárás előtt magas pozíciót töltött be az iparban. Kiválasztásában egy gyalázatos gazembernek főszerep jutott, akinek, mivel a megszállók oldalán serénykedett, nem gondolva, hogy vipera farkára lép, alaposan megmondta a véleményét: „Ismertem az apádat, ő becsületes magyar ember volt...” Alkalmassint neki köszönhette a rá váró szenvedést. Valami ürügyre azért szükség volt, hiszen a forradalom alatt semmit sem tett. Adódott az is. Katitól hallottam, hogy az iskolában a gyerekeket politikailag vegzálták, s kérdésekre azt válaszolta,

hogy „Akkor ne menjetek iskolába”. Ezt sztrájkszervezésnek minősítették. Házkutatást tartottak nála, vitték „tárgyi bizonyítékként” a konyhakést, mint a „forradalmi munkás-paraszt kormány” megdöntésére alkalmas fegyvert. Letartóztatták. Kistarasán Katival még meglátogathattuk. Fájdalmas és felháborító volt ketreccben látni embereket, bűnhődni olyasm miatt, ami nem bűn, vagy amit el sem követtek. Látni az apósomat teljesen megtörve férfiként sírni. Én gyerekkorom óta nem sírtam, de ott a rács másik oldalán, valószínűleg én sem bírtam volna ki. Mit érezhetett Kati, aki annyira szerette az apját, hogy még a szülei válása után is vele maradt. Mit művelhettek az apósommal, hogy később a börtönben már olyan állapotban volt, hogy a lányát sem ismerte meg.

Ne felejtsük el a megszépítő messzeségből sem, hogy így kezdődött az egyesek által ma is nosztalgiával emlegetett Kádár-korszak.

* Az első rész a 12. számban jelent meg

MEGEMLEKEZÉSEK

Iskolalapító tanárnő a zene bővületében. Emlékezés Kecskeméthy Margitra. A tanítás volt az élete*

MOLNÁR JÁNOSNÉ

KECSEKEMÉTHY MARGIT SÜMEGEN LÁTTA MEG A NAPVILÁGOT 1871. július 14-én. Az özvegyen maradt Kecskeméthy Albert 1848/49-es honvédkapitány második házasságából született, aki Zala vármegye (Sümege akkor ide tartozott) főmérnöke volt két ciklusban, majd adóvégrehajtó. A sokgyerekes család az 1880-as évek közepén költözött Veszprémbe, vélhetően a gyermekek iskoláztatása miatt. A fiúk (István, Viktor, Albert) a piarista főgimnáziumba jártak, a két legidősebb leány, Margit és Anna az Irgalmas Nővérek Intézetének belnövendékei lettek. Kecskeméthy Margit a zenei pályát választotta. A Nemzeti Zenedében zongorából és cimbalomból szerezte meg a tanításhoz szükséges képesítést, 1904 végén pedig a Zeneakadémián az énektanári vizsgát tette le.

Veszprémbe visszatérve 1898 december elején hozta tudomására a „nagyérdemű közönségnek”, hogy két hangszeren tanítást vállal. Megkezdte a tanítást. Az egyre szaporodó növendékeinek zeneestélyeket rendezett, hogy a zenedében elért haladásukat bemutassa a szülőknél és az érdeklődőknek. Ismereteim szerint az első zenevizsgát 1901. március 24-én rendezte meg a Korona Szálló emeleti nagytermében. A színpadon három cimbalom, két zongora volt, s ezek megszólaltatása bravúrnak számított. Újítása volt még a zenevizsgát követő éjszakába nyúló tánc.

A tehetséges és arra vállalkozó növendékei hivatalos vizsgát csak Budapesten a zenekonzervatóriumban tehették le. A növendékeket vizsgáztató tanárok Kecskeméthy Margitot a legszebb dicséretekkel halmozták el az eredményes tanításért.

Zenetanári pályájának következő lépcsőfoka 1905. november 5-e, amikor is zenei önképzőkört alakított. Fáradhatatlanul dolgozott, hogy kitűzött célját elérje. A tanárnő a kör díszelnökének megnyerte Veszprém vármegye kiemelkedő mecénását, dr. Óvári Ferenc országgyűlési képviselőt. Zenei önképzőkörének nagy sikerű bemutatkozása az időközben felépült veszprémi Nemzeti Színházban volt 1909 áprilisában. Ettől kezdve minden év tavaszán felléptek.

Az első világháború kirobbanásakor a műzsák nem hallgattak el. Kecskeméthy Margit alkalmazkodott a körülményekhez. Az 1914/15-ös tanévben az egyéni okta-

Az emlékezők a sírnál 2010. október 22-én

tás helyett bevezette az „akadémiai rendszerű csoporttanítást, így kevesebb tandíjjal terhelte a szülőket.

A népszerű zenetanárnő szülei halála után gondolt a saját otthon megteremtésére. A Veszprémi Takarékpénztár tulajdonába került Virág Benedek utca 6. számú házat tizenkétezer koronáért részletre megvásárolta. 1915 augusztusában már itt rendezte be otthonát.

Pályájának csúcsa a városi zeneiskola létrehozása volt. Előnye, hogy a szervezett nyilvánossági joggal felruházva az intézményben a növendékek általános érvényű oklevelet, bizonyítványt kaptak, miután vizsgakötelezettségüknek eleget tettek. Tanítványait megkímélte a budapesti utazástól, a szülőket a költségektől. Régi vágyát 1916-ban, a háborús viszonyok ellenére meg tudta valósítani, mert segítőkész partnerekre talált. Az 1916. június 12-én benyújtott kérvényét a városi közgyűlés pozitívan fogadta: 600 korona évi segílyt szavaztak meg. (Ezért négy növendéket ingyen kellett tanítani.)

Az intézmény felvehette a Veszprém Városi Zeneiskola nevet. Igazgatásával Kecskeméthy Margitot bízták meg. A zeneiskola anyagi és erkölcsi támogatója, védnöke, Óvári Ferenc helyet biztosított az intézménynek, ellátta a szükséges berendezésekkel és hangszerekkel. Szakmai segílyt az igazgató Gobi Alajos hegedűtanártól, a Nemzeti Zenede igazgatójától kapott. A tanerőkről az alapító gondoskodott anyagilag is.

Az első, 1916-17-es tanévben a beiratkozás még Kecskeméthy Margit lakásán történt, de október elsején már a Kossuth utca 1. számú ház földszintjén lévő volt rőfősüzletben és egy kiürített lakásban. Ebbe a nem éppen méltó bérleménybe köl-

tözött be a múzsa. Az öt helyiségben a beiratkozott 115, év végére felszaporodott 140 növendék zongorázott, hegedült, cimbalmozott és énekelt, ki melyik tanszakra jelentkezett. A zeneelmélet, -történet, -irodalom, költészettan tananyagot is tanulták. A zeneiskola növendékei tudásukról, előmenetelükről számot adtak a veszprémi Nemzeti Színházban megtartott hangversenyeken. Az intézet megnyitását a december 13-i díszes előadással tették emlékezetessé. Március idusának évfordulóját zenés matinével köszöntötték.

Az első tanév elméleti vizsgáját 1917. május 24-én tartotta meg a négy tanár. Az iskolaévet a színházban tartott díszvizsgával zárták június 20-án. Nem sokkal később a növendékek kezükbe vehették a zeneiskola igazgatója által szerkesztett értesítőt. A második tanévet épphogy beindította az igazgató, s máris néhány hetes szabadságra ment. Már régóta küszködött beteg szívével. Budapesten hiába keresett gyógyulást. 1918. január 14-én meghalt a fiatal generáció Margit nénije. Veszprém lakossága a temetéskor mutatta ki szeretetét, a gyászoló rokonsággal való együttérzését. Az alsóvárosi temetőkápolnából kísérték nyughelyére. A korán elhalt húga és szülei mellé temették.

A város zenekultúrája fejlesztésén fáradhatatlanul, önzetlenül munkálkodó Kecskeméthy Margit megújított sírhelyénél – Veszprém Polgárai a Városi Zenedéért zeneiskolai alapítvány támogató segítségével – tisztelői 2010. október 22-én tartottak emlékünnepeket az alsóvárosi temetőben.

*Elhangzott a 2010. október 22-i megemlékezésen Kecskeméthy Margit sírjánál.

Egei Sándor (Veszprém, 1922 – Várpalota, 2010)

TÖLGYESI JÓZSEF

VÁROSUNK CIVIL KÖZÉLETÉNEK JELENTŐS SZEMÉLYISÉGE TÁVOZOTT el körünkből. Miután több évtizedes külföldi távollét után visszatért szülővárosába, a közel másfél évtizednyi ittléte alatt népszerűséget, elismertséget szerzett. Olyan lokálpatriótaként élt itt a hetvenes-nyolcvanas éveiben, aki folyton azt kereste, mit tudna tenni városáért. Szerencsére, sokirányú érdeklődésű volt, és pénzügyi lehetőségeit felhasználva számos területen segítette a számára fontosnak tartott különféle városfejlesztési akciókat, amelyek között több az ő kezdeményezésével valósult meg.

Amikor újra városunk lakója lett, csak kevesen, egykori diák- és munkatársai, sporttársai, s a tágabb rokonság tudták, hogy feleségével együtt egy világhírű előadóművész-pár érkezett meg.

Egei (Eisenbarth) Sándor 1922. május 9-én született. Édesapja molnármester, majd irodai alkalmazott volt. 1943-ban érettségizett a helyi Felső Kereskedelmi Iskolában. A II. világháború alatt katonai szolgálatot teljesített, és Németországban amerikai hadifogolytábor lakója lett. Itt ismerkedett meg leendő feleségével, Skardelly Margit vöröskeresztes nővérrrel, aki a tábor egészségügyi szolgálatánál dolgozott fizetés nélküli alkalmazásban.

A diákként gimnasztikában és birkózásban számos kiemelkedő (több országos) bajnoki címet szerzett Egei bekapcsolódott a tábori Tip-Top Revü programjaiba, főképpen erő- és artistaszámokkal.

Ekkor alapozódott meg későbbi életének az az időszaka, amikor feleségével – és néhány éven át lányukkal együtt – előadóművészekként a világ számos országában szerepeltek.

A hadifogságból hazatérve beiratkozott a Testnevelési Főiskolába, és 1949-ben ott kapott tanári oklevelet. Ekkortól 1956-ig a fűzfőgyártelepi Szakmunkásképző Intézetben tanított, s számos tehetséges fiatalot segített sportpályafutásuk megalapozásában.

1956-ban feleségével külföldre, először Ausztriába távozott, majd a Német Szövetségi Köztársaságban telepedett le. Néhány évig testnevelő tanárként dolgozott egy speciális iskolában, ahol a diákok, a tanárok és a szülők is megkedvelték a barátságos, jó humorú „magyart”. (Közben 1970-ben Frankfurtban a Testnevelési Intézetben is tanári oklevelet szerzett.) Iskolai és különböző közösségi kulturális rendezvényeken gyakorolta be azokat az artista- és bűvészműtávjait, amelyekkel feleségével „világhódító” útra indultak. Kezdetben különböző művészeti együttesekben szerepeltek, majd önállósodtak. Bejárták Észak-, Nyugat- és Dél-Európát, Ázsiát az arab országokon, Indián át Japánig, a Fülöp-szigetekig, s turnéztak az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában is. Utaztak gépkocsival (amelyből több tucatot használtak el útjuk során), mentek óceánjáró hajóval, repülőgéppel, vonattal, autóbusszal. Európai turnéikon kezdetben évekig a maga által készített, autójuk vontatta lakókocsiban éltek, majd amikor anyagi lehetőségeik már megengedték, neves szállodákban vagy a vendéglátók által biztosított luxus szállodákban laktak. Amellett, hogy németül jól beszélt, több más nyelvet is elsajátított, legalább olyan mértékben, hogy előadásait meg tudja tartani, és intézhesse a hivatalos ügyeket. (Közben egyetlen gyermekük, Márta lányuk német férfi felesége lett, s ő véglegesen Németországban telepedett le.)

Napilapok, bulvárujságok írtak szereplésükről, kiemelve azt – amit mindig hangsúlyoztattak is –, hogy magyar művészek. Számos elismerést kaptak, s közülük a legrangosabb az 1981-ben kapott Accademia Italia Belle Arti e Del Lavoro aranyérme. Szabadidejében festéssel, szobrászattal is foglalkozott. Egei Sándor élénk érdeklődéssel figyelte az európai politika alakulását, s véleményét, javaslatait számos lapban, többek között a Bécsi Naplóban, az Offenbacher Postban és a Frankfurter Rundschau-ban közölte.

A rendszerváltás előtt lakóhelyükről, Offenbachból többször is hazalátogattak, majd (kettős állampolgároként) Veszprémben telepedtek le. Egei az első években itthon is számos alkalommal fellépett műsorával iskolákban, művelődési házakban, nyugdíjas klubokban, s mindig honorárium nélkül, mondván, ennyivel tartozik szülővárosának. De nem csak ezzel hálálta meg itteni felnevelését, első fiatalkori sikerei támogató közösségét, hanem több városszépítő akciót is kezdeményezett és támogatott. Megtalálta a kapcsolatot a város önkormányzatával, a Nemzetőrrel, az 56-os és más civil szervezetekkel. A város megbecsült mecénása lett. Ezt ismerte el az önkormányzat azzal, hogy 1998-ban Pro Urbe Veszprém kitüntetésben részesítette. Megkapta az 1956-os Emlékérmét is. Több írása jelent meg a megyei lapban, a Naplóban, amelyek jobbító szándékkal készültek.

Életútjukról két kötetet jelentetett meg: 2001-ben az Egy ujjon a világ körül, 2007-ben pedig az Amerikai hadifoglyok voltunk Pockingban címűeket. Festményeiből több kiállítása volt, amelyek tehetsége újabb oldalát mutatták meg. Szobrokat, plaketteket is készített, többek között az Eisenbarth család 17. század végi címerének domborműves változatát. (A nemességet kapott őse egy német fejedelem hírneves orvosa volt. Születése 300. évfordulóján, 1963-ban a nyugatnémet

posta bélyegkiadással emlékezett meg róla. De távoli rokonai között tarthatta számon a veszprémi, 18. században élt Tumler családot is: Tumler György Eisenbarth lányt vett feleségül.)

18. század első felében az ausztriai Nedersheimből származó Eisenbart család utódai mára több országban élnek Európában és Amerikában. Évenként mindig más helyszínen tartanak családtalálkozót. Egei Sándor 1989-ben Magyarországra hívta a több százra gyarapodott hazai és külföldi rokonokat. A Csopakon megtartott több napos program nagy sikerrel zárult.

Utolsó éveiben különös figyelmet szentelt az 56-os szervezeteknek és a Nemzetőrségnek, amely utóbbiban felesége ezredes, ő pedig dandártábornok rendfokozatot viselt.

Életével, munkásságával a jeles veszprémi személyiségek közé emelkedett. Szülővárosa büszke lehet rá, mert itthon és külföldön Veszprém jó hírnevét erősítette. Életrajza több lexikonban is helyet kapott.

Néhány hónapos betegsége után 2010. október 23-án hunyt el a várpalotai kórházban. A Vámosi úti temetőben a családi sírboltba helyezték örök nyugalomra.

Kópházi Ferenc (Barbacs, 1947 – Budapest, 2010)

CSISZÁR MIKLÓS

ÉLT HATVANHÁROM ESZTENDŐT, IGAZGATÓSÁGA 15. ÉVÉBEN TÁVOZOTT közülünk. A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola tanári kara, diákjai, egykori kollégái-tanítványai, barátai-tisztelői sokasága a veszprémi Vámosi úti temetőben vett tőle végső búcsút szeptember utolsó napján.

Kópházi Ferenc a Hanság egyik legdélebbi falujában, a Csornához közeli Barbacson született 1947. április 17-én. Érettségi után a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett matematika-fizika szakos középiskolai tanári oklevelet. Ekkor a honvédség állományában 1973-ig Szentkirályszabadján meteorológusként, majd állomásparancsnok-helyettesként teljesített szolgálatot.

1973 őszén, már a tanév kezdése után került a dr. Borsi Lőrinc igazgatta veszprémi Varga Jenő Közgazdasági Szakközépiskolába, ahol élete végéig dolgozott.

Volt beosztott szaktanár, vagy ahogyan kedvenc kifejezésével emlegette ezt a funkciót, reguláris tanár, egészen 1981-ig. Az 1982/83-as tanévtől 1996 nyaráig igazgatóhelyettesként dolgozott, majd pontossága, rátermettsége eredményeként a felettes szervek és a tantestület bizalmából is vezetője lett a nagy múltú tanintézetnek. A nyugállományba vonult Meggyes Istvánt követte az igazgatói székben.

Szaktanári és osztályfőnöki munkáját mindig felelősségteljesen és eredményesen végezte. Tanítványai ott voltak a legjobbak között. A matematikaoktatás területén „*elhivatott szakmai és emberi munkájáért, a jövő tehetségeinek kibontakoztatásáért*” végzett tevékenysége elismeréseként 2005-ben megkapta a Graphisoft Alapítvány „*A Magyar Matematika Oktatásért díja 2005*” elismerését, melynek mottója: „*...hogy ne csak a világhírű tudósok, hanem tanáraik nevét is ismerjük...*”

Eközben volt a fizika munkaközösség vezetője, de hosszú évekig dolgozott vezetőségi tagként az Eötvös Loránd Fizikai Társulat megyei szervezetében is. Több írása jelent meg a fizika- és matematikatörténet témakörben. (Szimmetriák és meg-

maradási tételek. 1970.; A mechanikai mozgások matematikai leírásának fejlődés-története a XVIII. századig. 1977.; A kvantummechanika kialakulása. 1979.; Bolyai János — Megemlékezés a nagy geóméter születésének 200. évfordulóján. 2003.)

Kedvenc időtöltése, szöležének gondozása mellett mindig jutott ideje az iskola és egyáltalán a kereskedelmi-közgazdasági oktatás múltjának a megismerésére. *A középfokú kereskedelmi (közgazdasági) szakképzés múlt századi története és állapota a századforduló idején* című dolgozatát a Megyei Pedagógiai Intézet jelentette meg Veszprém Megyei Pedagógiai Füzetek c. sorozat 11. füzeteként 2000-ben. De nem csak a múlttal, a jelennel is behatóan foglalkozott. *Gondolatok gyermekeink erkölcséről* írását az egykori igazgató, dr. Borsi Lőrinc alapította Nyugdíjasok szabadegyetemének kiadványában adták közre 2001-ben. *A szakmai képzés és metamorfózisai a Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskolában* címmel jelent meg írása az iskola 1996/97. tanévi értesítőjében. Abban a kiadványban, melynek létrejötté az ő igazgatóságához köthető, hiszen igazgatói kinevezése óta jelenik meg évente az adott tanév történéseit összegezve a Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola értesítője. Ugyancsak nem valósulhatott volna meg határozott támogatása nélkül az iskolai könyvtár kiállítássorozata, amely a diákságon kívül a kiállítást látogató nagyközönség számára is mindig hoz valami újdonságot-érdekességet.

Irányításával az iskola továbbra is a város egyik közkedvelt, elismert tanintézete, ahová a város és a környező települések családjai generációk óta adják gyermekeiket tanulni. A Pannon Egyetem és más felsőfokú tanintézetek hallgatói rendszeresen választják az iskolát pedagógiai gyakorlataik színhelyéül. Iskolaszervezői-iskolavezetői munkáját a Pannon Egyetem címzetes egyetemi docens cím adományozásával ismerte el.

Kópházi Ferenc igazgató a 2008-as év során hatalmas munkát végzett a patinás várbéli alma materből az üresen álló volt Nagy László általános iskola felújított épületébe történő költözés zökkenőmentes megszervezésével és lebonyolításával. Örült a kor elvárásainak jobban megfelelő elhelyezésnek, de végig hiányzott neki a diákok generációi által koptatott igazi tanintézet.

Munkáját Veszprém Megyei Jogú Város közgyűlése is elismerte. A 2010. évi Pedagógusnapon kapta meg a Lovassy gimnáziumban rendezett ünnepségen a város rangos elismerését, a Ranolder-díjat. A veszprémi pedagógusok munkájának elismerésére alapított díj átadásán a harmadik igazgatói ciklusa feladatait ellátó Kópházi Ferenc munkásságát bemutató laudáció utolsó mondata jól jellemzi a kitüntetett: „*A címek és tisztségek mellett mindenekelőtt ember, aki életével és az élethez való viszonyával etalont teremt munkatársai és a diákjai számára.*”

A nyár folyamán még bejárt dolgozni az iskolába, de ekkor már elhatalmasodott rajta súlyos betegsége, amelyet hatalmas életigenlése sem tudott legyőzni. 2010. szeptember 22-én Budapesten hunyt el, ahol utolsó napjaiban gyermekei gondozták.

Élt hatvanhárom esztendő, igazgatósága 15. évében távozott közülünk. Emlékét megőrizzük

KÖNYVSZEMLE

Karlinszky Balázs, Varga Tibor László szerk.: Centenáriumi album a veszprémi székesegyház újjáépítésének százéves évfordulójára (1910-2010). Veszprémi Érseki és Főképtalan Levéltár, Veszprémi Érseki Könyvtár. Veszprém, 2010. – 118 p. – „*A veszprémi bazilika korábbi barokk épületét báró Hornig Károly veszprémi püspök (1888-1918) az egyházmegye 900 éves fennállásának évfordulójára Aigner Sándor építésszel neoromán stílusban átépítette. A barokk székesegyház külső megjelenéséről és belső berendezéséről a bontási folyamat során és azt megelőzően Ádám Iván veszprémi kanonok készített fényképfelvételeket. Kiadványunk ezt az akkor mindössze néhány példányban összeállított fényképalbumot tárja most a szélesebb közönség elé a székesegyház építéstörténetét bemutató tanulmány kíséretében*” – olvasható a kötet hátsó borítólapján.

Ádám Iván (1844-1928) végig figyelemmel kísérte a templom újjáépítését és olyan dokumentációt készített, amelynek ma már építészet-, művészettörténeti értéke van. Fényképei megőrizték azt a barokk kori állapotot, amelyet másképpen már aligha lehetne rekonstruálni. 1912-ben a Veszprémi Hírlapban folytatásokban megjelent írásaiban számolt be az átépítéssel kapcsolatos történésekről. Ennek szövege A veszprémi székesegyház címmel kötetben is megjelent. Az utókor hálójaként, s dokumentációja megbecsüléseként értékelhető az, hogy az átépítés centenáriumára nyomdai kivitelben láthatók az általa készített fényképek.

A kötet szöveganyagát több szerző jegyzi. Nagy Károly, a bazilika plébánosa bevezető gondolatait (személyes visszaemlékezését, ajánlását) követően a szerkesztők előszava olvasható, amelyben az „Ádám Iván-albumok”-ról adnak adatokkal is hitelesített információkat. A székesegyház történetéről Fülöp András és Simon Anna készítettek több fényképpel illusztrált tanulmányt, amelyben bemutatják a székesegyház(ak) ezer év alatti történetét egészen a ma meglévőön az 1970-es évek közepén végzett felújításig.

Az, hogy egy épület magán viseli a történelmi eseményeket, rávilágít arra, hogy minden olyan épített örökség méltó a figyelmünkre, érdeklődésünkre és folyamatos karbantartásra, amely hazánk történetéből őriz egy vagy több epizódot.

Az olvasók számára sok érdekességet, múlttörténeti adalékot tartalmaz e tanulmány. Csak példaként kettő ezek közül: 1276-ban Csák Péter nádor katonái kifosztották és felégették a székesegyházat, 1557-ben tűzvész pusztította el a vár házait, s megrongálódott a székesegyház is. Viszont mindegyik püspök (köztük számosan olyanok, akik továbbfejlesztették a mindenkori székesegyházat), hozzájárult ahhoz, hogy az egyházmegyét, a katolikus hitet reprezentáló és erősítő épület külső és belső megjelenésével megfeleljen feladatának.

A közölt illusztrációk közül különösen szép az a 19. század közepén készült litográfia, amely északkelet (az Úrkút) felől ábrázolja a várat, centrumában a püspöki (ma: érseki) palotával. Ugyancsak szépek azok a műszaki rajzok, amelyeket az 1907-1910 közötti felújítást tervező Aigner Sándor készített.

A kötet fő részét Ádám Iván felvételei alkotják, amelyeket az ő képaláírásaival közöltek a szerzők. (Az akkori fényképezéstechnikai lehetőségek miatt a felvételek fekete-fehérek.) Nagyméretű közlésük részletgazdagon mutatják a templombelső és -külső (a freskók, a stációképek, az épületrészek, az épülettömb és környéke) egykori állapotát. Néhány fotón városunk polgárai és építőmunkások is láthatók.

A kötet utolsó részében a korabeli Veszprémi Hírlap néhány cikke, Hornig Károlynak a székesegyház felszenteléséről szóló közleménye (és a felszenteléskor készült fotók) kaptak helyet. A kötetet kép- és irodalomjegyzék zárja.

A szerkesztők remek szakmai-tudományos munkát végeztek, hűen ahhoz, amit a bazilika egyháztörténeti és egyetemes kulturális örökségként őriz.

CS. BÁNYAI GYÖRGY

* * *

Kovács Győző Gyula: Veszprém időjárása és éghajlata I. A meteorológiai megfigyelések kezdete. (Veszprémi Szemle könyvek 2.) – Veszprémi Szemle Város-történeti Közhasznú Alapítvány, Veszprém, 2010. – 296 p. – Azokban az estekben, amikor szélsőségesen változik az időjárás, vagy túl hosszú forró, netán éppen fagyos időszakokat élünk át, gyakran hallani a következő mondatokat: Erre emberemlékezet óta nem volt példa. Régen nem volt ilyen időjárás stb.

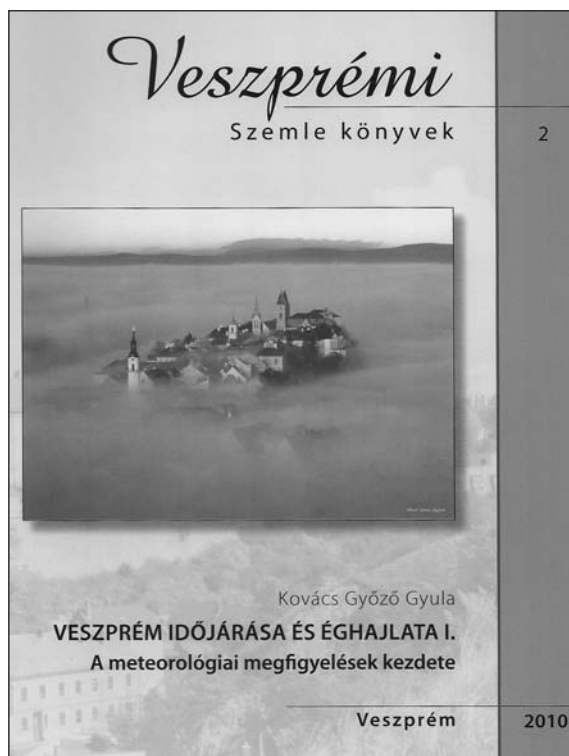
Valójában egy ember, vagy akár egy család időjárásra vonatkozó emlékei időben korlátozódtak, és az évek múlásával gyakran átértékelődnek. Milyen is volt az elmúlt évszázadok időjárása? Milyen hatást gyakorolt az időjárás egy nevezetes ünnepség megtartására, vagy éppen milyen tragédiák okozója volt? Az ilyen és ehhez hasonló kérdések megválaszolása a legtöbb esetben lehetetlennek tűnik. Vajon miért van ez így? – tehetjük fel magunknak a kérdést.

Sajnos, elég kevés helyen maradt meg írott emlék az elmúlt korok időjárásáról, még kevesebb az olyan kutató, aki szabadidejét feláldozva összegyűjtötte volna egy-egy tájegység vagy város időjárási eseményeire vonatkozó feljegyzéseit. Erre a nem könnyű, sok évnyi könyvtári kutatást és adatfeldolgozást igénylő munkára vállalkozott Kovács Győző Gyula, amikor belekezdett Veszprém város időjárásának és éghajlatának feldolgozásába.

A kötet szerzője, aki nyugállományú őrnagyként sok éves repülőtéri meteorológus előreléptetői tiszti tapasztalattal rendelkezik különösen fogékony azoknak az időjárási eseményeknek a feldolgozására és közreadására, amelyeket mai szóhasználatlal élve „veszélyes időjárási jelenségeknek” nevezünk. Ugyanakkor a szerző igazi lokálpatrióta is, aki évtizedek óta népszerűsítője a meteorológiai tudományának, és lakóhelyén, Veszprémben, nem csak folyamatosan tart ismeretterjesztő előadásokat, hanem számos, az időjárás változásával, előrejelzésével kapcsolatos cikke jelent meg a Veszprémi Hétfőben, illetve a Veszprémi Szemlemben.

A Veszprémi Szemle könyvek sorozatban megjelent Veszprém időjárása és éghajlata I. című kötet mellett, hogy komoly szakmai munkának is számít, mindenki számára élvezetes olvasmányt jelent. Egy rendkívüli időjárási helyzet leírása ugyan már önmagában is érdekes, de a közreadott írásból sok, az adott korra jellemző körülmény, korrajz is kiviláglik, gondoljunk csak a kártyázó koldusok közé csapó villámra 1882. július 22-én, vagy az 1758-ban bekövetkezett, időjárás okozta éhínségre, amikor az éhségtől legyengült gimnazisták csak alig-alig tudtak elmenni az iskolába.

Szeretném felhívni az olvasó figyelmét néhány olyan körülményre, amelyek gyakran elkerülik a figyelmünket. Az áradással járó esőzések, a földcsuszamlások, illetve az ezeket követő épületbontások, új utcák és patakmedrek kialakítása évszázados távlatokban bizony jelentősen alakítják egy-egy település szerkezetét. Így történt ez Veszprém esetében is, ahol a Séd szabályozásának ügye a környező települések számára sok évszázados problémát jelentett. Minden egyes nagy csapadékkal járó esőzés, és az ezt követő árhullám – ami gyakran halálos áldozatokat is követelt –, felgyorsította a védművek kiépítését, és sok esetben átgondolásra készítette a

városvezetők, városépítészek terveit. Ennek a folyamatnak a jelentősebb állomásait is nyomon követhetjük a szerző által közreadott munkában.

A számos kultúrtörténeti vonatkozás közül csak egyet említsünk meg, hogy a nevezetes összejövetelek, táncmulatságok kezdetét taracklövésekkel jelezték a városlakóknak. Amikor egy szabadtéri ünnepség megtartása kétséges volt az időjárás miatt, akkor a korabeli szervezők az ágyúdörgésekkel tudatták a helybeliekkel, ha mégis megtartásra kerül a rendezvény.

A kötetben számos utalást találhatunk a környék állat- és növényvilágára is. Az ezernyolcszázas évek szigorú telein bizony gyakran farkasok is megjelentek a település határában.

Napjainkban, az éghajlatváltozással kapcsolatban sok kutató azt valószínűsíti, hogy a klímaváltozás hatására meg fog növekedni a rendkívüli időjárási helyzetek száma. Kovács Győző könyve lehetőséget teremt arra, hogy ezt az állítást a kutatók ellenőrizni tudják. Aki pedig helytörténeti kutatásra adja a fejét, annak nagy segítséget nyújthatnak a könyv második részében található időjárási táblázatok, amelyben Veszprém elmúlt időjárását naponként nyomon tudjuk követni.

A veszprémi értelmiség, és a Veszprémben tanító Bolgár Mihály jóvoltából a meteorológiai megfigyelések igen korán – mondhatni korukat megelőzve – elke-

dődtek a városban. Engedje meg a kedves olvasó, hogy idézzünk néhány szép gondolatot Bolgár Mihály tollából, 1893-ból: „*A legrégebb adatok nyomán Veszprém püspöki város, bájos fekvése és egészséges levegője miatt az Árpád-házi, valamint a későbbi királynék szék és lakhelye volt. Pusztapalotán most is láthatóak Mátyás király fényes vadászkastélyának romjai, Óskü és Péth között pedig Beatrix királyné nagyszerű halastavának vízgátjai...A természet nem is kímélt Veszprémtől semmit, s ha a várost környező rengeteg erdőt nem tette volna kopár sziklapadokká a kapzsi emberi kéz: számtalan forrásával, hegyei- s völgyeivel talán még ma is meg tudnánk magunknak magyarázni azt, hogy miért tartott Veszprém királynőink által országunk legegészségesebb s legszebb vidékének.*”

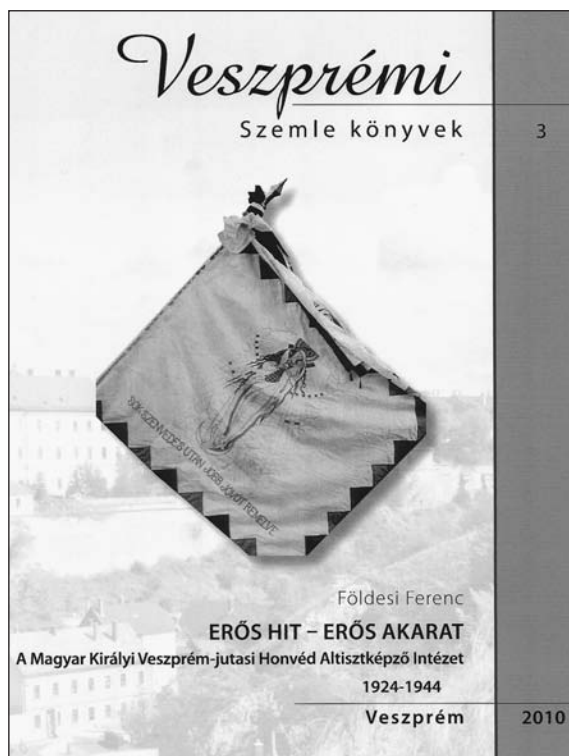
A szerző, Kovács Győző Gyula, akinek pályafutását a környezetvédelmi miniszter 2009-ben „Pro Meteorológia” emléklappal tüntette ki, a könyvet egy hosszabb áttekintés első kötetének szánja.

Úgy gondolom, hogy e kötet lapjait örömmel forgathatják azok, akiket érdekel Veszprém város időjárása, azok is, akik kíváncsiak a rendkívüli időjárás jelenségekre, és ajánlom azoknak is, akik érdeklődnek lakóhelyük múltja iránt, hiszen hasznos forrásanyag lehet a könyv azok számára, akik elmélyültebb helytörténeti kutatómunkát végeznek.

WANTUCH FERENC

* * *

Földesi Ferenc: Erős hit – erős akarat. A Magyar Királyi Veszprém-jutasi Altisztképző Intézet 1924–1944. (Veszprémi Szemle könyvek 3.) Veszprémi Szemle Várostörténeti Közhasznú Alapítvány. Veszprém, 2010. – 192 p. – A legtöbb haderőben a személyi állomány legfontosabb „elemének” a tiszthelyettesi állomány – avagy a régi elnevezéssel altiszti kart – tartják. Így volt ez egykoron az osztrák–magyar haderőben és a volt magyar királyi Honvédségben is. Az altiszti, későbbi megnevezése: tiszthelyettes-állomány kiképzése a csapatoknál történt, általában altisztképző iskolákon. Ez a képzési forma volt rendszerben az 1922. január 4-én a Nemzeti Hadseregből magyar királyi Honvédséggé alakult magyar haderőben is. A világháborús – akkor még nem volt tudható, hogy az „csak” az első világháború lett volna –, tapasztalatok alapján azonban a magyar haderő egyes vezetői úgy vélekedtek, hogy célszerű és fontos lenne a képzést a csapatoktól elvonni és önálló tanintézetben megvalósítani azt. Ennek az elképzelésnek a megvalósulása lett az 1924-ben létrehozott és gyakorlatilag a kezdetektől a Veszprém melletti Jutason működő, nevében többször is változott altisztképző intézmény. Hogy miként jött létre, kik lettek a növendékei, milyen formában és mennyi ideig tartott a kiképzés, hogy emlékeznek az egykori növendékek, illetve miként gondolnak rájuk valamikori beosztottaik, megtudható a Veszprémi Szemle Várostörténeti Közhasznú Alapítvány gondozásában megjelent kötetből, amelynek szerzője Földesi Ferenc nyugállományú alez-

redes, aki már hosszú évek óta „búvárolja” a jutasi altiszt/tiszthelyettesképzés történetét.

Aki valaha is próbálkozott már azzal, hogy viszonylag kevés levéltári forrás, nem egy esetben egymásnak is ellentmondó emlékezések alapján igyekezzen „történelmet írni”, az tisztelettel viseltet a szerző kísérlete iránt, és érdeklődéssel olvassa munkáját. A Hadtörténelmi Levéltár vonatkozó iratanyagának jelentős részét tanulmányozta, emlékezéseket gyűjtött össze, és különböző időszakokban készült, a témakörre kisebb-nagyobb információkat szolgáltató feldolgozásokat olvasott el és hasznosított a szerző. E források alapján született meg a kis kötet, amelyet számos korabeli fénykép is színesít, igaz, a kor technikai színvonalának megfelelően „fekete-fehérben”. Földesi Ferenc írásából jól érzékelhetően kitűnik, hogy a volt magyar királyi Honvédség altiszti/tiszthelyettesi karára egykoron „ráaggatott” jelzők – a primitív, lelketlen, erőszakos, képzetlen stb. – nem felelnek meg a valóságnak, még akkor sem, ha bizonyára – mint minden korban és minden haderőben – voltak is olyanok, akik nem feleltek meg a szakmai és emberi elvárásoknak. A kötetből azonban kiderül, hogy a „jutasi örmester” jelző az adott korban, de bizonyos körökben még később is, a felkészült, alárendeltjeiért felelősséget érző, az adott fegyvernem vagy szolgálati ág kívánalmainak jól megfelelő tiszthelyettest takarja.

Jutasra kerülni és ott tiszthelyettesé – korábban altisztté válni – nem volt egyszerű feladat. Komoly felvételi követelmények, s komoly szellemi, fizikai igénybevétel után válhatott a növendék a magyar királyi Honvédség altisztjévé/tiszthelyettesévé, olyanná, aki a szükség teremtette helyzetekben képes a század-, illetve alosztályparancsnoki teendőket is ellátni és irányítani, vezetni az alegységet.

Sajnos, a volt magyar királyi Honvédség az 1930-as évek elején nem kevés háborús tapasztalattal rendelkező altisztjétől vált meg, akik helyébe még kevés „jutasi örömester” léphetett be. Egyébként a „régiek” és az „újak” között nem egy esetben ellentétek is megmutakoztak, hiszen a jutasi képzés kezdetén olyan tizenévesek kerültek az iskolára, akik életkorukból adódóan nem rendelkeztek kellő élettapasztalattal, és első beosztásukba helyezésük alkalmával számos esetben fiatalabbak voltak a beosztottaiknál. A későbbiek során a beiskolázás és a kiképzés ezen a téren is módosult, ahogy az 1940-es évek közepére, a világháború – immáron a második – időszakára egy sajátos „demokratizálódási folyamatnak” köszönhetően az addig – és azután – nem ismert főtiszthelyettesi állománycsoport jött létre, amibe a kiváló minősítésű, megfelelő szolgálati idővel rendelkező, és az előírt képzésben részt vevő tiszthelyettesek közül az arra alkalmasnak találtak hadnagyhelyettesek, főhadnagyhelyettesek és századoshelyettesek lehettek. Ők szinte valamennyien a „jutasiak” közül kerültek ki. E sajátos képzésről és állománycsoportról nem szól Földesi Ferenc a könyvében, de talán ösztönözni lehetne arra, hogy a későbbiek során kutatásait terjessze ki ebbe az irányba is. Teljesen feltáratlan területen mutathatna fel új eredményeket, és a magyar katonai nevelés és tisztképzés egy igen sajátos formájáról tudhatnánk meg többet az eddigi szinte semminél.

Ha már a következő kutatási terület kiválasztásához ad a recenzens ötletet, akkor szólnia kell arról is, hogy a jelen munka esetében viszont hasznos lett volna a korszak történelmében járatos, a kutatási módszereket ismerő és a volt magyar királyi Honvédség történetében jól eligazodó lektort segítségül hívnia. Sajnos, a tetszetős kivitelű és a magyar katonai hagyományok megőrzését is szolgáló munkába számos kisebb-nagyobb hiba csúszott be, melyek egy része lektori, illetve szerkesztői segédlettel kiküszöbölhető lett volna. Sajnos úgy tűnik, hogy a kötetnek nemcsak lektora, de szerkesztője sem volt. Ez pedig nemcsak hiányosság, de hiba is! Ha az olvasó érdeklődéssel és örömmel vesz kézbe egy alig kutatott területet bemutató munkát, akkor szeretne mindent pontosan, hitelesen olvasni, és elszomorodik, amikor boszszantó hibákkal kell szembesülnie. Nem kívánva felsorolni a töredéket sem azoknak, azért azt megemlíteném, hogy a sokat hivatkozott Shvoy Kálmán neve így írandó. Az ún. „győri program” nem 1939-ben, hanem 1938-ban indult, nem 600 millió pengő, hanem 1 milliárd pengő volt a haderőfejlesztésre tervezve. A már említett Shvoy Kálmán a honvédség főparancsnokának nem vezérkari főnöke, hanem szárnysegéde volt. Tisztek nem kaptak „legénységi szolgálati jel” „kitüntetés”, a rendfokozati elnevezéseket a korban használt módon kell közreadni, és néha érdemes forráskritikát gyakorolni az emlékezők történetei felett. Vitéz Markóczy János altábornagy, aki 1956. március 26-án hunyt el Zürichben, mikor és hogyan fogadha-

tott a Németországi Szövetségi Köztársaságban egy katonai megemlékezésen, mert a Bundeswehr első száz önkéntesét 1955. november 12-én avatták fel, a sorozásról pedig csak 1956 nyarán született döntés. De hasonlóan el kell gondolkodni a korabeli források ellentmondásain is, mert a leírtak alapján felmerül a kérdés, hogy vitéz Tóth Imre ezredes volt-e parancsnoka „Jutasnak”? Az életrajzi összeállítás szerint igen, a tőle idézett emlékezés szerint viszont nem, hiszen azt írja: „...felgyógyulásom után 1944. augusztus 2-án, mint rokkant lettem a Jutason elhelyezett karpaszományos iskolának a parancsnoka”. A karpaszományos iskola pedig nem volt azonos a Magyar királyi „Kinizsi Pál” honvéd csapat-tiszthelyettesképző iskolával. A felsorolt észrevételeket remélhetőleg egy új, bővített kiadás során kijavítják, mert meggyőződésem, hogy a könyvet a Magyar Honvédség hivatásos állományú tiszthelyettesi kara valamennyi tagjának olvasnia kellene! (Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a tábournoki és a tisztikar tagjai ne vegyék a kezükbe a kötetet!) A jelen megértéséhez és a jövő terveinek elkészítéséhez ugyanis hozzátartozik a múlt ismerete is, és a múltból levonható tanulságok segíthetnek bennünket eligazodni a jelenben és a jövőben egyaránt. Vannak olyan országok, amelyek haderőiben az elődök tetteit, az elődszervezetek történetét, a hadtörténelmet ismerni kell. Reményeim szerint így lesz ez majd nálunk is, mert a testület- és hivatástörténet ugyanúgy hozzá kellene, hogy tartozzon a képzéshez, mint a fegyver a katonához.

SZAKÁLY SÁNDOR

* * *

Horváth Elvira: Az angolkisasszonyok Boldogságos Szűz Mária Intézete és a veszprémi „Sancta Maria” Intézet iskoláinak története 1860–1948. Veszprém Megyei Jogú Város, Veszprém, 2010. – 168 p. – Veszprém város oktatástörténetében fontos hely illeti meg az angolkisasszonyok intézetét, amint a hazai nevelés sem írható meg a nagy múltú rend tevékenységének méltatása nélkül. (Bontó Józsefné) Horváth Elvira veszprémi helytörténész arra vállalkozott, hogy a rendelkezésre álló forrásanyag segítségével feldolgozza az angolkisasszonyok veszprémi iskoláinak történetét az alapítástól az államosítás évéig, 1948-ig.

Igazi alapkutatót nyújt át a szerző, mert annak ellenére, hogy 150 éve jelen vannak az angolkisasszonyok Veszprém életében, a rend és intézményeik történetének feldolgozása nem történt meg, de országosan sem bővelkedünk a rend történetével és munkásságával foglalkozó szakirodalomban.

A könyv bevezető fejezetében képet kapunk a leánynevelésre szakosodott szerzetesrend alapításáról, pedagógiai programjáról, hazai elterjedéséről. Kevés szerzetesközösség küzdött annyit alapítója (Ward Mária) és saját léte elismertetéséért, mint az angolkisasszonyok. A szerző a könyv első fejezetében áttekinti küzdelmeiket (a tiltások, akadályok, feloszlítások és újjászervezések történetét), kitartó fáradozásait, amelynek eredménye, hogy ma 4 világrész 17 tartományában, 206 rendházban 25 016 nővér munkálkodik.

Az angolkisasszonyok szerzetesrendje alapításának áttekintése után bemutatja a közösség magyarországi megtelepedését, azokat az intézeteket, amelyek a nőnevelést szolgálták. Magyarországi történetük is jól bizonyítja, hogy az alapító Ward Mária mennyire megelőzte korát, milyen (mai szóhasználattal élve) modern elveket és célokat fogalmazott meg.

Magyarországon annak ellenére, hogy az első közösségük már a 17. században letelepedett Pozsonyban és élvezte Pázmány Péter támogatását, iskoláik országos elterjedésére csak két évszázaddal múltával, a 19. század második felében került sor. Az igényes nőnevelést korábban sem az állami közigazgatás, sem az egyház nem támogatta. A 19. században négy zárda és intézet jött létre, amelyek az ausztriai St. Pölten-i főnöknő irányítása alá tartoztak: Pesten (1840), Egerben (1852), Veszprémben (1860) és Eperjesen (1882).

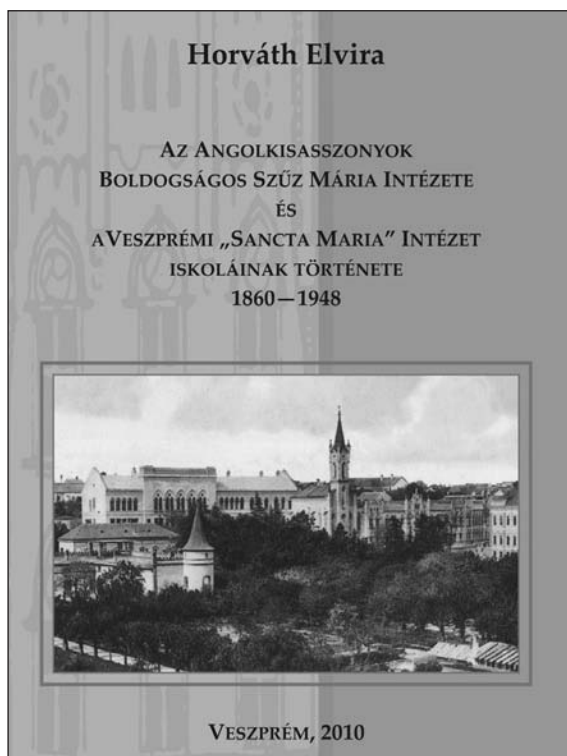
Országos szinten is elsők között jött létre a veszprémi intézet Ranoler János veszprémi püspöknek köszönhetően. A szerző nem csupán a veszprémi intézet alapítását tárgyalja könyvében, hanem áttekinti a nagyformátumú püspöknek a nőnevelés érdekében kifejtett valamennyi intézkedését, hiszen nem csupán az angolkisasszonyokat telepítette le Veszprémben, hanem az irgalmas rendi nővéreket is. A veszprémi intézeteken túl az ő nevéhez fűződik a tapolcai lánynevelő intézet, az irgalmasok veszprémi, pápai és kaposvári rendházának alapítása és a keszthelyi Ranolder Intézet létrehozása.

Nagyon szép feladat lenne a megye valamennyi nőnevelő intézetének történetét feltárni és megírni. Takács Lajos feldolgozta Ranolder János életét, és ebben érinti az általa létrehozott intézetek alapítását, de azok működésének feldolgozása még várat magára.

A bevezető fejezetek a magyar és az idegen nyelvű pedagógia- és egyháztörténeti szakirodalom felhasználásával készültek, de mi alapján dolgozta fel a szerző a veszprémi intézmények történetét?

A veszprémiek tudják, hogy a szerzetesrendek 1950. évi feloszlása után az intézményt átvevő „felsőbb hatóságok” kíméletlenül jártak el a rend tagjaival és ezek szellemi és tárgyi hagyatékával. Az intézet könyvtárát az udvarra kidobták és gúlában elégették. Aki tudta, azért mentette, ami menthető, de ez elenyésző volt az elégett értékekhez képest. Így pusztult el a rend belső levéltára, de megmaradt az iskoláik iratanyaga, mert azt még az iskolák államosításakor 1948-ban átvették a jogutód intézmények (a Szilágyi Általános Iskola, a Kállai Gimnázium, a Női Felsőkereskedelmi Iskola). Tőlük vette át a Veszprém Megyei Levéltár 1951-ben, 1964-ben és 1976-ban. A levéltárba került iratok között megmaradtak az intézet értesítői és nyomtatott évkönyvei (1899–1949), az iskolák anyakönyvei (1894–1948), a tanterületi értekezletek jegyzőkönyvei, a tanítóképző és az érettségi vizsgák jegyzőkönyvei, tervrajzok, statisztikák stb. Ezekből dolgozott Horváth Elvira több éven keresztül.

A munka gerincét a veszprémi intézet történetének bemutatása adja. Áttekinti az angolkisasszonyok valamennyi iskolatípusát, alakulásuk körülményeit és azok mű-

ködését. Mert az angolkisasszonyok működésében az is rendhagyó, hogy érzékenyen és bátran reagáltak a társadalmi igényekre. Nem felső utasításra, hanem önálló kezdeményezésként az igények szerint hoztak létre változatos iskolatípusokat. Veszprémben 1860-ban 4 osztályos elemi iskolát, 1891-ben polgári iskolát, 1894-ben elemi tanítónőképzőt, 1915-ben gyakorló iskolát, 1918-ban női felsőkereskedelmi iskolát, 1938-ban leányliceumot és tanítónőképzőt és humán leánygimnázium hoztak létre.

Külön érdeme a könyvnek, hogy részletesen szól a tanítás szemléletéről, módszertanáról. Elemzi a szakmai módszereket, mit és hogyan tanítottak. Beszél az értékelésről, a tanításon túli nevelésről, ennek értékrendjéről és szemléletéről. Szól az intézet nyitottságáról, ökomenikus jellegéről. A szerző, aki maga is újjító, kísérletező pedagógus, részletesen elemzi a tantestületi jegyzőkönyveket, a tanárok munkáját, a tanulók tudását, a kor uralkodó vallási-ideológiai nézeteit, az iskola kapcsolatrendszerét.

Végül a könyv legmegrázóbb és szívszorítóbb része a megszólaló tanárok, rendtagok és tanítványok írásai, a visszaemlékezések.

Ajánlom mindenkinek ezt a könyvet, aki érdeklődik az angolkisasszonyok közössége és újjító tevékenysége iránt, akit érdekel az egyház- és neveléstörténet, a tanítás

módszertana, akit érdekel Veszprém legutóbbi 150 éves társadalomtörténete, aki szeretné megismerni az itt nevelkedett több ezer lány, anya, nagymama gondolkodásmódjának, értékrendjének gyökereit.

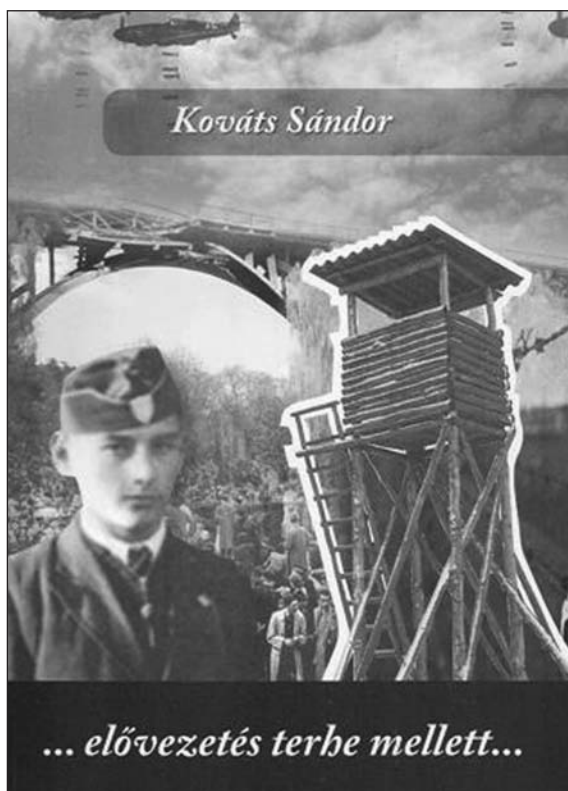
MÁRKUSNÉ VÖRÖS HAJNALKA

* * *

Kováts Sándor: ...elővezetés terhe mellett... – Veszprém: Dózsa György Általános Iskola Iskolatörténeti Múzeum, 2010. – 88 p. – „Az emlékezés kötelesség... az emlékezés az élet nélkülözhetetlen eleme.” Tisztán, hitelesen látják-e a múltat, hazánk történelmét a mai fiatalok? – teszi fel a kérdést az előszóban Török Kálmánné, majd válaszol is rá: Nemigen. Úgy gondolom, ez enyhe kifejezés. Bizonyításképpen a kérdésre adott választ abból a felmérésből hozhatom, amelyet egy hetilap adott közre 2010. április 15-i számában, amit 10 középiskola 550 végzős tanulója adott. A közel 20 feltett kérdés közül az egyik így szólt: *Hogy hívták 1990 után a köztársasági elnököket?* Helyes választ 24% tudott adni.

Valószínű, hasonló eredményt kapnánk arra a kérdésre is, hogy *Mi volt a leventeintézmény?* Pedig a leventeköszöntés, a *Szebb jövőt!* napjainkban rendszeresen előfordul a médiában. Eme bevezető után szólok arról a könyvről, amely április elején jelent meg Kováts Sándor tollából a veszprémi leventékről, helyesebben 3 fiúról, az általuk átélt leventeéletről, majd elhurcolásukról, s az ezt követő fogságukról, végül szerencsés hazatérésükről.

Az első oldalakon a szerző felidézi a leventeintézményről szóló fontosabb törvényeket, majd a veszprémi Kegyesrendi Gimnáziumban eltöltött 4 tanévéről szóló évkönyvekből idéz. Külön fejezetben olvashatjuk azokat a dalokat, amelyek nagyon népszerűek voltak a fiatalok körében. Az egyik évkönyvben olvasható, hogy a leventeképzés a gyökeres és ízes magyar nótakincs gyarapítására törekedett. A következő tanévek már a háborús viszonyok között folytatódtak, s ezekhez kapcsolódott a leventekiképzés programja is. A háború akkor vált gyakorlatilag is érzékelhetőbbé a levente korosztályok számára, amikor a leventék – köztük Kováts Sándor is –, 1945. február 5-én megkapták az idézést, hogy február 15-én 3 napi hidegélélemmel felszerelve kiviszik őket Németországba, ahol tovább folytathatják tanulmányaikat. Fájdalmas volt a búcsúzás, de a fiatal leventék „keményen tartották magukat”, és egymás után felhangzottak a marhavagonokba zsúfolt leventék ajkáról az ismert katonanóták: *Ez a vonat most van indulóban..., Mához egy hétre már nem leszek itt...,* és a többiek. S a vonat valóban elindult és zakatolt az ismeretlen állomás felé. Bécsen keresztül a csehországi településeken át Éger városáig, de itt nem fogadták a szerelvény lakóit. Münchenben a vagonokat légitámadás miatt kellett elhagyni, ennek elmúltával felvették a vagonokban hagyott csomagokat és gyalog indultak tovább a még ismeretlen cél felé. Végül egyelőre Neubieberg lett a végállomás. Itt kiderült, hogy az ígért továbbtanulás helyett SS-önkéntesek lettek, FLAK-kiképzést

(légelhárító) kapnak, és bármikor bevethetik őket az ellenség ellen. De innét is tovább kellett menni, s végül katonai sátrakban kerültek elszállásolásra.

Az eddigi utazásokat, szállásokat, étkezést, s mindent olyan szemléletesen, érdekesen írja le a szerző, mintha egy vidám turistaúton lettek volna. Ilyen szemléletesen mutatja be a következőket is, az örök jellemét, az átélt légitámadásokat, a napi életet, a tábori „munkahelyet”. S ez a munkahely a lebombázott repülőtér helyett az erdő melletti rét volt. A munka szüneteiben a hazai emlékezések, a gyermekkori élmények mesélése tartotta ébren a hazatérés reményét. Így teltek a napok, hetek, míg elérkezett a vég pillanata, amikor felbomlott a katonai rend, s közeledett a front. Ebben az állapotban mi sem volt természetesebb a 16-18 éves fiúk számára, mint hazamenni minden áron és minél előbb hazajutni. Az eddigi jó barátok, Vandra Ferenc, Farkas Lajos, Kováts Sándor továbbra is együtt maradtak, egy csoportban indultak Kelet felé. (Nagyon hasznos volt a hazulról hozott kis iránytű.)

A következő néhány oldalban hű képet kapunk a háború utáni viszonyokról, a zűrzavaros helyzetről. Gyaloglás, élelmiszerkéregetés-szerzés, fegyver-, lőszergyűjtés, utazás pótkocsis traktoron, menekülés az amerikaiak elől és találkozás az orosz csapatokkal. E találkozás már jelezte, mi vár rájuk: Lali porvédő szemüvegének

elvétele, az orosz szörcsizma „*elcserélése*” a magyar katonáéval már *rossz érzést keltett bennünk* – jegyzi meg a szerző. Pedig ez csak a kezdet volt. A következő találkozás az oroszokkal már komolyabb veszélyt jelentett, mert a Frankkávé-hengereket dinamitnak nézték, s azt hitték, hogy fel akarják robbantani azt a hidat, amelyen a csapatok közlekedtek.

Ezután újra gyaloglás fegyveres örök kíséretében a Bruck-i lágerig, ahol összegyűjtötték a vándorokat, de előtte minden értékes, vagy annak látszó tárgyat egy asztalra kirakva elzabrálták az örök.

A lágerben, ahol vasútépítés céljából gyűjtötték az embereket, a már ismert átvizsgálás következett: szőrtelenítés, hónaljvizsgálat (SS-tetoválás keresése), fürdés, ígéret, hogy *dokumentot* kapnak, amivel hazamehetnek. A lágerélet folytatódott: poloskák, kenyérosztás, s ábrándozás a családról, aztán egyszer elterjed a hír, hogy hazamehetnek. Ötös oszlopban – többszöri számlálás után – el is indult a menet, de haza helyett újabb láger lett, egy ágyúgyárat kellett leszerelni, amit vagonokba rakva vittek ki a Szovjetunióba. A jól végzett munkáért dicséretet kaptak, de a *dokument* elmaradt. Újabb gyaloglás, gépkocsizás, de nem hazafelé, hanem Nyugatra. Nagy lett az elkeseredés, míg végül újabb tábor Eisenrz-ben, majd újabb tábor következett, ahonnet ügyes trükkkel sikerült megszökni. „*Mikor átléptük a határt s elhaladtunk a nemzeti színű tábla mellett, megmozdultak bennünk az érzelmek*” – írja a szerző.

Ismét itthon – ez a következő fejezet címe, de újabb rettegés: el ne kapjanak az oroszok, mi lehet otthon, élnek-e a hozzátartozók, hiszen a látottak, tapasztaltak alapján... *ismét félni kell*. Bár a több hónapos háborús veszély elmúlt, de az álmokban rendszeresen visszatértek.

46 év után a három jó barát egy Wartburggal meglátogatta az utolsó táborukat, és emlékül néhány kökőrcsinhez hasonló virágot hoztak magukkal, amit lepréselve őriznek ma is. De a három barát közül ma már Kováts Sándor egyedül őrzi az emlékeket.

Emlék, mondom magamnak, aki ugyanezeket a hónapokat átélte, s a könyv által újra átéltem. De vajon a mai tizenévesek mit tudnak mindezekről? Tudnak-e a leventetörvényekből egyet is? Számukra, de minden olvasónak hadd idézzek fel néhányat. A 4. (A levente) Mindenkor igazat mond. A 7. (A levente) Legfőbb kincse a becsület.

Az emlékezés kötelesség, idéztem az első sorban. Kötelessége minden nemzedéknek, hogy elmondja, amelyeket átélt, kötelessége azoknak, akik még élnek, hogy a 20. század „eseményeit” megírják, s örökül hagyják gyermekeik, unokáik számára.

Ezt tette ebben a könyvben Kováts Sándor is az Iskolatörténeti Múzeum több más kiadványával együtt. *Köszönet érte!*

TÓTH DEZSŐ

* * *

10 éves a Séf. Jubileumi emlékfüzér. 2010. Veszprém: Séf Szakképző Iskola, 2010. – 170 p. – A közelmúltban jelent meg a veszprémi Séf iskola jubileumi évkönyve. A mutatós és rendhagyó külsejű könyv bevezetőjében Mayer Gyula ügyvezető igazgató és Csizmazia Mária igazgató munkájukat a szőlősgazdákhoz hasonlítják az iskola 10 éve történt alapítása óta. A három nyelvű évkönyv (magyar, angol, német) külsejében is tükrözi az iskola sárga-kék uralkodó színeit.

A Minden kezdet nehéz bevezető fejezetet alapvető életfilozófiájukkal kezdik: „...azonban elszántsággal, kellő eltökéltséggel még a lehetetlennek tűnő vállalkozás is sikerre vihető. A Séf alapításának története az élő példa arra, hogy a tenni akarás, az összefogás, az innovációra való hajlandóság képessé teszi az álmodozót álmainak megvalósítására”. Ez már 1998-ban megfogalmazódott Mayer Gyula párizsi tanulmányútján, amikor látogatást tett az Idegenforgalmi Főiskola és Technikumban. A hazai kedvezőtlen évtizedes oktatói tapasztalatai arra ösztönözték, hogy Magyarországon a párizsihoz hasonló iskolát kellene teremteni.

A Séf Szakképző Iskolában Veszprémben 2000. szeptember elsején, míg a székesfehérvári tagintézményben (a Regionális Képző Központban) egy év múlva kezdődött meg a tanítás. A HEMO bérelt termeiben 143 tanuló (99-en nappali tagozaton) 3 tanulócsoporthban pincér, vendéglátó eladó, szakács, cukrász, ruházati kereskedő és vendéglátó, idegenforgalmi technikus szakokon kezdte meg tanulmányait. A létszám folyamatos növekedése miatt a támogató Ingatlanhasznosító Kft. vásárolta meg, újjította fel és határozatlan időre bérbe adta a Séf Szakképző Iskolának a 600 fő befogadására alkalmas Halle utca 3. szám alatt található, volt Bem József Általános Iskola épületét. 2002-ben már 550, 2003-ban 808, míg 2009 szeptemberében 1444 hallgatója volt az iskolának. 2005-ben kezdte meg működését a Séf Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Szakközépiskola, ahol 2010-ben érettségiznek először.

A szerkesztők lényegre törően éves bontásban ismertetik az iskola főbb jellemzőit. A 2006/2007-es tanévtől a séfes diákok és tanáraik több jelentős szakmai versenyen értek el kiváló eredményt. (Szakmai, sport- és közismereti sikereikről részletesen a mellékletben tájékozódhat az olvasó.) 2005-ben már egyre több tanuló vett részt külföldi szakmai gyakorlatokon, mivel sikerült partnerkapcsolatokat létesíteni Spanyolországgal, Olaszországgal, Romániával, Belgiummal és Írországgal. A nívós szakmai munka folytatásául célként tűzték ki újabb külföldi partnerintézmények bekapcsolását, így került sor 2007 novemberében egy ciprusi négycsillagos szállodával a kapcsolat felvételére. Pozitív élményekkel gazdagodva 2008 végén érkezett haza hét hónapos szakmai gyakorlat után Ciprusról 25 tanuló, majd 2009 májusában a harmadik csoport Norvégiából. 2010-ben Cipruson 72 tanulót helyeztek el négy- és ötcsillagos szállodákban.

A minőségi munkavégzés az iskola alapítása óta fontos célkitűzés és állandó feladat. 2002-ben építették ki minőségügyi rendszerüket, amelynek tanúsítását 2003-ban a TÜV Hannover munkatársai végezték el. A Tempus Közalapítvány 2009-ben Minőségi Díjjal jutalmazta a Séf iskolát. 2006-ban szerezték meg a felnőttképzés akkreditációját. A nevelők fő törekvései közé tartozik, hogy a náluk tanuló fiatal fel-

nőtteket minél több sikerélményhez juttassák. Ezzel a küldetésstudattal készítik fel a séfes diákokat a szakmai megmérettetésekre és versenyekre.

Érdeemes elolvasni a diákok és a tanárok személyes hangú beszámolóit a különböző hazai és külföldi versenyekről, bemutatókról és tanulmányutakról. Más oktatási intézményeknek is tanulságos lehet a *Séfes vagyok* és az *Egymásért* indoklások. A tanári „csapat”-on belül külön fényképeken megismerhetjük a szakmai, nyelvi és a közismereti munkaközösségeket, a szakokatatókat, a szociálpedagógusokat, a gazdasági és technikai dolgozókat, valamint a székesfehérvári tantestületet. A könyv függelékében a 2002 és a 2010 közötti színes tablóképeket is láthatjuk.

BÁNDI LÁSZLÓ

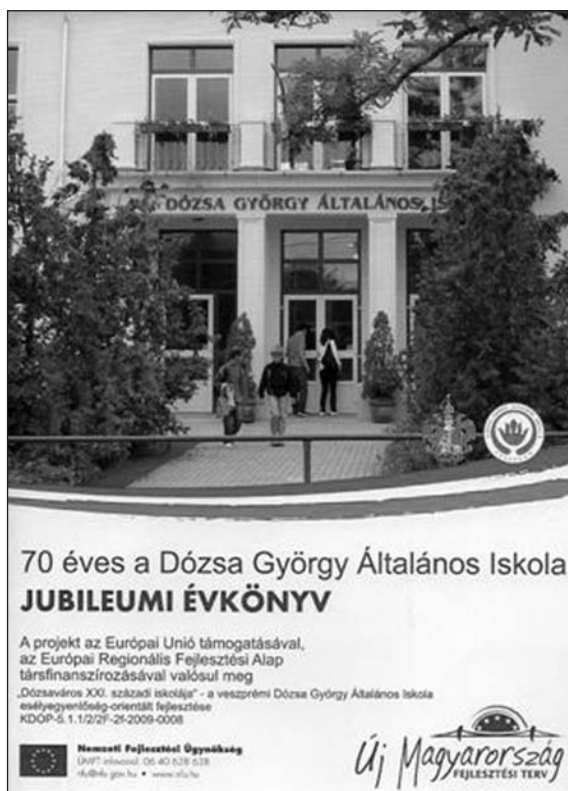
* * *

70 éves a Dózsa György Általános Iskola. Jubileumi évkönyv. (Adatok nélküli kiadvány, 2010.) – 51 p. – Két indok is közrejátzott abban, hogy megjelent e karcú, szép kivitelű évkönyv: hetven éves az intézmény, és a jubileumra fejeződött be a főépület rekonstrukciója, amely az Európai Unió és a Magyar Állam támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával valósult meg 448 millió 630 ezer Ft értékben. (A projekt megnevezése: „Dózsaváros XXI. századi iskolája” – a veszprémi Dózsa György Általános Iskola esélyegyenlőség-orientált fejlesztése.)

A kötet olyan kisebb terjedelmű írásokat tartalmaz, amelyek az iskola múltját és jelenét mutatják be. A polgármester, Debreczeni János, az iskola egykori diákja szubjektív köszöntőjét követően a jelenlegi igazgató, Veress József írása olvasható, amelyben az intézmény értékrendjét, a diákjaiktól megkívánt értékközpontú személyiségjegyeket vázolja fel. Emléksorok idézik fel Venczlik Lászlót, Nemere Józsefet, a Kováts Sándor igazgatása idején (1967-1989) megvalósított módszertani megújulást, valamint az iskola jellegét meghatározó sporttevékenység-történetet. Két oldal terjedelemben az intézmény története és az eddigi igazgatók névsora olvasható. (A hetven év alatt kilenc igazgató vezette az iskolát, amely 1939-ben Szent István Elemi Népiskola névvel kezdte meg működését.)

Kováts Sándor az 1988-ban megnyílt Iskolatörténeti gyűjteményt mutatja be. Ezt egykori diákok – ma többnyire jeles szakmai, közéleti személyiségek – visszaemlékezései követik, akik elismeréssel szólnak az útra indító iskolájukról, arról, hogy a későbbiekben mit jelentett számukra az itteni tanulás, s az „embernevelés” hogyan hatott pályájuk alakulására.

A továbbiakban az intézmény tanítói, tanárai mutatják be a tanórai és az ezen túli pedagógiai munkát, azt a sokoldalú és eredményes fejlesztő tevékenységet, amely mindig is jellemzője volt a Dózsa iskolának. Csak néhány példa erre: a tanulók szaktárgyi eredményei és a kiemelkedő sportmunka mellett jelentős a művészeti tevékenység, a képzőművészet mellett híres az énekkultúrájuk: évtizedeken át ez az

iskola volt a fő szervezője az Éneklő Ifjúság-mozgalomnak. (Hiányoljuk is az énekkar és a mozgalom története bemutatását.)

A kötetet az 1999-2010 közötti Dózsa-díjas felnőttek és tanulók névsora, valamint egy színesfotó-összeállítás zárja. (A belső lapokon is számos színes fénykép-felvétel látható.)

A nem szokványos évkönyv – a hagyományosnak nevezhető évkönyv-tartalom nélkül is – megszívlelendő mű, mert egyrészt visszatekint a múltra, másrészt pedig rögzíti azokat az aktualitásokat, amelyek kiinduló pontjai, folytatásai lehetnek a következő évek dózsa pedagógiai munkájának.

TÖLGYESI JÓZSEF

* * *

A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola 2009/2010. tanévi értesítője. Csizsár Miklós szerk. Veszprém: VKSZ. 2010. – 131 p. – A 115. tanévet összefoglaló értesítő (az új sorozatban a 14.) egyike azoknak az iskolai kiadványoknak,

amelyeket könyvészeti felépítése, szakmai tartalma sok más hasonló fölé emel. Ugyanis ez nem csak a jelennek szól, mintegy írott hitelesítője a tanévi munkának, hanem történeti értékű is: a későbbi korok iskolatörténései korrekt tájékoztatást kaphatnak majd arról, milyen is volt a tanév anno, akkor... Mindezek az intézmény, az ezt vezető igazgató, a közelmúltban tragikusan meghalt Kópházi Ferenc, és a szerkesztő közös érdemei.

A kötet hagyományosan verssel kezdődik, amely egyik legjobbjá az eddig közölteknek: olyan életkép, amely igazi veszprémies hangulatú. A tanévről szóló, számos adatot is tartalmazó igazgatói összefoglaló hüen tükrözi azt a sokoldalú és eredményes pedagógiai munkát, amely által nem csak megyénkben, hanem országosan is elismert rangú intézményként tartható számon ez a szakközépiskola.

Pál Imre tanár dolgozata aktuális helyzetet vizsgál: a hazai gazdasági válság problémakörét járja körül. A jól kidolgozott tématanulmány gazdaságtörténeti hitelessége mellett példa lehet a tanulóknak is, azoknak, akik majd (esetleg) pénzügypolitikával foglalkoznak: milyen szempontok szerint lehet és kell elemezni egy olyan pénzügyi-gazdasági krízishelyzetet, hogy az megoldás-alternatívákkal is szolgáljon.

A szakmai munka egyik fontos közossége a szaktanárok együttese. Az ő munkájukról ad áttekintést két munkaközösség-vezető (Wachter Edina és Sörös Mariann). Összefoglalójuk jó tükröképe a műhelymunkának, az egymást támogató, s a tanulókat segítő mentori tevékenységnek.

Domján Gáborné tanárnő pályamunkája (Örkény István egyperces novellái) ugyancsak annak bizonyítéka, hogy a közgáz tanárai a tanítás mellett olyan szakmai feladatokat is végeznek, amelyek publikációként jelennek meg. (A Monarchia időszakában, majd a két világháború közötti években a középiskolai tanárok publikációi a tanítás és a tudományos munka szoros kapcsolatát jelentették – ami egyre több középiskolában tér vissza, s egyik fontos eleme lehet az intézmény szakmai – oktatási-nevelési-tudományos – teljesítményének is.)

Az iskola könyvtára egyik műhelye a tanulók tanórai és az ezen kívüli tevékenységének. A (történetileg is) méltán nevezetes közgáz-könyvtár, amelyhez kulturális hagyományok is kapcsolódnak (kiállítások, krónikairás, tárlatok, könyvbemutatók), ugyancsak minősítő eleme az intézmény tevékenységének. (A könyvtári munkát Kolláthné Botkó Judit mutatja be.)

Iskolai és országos pályázatokon egyaránt sikeresek a tanulók. Díjalapítás (Sikeres versenyző), pályázatok, versenyeredmények sokasága jelzi, hogy ezeknek hosszabb távú hozadékai is vannak: a tanulókat bevezetik a felnőtt kori társadalomnak abba a szegmensébe, amelyben a későbbi munkahelyi munkájukhoz kifejleszthetik azokat a személyes kompetenciákat, amelyek által kreatívak, innovatívak, verseny- és sikerorientáltak lehetnek. Ennek egyik példája Fáth Anita és Pongrácz Vivien pályadíjnyertes közös dolgozata: Álláskeresés vagy továbbtanulás? Fialatok, válságstratégiák a foglalkoztatásban. (Hét tanuló adott be pályamunkát!)

A különböző pályázatokon, tanulmányi és sportversenyeken, a kulturális, művészeti területeken nyújtott tanulói teljesítmények egy kiváló iskola hétköznapijairól,

teljesítményorientáltságáról szólnak. Ezek adatgazdag közlése pr- és pályaválasztási szempontból is fontos: a 8. osztályosok iskolaválasztását előnyösen befolyásolhatja az, ha nyilvánosan olvasható, milyen széles körű aktivitásra lenne lehetőségük ebben az iskolában.

A kötet fontos része az, amelyik a tanév eseményeit (krónikáját) időrendben mutatja be.

Kevés iskolai évkönyv tartalmaz olyan összeállítást, amely a pedagógusok publikációit és az intézménnyel (benne a pedagógusaival, tanulóival, a különböző eseményekkel) kapcsolatos sajtómegjelenéseket regisztrálja. A közgáz-értésítő szerkesztője ezek közlésében is példamutató. (Kolláthné Botkó Judit és Csiszár Miklós munkája.)

Az értesítő hagyományos tartozéka a munkatársak névsora, a kitüntetettek bemutatása, a statisztikai adatok és a fotókkal illusztrált osztálynévsorok közlése.

Az esztétikus oldaltükrök a tipográfus jó munkáját dicsérik. A hagyományos borítólap-külső a kiadványsorozat egységességét, folyamosságát szimbolizálja, amely az értesítő nem eléggé méltányolható erőssége és sikere.

TÖLGYESI JÓZSEF

